گۈلىستان

ئەدەبىي تەرجىمىلەر مەجمۇئەسى

(1)

گۈلىستان

(ئەدەبىي تەرجىمىلەر مەجمۇئەسى)

1

مىللەتلەر نەشرىياتى

كىتاپخانىلارغا

ئۇيغۇر پروزىچىلىغىنى يۇكسەلدۇرۇش نوۋەتتە ئۇيغۇر ئەدەبىيا-تىدىكى مۇھىم ئىشلارنىڭ بىرى. بىز مەملىكىتىمىزدىكى خەنزۇ ۋە باشقا ئاز سانلىق مىللەت يازغۇچىلىرىنىڭ مۇنەۋۋەر ھىكايە-پوۋىستلىرىنى، سوۋېت ھازىرقى زامان يازغۇچىلىرىنىڭ ئەينەك قىلىش قىممىتى بولغان ھىكايە-پوۋىستلىرىنى كەڭ كىتاپخان ۋە ئاپتورلارغا تونۇشتۇرۇپ، پروزىچىلىغىمىزنىڭ سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشكە ھەم پروزىچىلىق ئىجادىيىتىنى يېڭى پەللىگە كۆتىرىشكە ياردەم بېرىش مەقسىدىدە «گۈلىستان» ناملىق بۇ مەجمۇئەنى تۈزۈپ چىقتۇق.

پارتىيەمىزنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەتنى سوتسىيالىزم ئۇچۇن خىزمەت قىلدۇرۇش، خەلق ئۇچۇن خىزمەت قىلدۇرۇش فاكىجىنىنىڭ يېتەكچىلىگىدە، «گۈلىستان»نىڭ سوتسىيالىستىك ماددى مەدەنىيەت ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىش قۇرۇلۇشىدا ئوز ئالدىغا قويغان مەقسەتكە تولۇق يېتىشى ئۇچۇن، كەڭ كىتاپخانىلىرىمىزنىڭ قىزغىن ياردەم بېرىشىنى ئۇمىت قىلىمىز.

— تۈزگۈچىدىن —

1984 - يىل 3 - ئاي

مۇندەرىجە

جۇڭگو ئەدەبىياتىدىن

بىر چوگۇن سېتىۋېلىش توغرىسىدىكى ئىلتىماسنامە
..... شۇي شىجيې (1)
يېقىملىق باھار كەچلىگى ..... ۋۇ جىنلياڭ (6)
ۋەدالىشىش..... سۇي يەنجۇن (11)
يۇرت مۇھەببىتى..... ژاڭ جيانەن (16)
دۇنيا ئۇلارنىڭ كوز ئالدىدا نامايەن بولدى..... لو لەيبۇڭ (32)
ماۋزۇسىز سوھبەت ..... شا يېشىن (83)
چىگىقى چۇش ۋاقتىدىكى جىمجىتلىق..... جاشى داۋا (98)
روھىي ھال تەسۋىرى ۋە ئاڭ ئېقىمى..... جاڭ دېلىن (110)
قوشۇمچە: ئاننانىڭ ئولۇمى .....ل. تولستوي (142)
دېڭىز ساھىلىدىكى قىز .....ج. ك. ئوتىس (175)

سوۋېت ئەدەبىياتىدىن

ئالولى.....گ. گۇلىيا(213)
رېچكوپتا يۈز بەرگەن ۋەقە.....گ. گۇلىيا(228)
بىر دانە ئاتكرىتكا [فېلىپتون].....ي. ساداۋنكاس(241)
توي ۋاقتىدىكى كۆتۈلمىگەن سوغا [فېلىپتون].....ئو. خانىيۇ(248)
مانكا.....يۇ. كازاكوۋ(255)
نىكا توختىمى.....نورا ئادامىيان(284)

بىر چوگۇن سېتىۋېلىش توغرىسىدىكى ئىلتىماسنامە

شۇي شىجيې

ــ ۋەي، تېخى جىنۇبيما؟ خوجىلىق بولۇمگە بىر كېلىپ كەتكەن بولسىڭىز، سىلەرنىڭ ئىلتىماسنامەڭلار تەستىقلاندى.

شياۋۋېي ھەيران بولدى:

ــ نېمە، نېمە ئىلتىماسنامە ئۇ؟

ــ ھىلىقى، ھىلىقىچۇ، ھىلىقى... ــ تېلېفوندا قەغەزلەرنىڭ شىرىقلىغان ئاۋازى، ئاندىن كېيىن خوجىلىق بولۇمنىڭ ۋۇ پەمىلىلىك باشلىغىنىڭ

ئىلتماسنامىسىنى بىر-بىرلەپ ئوقۇغان ئاۋازى ئاڭلاندى، —بىر چوگۇن سېتىۋېلىش توغرىسىدىكى ئىلتماسنامە.

—بەللى، ياشاپ كېتىڭ! ئەمدى تەستىقلىنىپتۇ-دە ئۇ! بۇلتۇر قىشتا ئىشخانىغا مەش قويغاچقا ئويناڭ ھاۋاسى بەك قۇرغاق بولۇپ كەتكەن. سۇ قاينىتىپ نەملىكىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن بىر چوگۇن كېرەك بولۇپ قالغانتى، ئەمدى بولسا، —شىياۋۇپي بېشىنى بۇراپ توختىماي ئايلىنىپ تۇرغان ئىلېكتىرىك يەلپۈگۈچكە قاراپ قويۇپ ئىختىيارسىز سوغ كۈلدى، —ھم، قالتىس، بىر چوگۇن سېتىۋېلىش توغرىسىدا پىزلىغان ئىلتماسنامە يېرىم يىلدا تەستىقلىنىپتۇ! مىنىستىر-لىككە تەستىقلاپ بېرىشكە يوللانغانغۇ دەيمەن، ھە، باشلىق؟

ئاددىغىنا بىر چوگۇن سېتىۋېلىش ئىلتماسنامىسىنىڭ بۇنچىۋالا ئىشلارنى باشتىن كەچۈرۈشىنى شىياۋۇپي زادىلا تەسەۋۋۇر قىلىپ باقمىغان ئىدى. ئۇ خوجىلىق بولۇمگە بىرىنچى قېتىم بۇلتۇر ئون بىرىنچى ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ئىلتماس قىلغان. ئۇ چاغدا جېڭ پەمىلىلىك بىر كېجاڭ ئاقىلەي-كوكلەي دەپ ئولتۇرماستىنلا ماقۇل دېگەن ئىدى. لېكىن يېرىم ئاي ئوتتۇپىمۇ چوگۇن تۇرماق چوگۇننىڭ سايىسىمۇ كورۇنمىگەندىن كېيىن يەنە خوجىلىق بولۇمگە بارغان. ئۇ چاغدا ھىلىقى جېڭ پەمىلىلىك كېجاڭ يوق ئىكەن، ژاڭ پەمىلىلىك ئىككىنچى بىر كېجاڭ قولىدىكى «سەككىز سائەتنىڭ تاشاينىدا»نى يېپىپ قويۇپ، تاماكىسىنى بىر شوراپ، ئەمەلدارلىق كىبىرى بىلەن گەپ قىلدى:

—تىيەن جىنۇيې، بىر چوگۇن قارىماققا ھېچقانچە ئىش ئەمەستەك تۇرغىنى بىلەن، باشقا بولۇمدىكىلەر بىلىپ قېلىپ بىزگىمۇ كېرەك، دەپ تۇرۇۋالسا، ئىش چاتاق بولىدۇ.

شياۋۇبي تاقەتسىزلىنىپ كەتتى:

ــ ئۇلارغا لازىمى بارمىدى! ئۇلار دېگەن ئېگىز بىنالاردا، پارلىق ئويلەردە ئىشلەيدۇ. مۇشۇنداق ياغاچ ئويدە مەش قويۇپ ئولتۇرىدىغانلاردىن پەقەت بىزلا بارغۇ!

ــ ئىككى گەپنىڭ بىرى بولسىلا ئۇنداق "ئۇلار"، "بىز" دەپ ئولتۇرمايدىغان، ئىنتىپاقلىقتا دەققەت قىلىش لازىم ــ دە!

شياۋۇبينىڭ ئاچچىغى كېلىپ كەتتى! ئۇ ئىلاجسىز ئاخىر خوجىلىق بولۇمىنىڭ بىرىنچى باشلىغى ۋۇ كېجاڭنىڭ يېنىغا باردى، لېكىن ئۇنىڭدىنمۇ:

ــ ھىلىقى، ھىلىقىچۇ، ھە، ئاۋۇ ئىككىيىلەننىڭ پىكرى بىردەك بولمىغاندىن كېيىن سىلەر بىر ئىلتىماسنامە يېزىپ كېلىڭلار، رەھبەرلىك مۇھاكىمە قىلىپ باقسۇن! ــ دېگەن جاۋابنى ئاڭلىدى.

ئەمدى بۇ "مۇھاكىمە"گە بەش ئايدىن ئېشىپتۇ. بىراق ھەر نېمە دېگەن بىلەن، تەستىقلىنىپ كەلگىنى ياخشى بوپتۇ. بۇلتۇرقى قىش ئوتۇپ كەتكىنى بىلەن بۇ يىلقى قىش تېخى ئالدىمىزدا ــ دە! يەنە بىرەر چېچەك چىقىپ قالمىسۇن ئۇچۇن، شياۋۇبي ئىنتىك خوجىلىق بولۇمىگە بېرىپ، نەرسە ــ كېرەك ئالدىغان ئۇچ نۇسخىلىق تالۇننى تولدۇردى.

ۋۇ كېجاڭ چاي ئىستاكانىنى ئىككى ئالقىنىنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ تۇتۇپ تۇرۇپ، تولا تەستىق سېلىنىپ ئالا ــ چىپار بولۇپ كەتكەن ئىلتىماسنامىگە دىققەت بىلەن قاراپ ئولتۇراتتى. ئۇ شياۋۇبينىڭ كىرگەنلىگىنى كورۇپ، شالاڭلاپ كەتكەن كۇمۇچتەك چېچىنى بارماقلىرى بىلەن تاراپ قويۇپ، قىزىرىپ كەتكەن كوزىنى كوزەينەكنىڭ ئۇستىدىن شياۋۇبيغا تىكىپ، ئوڭايسىزلانغان ھالدا مۇنداق دېدى:

ـــچاتاق! جاۋ جۈيجاڭ كونكرىت پىكرىنى دىمەپتۇ ئەمەسمۇ.

ـــۋوي، نىمە؟ بىر چوگۇن سېتىۋېلىشنىمۇ جاۋ جۈيجاڭغا تەستىقلاتقان بارمۇ!؟ ـــشياۋۋېي ئوز قولىغا ئىشەنمەي قالدى. ئۇ ۋۇ كېجاڭنىڭ يېنىغا كېلىپ ھىلىقى ئىلتىماسنامىگە قارىدى، ـــئوھو، راست جاۋ جۈيجاڭ تەستىقلاپتۇ ئەمەسمۇ! مانا، مانا مەيەرگە جاۋجۈيجاڭ "قوشۇلمەن" دەپ تەستىق ساپتىغۇ؟

ـــگەپ مانا شۇ "قوشۇلمەن"دە، شۇڭا چاتاق دەۋاتىمەن-دە!

ـــنىمە ئۇچۇن؟

ۋۇ كېجاڭ بىر ئوتلام چاي ئىچىپ ئاغزىنى نەمدىۋېلىپ گېپىنى ئاستا داۋاملاشتۇردى:

ـــھىلىقى، ھىلىقچۇ، ھە، مەيەرگە جېڭ كېجاڭ "سېتىۋېلىشقا قوشۇلمەن" دەپ پىكىر بېرىپتۇ؛ ۋاڭ كېجاڭ "سېتىۋېلىشقا قوشۇلماي-مەن" دەپ تەستىق ساپتۇ؛ لى جۇرېن بىلەن جۇ جۇرېن بۇ ئىلتىماسنامىنى كورگەنلىگىنى بىلدۇرۇپ دۇگلەك سىزىپلا قويۇپتۇ؛ سۇن فۇجۇيجاڭ "ئاممىنىڭ تۇرمۇشىغا كوڭۇل بولۇشكە دىققەت قىلىش كېرەك، سېتىۋېلىش كېرەك" دەپ تەستىق ساپتۇ، چېيەن فۇجۇيجاڭ بولسا "بىر چوگۇن سېتىۋېلىشقىمۇ شۇنچە ئالاقە سايامتى قىلغان بارمۇ، نىمىدىگەن بىمەنىلىك بۇ! ئاپاراتلار ئىخچاملاشتۇرۇلمىسا، ئىستىلىمىز تەرتىپكە سېلىنمىسا، ئىشلىرىمىز قانداقمۇ ئىلگىرى باسسۇن! مۇشۇنى مىسال قىلىپ تۇرۇپ كادىرلار ئوتتۇرىسىدا تەربىيە ئېلىپ بېرىشنى تەكىلىپ قىلىمەن" دەپ پىكىر بېرىپتۇ. ھىلىقى، ھىلىقچۇ، جاۋ جۈيجاڭ "قوشۇلمەن" دىگەنده زادى قايسى پىكىرگە قوشۇلدىكىن؟

ـــبۇ...

«بىيجىڭ كەچلىك گېزىتى» 1982 ـ يىللىق «بىر مىنۇتلۇق
ھىكايىلەر»نى باھالىغاندا، بۇ ھىكايە مۇكاپاتقا ئېرىشكەن.
ئاپتورى شۈي شىجيې ئەر، 41 ياش، «ئەدەبىيات ـ سەنئەت»
ژورنىلىنىڭ تەھرىرى.

تەرجىمە قىلغۇچى: نۇرمۇھەممەت دولەتى.
تەرجىمىسىنىڭ تەھرىرى: ئابدۇللا ئابلىز.

-o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o-

ئەگەر سىز سەنئەتتىن بەھرىمەن ئېلىشنى خالايدىكەنسىز، سەنئەت جەھەتتە تەربىيە كۆرگەن بولۇشىڭىز شەرت.

ئېنگېلس

-o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o--o-

يېقىملىق باھار كەچلىگى

ۋۇ جىنلياڭ

"ئەمدى بىرەر ئادەم ئۇچرىسا چوقۇم چاقىرىمەن." چېن جىڭ خىيال قىلىۋېتىپ غۇۋا يورۇپ تۇرغان كوچا چىراقلىرىغا قارىدى. بەك كەچ كىرىپ كەتكەن، ھەممە يەرنى قاپ-قارا ۋە غەلىتە كولەڭگە قاپلىغان ئىدى. ــ ئۇھ! نەس باسقان ۋەلىسپىت! ــ ئۇ ئامالسىز يەنە بىر قېتىم ئۇھ تارتتى.

ئارقا تەرەپتىن ۋەلىسپىت قوڭغۇرىغىنىڭ جىرىڭلىغان ئاۋازى كېلىۋىدى، چېن جىڭ "ھەي" دېيىشكە ئارانلا ئۈلگۈردى،

ۋەلسپىتلىق يىگىت ئۇنىڭ يېنىدىن "غۇي" قىلىپلا ئوتۇپ كەتكەن ئىدى.

ئوھۇ! ۋەلسپىتلىق يىگىت قايتىپ كەلدى. لېكىن چېن جىڭنىڭ "شۇنچە كېچىدە، ئۇ..." دەپ كۆڭلى ئەنسىرەشكە باشلىدى.

ـــمېنى قىچقاردىڭىزمۇ؟ـــيىگىت ۋەلسپىتتىن چۈشتى.

ـــھە، ياقەي.ـــچېن جىڭدا قورۇنۇش ۋە قوغدىنىش كەيپىياتى ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىدى، شۇڭا گېپىي قولاشماي قالدى.

ـــۋەلسپىتىڭىز بۇزۇلۇپ قالغان ئوخشىمامدۇ؟ـــبىلىنەر-بىلىنمەس كۈلۈمسىرەپ تۇرغان قىسماغراق بىر جۈپ كوز ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇراتتى. چېن جىڭ ئۇزىنىڭ سەل بېسىۋالدى:

ـــزەنجىر قاپقا ئېچىدە قىسىلىپ قېلىۋېدى.ـــئۇ قىينالغان ھالدا بېشىنى توۋەن سېلىپ تۇراتتى، لېكىن ئۇنىڭ كۆڭلىدە ئازراق ئۈمىت ئۇچقۇنى ياندى.

ـــھە، ئۇنداق بولسا مەنمۇ ياردەملىشەلمىگۈدەكمەن. سايمان بولمىسا قاپقىنى ئاچقىلى بولمايدۇ.

چېن جىڭنىڭ كۆڭلى يەنە غەش بولدى.

ـــئويىڭىز يىراقمىدى؟

ـــمېنىڭ ئويۇمما؟ـــچېن جىڭ نىمە دېيىشىنى بىلەلمەي قالدى ۋە ئىختىيارسىز ھالدا ۋەلسپىتنى يېتىلەپ بىرنەچچە قەدەم ماڭدى.

ـــئەمىسە مۇنداق بولسۇن، مۇشۇ كوچىنىڭ ئاغزىدا سول تەرەپتە ۋەلسپىت ياسايدىغان بىر دۇكان بار، مۇشۇ تاپتىمۇ ئادەم بولۇشى مۇمكىن، بىرىپ بېقىڭ،ـــدىدى يىگىت ۋە ۋەلسپىتنىگە مىنىپ، چېن جىڭنىڭ يېنىدىن ئۇچقاندەك تېز كېتىپ قالدى.

ـــ بۇنداق بىر نەمىلەرنى! ـــ چېن جىك يىغلۇۋېتىشكە تاس قالدى. سائەت 11 بولۇپ كەتكەن ئىدى، قانداق دۇكانـكەن ئۇ مۇشۇ كەمـ گىچە ۋەلسىپىت رېمونت قىلىدىغان؟ چېن جىك ئىچىدە ھىلىقى يىگىتنى قاغاپ كەتتى. ـــ ئالدامچى! بۇگۈن ئاخشام قارا بېسىپ ئۇخلىيالماي قالغىدىك!

ئىشەنمەسلىك دىگەن بەربىر ئىشەنمەسلىك، بىراق چېن جىك كوچىنىڭ دوقمۇشىدىن ئوتەشىدە سول تەرەپكە كوز قىرىنى سالىماي تۇرالمىدى. دىگەندەك، يول بويىدىكى كىچىككىنە بىر ئويدە چىراق يورۇپ تۇراتتى. چېن جىك ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدى. ھىلىقى ئويدىن يىگىرمە ياشلارغا كىرگەن بىر قىز چىقىپ كەلدى، ئۇ چېن جىنگغا قاراپ:

ـــ يولداش، كېلىڭ! ـــ دەپ توۋلىدى.

"ئوھوي، راست رېمونتخانا ئىكەن!" ـــ چېن جىك ئوز ئەترايىنى بىراقلا يورۇپ كەتكەندەك ھىس قىلىپ، ئۇمىتسىزلىك، قورقۇش دىگەن نەمىلەر ئۇنىڭدىن كوتىرىلىپ كەتتى.

بۇ كوچىغا قارايدىغان بىر ئېغىز ئوي بولۇپ، ئىچكەركى ئويىنىڭ ئىشىگى يېپىغلىق ئىدى. تاشقارقى ئويدە بىر ئۇستەل، بىر كارۋات ۋە بىرلا ۋەلسىپىت تۇراتتى. بىر يىگىت ئۇستەلنىڭ يېنىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ نەمدۇر بىر نەمىنى ئاختۇرماقتا.

ـــ كىرىڭ، شۇغىنسى ئويمىز كىچىكرەك، ـــ دىدى يىگىت ئورـ نىدىن تۇرۇپ، ئۇ قولىغا بىر ئاتۇركا ئالغان ئىدى.

ـــ ھوي، سزكەنسزغۇ؟ ـــ دىدى چېن جىك ھەيران بولۇپ.

ـــ ھەئە، مەن، ـــ دىدى يىگىت كۈلۈپ، ـــ ئادەم بولۇشى مۇمكىن دىمىگەنمىدىم، سزنى ئالدايتتىمۇ؟ ـــ ئۇ قىسماق كوزىنى چىملدىتىپ

قويدى.

ـــ ئاكام يەڭگەمنى كېچىلىك ئىسمىنىدا ئىشلەشكە ئۇزىتىپ قويۇپ قايتىپ كېلىپ مېنى ئورنۇڭدىن تۇر دىسە ئورنۇڭدىن تۇر دەپ تۇرغۇزۇپ، مۇھىم ئىش چىقىپ قالدى، دېگەن ئىدى، ھە، مۇنداق ئىكەن ـ دە! .... ـــ چېن جىڭنىڭ ئارقىسىدىن كىرىپ كەلگەن قىزنىڭ گېپى خۇددى پىلىموت ئېتىلغاندەك تېز چىقاتتى.

"يەنىلا بىرەر يەككە ۋەلىسىپىت رېمونت قىلغۇچىنىڭ بولغىنى ياخشى ئىكەن جۇمۇ" دەپ ئويلىدى چېن جىڭ ۋە مىننەتدارلىق بىلەن ھىلىقى قىزغا قاراپ كۈلۈپ قويدى:

ـــ سىلەرنى تازا ئاۋارە قىلدىغان بولدۇم.

ـــ ھېچقىسى يوق، ئاكام سىزنى بۇ يەرگە كېلىشكە جۇرئەت قىلالماسلىكىن دەپ ئىشنىڭ ئالدىغا چىقىپ سىزنى كۈتۈۋېلىشنى تاپشۇرغان ئىدى، دېمىسمۇ سىز بەك قورقۇنچاق ئىكەنسىز، مەن بولغان بولسام قورقمايتىتىم. ـــ بۇ گەپ بىلەن چېن جىڭ خىلى ئوڭايسىزلىنىپ قالدى.

ئۇستىغا تەس ئىش يوق، ۋەلىسىپىتنى ئۇلار بىر دەمدىلا ئوڭلاپ قويۇشتى.

ـــ قانچە پۇل؟ ـــ چېن جىڭ بۇ يىگىتنىڭ جىقراق پۇل ئېلىشىنى چىن كۆڭلىدىن خالايتتى.

ـــ پۇل؟ ـــ يىگىت تەئەججۇپلىنىپ تۇرۇپ قالدى ۋە دەرھال كۈلۈپ كەتتى، ـــ بەش كوي بېرىڭ! ـــ ئۇنىڭ مايلىشىپ كەتكەن قولى چېن جىڭنىڭ ئالدىغا سوزۇلدى.

"بەش كوي؟ بۇلاڭچىلىق!" كۆڭلىدە شۇنداق ئويلىدى چېن جىڭ، لېكىن ئىلاجسىز پورتمالىنى ئاختۇرۇپ پۇل چىقىرىشقا كىرىشتى.

ـــ ئاكا، ـــ ئىتتىك گەپ قىلىدىغان ھىلىقى قىز سوزۇپ توۋ-لىدى، ـــ شۇنچۇالا كەچ كىرىپ كەتكىنىگە قارىماي يەنە چاقچاق قىلىۋاتقىنىڭىنى! ـــ ئۇ ئاكىسىنىڭ پۇل دەپ سوزۇلغان مايلىشپ كەتكەن قولىغا "پاق" قىلىپ ئۈرۈپ قويۇپ بېشىنى بۇراپ چېن جىڭگا گەپ قىلدى:

ـــ يولداش، كوڭلىڭىزگە ئالماڭ، ئاكام ئاشۇنداق كىمنىلا كورسە كەلسە ـ كەلمەس چاقچاق قىلىدىغان ئادەم. بىز يا رېمونتخانا ئاچقان ئادەم بولمىساق، نەدىمۇ ئانچە ـ مۇنچە ياردەم قىلىپ قويغىنىغا پۇل ئالىدىغان ئىش بار؟ ـــ قىز ئىزا تارتىپ شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى.

ـــ ماقۇل، ئەمسە چاقچاق قىلمىدىم. ـــ يىگىت قولىنى ئۇگىلاپ تۇرۇپ، ئاپپاق ۋە تەپ ـ تەكشى چىشىنى كورسىتىپ كۈلۈپ كەتتى.

يول بويى ئىللىق شامال چېن جىڭنىڭ ئۇزۇن چاچلىرىنى يەلپۈپ، يۈزىگە ئۇرۇپ غىدىغلايتىتى، ئەينى زامانىدا بۇ ھال چېن جىڭغا ناھايىتى راھەت ئىدى. ئۇنىڭغا بۇگۈن كوچا چىراقلىرى كوز چاق-ناتقۇدەك قەۋەتلا يورۇق بىنۇاتقاندەك، ھاۋادىمۇ ئاللىقانداق بىر خىل خۇشبۇي پۇراق باردەك سېزىلدى.

ئېخ، باھار كەچلىگى، ئادەمنى نىمانچە مەپتۇن قىلىدىغانسەن!

«بېيجىڭ كەچلىك گېزىتى» 1982 ـ يىللىق «بىر مىنۇتلۇق ھىكايە-لەر»نى باھالىغاندا بۇ ھىكايە مۇكاپاتقا ئېرىشكەن. ئاپتورى ۋۇ جىنلياڭ ئەر، 27 ياش، ئىشچى، بۇ ئاپتورنىڭ تۇنجى ئەسىرى.

تەرجىمە قىلغۇچى: نۇرمۇھەممەت دولەتى.
تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: ئابدۇللا ئابلىز.

ۋىدالىشىش

سۇيى يەنجۇن

"بىر كىشى ئەگەر ئوزىگە تەزىيە بىلدۇرۇۋاتقانلارنى ياكى ماتەم مۇراسىمى ئوتكۇزۇۋاتقانلارنى كورەلىسە، نە قەدەر سويۇنۇپ كېتەر ئىدى-ھە!" ۋېي شىيەن ئايدىك كەچتە ئويىگە قايتىپ كېتىۋېتىپ ئەنە شۇلارنى ئويلىدى. ئۇ بۇنىڭدىن ئون مىنۇت ئىلگىرىلا، تومۇر-يول بويىدا، ئوز كەنتىدىكى چۇەن فۇنى يولۇقتۇرغان ھەم بىر ئېغىز گەپمۇ قىلىغان ئىدى. ئۇ يىگىتنىڭ ھەيران بولغان ۋە قورقۇنچ باسقان ئەپتى ۋېي شيەننى ھەيران قالدۇرغان ئىدى. چۇەن فۇ ئۇنىڭغا تىترەك ئولاشقان ھالدا:

ـــسىز ئولۇپ كەتكەن ئەمەسمۇ؟ مۇشۇ تۇرقۇم ئويىگىزدە تازا ھازا بولۇۋاتىدۇ!ـــدەپلا، جىن-ئالۋاستىنى كورۇپ قورقۇپ

كەتكەن ئادەمدىنمۇ بەكرەك قورقاندەك قىياپەتنى قالدۇرۇپ، ئۇزى شاق-شۇقلا پويىزغا چىقىپ كەتكەن ئىدى.

ــ مەن تېخى ھايات تۇرسام، نىمىدىن قورقاتتىك؟ ــ ۋېي شيەن كارى بولماي ئوز يولنى داۋام قىلدۇرۇۋەردى.

ۋېي شيەن بۇنىڭدىن يېرىم ئاي ئىلگىرى يىپەك توقۇمىچىلىق فابرىكىسىنىڭ مال سېتىۋالغۇچىسى بىلەن بىرلىكتە كامانداروپكىغا كەتكەن ئىدى. ئۇلار ناھايىتى يىراقتىكى بىر ياقا يۇرتتا كەلكۇنگە ئۇچراپ قالدى ۋە ھەر ئىككىسى قاينامغا كىرىپ كېتىپ، تېپىشالماي قالغان ئىدى. مال سېتىۋالغۇچى سۇ ئۇزۇشنى بىلگەچكە، جېنىنى قۇتۇلدۇرۇپ قالغان ۋە قايتىپ كېلىپ ۋېي شيەننىڭ ئولۇم خەۋىرىنى يەتكۈزگەن ئىدى. ۋاھالەنكى ۋېي شيەن ئولىمگەن، ئۇنى كېمىچىلەر قۇتقۇزۇۋالغان ئىدى.

ئويدە قانداق ئىشلار بولۇۋاتقاندۇ؟ خوتۇن-بالىلىرىمنىڭ ئەھۋالىك يىغىسى پەلەكىكە يەتكەندۇ؟ ئېھتىمال، دوست-يارەنلەر، خىزمەتداشلار قايغۇ ئىچىدە تەزىيە بىلدۈرۈپ، داغ-دۇغلىق ماتەم مۇراسىمى ئوتكۈزۈپ ماڭا ھازا ئاچقاندۇ. مۇراسىمغا كەلگۈچىلەر ناھايىتى كوپ بولۇپ، ئويگە ۋە ھويلىغا پاتماي كەتكەندۇ. خېلى ئازادە-كەك ھويلىمزغا گۈلچەمبىرەك توشۇپ كەتكەندۇ. ــ ۋېي شيەننىڭ خىيالى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئۇنىڭدا مەمنۇنلۇق پەيدا بولدى. گەرچە ئۇ خەلق ئەسكەرلىرى لېيەننىڭ لېيەنجاڭى بولغان ۋاقتىدا سىياسەتكە خىلاپلىق قىلىپ قويغان بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا ئىناۋەتى بار ئىدى. ۋاھالەنكى بۇگۈنكى كۈندە ئۇ گۈڭشې كارخانىسىنىڭ مەسئۇلى بولۇپ، ئالاقىلىشىش دائىرىسى بۇرۇنقىدىنمۇ كېڭىيىپ كەتكەن ئىدى، كىشىلەر ئۇنىڭ ئولۇمى ئۈچۈن بەرىبىر خېلى ئېچىنىتتى.

چۈمن فۇ بايا "ئويىڭىزدە مۇشۇ تۇرقۇم ھازا بولۇۋاتىدۇ" دىگىنىدە ئېھتىمال قوشۇپ ئېيتىشقا تېگىشلىك "قىزىق" دىگەن سوزنى ئۇنتۇپ قالغان بولسا كېرەك، ئۇمۇ دادىسغا ئوخشاش مەتۇراق بالا. بىراق دادىسى بەك كاج ئادەم ئىدى. بىر يىلى ۋېپي شيەن خەلق ئەسكەرلىرىنى باشلاپ كېلىپ، ئۇنىڭ ئويىنىڭ ئارقىسىدىكى سېدىنى قومۇرۇپ تاشلىۋەتكەن بولغان ۋاقىتىدا، بوۋاي جىلە بولۇپ، بىلەكلىرىنى يالىڭاچلاپ سېدىنى قۇچاقلۇۋېلىپ، لېيەنجاڭنى باندىت دەپ تىللاپ كەتكەن. ئەنە شۇ چاغدا ۋېپي شيەن بوۋايىنى چەمبەرچەس قىلىپ باغلىتىپ، كەنتتە پىپەن ۋە كۆرەش قىلىدۇرغان ئىدى. ۋېپي شيەن بۇلارنى ئويلىغىنىدا بىردىنلا يۈرىگىگە چوڭ بىر تاشنى ئېسىپ قويغاندەك ھىس قىلدى، بۇ ئادەملەر ماڭا ئوچقۇ! مېنىڭ ئولۇم خەۋىرىمنى ئاڭلىغان بولسا، خوشاللىغىدىن ئاغىزى قۇلىغىغا يېتىشكەندۇ، دەپ ئويلىدى.

كەنىت جىمجىت ئىدى. يولغا دەل-دەرەخ ۋە ئويىلەرنىڭ شولىسى چۈشۈپ تۇراتتى، ئاي بەك يىراقلىشىپ كەتكەندەك قىلاتتى. ئۇ دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ دەرۋازىنىڭ بىر قانىتىنى ئىتتەردى، ھويلىدىكى قىياپەتكە قاراپ ماتەم مۇراسىمى ئوتكۈزۈلۈپ بوپتۇ-دە، ۋاي ئىسىت، ئۇلگۈرەلمەپتىمەن ئەمەسمۇ، دەپ ئويلىدى، بوسۇغىدا بىردەم تۇرۇپ، ئاندىن ئاستا ئىچكىرىلەپ ماڭدى، ئەنە شۇ چاغدىلا غۇۋا يېنىپ تۇرغان بىر قارا چىراقنى كوردى، گۈلچەمبىرەكلەر ئىغاڭ-لاپ كويۇپ تۇرغان قارا چىراق ئالدىغا قويۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئاشۇ يەردە سۈكۈتتە تۇراتتى. بىردىنلا ئۇ ئۇزىنى—شىرەگە قويۇپ قويۇلغان، قارا باغلىغان رامكىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئوز سۈرەتىنى كورۈپ قالدى، نەدىندۇر بىر سوغ شامال كېلىپ ئۇنىڭ

يۇزىگە تەككەندەك، تىترەك ئولاشتى. بۇ چاغدا نۇرغۇن ئىشلار — هايات بىلەن مامات، ياخشىلىق بىلەن يامانلىق، ئوتمۇش بىلەن هازىر.....كوز ئالدىدىن ئوتوپ، يۇزى—قان ئايلىنىپ تۇرغان، نەرۋا تومۇرلىرى گىرەلىشىپ كەتكەن يۇزى لىپ—لىپ قىلىپ تارتىش-قاندەك بولۇپ كەتتى، ئۇ قاتتىق بىر ئۇھ تارتتى.

جەنۇپقا قارايدىغان ئويدىن پەس يەغا ئاۋازى كېلەتتى، بۇ ئۇنىڭ خوتۇنىنىڭ يىغلىغان ئاۋازى؛ غەرپىكە قارايدىغان ئويدىن پەس ئاۋازدا نىمىندۇر تالاشقان ئاۋاز كېلەتتى، بۇ ئۇنىڭ 3 بالىسى ئىدى. جەنۇپقا قارايدىغان ئويگە جىقىنا ئايالار يىغلىغاندەك ۋە ئارقا-ئارقىدىن تەسەللى بېرىۋاتقاندەك قىلاتتى:

—سەۋرى قىلىڭ، مىڭ يىغلىغان بىلەنمۇ تىرىلىپ قالمايدۇ!

—شۇ ئەمەسمۇ، بالىلارنىڭ هەممىسى چوڭ بولۇپ قالدى، ئۇلار سىزگە قارىماي قويۋاتىتىمۇ؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە مەھەللىدىكى جامائەت بار، قانداق ئىشىڭىز بولسا ماڭا خەۋەر قىلىڭ.....

ئايالىلارنىڭ ئاۋازىنىڭ ئىچىدە بەزىلىرى ناهايىتى تونۇشتەك، بەزىلىرى ناتونۇشتەك قىلاتتى. غەرپكە قارايدىغان ئويدە ئادەم تېخىمۇ جىقتەك، هەممەيلەن تەڭ گەپ قىلىۋاتقاندەك قىلاتتى. بىردىنلا بىرەيلەن شىرەنى قاتتىق مۇشتلاپ، ئارقىدىنلا غەزەپ بىلەن توۋلاپ سوزلەپ كەتتى:

—گەپ بولدىمۇ، ئاپىمزنى قانداق باقمىز دەپ مەسلىھەتلىشىش ئورنىغا مىراس بولۇشۇش كويىدا بولۇشۇۋاتقىنىڭىز!

بۇ چۇەن فۇنىڭ دادىسىنىڭ ئاۋازى ئىدى! بۇ ئاۋاز هىلىقى چاغدا سېدىنى قوچاقلۇۋېلىپ تىللاپ كەتكەن چاغدىكى ئاۋازغا ئوخشاش بولسىمۇ، ئەمدىلىكتە ئۇنى تىترىتىۋەتتى، قورقىتىۋەتتى، ئۇنىڭدا

ئويگه كىرگۈدەك مادار قالمىدى. ئوزىنىڭ قارا باغلاغلىق سۇرىتى ئالدىدا تۇرۇپ، خۇددى ئوتمۇشى بىلەن ۋىدالىشۋاتقاندەك ئاستا-غىنا يىغلاشقا باشلىدى...

«بىيجىك كەچلىك گېزىتى» 1982 - يىللىق «بىر مىنۇتلۇق ھىكايىلەر»نى باھالىغاندا بۇ ھىكايە مۇكاپاتقا ئېرىشكەن.

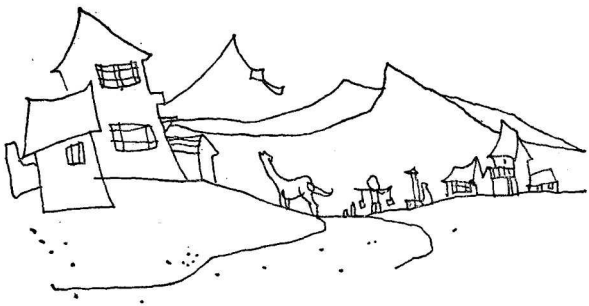
تەرجىمە قىلغۇچى: نۇرمۇھەممەت دولەتى.
تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: ئابدۇللا ئابلىز.

يېزىقچىلىق ئىشى ئومۇمى پۇرولېتارىيات ئىشىنىڭ بىر قىسمى بولۇشى، پۈتكۈل ئىشچىلار سىنىپىنىڭ پۈتكۈل ئاڭلىق ئاۋانگارت قوشۇنى ماڭدۇرۇۋاتقان غايەت زور سوتسىيال-دېموكراتىك ماشىنىنىڭ "چاقى ۋە ۋىنتسى" بولۇشى كېرەك.

لېنىن

يۇرت مۇھەببىتى

(مانىجۇ) ۋالك جيانەن

ئات ئايلىنىپ ئوقۇرىنى تاپىدۇ. ياقا يۇرتتا قىرىق ئۇچ يىل سەرسان بولۇپ يۇرگەن ۋۇ بەيشىك ئاخىر يۇرتىغا قايتىپ كەلدى.

چاكبەيشەن رايونىغا قەدەم قويۇش بىلەنلا، ئۇنىك قۇلىغىغا قويۇق يەرلىك ئاھاڭدا قىلىنغان سوزلەر ئاڭلىنىشقا باشلىدى. ئۇ ئات ئۇستىدە سۇكۇخۋاجياك دەرياسىنى ياقلاپ يۇقۇرىغا قاراپ كېتىۋېتىپ، گويا ئېسىدىكى يالغۇز ئاياق يول بىلەن بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ، بالىلىق دەۋرىگە قايتقاندەك بولدى.

ياق، ياقا يۇرتتا سەرسان بولۇپ يۇرگەن قىرىق ئۇچ يىل داۋامىدىمۇ ئۇنىك ئوز يۇرتىنى سېغىنمىغان ۋاقتى يوق. كورچىن

يايلىغىنىڭ ئەتىگەنلىك تۇمانى ئۇنىڭ يۈرتىدىكى ياپ-يېشىل تاغلارنىڭ كولەڭگىسىنى توسۇپ قالالمىدى، باھار كۈنلىرىدە سەددە-چىننىڭ شىمالىدىن بوران ئۈچۈرۈپ كەلگەن قۇملارمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئوز يۈرتىغا قايتىشنى ئارزۇ قىلاتتى. لېكىن، ئۇ تېخى قايتاي دەپ يولغا چىقمىدى، چۈنكى ئادەم دېگەن ئادەمدەك ياشىشى كېرەك ئەمەسمۇ؟ ئۇ ئەنە شۇ مەقسەتتە چىقىپ كەتكەن ئىكەن، ئوزىنىڭ مېڭىش ئالدىدا قىلغان قەسىمىگە ئەمەل قىلىشى لازىم ئىدى.

بۇنىڭدىن قىرىق ئۈچ يىل ئىلگىرى، ۋۇ بەيشىڭ ئەمدىلا يىگىرمىدىن ئاشقان، كۆچ-قۇۋۋەتكە تازا تولغان يىگىت ئىدى. ئۇنىڭدا مانجۇلاردا بولىدىغان خۇشخۇيلۇق، ئوچۇقلۇق بار ئىدى، چاڭبەيشەنلىكلەردە بولىدىغان تەبىي ياۋىلىقمۇ بار ئىدى. ئىسىق يۈز كۆنلىرىنىڭ بىرىدە، ئۇ قولغا سولىگۇن ① ئالغان، دۇمبىسىگە كاتتا ئارتقان هالدا ئادەمگىيا كولاش ماھىرى شياۋ چاڭگوي بىلەن بىللە تاغ ئىچىگە كىردى. ماجياگۇ جىلغىسىدا ئۇ ئوتقاشتەك قىپ-قىزىل بىر ئادەمگىيانى كورۈپ قالدى. ئادەمگىيا كولىغۇچى بىر ئادەمنىڭ ئۇچ كۆنگە يېتەر-يەتمەيلا ۋۇ پىنيې دەپ ئاتالمىدىغان ئۇزاق يىللىق يوغان بىر ئادەمگىيانى ئۈچۈرتىشى قانچىلىك بەختلىك ئىش-ھە! ئەمما مۇشۇ قىپ-قىزىل ئادەمگىيانىڭ ۋۇ بەيشىڭنىڭ پۈتۈن هاياتىغا تەسىر كورسەتكۈدەك زور كۈچكە ئىگە ئىكەنلىگى ھېچ كىشىنىڭ خىيالىغا كەلمىگەن ئىدى. مۇشۇلارنى ئويلاپ، ۋۇ بەيشىڭ ئىختىيارسىز بېشىنى چايقاپ قويدى، چىرايىدا بىلىنەر-بىلىنمەس ئاچچىق كۈلكە پەيدا بولدى...

---

① سولىگۇن — (مانجۇچە) ئادەمگىيا كولايدىغان سايمان.

بۇمۇ ئىسسىق ياز كۈنلىرىنىڭ بىرى، قىرىق ئۈچ يىلدىن كېيىنكى ياز كۈنلىرىنىڭ بىرى ئىدى. ئۇنىڭ بۇ يەردىن كەتكىنىگە يېرىم ئەسىرگە يېقىن ۋاقىت بولغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ يەردىكى تاغلار، ئېرىق-ئوستەڭلەر ئۇنىڭغا ئۇنتۇلۇپ كەتكەن خاتىرىلەرنى ئەسلىتىپ تۇراتتى. ئۇ ئالدىغا قاراپ سەل كەم ئون چاقىرىم ماڭسا، ماجياگۇ جىلغىسىغا بارغىلى بولىدىغانلىقىنى پەملىدى. ۋۇ بەيشىڭ ئاتىتىن چۈشۈپ، يول بويىدا سەل ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئورنىدىن تۇرۇپ ئېتىغا مىنىپ، ماجيالىڭ دېگەن توپىلىكىكە چىقتى. تاغ يولىدا توختىتىپ قويۇلغان بىر تراكتۇرنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرغان بىرقانچە قىز-يىگىت بىرنېمىلەرنى دېيىشىپ قاقاقىلاپ كۈلۈشۈۋاتاتتى. ۋۇ بەيشىڭ تراكتۇرنىڭ يېنىدىن ئوتكەندە، بۇ ياشلارنىڭ چىرايىدىن ئەينى يىللاردىكى ئاغىنىلىرىنىڭ بەلگىسىنى تاپماقچى بولۇپ، بۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۇ ئاغىنىلىرىنىڭ ئەۋلاتلىرى بارمىدۇ دېگەن خىيال بىلەن ئېتىنى ئاستىلىتىپ، ئۇلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ چىرايىغا سەپسېلىپ قاراپ چىقتى. لېكىن، ۋاقىت بەك ئۇزىرىپ كەتكەن ئىدى، ئەينى يىللاردىكى ئاغىنىلىرىنىڭ قىياپىتى ئېنىق ئېسىدە قالمىغان تۇرسا، قانداقمۇ ئۇلارنىڭ بالىلىرىغا قاراپ ئۇلارنى تونۇۋالغىلى بولسۇن؟ بىراق، شياۋ چاڭگۇيىنىڭ كولەڭگىسى نەچچە ئون يىلغىچە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ يۈردى، بۇگۈنكى كۈندە بولسا ئۇنىڭ قانداق بولۇپ قالغانلىغىنى بىلمەيتتى، ئەينى يىللاردىكى شياۋ چاڭگۇي نىمە دېگەن ھاكاۋۇر ئىدى-ھە!

ھىلىقى ۋۇپىنىي دەپ ئاتىلىدىغان ئادەمگىيانى ئەسلىدە ۋۇ بەيشىڭ بىرىنچى بولۇپ كورگەن ئىدى. لېكىن ئۇ "ئەنە ئادەمگيا" دەپ توۋلىغان چاغدا، سول تەرەپتە ئىزدەۋاتقان شياۋ چاڭگۇيمۇ

"ئادەمگىيا!" دەپ توۋلىدى، مانا مۇشۇ ئىش جىدەلنىڭ باشلىنىشى بولۇپ قالدى.

ــ نېمىدېگەن يوغان ئادەمگىيا بۇ، بىر قاراپلا تېپىۋالدىم! ــ كىشىلەر ئولىشپ كەلگەن چاغدا شياۋ چاڭگۈي ئەنە شۇ گەپنى قىلدى.

ــ ئاكا، بۇ ئادەمگىيا ساڭا لازىم بولسا، ئېلىپ كېتىۋەرگىن، مەن بۇنىڭغا غىدىڭ ـ پىدىڭ قىلمايمەن، ــ دېدى ۋۇ بەيشىڭ، ــ لېكىن، ھەر ئىش دېگەن ئۇز يولىدا، گەپنىڭ راستىنى ئېيتسام، بۇ ئادەمگىيانى مەن تاپقان.

ــ بەللى، سەن تېخى مەن بىلەن بۇنى تالاشقىلى تۇرىدۇڭمۇ؟ ــ دېدى شياۋ چاڭگۈي سوغاق كۈلۈپ قويۇپ، ــ ئادەم دېگەن ئىتچىلىكمۇ بولالمايدىكەن، مەن ساڭا بىكارلا ياردەم قىلىپ يۈرۈپتىمەن. بۇمۇ ئۇزەمنىڭ ياردەم قىلىمەن دەپ تاپقان ئىشى، بۇرادەرلىرىمنىڭ ھەممىسى مەندىن يىراقلاشتى. ۋۇ بەيشىڭ، سەندەك نېنىنى ئوغلاپ يېيەلمەيدىغان بىر ئادەم مەن بولمايدىغان بولسام مۇشۇ ھالغا يېتەلەيتتىڭمۇ؟

ۋۇ بەيشىڭمۇ ئۇزى ياش، مىجەزى چۈس بولغاچقا، ئۇزىنى بېسىپ تۇرالمىدى ـ دە، مۇنداق دېدى:

ــ ئاكا، سەن مېنى تاقتا ئېلىپ كىرگەن بولساڭ، مەن بۇنىڭدىن مىننەتدار؛ ئەگەر سەن مېنى ئۇزەڭگە يۇك ھىساپلىساڭ، بۇنىڭدىن كېيىن تاقتا ئۇزەم يالغۇز كىرىپ، ئۇرمانلىقلاردا ئۇزەم جېنىمنى جان ئەتسەم بولدى. ئوبدان يېيەلمىسەم، ئۇماچ ئىچەرمەن، ھەر ھالدا ئولۇپقۇ قالماسمەن...

ــ ۋۇ ياخشىلىقنى بىلمەيدىغان! ئۇزەڭ يالغۇز تاقتا كىرىسەن؟

تاقتا چىقىپ ئادەمگىيا كولاش ھۇنىرىنى ساتا مەن ئۇگەتمىگەنمىدىم؟

شياۋ چاڭگۈينىڭ دىگىنى راست بولغاچقا، ۋۇ بەيشىڭ ئىچىدە ئۇنىڭغا تەن بېرىپ، دەرھال گەپ ياندۇرمىدى. لېكىن شياۋ چاڭگۈي شۇنىڭ بىلەن بولىدى قىلماي، ئالدىغا يەنە بىر قەدەم دەۋەيلەپ كېلىپ مۇنداق دىدى:

ــ ئەگەر سېنىڭ جىگىرىڭ بولسا، مەندىن ئۇگەنگەن ئادەمگىيا كولاش ھۇنىرىنى تاشلاپ كەت!

ــ بولىدۇ! ــ دىدى ۋۇ بەيشىڭ مەيدىسىگە ئۇرۇپ، بۇنىڭدىن كېيىن ئادەمگىيا كولايدىغان بولسام ئادەم بالىسى بولماي كېتەي. جاھاننىڭ ئىتىگى كەڭرى، چاڭبەيشەندىن كەتسەمۇ ئولۇپ قالمايمەن. ھازىرلا كېتىمەن بۇ يەردىن!

ئادەمگىيا كولاشقا بىللە كەلگەن بۇرادەرلەردىن ئەن يۈيتەي ئۇنى توسۇپ:

ــ بولىدى، بولىدى، ئاكا ــ ئۇكىدەك بولۇپ قالغانلار مۇنداق يېنىكلىك قىلماڭلار، ــ دىدى.

ــ ياق، ــ دىدى ۋۇ بەيشىڭ ئەن يۈيتەيگە قاراپ، ــ چوپ ــ چوڭ ئەر كىشى تۇرۇپ، بۇ يەردىن كەتسەم جېنىمنى جان ئىتەلمەي قالارمەنمۇ!

ــ گەپنى ئۇنداق كېسۈەتمە، ــ دىدى ئەن يۈيتەينى بىر ياقتا ئىتتىرىۋېتىپ ۋۇ بەيشىڭنىڭ ئالدىغا كەلگەن شياۋ چاڭگۈي كوزلىرىنى قىسىپ تۇرۇپ، ــ كېتىدىغان بولساڭ، مەن سېنى توسمايمەن. ئەگەر كۇنۇڭنى كۇن ئېتەلمەي يەنە قايتىپ كەلسەڭ، مەن سېنى يەنىلا قېشىمدا ئېلىپ قالىمەن.

ــ مەن كۇنۇمنى كۇن ئېتەلمەي قالسام چاڭبەيشەنگە يولمايمەن.

ـــبۇنىڭغىمۇ ماقۇل، ئەگەر راستلا ياخشى كۆنىگە ئۇلىشالىساڭ، بۇنىڭغا مەنمۇ خوشال بولىمەن. سېنىڭ ئارغىماقتا مىنىپ يۈرتقا قايتىپ كەلگىنىڭنى كورسەم، مەن ئالدىڭدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، ساڭا تازا كېلىشتۇرۇپ ئۇچ قېتىم باش ئۇرىمەن ۋە سېنى ئۇچ قېتىم "ئاكا" دەيمەن!

ـــخودا كورۇپ تۇرۇپتۇ، سەن شياۋ چاڭگۇي لەۋزىڭدىن يېنىۋالمايسەن جۇمۇ ئەمسە!

ـــيىگىت سوزىدىن قايتماس، يولۋاس ئىزىدىن!

ـــياخشى گەپ! ـــدىدى ۋۇ بەيشىڭ قولىدىكى سولىگۇنىنى بىرلا دەسسەپ ئىككى پارچە قىلىۋېتىپ ۋە كاتىلنى يۇدۇۋېتىپ، ـــتاغلىق بۇرادەرلەر، ھەممىڭلار كورۇپ تۇرۇپسىلەر، مەن ئۇنى ماڭا ئۇچ قېتىم باش ئۇرغۇزماي قويمايمەن!

ئۇ كىشىلەر ئارىسىدىن يول ئېچىپ، ئۇلارنىڭ نەسەھەتلىرىنى ئاڭلىماي، شۇ كۇنى تاغدىن يېنىپ چۈشتى ۋە شىگلۇڭ كەنتىگە كېلىپ كېچىلەپ كىچىككىنە بىر شىگلىنى تېگىپ، تاڭ يورۇش بىلەنلا چىقىپ كەتتى.

ئۇ يېزىنىڭ چېتىدىكى قوناقلىقنىڭ يېنىغا كەلگەندە، قوناقلىقتىن بىرسى چىقىپ كاپ قىلىپلا ئۇنى تۇتتى-دە:

ـــۋۇ بەيشىڭ، سىزنى بۇ يەردىن كەتمەكچى دېيىشىدۇغۇ؟ ـــ دىدى.

بۇ ئۇۋچى جۇ شۇننىڭ قىزى جۇ لىڭجۇ بولۇپ، ۋۇ بەيشىڭنىڭ ئۇنىڭ بىلەن خۇپىيانە يېقىنلىشىپ يۈرگىنىگە ئۇچ يىل بولغان ئىدى. جۇ شۇن ئەھۋالنى سەزگەندەك قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنى توسمىدى، يوپتىلا دېگەن بولسا كېرەك. ۋۇ بەيشىڭ بىرەر ئەلچى ئوتتۇرىدا

ماڭىدىغانلا بولسا ئوزىنىڭ جۇلىكجۇ بىلەن توي قىلىشى ئانچە چوڭ توسالغۇغا ئۇچرىمايدىغانلىغىنى بىلەتتى. جۇلىكجۇنىڭ بۇگۈن بۇ يەردە كۆتۈپ تۇرۇشتىن مەقسىدى ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىشمۇ ياكى ئۇنى نېيتىدىن ياندۇرۇشمۇ، بۇنى بىلگىلى بولمايتتى. ۋۇ بەيشىڭ دېدى:

ــ باشقا يۇرتلارغا بېرىپ كۈن ئالماقچىمەن!

جۇلىكجۇ ئۇنى قوناقلىققا تارتىپ كىرىپ، ئۇنىڭدىن رەنجىدى:

ــ سىز مېنى تاشلاپ كەتمەكچىمۇ؟

ــ سىرتتا ئۇزەمنى سەل ئوڭشۇۋېلىپ قايتىپ كېلىمەن.

ــ شۇنچىۋالا كەڭ چاڭبەيشەنمۇ سىزنى سىغدۇرالماسمۇ؟ تاقتا چىقىپ ئادەمگىيا كولىماي، دادام بىلەن ئوۋچىلىق قىلىشىڭىزمۇ ئوزىنىڭىزنىڭ رىسقىنى تېپىپ يەيسىزغۇ؟

ــ ياق، شياۋ چاڭگۈي مېنى ئادەم قاتارىدا كورمىدى. ئۇ مەن ئارغىماقتا مىنىپ قايتىپ كەلگەن ۋاقتىمدا، ئالدىمدا تىزلىنىپ تۇرۇپ ماڭا ئۇچ قېتىم باش ئۇرىدىغان ۋە مېنى ئۇچ قېتىم "ئاكا" دەيدىغان بولۇپ قەسەم ئىچتى. ئۇ چاغدا سىز ئۇنىڭ "ئاچىسى" بولغان بولسىز. ــ ۋۇ بەيشىڭ بارغانسېرى قايناپ كەتتى، ــ ئۇنىڭ ماڭا ئۇچ قېتىم باش ئۇرۇشى ئۇچۇن بولسمۇ مەن بۇ چاڭبەيشەندىن كېتىمەن!

بۇگۈنكى كۇندە بولسا ئۇنىڭ بۇ يەردىن ئايرىلغىنىغا توپ ـ توغرا قىرىق ئۇچ يىل بولدى. ئۇ بۇ يەردىن كەتكەن يىلمۇ ئىسسىق ياز پەسلى ئىدى، شۇ چاغدىمۇ ماجيالىڭدىن ئوتكەن ئىدى. لېكىن، بۇگۈنكى بۇ تاش ياتقۇزۇلغان چوڭ يول ئۇ چاغدا تېخى تارغىنا يالغۇز ئاياق يول ئىدى. شىڭلىسنى يۇدۇگەن ۋۇ بەيشىڭ كوزى قىيمىغان ھالدا چاڭبەيشەن بىلەن خوشلاشقان ئىدى.

چاڭبەيشەندە تۇرمۇش كەچۇرۇپ ئادەتلەنگەن بىر مانجۇ يىگىتنىڭ كورچىن يايلىغىغا بېرىپ موڭغۇللار بىلەن بىللە ئات بېقىشى قىزىق بىر ئىش ئىدى. ئەمما چېتى ئاسمانغا تۇتاشقان يايلاق، ئاق بۇلۇتتەك قوي پادىلىرى ۋە ئەتىكەن چايىنىڭ مېزىلىك پۇراقلىرىمۇ ئۇنىڭ كوڭلىنى تارتىپ كېتەلمىدى. ئۇ ئاق ئويىگە ھەر بىر كىرگەندە، قېلىن سېلىنغان كىگىزنىڭ ئۈستىدە ياتقاندا، پۈتۈن تاغ-دالىنى قاپلىغان ماماكلارنى، قىپ-قىزىل ئادەمگىيا چېچەكلىرىنى، شاخلارنى ئېگىپ ساڭگىلاپ كەتكەن قارىغاي مەدەكلىرىنى ۋە سۇپ-سۈزۈك سۇڭخۇاجياڭ دەرياسىنى ئۇز خيالىدا بولسىمۇ دائىم كورۇپ تۇرمەغانمىدى؟ كۆندۈزى ئات ئۈستىدە ئولتۇرۇپ موڭغۇل قىزىنىڭ پادىچى ناخشىسىنى ئاڭلىغاندا، ئۇ ھەمىشە جۇلئجۇ غىڭشىپ ئېيتىدىغان تاغ ناخشىلىرىنى ئەسلەيتتى. سۇت سېغىۋاتقان موڭغۇل ئايالىنى كورگەندە، ئۇ ئىچىدە ئۇزىنىڭ يۇرتىنى ئايرىلغانىدىن كېيىنكى ۋاقىتلىرىنى ھىساپلاپ كورەتتى. بەش يىل ئوتۇپ كەتتى، جۇلئجۇمۇ يىگىرمە نەچچىلەرگە كىرىپ قالدى، ھازىر ئۇ قانداق بولۇپ قالغانىدۇ؟ بۇ چاغدا ۋۇ بەيشىڭ بىر ئارغىماقىنا مىنىپلا ئۇچقاندەك چاڭبەيشەنگە قايتسا قايتالايتتى. لېكىن ئۇ ئۇنداق قىلمىدى، چۈنكى ئۇ تېخى ئۇزىنى تۇزۇكسىمەك ئوڭشۇالالمىغان ئىدى. سەكسىنچى يىلىغا كەلگەندە ئۇ ئاز-تولا بايلىق توپلىدى، يېنىدىكى بىرەر يۈز سەر تەڭگىدىن باشقا، بىر تورۇق ئاتمۇ سېتىۋالدى. ئۇ كورچىن يايلىغىغا تارتىشىپ ئولتۇرمىدى، ئۇچىسىدىكى موڭغۇلچە پەرىجىنى ياپ-يېشىل يايلاقتا تاشلىدى-دە، كەينىگە قاراپمۇ قويماي، يۇرتىغا قايتماقچى بولۇپ يولغا چىقتى، مانا ئەمدى ئۇ ئۇزىنى بىر تونۇتۇپ قويىدىغان بولدى. ئۇ قېتىم ئۇ ئېتىنى دۈپتىپ كېتىۋېتىپ، شياۋ چاڭ-

گۈينىڭ ئوزىنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ باش ئۇرۇشىنى ۋە "ئاكا" دەپ توۋلىشىنى ئويلىدى. ياق، شياۋ چاڭگۈي ئوزىنىڭ دىگىنىنى قىلماي، ۋۇ بەيشىڭنىڭ ئۇنىڭسىزمۇ ئوخشاشلا جېنىنى جان ئېتەلەيدىغانلىغىنى ئېتىراپ قىلسلا، ۋۇ بەيشىڭ ئۇچۇن شۇ پېتەرلىك ئىدى. ئادەم دىگەن ئادەمدەك ياشىشى كېرەك ـ تە!

شۇ يىلى ياپون قاراقچىلىرىنىڭ تەسلىم بولۇشى، گومىنداڭ قوشۇنلىرىنىڭ شەنخەيگۇەن سىرتىدىكى جايلارغا كوپلەپ بېرىشى بىلەن، ھەممە يەردە باندىتلار قۇتراپ كېتىپ، پاراكەندىچىلىك تۇغدۇرۇۋا ـ تاتتى. ۋۇ بەيشىڭ يايلاقتىن چىقىپلا "چارلىغۇچى قىسىم" دىكى باندىتلارغا ئۇچراپ قالدى، ئۇلار ئۇنىڭ مىنگەن ئېتىنى ئېتىپ ئولتۇرۇۋۇتتى، يېنىدىكى تەڭگىلەرنى تارتىۋالدى، شۇنىڭ بىلەن ۋۇ بەيشىڭ يەنە ھېچنىمىسى يوق يالاڭتوش بولۇپ قالدى. ئۇ يۇرتىغا قايتىشقا جۇرئەت قىلالماي، سەككىز يىل ياشىغان كورچىن يايلىغىغا يەنە قايتىپ كېلىشكە مەجبۇر بولدى.

ۋۇ بەيشىڭ شۇنىڭدىن كېيىنكى كۇنلەرنى ھاياجانلىق ئېچىدە ئوتكۇزدى، كورچىن يايلىغى ئازات بولدى. ئۇنىڭغا كىچىكرەك بىر يىلقا تەقسىم قىلىپ بېرىلدى. يىلقىغا ئىگە بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ كوڭلى بەكمۇ كوتىرىلىپ كەتتى، سەككىز ـ توقۇز يىللىق يىلقا بېقىش تەجرىبىسى بولغاچقا، تۇرمۇشى بىراقلا ياخشىلىنىپ قالدى. ئۇنىڭ موڭغۇل ئاغىنىلىرى "ۋۇ بەيشىڭنىڭ كۇنى ئەتىيازدا ئۇنۇپ چىققان ئوتقا ئوخشاش، كۇندىن ـ كۇنگە باشقىچە بولماقتا" دىيىشتى. شۇنداقتىمۇ كورچىن ۋۇ بەيشىڭنىڭ تۇرمۇشىغا ئېلىپ كەلگەن گۈللىنىش ئۇنىڭ چاڭبەيشەنگە بولغان مۇھەببىتىنى سۇسلاشتۇرالمىدى، ئۇستىدە تۇخۇم توختىغۇدەك سەمرىپ كەتكەن ئاتلارغا قاراپ، ئۇ ئوز يۇرتىنى

تېخىمۇ سېغىنىپ كەتتى.

ــ ئاتىلارنى سېتىۋېتىپ، يۇرتۇمغا قايتىشىم كېرەك، ــ دېدى ئۇ ھىلىقى موڭغۇل ئاغىنىلىرىگە، ــ ئون نەچچە يىل بولدى، يۇرتۇمنى سېغىنىپ كەتتىم!

شۇنداق، ئۇ پۇلغا، ئاتقا ئىگە بولغاندىن كېيىن، يۇرتىغا قايتىدىغان ۋاقتىنىك يېتىپ كەلگەنلىگىنى ھىس قىلدى. ئالتۇندەك كۆز كۆنلىرىنىك بىرىدە، ئۇ ئون ئۇچ ئاتنى ھەيدەپ، كورچىن يايلىغىدىن ئولكە مەركىزى ــ چاڭچۇن شەھىرىگە كەلدى. ئات بازىرىدا ئۇشتۇمتۇتلا ئوزىنىك يېقىن بىر يۇرتلۇغىغا ئۇچراپ قالدى، بۇ ئەينى يىللاردا ۋۇ بەيشىك بىلەن بىللە ئادەمگىيا كولىغان ئەن يۇيىتەي ئىدى. ئات بازىرىنىك جەنۇپ تەرىپىدە تەنزىكەش ئوقەتچىلەر بار بولۇپ، ئىسسىق دۇئۇ قېتىغى، قۇيماق ۋە باشقا يىمەكلىكلەرنى ساتاتتى...، ۋۇ بەيشىك ئەن يۇيىتەيىنى سورەپ بىر لەڭپۇڭچىنىك ئالدىغا ئېلىپ كەلدى، بۇ ئوز يۇرتىنىك لەڭپۇڭى بولغاچقا، ئىككىيلەن لازا بىلەن سامساقىنى كوپىرەك سالدۇرۇپ، لەڭپۇڭ يىگەچ پاراڭغا چۈشتى.

ــ ۋۇ بەيشىك ئاكا، كۇنۇڭ خېلى يامان ئەمەستەك قىلىدۇ.

ــ يامان دىگىلى بولمايدۇ، ئاتلارنى ساتسامىلا يۇرتقا قايتىمەن.

ــ ئۇنداق بولسا بەك ياخشى، بىزنىك ئۇ تەرەپلەرمۇ ياخشى بولۇپ كەتتى، ھازىر ھەممىمىز كوپىراتىپقا كىردۇق، ھەممە ئويدە ئاشلىق دىگەن ئېشىپ ــ تېشىپ تۇرىدىغان بولدى!

ۋۇ بەيشىك جۇ لىڭجۈنىك خەۋىرىنى ئۇقماقچى بولۇپ، ئاغىزىنى ئومەللىگەن بولسىمۇ گېپىنى دېيەلمەي، بىر ھازادىن كېيىن بىر ئېغىز گەپنى ئاران قىلالىدى:

ـــ جۇ شۇن، يەنى ھىلىقى جۇ لىڭجۈنىڭ دادىسى قانداقراق تۇردى؟

ـــ خېلىلا تېمەن تېخى، تاقىقا چىقالمىسمۇ ھويلا ـ ئارامىنىڭ ئىشلىرىنى قىلىپ يۈرۈۋاتىدۇ.

ئەن يۈيتەي ۋۇ بەيشىنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلمەيتتى، شۇڭا ئۇ جۇ لىڭجۈنى تىلغا ئالمىدى.

ـــ شياۋ چاڭگۈيچۇ؟ ئۇ قانداقراق؟

ـــ ئۇنىڭ كۆزى تېخىمۇ ياخشى. ئۇ ئادەمگىيا كولىماي، كوپىرا ـ تېپتا قوشۇمچە كەسىپ ئەتىرىدىكىلەرنى باشلاپ، ئارقىدىكى تاغدا ئادەمگىيا ئوستۇرۇلىدىغان بىر پارچە يەرنى باشقۇرۇۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئويىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى بەكمۇ ئىشچان، بۇ يىل كۆز كىرىش بىلەنلا ئوي سېلىشقا جاي راسلاپ قويىدى، كەنتنىڭ كۈن پېتىش تەرىپىگە بەش ئېغىز كاھىشلىق ئوي سالماقچى. ـــ ئەن يۈيتەي قاچىنى قويۇپ قويۇپ سورىدى: ـــ ۋۇ بەيشىڭ ئاكا، سەن قاچان يولغا چىقىسەن؟

ـــ ئەتە.

ـــ ئەمىسە بىز بىللە ماڭايلى.

ـــ ياق، ـــ دىدى ۋۇ بەيشىڭ ئوزىنىڭ ئاتلىرىغا قاراپ كېتىۋېتىپ، ـــ مەن كورچىن يايلىغىغا قايتىمەن.

شياۋ چاڭگۈينىڭ رونىق تېپىپ قالغانلىغى توغرىسىدىكى خەۋەر بىردىنلا ۋۇ بەيشىنىڭ يۈرىكىنى قايتىش پىلانىنى ئوزگەرتىۋەتتى، ئۇنىڭ شياۋ چاڭگۈينىڭ ئالدىدا ئوزىنىڭ يېڭىلگەنلىگىنى تەن بەرگۈسى كەلمىدى. "ئادەمدەك ياشاش كېرەك" دىگەن ئېتىقات ئۇنى يەنە كورچىن يايلىغىغا قايتۇرۇپ كەلدى.

ھايت ـ ھۇيت دىگىچە يەنە ئون نەچچە يىل ئوتۇپ كەتتى، بۇ قېتىم بولسا ئۇ راستلا قايتىپ كەلدى. ئۇ، جەسىدىم ياقا يۈرتىتا

قالمسۇن دېدىمۇ ياكى ئوزىنىڭ بالىلىق چاغلىرىدىكى ئىزلىرىنى تاپماقچى بولدىمۇ؟ يۈرتىدىن مېھرىنى ئۈزەلمەي قالدىمۇ ياكى بۇنىڭ-دىن قىرىق ئۈچ يىل ئىلگىرىكى قەسىمىنى ئىشقا ئاشۇرماقچىمۇ؟ ئىش قىلىپ، ئۇ قايتىپ كەلدى. قىرىق ئۈچ يىل ياقا يۈرتتا ئوتكۈز-گەن مۇساپىرچىلىق تۇرمۇشىنىڭ بەلگىسى سۈپىتىدە، ئۇ مېڭىش ئالدىدا يېنىغا بىرەر مىڭ كويدەك پۇل سېلىۋالغاندىن باشقا، ئاتايى-تەن مۇشۇ موڭغۇل ئارغىمىغىنى سېتىۋالدى.

ئاتمىشتىن ھالقىغان بۇ ئادەم ئات بىلەن بىر ئايدىن ئارتۇقراق يول ماڭدى، ھەر نېمە بولسا يايلاقتا يېلقا بېقىپ ئوتكەن قىرىق ئۈچ يىللىق تۇرمۇش ئۇنىڭ ئۇستىخانلىرىنى خېلى پىشۇرۇپ قويۇپتىكەن. خۇڭلىيۇ بازىرىغا كەلگەندە، ئۇ ئاتتىن چۈشۈپ، ئېتىنى يېتىلەپ بازارغا كىرىپ كەلدى.

قىرىق ئۈچ يىل ئىچىدە ھەممە نەرسە ئوزگىرىپ كەتكەن ئىدى. بازارنىڭ سىرتىدىكى ھىلىقى يۇلغۇنلۇق بولمىغىندا، ئۇ ئوز يۇرتىنى تونۇيالمايتتى. بازارنىڭ رەستىلىرى كېڭەيتىلگەن، يولنىڭ ئىككى قاسنىغىدىكى ئىلگىرىكى كېسەك تاملىق ئويلەرنىڭ ئورنىغا قىزىل پىششىق غىش بىلەن سېلىنغان كاھىشلىق ئويلەر سېلىنغان، تاغلىق رايوندىكى بۇ بازارچاقتىمۇ بىرمۇنچە كىچىك بىنالار قەد كوتەرگەن. ئەينى يىللاردىكى يەرلىك مال دۇكىنى كورۇنمەيتتى، گۈزەرنىڭ ئاغزىغا ئىككى قەۋەتلىك قىلىپ يەرلىك مەھسۇلاتلارنى سېتىۋېلىش پۇنكىتى سېلىنغان، ئۇنىڭ ئۈدۈلىدىكى دوقمۇشتا دۇكاننىڭ بەلگىسى بولغان ئىككى پارچە قىپ-قىزىل لاتا ساڭگىلاپ تۇراتتى، ئىشكىنىڭ ئۈستىگە "لىۇ لىنچۈن ئاشخانىسى" دېگەن خەتلەر يېزىلغان بىر تاختا ئېسىقلىق ئىدى.

ۋۇ بەيشىڭ ئېتىنى دەرەخقە باغلاپ قويۇپ ئاشخانىغا كىردى، ئاشخانىدا تاماق يەۋاتقانلار كوپ ئىدى، ئۇچىسىغا ئاق خالات، بېشىغا ئاق بوك كيگەن تاڭجاڭ ۋۇ بەيشىڭغا قاراپ:

ــ كەلسلە، ئۇستىگە مەرھەمەت! ــ دېدى.

ۋۇ بەيشىڭ ئىككىنچى قەۋەتكە چىقتى، ئوتتۇز ياشلاردىن ئاشقان بىر تاڭجاڭ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە:

ــ مەرھەمەت، ئىچىدە بوش ئورۇن بار، ــ دېدى بىر ئىشىكنىڭ مىلەڭزىسىنى قايرىۋېتىپ، ــ قېنى، كەلسلە، بۇ ھوجرىنىڭ دەرىزىسى كوچىغا قارايدۇ، ئوزى سالقىن ھەم يورۇق، يېقىنغا قارىسا كوچا-رەستىلەر، يىراقتا قارىسا دەريا كورۈنۈپ تۇرىدۇ، قېنى ئوزلىرى ھاراق، سەيلەرنىڭ قاندىغىنى بۇيرۇتىلىكىن!

ۋۇ بەيشىڭ بېشىنى سەل ئېگىپ ھوجرىغا كىردى، ھوجرىدا ئالدىغا ئىككى تەخسە زاكۇسكا قويغان بىر ئادەم ھاراق ئىچىپ ئولتۇراتتى. ۋۇ بەيشىڭ ئۇنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ ئولتۇردى، تاڭجاڭ بىر كىچىك تەخسە بىلەن بىر جۇپ چوكىنى ۋۇ بەيشىڭنىڭ ئالدىغا قويدى.

ــ بىر تەخسە سوغاق سەي، بىر تەخسە ياغدا پىشۇرۇلغان چەيزە كەلتۇرۇڭ، ــ دېدى ۋۇ بەيشىڭ يېنىدىن ئون كويلۇق بىر تىزىنى چىقىرىپ شىرەگە قويۇپ، ــ ئاق ھاراقتىن ئىككى سەر، ئەڭ ياخشىسى مۇشۇ يەرنىڭ ئوزىدە ئىشلەنگىنىدىن بولسۇن.

ــ خوپ، مانا ھازىر...

تاڭجاڭ بىر تەخسە سوغاق سەي بىلەن بىر چەينەكتە ھاراق ئېلىپ كېلىپ قويدى-دە، چىقىپ كەتتى. ۋۇ بەيشىڭ ھاراقتىن بىر سۇمۇ-رۇپ، ئۇدۇلىدا ئولتۇرغان بوۋايغا قاراپ قويدى. ۋۇ بەيشىڭنىڭ بوۋاي بىلەن ئاز-تولا پاراڭلىشىپ، يۇرتىنىڭ ئەھۋالىنى سوراپ

باققۇسى كەلگەن ئىدى. لېكىن ئۇ ئاغزىنى ئومەللەپ بولۇپ، تۇرۇپلا قالدى. بەللى، كىم بۇ؟! ئۇزۇنچاقراق كەلگەن يۈز، شالاڭ قاشلار، بىر نەرسىگە قارىغاندا سەل-پەل يۇمۇلۇپ قالدىغان كوزلەر... ئەينى چاغلاردا ھاكاۋۇرلۇق يېغىپ تۇرىدىغان يۈزىنى قورۇق بېسىپ كەتكەن بولسىمۇ، بۇ يەنىلا شۇ شياۋ چاڭگۈي ئەمەسمۇ؟

ــ ئاكا، سىز ماجياگۇنىڭ شىمالىدىكى شىڭلۇڭ كەنتىدىن بولامسىز؟ــ دەپ سورىدى ۋۇ بەيشىڭ سىناپ باقماقچى بولۇپ.

ــ ھەئە، ئىشلەپچىقىرىش ئەترىدىنىڭ ئادەمگىيالىرىنى ساتقىلى كېلىۋىدىم، سىز...

ــ سەن شياۋ چاڭگۈي ئاكىغۇ دەيمەن؟ــ مۇشۇ گەپ ئاغزىدىن چىقىش بىلەن تەڭ ۋۇ بەيشىڭ ئۇنىمۇ چوچۇپ كەتتى، چۈنكى ئۇ ئۇزىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان ئىدى. ئۇ ئاۋازىنىڭ شۇنداق يۇمشاق ھەتتا شۇنداق يېقىملىق چىققىنىغا ئۇنىمۇ ھەيران قالدى.

ــ سەن... سەن ۋۇ بەيشىڭما؟ــ دىدى شياۋ چاڭگۈي كوزلىرىنى قىسىپ، ئۇنىڭ جاۋغايلىرى بىلىنەر-بىلىنمەس سىدىرلاپ قويدى،ــ سەن قايتىپ كەلدىڭما؟

ــ قايتىپ كەلدىم.

ــ سەن ياش تۇرۇپسەن...

ــ نەدىكىنى؟ چاچلار ئاقىرىپ كەتتى.

ــ ماڭا قارىغىنا مانا، چىشلىرىم چۈشۈپ يېرىمى قالدى، پۈشۈرۇلغان تەرخەمەكنىمۇ چاينىيالماس بولۇپ قالدىم، مانا ھازىر دۇمۇ بىلەن ھاراق ئىچىۋاتىمەن...

ــ ئوبدان پىشۇرۇلسا، چەيزىمۇ بولىدۇ.

ــ چەيزىما؟ ھە، ئۇمۇ بولىدۇ...

بىردىنلا ئاتنىڭ كىشىنگىنى ئاڭلاندى. بىرسى:

ــ ياخشى ئات ئىكەن! ئىسىل ئاتنىڭ ئىكەن! ــ دەپ توۋلىدى.

شياۋ چاڭگۈي بېشىنى دەرىزىدىن چىقىرىپ بىر پەس قاراپ تۇر-غاندىن كېيىن سورىدى:

ــ سەن مىنىپ كەلگەن ئاتمۇ؟

ۋۇ بەيشىڭ شياۋ چاڭگۈينىڭ گېپىگە جاۋاپ بەرمەي، مۇنداق دىدى:

ــ ئاۋۇ بىر يىلى ئەن يۈيتەي چاڭچۇنگە ئات ئالغىلى بارغانىدا، مەن شۇ يەردە ئۇنىڭ بىلەن كورۇشكەن ئىدىم...

ــ ئۇ قايتىپ كېلىپ دەپ بەردى، تېخى ھەمىشە سېنى ئەسلەپ يۈردى...

ــ جۇ شۇن بارمۇ؟ ئۇ قانداق تۇردى؟

ــ كىمنى دىدىڭ؟ ھىلىقى ئوۋچى جۇ شۇننى دەمسەن؟ ئۇ توڭەپ كەتتى. چىن زىجۇڭنىڭ ئايلىمۇ توڭەپ كەتتى، ئوپكە ئىششىغىنىڭ دەردىنى ئۇچ-توت يىلدەك تارتىپ، بۇلتۇر تۇنجى قار ياقىقان كۈنى جان ئۈزدى...

ــ كىم؟

ــ جۇ لىڭجۈ، ھىلىقى جۇ شۇننىڭ قىزى جۇ لىڭجۈچۇ...

ئۇلارنىڭ ئىككىلىسى جىمىپ قالدى، سەينى بىر بىرىنىڭ ئالدىغا ئىتتىرىشىپ، ئاندىن ھاراقتىن بىردىن سۈمۈردى. پاراڭ خېلى داۋام قىلدى، ھەرقايىسىسى ئۇچ-توت رۇمكىدىن ئىچىۋەتتى، باش ئۇرۇ-دىغان، "ئاكا" دەيدىغان گەپلەرنى ھېچكىم ئاغزىغا ئالمىدى. بۇنى ئۇلار ئۇنتۇپ قالدىمۇ؟ قېرىلاردا بولىدىغان كوڭۈل ئۇلارنى ئوزلىرى-نىڭ ئىلگىرىكى ئويناشقاندەك قىلىپ قويغان ئىشلىرىغا قىزىقمايدىغان

قىلىپ قويدىمۇ؟ ياكى ئۇلارنىڭ ئىككىلىسى ئۇنداق جىڭغا ئولتۇرمايدىغان قېيىداشنىڭ ھەچنىمگە ئەرزىمەيدىغانلىغىنى، ئۇنىڭ ھاياتقا ئېلىپ كەلگەن زىيىنىنىڭ بولسا بەكمۇ ئېغىر بولغانلىغىنى تونۇپ يەتتىمۇ؟ ئېھتىمال، ئۇلارنىڭ بىرى ئوزىنى ئەيىپلەۋاتقاندۇ، يەنە بىرى پۇشايمان قىلىۋاتقاندۇ.

بىر دەملىك سۈكۈتتىن كېيىن، ئۇلار يەنە سەيىنى بىر بىرىنىڭ ئالدىغا ئىتتىرىشتى. شياۋ چاگگۇي يەنە گەپ باشلىدى:

ــ جۇ لىگجۇ، بىرقانچە بالىسىنى قالدۇرۇپ كەتتى. چوڭ ئوغلى مۇشۇ ئاشخانىدا ئىشلەيدۇ، بايا سەن كوردۇگغۇ دەيمەن؟ ساڭا مىلەڭزىنى قايرىپ بەرگەن تاگجاڭ بالا شۇ...

ــ ئوتتۇزلاردىن ئاشقاندەك قىلامدۇ نېمە؟

ــ ئەلۋەتتە شۇنداق-دە...

مۇشۇ گەپلەر بولۇۋاتقاندا، مىلەڭزە ئېچىلىپ، ھىلىقى تاگجاڭ ئوڭ قولىدا بىر تەخسە سەينى ئېلىپ توۋلىغان پېتى يەنە كىرىپ كەلدى:

ــ مانا، ياغدا پىشۇرۇلغان چەيزە كەلدى!

ئاپتور ھەققىدە بۇ ھىكايىنىڭ ئاپتورى 19 ياشلىق ئىش كۇتۇپ تۇرغان ياش. ئۇنىڭ «ئورمان قىزى» ناملىق پوۋېستى نەشر قىلىنغان.

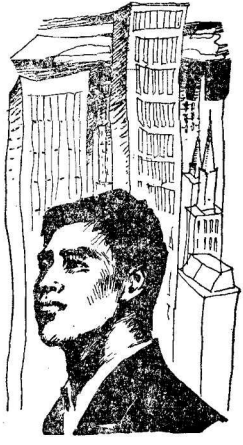
(«خەلق ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ 1982 - يىللىق 1 - سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.)

تەرجىمە قىلغۇچى: خوجائابدۇللا ئوسمان.
تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: ئابدۇللا ئابلىز.

دۇنيا ئۇلارنىڭ كوز ئالدىدا نامايەن بولدى

ئاساسىي قۇرۇلۇش قىسمىدىن

لو لەييۇك

1

دابەن - شېنخۇ تېز سۈرئەتلىك تاشيولىدا ماشىنىلار سۈدەك ئاقماقتا كېدى.

جۇڭگو "گۇللىنىش" پولات-تومۇر باش شىركىتى 005 قىسمى زاۋۇت سېلىش قوماندانلىق ئىشتاۋىنىڭ ئۇسكۇنە تەكشۈرگۈچى ۋەكىلى گۇك يېچۇن دەرىزىدىن سىرتقا تىكىلىپ جىم تۇراتتى. ئۇنىڭ كوزىگە كورۇنگەن مادىدى دۇنيا شۇ تاپتا ئۇنىڭغا ھېچقانداق تەسىر قىلمىغان ئىدى، ئۇنىڭ كوزىگە گويا بىپايان چول كورۇنگەندەك ئىدى.

تۇنۇگۈن زىياپەتتە سەزگەن پىشكەللىك ئالامەتلىك رىيالىلىق بولۇپ قېلىشى، يەنە كېلىپ ھېچبىر ئويلاپ باقمىغان يەردىن پارتلاپ چىقىشى، شۇنچىلىك تۇيۇقسىز، رەھىمسىز بولۇشى، سوزلىشىشكە ھېچقانداق ئىمكانىيەتنىڭ قالماسلىغى ئۇنىڭ خىيالىغا زادىلا كىرمىگەن ئىدى؛ كۇلكە يېغىپ تۇرغان چىرايلار، ئىززەت-ئىكرام بىلەن قىلىنغان سوزلەر ھەش-پەش دېگىچە يوقىغان، مېھمانلار بىلەن ساھىپخانلار دوستلۇقنىڭ كۇچىيىشى ئۇچۇن دەپ سوقۇشتۇرغان رۇمكىلارنىڭ جىرىڭلاشلىرى ئوتكەن ئەسىردە بولۇپ ئوتكەن ئىشتەك بولۇپ قالغان ئىدى. بىردەمدىلا يۇز ئورۇگىنى نىمىسى؟ تۇنۇگۈن ئۇلار قايتا كورۇشكەن قەدىناسلاردەك كورۇنگەن ئىدىغۇ. بۇنىڭدىن بىر سائەت ئىلگىرى جېڭشاڭ سىلاڭ قىزغىن پاراڭلىشىپ كەتكەنغۇ، ئەمما ھايت-ھۇيت دېگۈچە بولغان ئارىلىقتا دۇشمەنلەرگە بولۇپ كەتكىنى قانداق ئىش. بۇنىڭغا ئادەمنىڭ ئەقلى ھەيران! ھىلىقى تەلەپنى قويغانلىغى ئۇچۇنمۇ؟ ھىلىقى تەلەپ راست نامۇۋاپىقمۇ، جۇڭگو تەرەپنىڭ تەلەپ قويۇش ھوقۇقى يوقمۇ؟

شوپۇر خېڭخې ماشىنىسىنى بۇرۇنقىدەكلا سالماقلىق ھەيدەپ، ئادەتتىكى سۇرئەت بىلەن چاپماقتا. ئۇ "سەممىيەت" پولات شىركىتى B زاۋۇدىنىڭ خادىمى بولۇپ، B زاۋۇدىنىڭ ئۇسكۇنىلىرىنى

تەكشۈرۈش مەزگىلىدە، گۈڭ يىچۈن بىلەن جۇ شۇەننى ئىشقا بار-غاندا ۋە ئىشتىن چۈشكەندە ئاپىرىپ-ئەكىلىش ئىشىنى قىلىپ كەلگەن ئىدى. بۇگۈن، ئىككى مېھمان ماشىنىغا چىققاندا، شوپۇر ئادەت بويىچە سالاملاشتى، جۇڭگولۇق ئەپەندىلەرنىڭ كەيپىنىڭ خۇش ئەمەسلىگىنى كورگەندىن كېيىن جىمىپ قالدى.

گۈڭ يىچۈننىڭ يېنىدا ئولتۇرغان تەكشۈرگۈچى ۋەكىل جۇ شۇەن شۇ ئەسنادا قولىنى كوتىرىپ بىلىگىدىكى سائىتىگە قارىدى: "10 دىن 20 مىنۇت ئوتتۇپتۇ، سۇچۈەندىن ئوتتۇپ كەتتۇق، قائىدىلىك دولەت دېگەن مۇشۇ-دە!"

ياپونلارنىڭ ئىش ئۈنۈمىگە ئەھمىيەت بېرىدىغانلىغى، ۋاقىتقا رىايە قىلىدىغانلىغى، ھەممە جايدا قائىدىگە ئەھمىيەت بېرىدىغانلىغى بۇ ئاراال دولەتكە قەدەم باسقانىدىن بۇيان گۈڭ يىچۈنىدە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغان ئىدى. خېڭخې ھەر كۈنى ئۇلارنى ئاپىرىپ قويۇاتقىنى ۋە ئەكىلەتتى، دائەن-شېنخۇ يولىدا ماشىنىلار دولقۇنلاردەك كەينى-كەينىدىن كېلىپ تۇرسىمۇ، ئۇنىڭ ماشىنىسى ھەر قېتىم خۇددى پويىزدەك دەل ۋاقتىدا كېلەتتى. بۇرۇن گۈڭ يىچۈن بەزىدە جۇ شۇەنىنىڭ ماختاشلىرىغا جۇر بولۇشۇپ بېرەتتى، ئەمما بۇگۈن خىزمەتدىشىنىڭ سوزىگە دەققىتىنى بولمەي، ئوي-خىيالدىن ئۆزىنى يېغىپ يىراقلارغا، يېشىللىققا پۇركەنگەن لیۇجيا تاغ تىزمىلىرىغا قاراپ ئولتۇراتتى.

لیۇجيا تېغىنىڭ ئۈدۈلىدىكى دېڭىز بوغىزىدىن سوزۇپ-سوزۇپ چىلىنغان گۈدۈك ئاۋازى كەلدى. بۇ ياپونىيە بويىچە بىرىنچى چوڭ دېڭىز پورتى—شېنخۇ پورتى ئىدى. مانا مۇشۇ دېڭىز بوغىزىدا ياپونلار جاھانىنىڭ نەزىرى تىكىلگەن موجىزە ياراتقان: لیۇجيا تېغىدىن

80 مىليون كۇپ تاش-توپىنى لەيخۇ دېڭىزىغا توكۇپ تىندۇرۇپ، دۇنيادا تۇنجى بولغان چوڭ سۇئىئى ئارالنى بارلىققا كەلتۈرگەن، مانا بۇ ياپونلار ھەمشە ئېيتىخار بىلەن تىلغا ئالىدىغان پورت ئارىلى ئىدى. بۇ ئارالنىڭ ئۇ بېشىدىن بۇ بېشىغىچە ئارىلىغى 14 كىلومېتر، يەر مەيدانى 436 گېكتار كېلەتتى. پورت ئارىلىنىڭ ئىنسانلار زامانىۋىلاشقان تېخنىكىنى ئەڭ زور چەكتە قوللىنىپ تەبىەتنى ئۆزگەرتىش يولىدا ئېلىپ بارغان بىر سىناق ئىكەنلىگىنى ھەرقانداق ئادەم ئېتىراپ قىلماي تۇرالمايتتى. ئۇنىڭ ھەر بىر غېرىچ تۇپراقىنىڭ ۋە ھەر بىر ئەڭ كىچىك بىناسىنىڭ ئاپىرىدە بولۇشى ئادەم ئىرادىسىنىڭ مەھسۇلى ئىدى. بۇ ئارالنىڭ يەر تەۋرەش كوپ بولىدىغان، ھە دىگەندە ۋولقان ئېتىلىپ تۇرىدىغان بۇ ئارال مەملىكتىدە پەيدا بولۇشى ھەرگىز پايدىلانغۇدەك بىر پارچە سۇئىئى قۇرۇقلۇقنىڭ كوپەيگەنلىگىدىنلا دېرەك بەرمەيتتى، ئۇ داخىي مىللىتىنىڭ تەبىەتنى تىزگىنلەش ئىشەنچىنى ئاشۇرغان ئىدى.

گۇڭ يىچۇن بۇ ئارالنى شېنخۇ "سەمىمىيەت" پولات شىركىتى ئۈسكۇنە باشقۇرۇش بولۇمىنىڭ باشلىغى جىڭشاڭ سلاڭنىڭ ھەمراللىغدا ئومەكتىكىلەر بىلەن بىللە ئېكسكۇرسىيە قىلغان ئىدى. بۇنىڭدىن بۇرۇن، ئۇلار دۇڭجىڭ، دابەن ۋە جىڭدۇغا بارغان، ياپونىيەنىڭ ئادەمنىڭ كوزىنى ئالىچەكمەن قىلىۋېتىدىغان زامانىۋىلاشقان شەھەرلىرى ئۇلارنىڭ روھىي ھالىتىگە تەسىر قىلغان ئىدى. ئەمما ئارالنى كورگەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ھېس دولقۇنلىرى يەنە بىر قېتىم ئورکەشلىدى.

ۋەكىللەر ئومگىنىڭ ماشىنىلىرى شەھەر رايونى بىلەن ئارالنى تۇتاشتۇرىدىغان شېنخۇ كوۋرۇگىگە يېقىن كەلگەندە، ماشىنىدا جىڭ-

شاڭ سلاڭنىڭ ئېغىر ئاۋازى جارانلىدى:

ــ ئەپەندىلەر، پورت ئارىلىنى ھەرقايسىڭلارغا تونۇشتۇرۇپ ئوتۇشنى خالايمەن. ھازىر ھەرقايسىڭلار كورۇپ تۇرغان كوۋرۇك شېنخۇ كوۋرۇگى، ئۇزۇنلۇغى 319 مېتىر، مەركىزىنىڭ ئارتىلىش ئارىلىغى 217 مېتىر... شېنخۇنىڭ يېڭى ئاسارە ـ ئەتىقسى...

بۇ جۈڭگونىڭ ئەگمە كوۋرۇكلىرىدىك ياسالغان، پولات قۇرۇلمىلىق، سۈيۈر شەكىللىك كوۋرۇك ئىدى. سىرتىدىن ھەيۋەتلىك، كاتتا كورۇنەتتى. ھەممەيلەن دەرىزىنىڭ سىرتىدىن غىل ـ پال ئوتۇپ كېتىۋاتقان كوۋرۇكنى ئۇنچىقماي قارىشاتتى. ماشىنىنىڭ ئۇچقاندەك مېڭىشىغا ئەگىشىپ، رەتلىك ۋە غەيرى پىلانلانغان، خىلمۇ ـ خىل بىنالار سىلىنغان پورت ئارىلى بارا ـ بارا ئوزدىنىڭ ھەيۋەتلىك قىياپىتىنى كورسەتشكە باشلىدى. خەلقارا كورگەزمە مەركىزىنى، تەنتەربىيە مەركىزىنى ۋە مىڭ كارۋىتى، تىك ئۇچار ئايرۇپلان چۈشۈپ ـ چىقالايدىغان مەيدانىنىڭ بولۇشى بىلەن ئادەمنى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇرغان شەھەرلىك جۈڭيى دوختۇرخانىسىنى ئېكسكۇرسىيە قىلغاندىن كېيىن، ھەممەيلەننىڭ كوڭلىنى كۆچلۈك قايىللىق تۇيغۇسى چۆلغۇالدى. چەتئەلدە تۇرۇۋاتقاچقا، مىللى غۇرۇرىنى ساقلاش يۈزىسىدىن ھەچكىم خالىغىنىچە تەرىپلەپ گەپ ـ سوز قىلمىغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ كوڭلىدە قايىل بولغانلىغى ئۈن ـ تىنسىز تۇرۇشلىرىدىن ۋە كوزىنى ئالماي قاراشلىرىدىن مەلۇم ئىدى.

شۇ پەيتتە گۈڭ يېچۈنگە جىڭشاڭ سلاڭ مېيغدا كۆلگەندەك بىلىندى. بۇ مەنىلىك كۆلكە ئىدى، بۇ كۆلكە بىردەمدىلا غايىپ بولغان بولسىمۇ، گۈڭ يېچۈننىڭ ئېسىدىن ھەچ كەتمەيتتى.

ۋەكىللەر ئومگىدىكىلەر ئىچىدە جۇ شۇەنلىڭ ئاغزى بوشراق

ئىدى. گۈك يىچۈن: "قالتىسقۇ!" دىگەندە، ئۇ ئالاھىدە بىر خىل تەلەپپۇز بىلەن: "بۇ دىگەن ياپونىيە-دە، ئەقىلغە سىغىدۇ!" دىدى.

ئۇنىڭ تەلەپپۇزى ئومىسللا ئىدى. ياپونىيىدە كورگەن يېڭىلىق-لارنىڭ ھەممىسىنى جۇ شۇمن "تەبىئى ئىش" دەپ قارايتتى. گويا ياپونلار نىمىنى خالىسا، شۇ پەيدا بولىدىغاندەك. "تەبىئى ئىش" بولغنى قانداق؟ ياپونىيە ھەممىگە قادىر خۇدا بولمىسا، ياكى سېھرىگەر-لەر دۇنياسى بولمىسا، ياپونىيە قولغا كەلتۈرگەن مۇڭەپپەقىيەتلەر جاپالىق ئەمگەكسىز، قان-تەر ئاققۇزماي تۇرۇپ قولغا كەلتۈرۈلگەن-مۇ؟ پورت ئارتىلىنى ئېلىپ ئېيتايلى، بۇ جايىنى ياپونلار 15 يىل جاپالىق ئىشلەپ بىنا قىلغانغۇ؟ بۇ 15 يىل ئىچىدە قانچىلىغان كۇن-دۇز ۋە كېچىلەر دېڭىز دولقۇنى بىلەن ئېلىشىش بىلەن ئوتكەندۇ، قانچىلىك مەغلۇبىيەت ساۋاقلىرى بولغانىدۇ!

"بۇگۇن نىمە بولدى ماڭا؟" دەپ سوئال قويياتتى گۈك يىچۈن ئوزىگە. ئۇمۇ ياپونىيىگە ئاپىرىن دەپ كەتكەنغۇ؟ چىرايلىق-كوركەم چېكىتىەن ئايرۇدۇرۇمىدىن چىققاندىن بۇيان، داخې مىللىتىگە بولغان ھورمىتى بارغانسېرى ئېشىپ بارغان ئىدى. ياپونلارنىڭ ئۇچراشقان چاغدىكى ئەدەپلىك سالام-سائەتلىرى، خوشلىشىش ئالدىدىكى يېنىش-يېنىش تازىملىرى گۈك يىچۈنگە قاتتىق تەسىر قىلغان ئىدى، ئۇ بۇنداق تازىملارنى جۇڭگولۇقلارنىڭ قول ئېلىشىپ كورۇشكىنىدىن تەنتەنىلىك بولىدىكەن دەپ ئويلىغان ئىدى. ئەدەپ-يوسۇنغا دائىر بۇ كىچىك ئىشلار گۈك يىچۈندە كىشىلەر ئىناق ئوتىدىكەن دىگەن تەسىراتنى قالدۇرغان ئىدى.

ئىشەنچ ۋە ئاپىرىن ئوزىنىڭ جۇڭگودىن باشقىچە بىر ئەلدە

تۇرۇۋاتقانلىغىنى گۇۋاھ يېچۇننىڭ ئېسىدىن چىقىرىۋېتەي دەپ قالغان ئىدى. قىزغىن كۈتۈۋېلىشلار، ئەترابلىق پىلانلانغان ئېكسكۇرسىيىلەر، مەسئۇلاتلارنى تونۇشتۇرۇشلار ئارقىسىدا، ئۇنىڭ: ياپونىيە بىلەن جۇڭگونىڭ ئىجتىمائى تۈزۈملىرى ئوخشاش بولمىسمۇ، بۇ ئىككى دولەتنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىكى ئىنتىلىشى بىر، جۇڭگو پۇل چىقىرىشنى خالىسلا، ياپونىيە جۇڭگونىڭ 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇشىغا چىن دىلىدىن ياردەملىشىدۇ، تېخنىكا جەھەتتىن ياردەم قىلىدۇ، دىگەن قارىشى بارغانسېرى چىڭىپ باراتتى.

ئۇ ياپونىيىنىڭ شەھەر ۋە زاۋۇتلىرىنى ئېكسكۇرسىيە قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ كوڭلىدە چاقناپ تۇرغان بىر نۇر پەيدا بولدى. بۇ نۇر ئۇنىڭدىكى ئىشەنچىنىڭ ــ ياپونىيە كارخانىلىرىغا بولغان ئىشەنچىنىڭ ئاساسى ئىدى، جىڭشاڭ سىلاڭ بىلەن بۇگۈن ئەتىگەن دىيىشىپ قالغىچە بولغان مۇشۇ جەريانىدا بۇ ئاساس تەۋرەنمىگەن ئىدى.

ماشىنا شەھەر كوچىسىغا كىردى. گۇۋاھ يېچۇن كوزىنى سەل يۇمغىنىچە دەرىزىدىن سىرتقا كوڭلى غەش ھالدا قاراپ ئولتۇراتتى. دۇرۇس، ئۇنىڭ كوڭلىدە چاقنىغان ھىلىقى نۇر ئەمدى ئاجىزلىشىپ قالغان ئىدى. ئۇ بۇ جەمىيەتنى مەشكە سېلىپ، تاۋلاپ، سىناپ كورمەكتە ئىدى، بۇ جەمىيەتنى باشقىدىن كۆزەتمەكتە ئىدى. ئۇ ئۇزىنى دېڭىزنىڭ قانداقلىغىنى بىلدىم دەپ كورەڭلەپ يۇرۇۋاتقاندا، بىردىن جىڭشاڭ سىلاڭنىڭ بىر تومۇر زىنچىنى چىڭىپ قويۇشى بىلەن دېڭىزغا چوكۈپ كېتىۋاتقان ياغاچ قونچاقتەك سەزدى. ئۇنىڭ كوزلىرى غۇۋالىشىپ، كوز ئالدى قاراڭغۇلاشماقتا ئىدى...

2

ياپونىيەگە جۇشۇەن بۇنىڭدىن بىر ئاي ئىلگىرى كەلگەن ئىدى، باش ۋەكىل كاك كۇاڭ بىلەن گۇك يىچۇننىڭ تۇنجى قېتىم كېلىشى ئىدى. ئۇلار شېنخۇ بىلەن دابەن ئارىلىغدىكى "سەممىيەت" پولات شىركىتى ئۇستىگە ئالغان 12 مىڭ تونىنا ئۇسكۇنە بىلەن چېەنيې رايونىدىكى ئىككى زاۋۇت ئۇستىگە ئالغان 10 مىڭ تونىنا ئۇسكۇنىنى تەكشۈرۈشكە كەلگەن ئىدى. بۇرناكۇن، "سەممىيەت" پولات شىركىتى ئوتكۇزگەن زىيارەتتە، ئۇسكۇنە باشقۇرۇش بولۇمىنىڭ باشلىغى جىڭشاڭ سىلاڭ 31 ياشلىق گۇك يىچۇننىڭ B زاۋۇدىنىڭ ماتېرىيال ماشىنىسىنى تەكشۈرۈشكە يالغۇز مەسئۇل بولغانلىغىدىن خەۋەر تېپىپ:

ـــ گۇك ئەپەندى قابىلىيەتلىك ياشلاردىن ئىكەن! ـــ دەپ قايتا-قايتا ماختىغان، ئاندىن يەنە، ـــ سىزدەك ياش جۇڭگولۇق تەكشۈرگۈچىنى تۇنجى قېتىم ئۇچرىتىۋاتىمەن. خېلىدىن بېرى مۇشۇ ئىشنى قىلىۋاتامسىز؟ ـــ دېگەن ئىدى.

بۇنداق سوئاللارغا قانداق جاۋاپ بېرىشكە گۇك يىچۇن بۇرۇنلا هازىرلىق قىلىپ قويغان ئىدى. "گۇللىنىش" پولات-تومۇر شىركىتىنىڭ ئىش ئورنىدىكى چېغىدىلا، ئۇ، ياپونىيە تەرەپنىڭ ئادەملىرىنىڭ تەكشۈرگۈچى ۋەكىللەرمۇ، تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلغۇچى مۇتەخەسسىسلەرمۇ ـــ ئوزىنىڭ ياكى شىركەتنىڭ ئەھۋالى توغرىلىق گەپ قىلىشتىن ئوزىنى تارتىدىغانلىغىنى بىلگەن ئىدى. ئەسلىدە، ئوقەت قىلىش داۋامىدا، بايقىمايلا ئوزىنىڭ سەرگۈزەشتە-

سىنى دەپ سېلىش سودا جەھەتتە ئاخبارات بولۇپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى.

ــ مەن تېخى ياش، جىگىشاڭ ئەپەندى ياردەمنى ئايىماس! ــ دەپ گەپنى ئەگىتتى گۇك يىچۇن.

ــ بۇگۇن كېچە ئوبدان ئۇخلىۋېلىڭ! B زاۋۇدىغا بۈيرۇتقان مالنى تەكشۈرۈش قول تۇتمايدۇ. بىر ھەپتىدىلا B زاۋۇدىدىكى ئىشىكزنى تۇگىتەلەيسز. ــ دىدى جىگىشاڭ گۇك يىچۇنگە رۇمكا تۇتۇۋېتىپ خوشال ھالدا.

كاڭ كۇاڭ جايدا قىمر قىلماي ئولتۇرۇپ، ھاراقتىن ئاز-ئاز سۇمۇرۇپ قويياتتى. 40-يىللاردا ئەنگلىيىدە ئوقۇغان بۇ كىشىنىڭ يېشى ئاتمىشقا يېقىنلاپ قالغان بولسىمۇ، ئوزى چىڭ-مقتا ئىدى، ئۇنىڭ يۇقۇرى دەرىجىلىك ئىنژېنېرلىق سالاپىتىدىن ھەربىلىك سالا-پىتى ئېشىپ چۇشەتتى. يىللار ئۇنىڭ چېھرىسىدە نەقىش قالدۇرۇپ كەتكەن ئىزلار بىلىملىك ئالىمنىڭ ئۇزاق مۇددەت ھەربى تۇرمۇش كەچۇرگەنلىگى ۋە چىنىققانلىغىنىڭ يالدامىسى ئىدى. ئۇ تاشقى شەيئىلەرگە ھەرگىزمۇ ئاسانلىقچە ببرىلىپ كەتمەيتتى، كوڭلىدىكى ئوزگىرىشلەرنىمۇ ئۇنىڭ چىرايىدىن بايقۇالغىلى بولمايتتى.

كاڭ كۇاڭ 53-يىلى ئەنگلىيىدىن ۋەتەنگە قايتتى، ئىككى يىلدىن كېيىن ھەربى قىسمدا ئىشلەشكە باشلىدى. ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن چەتكە چىقمىغان بولسىمۇ، چەتئىڭ پەن-تېخنىكا تەرەققىياتىدىن ئوبدانلا خەۋەردار ئىدى. ئۇ ياپونىيە سانائىتىنىڭ ئالەمگە تونۇلغان تەرەققىيات سەۋىيىسىگە قايىل بولاتتى، "سەممىيەت" پولات شىر-كىتىنىڭ مەھسۇلاتىنىڭ سۇپەتلىك ئىكەنلىگىگە ئىشىنەتتى. بىراق،

ئەنگلىيەدىكى ۋاقتىدا كاپىتالستىك تىجارەت ئىستىلىنىڭ ئۇنىڭدا قالدۇرغان تەسراتى، يېقىنقى ئىككى يىلدىن بۇيان چەتتىن مال كىرگۈزۈش ئىشلىرىغا قاتنىشىش جەريانىدىكى تەسراتى ئۇنى كاپىتالىست خوجايىنلارغا ئاساسلىقچە ئىشەنمەيدىغان قىلىپ قويغان ئىدى. ئۇ ھەرقانداق زاۋۇتنىڭ مەھسۇلات سۈپىتىنىڭ ئوزگىرىشچان قىممەت ئىكەنلىگىنى بىلەتتى. ئۇ "سەممىيەت" شىركىتىنىڭ ئىناۋىتىنىڭ يۇقۇرى بولۇشىغا قارىپلا ئۇنىڭ جۇڭگوغا ياساپ بەرگەن بۇ ئۇسكۇنىلىرىنىڭ سۈپىتى جەزمەن ئولچەمگە لايىق بولىدۇ، دەپ قارارلاشتۇرۇپ ئېيتالمايتتى.

شۇنداقتىمۇ ئۇ ساھىپخانىغا:

ــ بىز "سەممىيەت"نىڭ مەھسۇلاتىغا ئىشەنچ بىلەن قارايمىز، ــ دەپ قويدى.

ــ ماختىغىنىڭلارغا ھەشقالالا! ــ دىدى جىڭشاڭ ئىنتايىن ئىززەت-ھورمەت بىلەن كاڭ كۇاڭغا، بۇنداق بولۇشى، بىر تەرەپتىن، خېرىدارغا ياخشىچاق بولۇش ئۈچۈن بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن، بۇ باش ۋەكىلنىڭ مەمۇرى باشلىق ئەمەس، كەسپ ئەھلى ئىكەنلىگىنى جىڭشاڭ بىلگەنلىكتىن ئىدى.

"سەممىيەت" پولات شىركىتىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش نىزامىنىڭ بىر ماددىسىدا: زور مىقداردىكى مال توختىمى سوھبىتىدە ياكى ئىمزالانغان توختامنى ئەمەلگە قويۇش جەريانىدا، خېرىدار تەرەپنىڭ ئۇدا ئىككى نوۋەتتىن كوپ ئوتتۇرىغا چىقىقان مۇھىم ئادەملىرى توغرىسىدا تەكشۈرۈش كاپىيەنى يېزىلىشى كېرەك، دەپ تەلەپ قويۇلغان ئىدى. مۇشۇ بەلگىلىمگە ئاساسەن، "سەممىيەت" پولات شىركىتىنىڭ سودا ئاخباراتلىرىنى باشقۇرۇش بولۇمىدە كاڭ كۇاڭنىڭ

ئارخۇي بار ئىدى، ئارخىپقا ئۇنىڭ جۇڭشەنپۇ كىيىپ چۈشكەن رەسمى بىلەن ھەربى كىيىم كىيىپ چۈشكەن رەسمى سېلىنغان ئىدى.

كاك كۇاك بېيجىڭدا جۇڭگو تېخنىكا ئىمپورت-ئېكسپورت باش شىركىتىدە توختامغا ئىمزا قويۇشقا داخىل بولغاندا، جۇڭشەنپۇ كىيىپ ياپونىيە ۋەكىللىرى بىلەن خاتىرە ئۈچۈن سۈرەتكە چۈشكەن ئىدى؛ كېيىن "گۈللىنىش" پولات شىركىتىنىڭ ئىش ئورنىدا ئۇسكۇنىلەرنى تەكشۈرۈش ۋاقتىدا، ئادەتتىكىچە ھەربى كىيىم كىيىپ، ياپونىيە تەرەپنىڭ تەكشۈرگۈچىلىرى بىلەن بىللە سۈرەتكە چۈشكەن ئىدى. "سەممىيەت" شىركىتى مانا مۇشۇ قائىدە-يوسۇن ئېتىۋارى بىلەن چۈشكەن ئىككى پارچە سۈرەتنىن ئۇنىڭ سۈرىتىنى ئايرىم تارتىۋېلىپ چوڭايتقاندىن كېيىن ئارخىپقا سالغان ئىدى. بۇنداق قىلىشنىڭ بولمايدىغان ھېچقانداق يېرى يوق ئىدى، بۇنداق قىلىش خەلقارا قانۇنغىمۇ زىت كەلمەيتتى، ۋىجدانىي ئازاپمۇ كەلتۈرمەيتتى.

ئۇسكۇنىلەرنى باشقۇرۇش بولۇمىنىڭ باشلىغى بولغان جىڭشاڭ سلاڭنىڭ كاك كۇاڭنىڭ قىسقىچە تەرجىمھالىنى تەپسىلى كورۇپ چىقىشى تەبىي ئىدى. ئۇ كاك كۇاڭنى ھورمەتلەيتتى، ئەمما كوپرەك ئۇنىڭدىن ئېھتىيات قىلاتتى.

شۇ كۈنى كېچىسى گۈك يېچۈن ئۇخلىماي چىقتى. ئۇسكۇنىنىڭ زاۋۇتتىن چىقىشتىن ئىلگىرىكى تەكشۈرۈلۈشى ئىنتايىن مۇھىم بولاتتى، بۇ ماھىيەتتە ئۇسكۇنىنى تۇراقلاشتۇرۇش تەكشۈرۈشى ئىدى. ھازىر ئۇسكۇنىلەرنىڭ توختامدا بەلگىلەنگەن "ئەڭ ئىلغار سەۋىيە"گە يەتكەن-يەتمىگەنلىگىنى جۇڭگو تەرەپنىڭ تەكشۈرگۈچىلىرى تەكشۈرۈپ بىر نېمە دەيتتى. ئەگەر گۈك يېچۈن بېشىنى لىڭشىتىپ، ئىمزاسىنى قويسا، ياپونىيە تەرەپ جۇڭگو تەرەپ دەپ بەرگەن

شەكىل بويىچە مەھسۇلاتنى كوپلەپ ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشەتتى.

ئۇ جۇڭگو ۋە ياپونىيەنىڭ مۇناسىۋەتلىك تېخنىكا ماتېرىياللىرىنى تەپسىلى ئوقۇپ، B زاۋۇدى ئىشلەپچىقارغان ماتېرىيال ماشىنىسى ئۈستىدە تەكرار-تەكرار تەتقىقات ئېلىپ بارغان ئىدى. ئۇ B زاۋۇدىدا تەكشۈرۈش ئىشىنىڭ 12 كۈندىن ئىككى ھەپتىگىچە بولغان ئارىلىقتا تۆگەيدىغانلىقىنى مولچەرلىگەن ئىدى. لېكىن ياپونىيە تەرەپنىڭ ئۈسكۈنىلەرنى باشقۇرۇش بولۇمىنىڭ باشلىغى دېگەن ۋاقىت ئۇنىڭ دېگىنىدىن بىر ھەسسەدەك كەم بولىدى. ئۇلارنىڭ تېز تەكشۈرۈش ئۈسۈلى بارمۇ نېمە؟ يا بولمىسا بىزنى تەپسىلى كورۇشكە، ئۇنى-بۇنى سورىۋېلىشقا قويمامدۇ نېمە؟

جۇ شۇەن شىرىن ئۈيقۇغا كەتكەن ئىدى.

گۈڭ يېچۈن ئۇ يان ئورۇلۇپ، بۇ يان ئورۇلۇپ، زادىلا ئۇخلىيالمىدى، كوزىنى قارا كورۇنگەن تورۇسقا تىكەتتى. بىر پەستىن كېيىن، ئۇ چىداپ تۇرالماي ئورنىدىن تۇرۇپ كارۋاتتىن چۈشتى-دە، ئىچكىركى ئۆيگە كىردى.

كاڭ كۇاڭ ياش چاغلىرىدا ئاخشاملىرى كىتاپ كورۇش بىلەن بولۇپ كەچ يېتىشقا ئادەتلىنىپ كەتكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھازىر ياشىنىپ قالغان بولغاچقا، ئاخشىمى سائەت 12 بولمىغىچە ئۇخلىمايتتى. گۈڭ يېچۈن ئۇ تۇرغان ئوينىڭ ئىشىگىنى قېقىپ، ئويگە كىردى.

ــ ئۇخلىيالمىپسىز-دە؟

ــ ھەئە، كاڭزۇڭ*، جىڭشاڭ بىر ھەپتىدە تۆگەيدۇ دەيدۇ،

---

* كاڭزۇڭ ــ "باش ۋەكىل كاڭ كۇاڭ" دېگەن خەنزۇچە سوزنىڭ قىسقارتىلمىسى.

سزچه قانداق بولار؟ــ كاكۇزۇكنىڭ بىر نەرسىنى ئويلاۋاتقانىدەك قىياپەتتە ئوزىنى رۇسلاپ، جوزىدىكى تۇرۇبكىسىنى ئالغانلىغىنى كورگەن گۇڭ يىچۇن سوزىنى توختاتتى.

كاكۇڭ B زاۋۇدىدا بولىدىغان تەكشۇرۇشتە ئاۋارىچىلىق بولىدىغانلىغىنى پەملىگەن ئىدى، شۇڭا ئۇ بۇگۇن زىياپەتتىن قايتىپ كېلىپلا جۇ شۇەننى گۇڭ يىچۇنگە ياردەملىشىپ B زاۋۇدىنى تەكشۇرۇشكە بەلگىلىدى. ئەسلىدە، كاكۇ كۇاڭنىڭ يۇقۇرىغا چىقىشى ئەپسىز بولغاچقا، جۇ شۇەن ئۇنىڭغا ياردەملىشىپ A زاۋۇدىدىكى تەكشۇرۇشكە قاتناشماقچى بولغان ئىدى.

كاكۇڭ كۇاڭ تۇرۇبكىسىدىكى تاماكىنى تۇتاشتۇرۇپ ئاستا شورىغاچ سوزلەيتتى:

ــ ياپونىيە تەرەپ نىمە دەپ ئويلىسا مەيلى، بىز دىگەن خېرىدار، تەكشۇرۇش خېرىدارنىڭ تەلۇبى بويىچە بولۇشى كېرەك، كورىدىغانىنى قالدۇرماي كورۇش، سوئال بولسا تولۇق سوراش لازىم ... بىراق، شياۋگۇڭ، ئىختىلاپ بولۇپ قالسا ئاچچىقلانساق بولمايدۇ. ئەدەپتىن چىقىدىغان گەپنى قىلماسلىق ئېسىگىزدە بولسۇن. سىز ھازىر ئاددى ھەربى ئەمەس، بەلكى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ تەكشۇرگۇچى ۋەكىلى.

...

خېڭخې ماشىنىنىڭ سىگنالىنى باستى، ماشىنا شەھەر ئىچىگە بۇرۇلدى.

گۇڭ يىچۇن يەنىلا پۇتۇن ئەس-يادى بىلەن چۇشتىن ئىلگىرى بولۇپ ئوتكەن تەكشۇرۇشنى ئويلايتتى.

كاكۇزۇكى، مەن ئاچچىقلانمىدىم، ئەما كوڭلۇم بەك غەش

بولۇۋاتىدۇ. ئۇنى مەھسۇلات تەكشۈرۈش دېگىلى بولامدۇ؟ ياق، بۇ ئادەمنىڭ ئىززەت ـ ھورمىتىنى، دولەتنىڭ ئىززەت ـ ھورمىتىنى تەكـ شۈرۈش بولدى.

بۇگۈن ئەتىگەن سائەت دەل 7 دىن چارەك ئوتكەندە، گۈڭ يىچۈن بىلەن جۇ شۇەننى B زاۋۇدىغا ئاپىرىپ قويۇش ئۈچۈن كەلگەن خېگخېنىڭ ماشىنىسى فۇشىشەن مېھمانخانىسىنىڭ ئالدىدا توختىدى.

يېراقتىن قارىسىڭىز، ئالدىڭىزدا تۇرغان مەنزىرىنى كورۇپ، بۇككىدە دەرەخلىق باغچىمكىن دەپ قالىسىز: زاۋۇت بىنالىرىنىڭ ئەتراپىنى دەرەخلىق ئورىغان، دەرەخلىق بەلگىچىلىك كېلىدىغان ئاپپاق رىشاتكا بىلەن ئورالغان؛ قوڭۇر گىرانىت تاش دەرۋازىنىڭ ئىككى تەرىپىگە تىكلەنگەن، سول تەرەپتىكىسىنىڭ توپىسىگە زاۋۇتنىڭ ئىسمى يېزىلغان بېغىررەڭ ۋۇشىسكا مىقلانغان؛ ياپونچە يېزىلغان زاۋۇت ئىسمىنىڭ يۇقۇرىسىدا شاپىتۇلسىمان بىر نەرسىنى مەركەز قىلغان سېرىق قوش ھالقا شەكىللىك رەسىم تۇراتتى. بۇ رەسىم "سەممىيەت" شىركىتىنىڭ زاۋۇت بەلگىسى بولۇپ، ئوتتۇرىسىدىكى شاپتۇلسىمان نەرسە سەممى قەلب دېگەن مەنىگە سىمۋول ئىدى.

B زاۋۇدىدا بېغىررەڭ بەك كوپ ئىشلىتىلەتتى. ئىش كېيىمى، زاۋۇت ۋىۋىسكىسى، ماشىنىلارنىڭ ھەممىسى بېغىررەڭلىك ئىدى. بۇ، ئىشچىلارنى زاۋۇتنى ئوز ئويىدەك كورىدىغان قىلىش ئۈچۈن قوللىنىلغان تەدبىرلەرنىڭ بىرى ئىدى. ئىش ۋاقتىدا، زاۋۇت باشلىغى ۋە تورلۇك باشقۇرغۇچى كادىرلاردىن ئادەتتىكى ئىشچىلار ـ غىچە ھەممەيلەن قوش ھالقا شەكىللىك زاۋۇت بەلگىسى كەشتىلەنگەن ئىش كېيىمى كىيەتتى. جىڭشاڭ زاۋۇتنىڭ ياغاچىتىن ياسالغان پاكار ئويىنىڭ ئالدىدا گۈڭ يىچۈن بىلەن جۇ شۇەننى كۈتۈۋالغاندا،

مەغرۇر ھالدا:

—زاۋۇدىمىزنىڭ باش ئورگىنىنىڭ مۇشۇنداق بىر قەۋەتلىك ئاددى ئويدە بولۇشى ھەيران قالارلىق ئىشمۇ؟ زاۋۇدىمىزنى دېموكراتىك باشقۇرۇش ئېڭىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن مۇشۇنداق قىلغانمىز. زاۋۇتنىڭ باش ئورگىنى مۇشۇ يەردە بولسا، زاۋۇتقا سېخلاردەك سىڭىشىپ كېتىدۇ. باشقۇرغۇچى خادىملارمۇ ئىشچىلارغا ئوخشاشلا ئىش كىيىمى كىيىپ يۇرسە، ئىشچىلارغا يېقىن كورۇنىدۇ، ئىشچىلار ھەممىمىز باراۋەر ئىكەنمىز دەپ ئويلىشىدۇ، بۇنىڭ ئەمگەك بىلەن كاپىتال ئوتتۇرىسىدىكى نەرى-بېرىلىكلەرنى تۈگىتىشكە پايدىسى بار! —دىگەن ئىدى.

ھالبۇكى، كىشى ئاپىرىن ئوقۇماي تۇرالمايدىغان باشقۇرۇش ئۇسۇللىرىنى قوللىنىدىغان مۇشۇ زاۋۇتتا، ھە دىسىلا "دوستلۇق" دەپ تۇرىدىغان، زاۋۇدنىڭ ئىناۋىتىنى ئېسىدىن ھېچقاچان چىقارمايدىغان ئۇسكۇنە باشقۇرۇش بولۇمىنىڭ باشلىغى قاراپ تۇرۇپ جۇڭگو تەرەپ تەكشۈرگۈچىلىرىنىڭ MS ئولچىمى ۋە ئىش تەرتىۋىنى تەكشۈرۈش خاتىرىسىنى كورۇپ بېقىش تەلۋىنى رەت قىلدى.* تەكشۈرۈشتىكى ئومۇمى تەلەپ بويىچە ئېيتقاندا، بۇ ماتېرىياللارنى كورسىتىش كېرەك ئىدى، بولۇپمۇ MS ئولچىمىنى كورمەي بولمايتى. تەكشۈرگۈچىلەر مالنى MS ئولچىمىنىڭ لايىھە تەلۋىگە ئاساسەن تەكشۈرەتتى، MS ئولچىمىنى كورمەي تۇرۇپ، ئۇسكۇنىنىڭ ياخشى-يامانلىغى ھەققىدە بىر نىمە دىگىلى بولمايتتى.

---

* MS ياپونىيە شىركەتلىرىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى سانائەت ئولچىمىنىڭ ئىنگلىزچە يېزىلىشىنىڭ قىسقارتىلمىسى.

ئەلۋەتتە، ئۇسكۇنىنى سىرتىدىن قاراپ ھىسسى تەكشۈرۈش ئۇسۇلى بىلەن تەكشۈرۈش مۇمكىن ئىدى، بىراق مەسىلە سىزىلىپ، ئۇسكۇنىنىڭ سۇپىتىنى ھىسسى تەكشۈرۈش ئۇسۇلى بىلەن تەكشۈرۈپ چىقىش مۇمكىن بولمىغان چاغدا، MS ئولچىمى ۋە ئىش تەرتىۋىنى تەكشۈرۈش خاتىرىسىگە ئاساسەن چوڭقۇر تەكشۈرۈپ كورۇشكە نىمىشقا بولمايدىكەن؟ جۈڭگو تەرەپنىڭ تەلىۋىنى ئاڭلىغان جىڭشاڭنىڭ رەڭگى ئوڭۇپ كەتتى، ئۇ بۇ ماتېرىياللار مەخپى ساقلىنىدىغان تېخنىكا ماتېرىياللىرى دائىرىسىگە كىرىدۇ، كورۇشكە بولمايدۇ دەپ تۇرۇۋالـدى. گۇڭ يىچۇن: توختامدا "جۈڭگو تەرەپنىڭ يايپونىيىدە تەكشۈرۈش ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىشغا يايپونىيە تەرەپ ئوڭايلىق تۇغدۇرۇپ بېرىدۇ" دەپ بەلگىلەنگەنلىگىنى كورسەتكەنـدە، جىڭشاڭ ئوزىنى ئاقلاپ: "بىز ھەرقايسى جەھەتلەردىن، مەسىلەن، يىمەك-ئىچىمەك، تۇرار جاي، قاتناش قوراللىرى جەھەتلەردىن ئوڭايلىق تۇغدۇرۇپ بەردۇق" دىدى.

توختامنى مۇشۇنداقمۇ چۈشەندۈرگەن بارمۇ؟ تەكشۈرۈشنىڭ "شەرتى" تاماق يىيىش، ئۇخلاش، ماشىنا ئىشلىتىش بولۇپ قاپتۇ-دە؟ ئەسلىيەتتە بۇ ئىشلارغا جۈڭگو تەرەپ پۇل خەجلەيدۇ-غۇ! پۇل چىقىرىدىغانلا بولساق، ياتىدىغانغا ياتاق، ئولتۇرىدىغانغا ماشىنا تېپىلمايتتىمۇ؟ مانا مۇشۇ چاغدىلا، گۇڭ يىچۇن خوجايىنلارنىڭ "دوستلۇغى"نىڭ نىمە ئىش ئىكەنلىگىنى بىلدى. تۇنۇگۈن تېخى ھەجىيىپ يۇرگەن جىڭشاڭ بۇگۈن ئوكتەملىك بىلەن: "يولسىزلىق قىلىپ تىرناق ئاستىدىن كىر ئىزلەيمەن دىسەڭلار، سىلەرنىڭ يىمەك-ئىچىمەك، تۇرار جاي ۋە قاتناش ئىشلىرىڭلارغا بىز ئىگە بولمايمىز!" دەپ پوپۇزا قىلدى.

"مەن قول قويغان دولەتتە ئىش مۇشۇنداقمۇ، ھە دەپ ماختىغان زاۋۇتنىڭ ئەھۋالى شۇنچىلىكمۇ؟" دەپ ئويلىدى گۈڭ يىچۈن.

ماشىنا ھەشەمەتلىك فۇشىشەن مېھمانخانىسىنىڭ ئالدىدا توختىدى، خېڭخې گۈڭ يىچۈن بىلەن جۇ شۇەنگە ماشىنا ئىشىگىنى ئېچىپ بەردى. بۇ ئىككىيلەن خېڭخېغا رەھمەت ئېيتىپ، مېھمانخانىنىڭ ئىشىگىدىن كىرەي دەپ تۇرۇشغا، خېڭخېنىڭ "گۈڭ ئەپەندى" دەپ چاقىرغىنى ئاڭلاندى. خېڭخېنىڭ ئاق پەلەي كىيىۋالغان قوللىرى كوكسىدە ئىدى، ئۇ ھودۇقۇپ مۇنداق دېدى:

ـــسودا دېگەندە بۇنداق ئىشلارنى بولمايدۇ دېگىلى بولمايدۇ، ئوزىڭىزنى خوشال تۇتۇڭ!

خېڭخې بۇ گەپنى دەپ بولۇپ بېشىنى شاققىدا ئېگىپ تازىم قىلىدى. گۈڭ يىچۈن ھەيرانلىقتا ئۇنىڭغا:

ـــبۇ سوزىڭىز ئۇچۇن رەھمەت، ـــدېگەن چاغدا، خېڭخې ماشىنىڭ ئىشىگىنى يېپىپ موتورنى ھەركەتكە كەلتۈرۈپ بولغان ئىدى.

گۈڭ يىچۈن ياتقىغا كىرىپ، ئوزىنى يۇمشاق كارۋاتقا تاشلىدى ـ دە، سوزۇپ ئۇھ دەۋەتتى. جۇ شۇەن تېخى ساپما كەشنى پۈتىغا سېپىۋېلىشقا ئۇلگۈرمىگەن ئىدى، گۈڭ يىچۈن ئورنىدىن شاققىدا تۇرۇپ، ئېلېكترلىق مۇزلاتقۇنى ئاچتى ـ دە، بىر بوتۇلكا پېۋىنى ئېلىپ، ئىككى ئىستاكانغا لىق قۇيدى.

ـــنىمە بولدى؟ ـــدەپ سورىغان سوئالىغا گۈڭ يىچۈنىڭ جاۋاپ بەرمىگەنلىگىنى كورگەن جۇ شۇەن يەنە سوزلىدى، ـــھەي، پۇكەيدەكى يىراقتىن تىزگىنلىگۈچى ھىساپلاش ماشىنىسى ئۇخلاۋاتمايدۇ جۇمۇ!

ـــھىساپلىسۇن، جۇڭگولۇقلار بىر بوتۇلكا پېۋىنى ئىچەلمەيدىغان

دەربجدە ئەمەسقۇ؟ــدىدى گۈڭ يىچۈن ۋە بىر ئىستاكانىنى جۇ شۇەنگە سۇندى.

ــھەر كۈنلۈك تۇرمۇش پۇلىنىڭ قىرىق پىرسەنتىنى تېجەپ قېلىش دېگەن بەلگىلىمنى ئۇنتۇپ قالماڭ،ــدىدى جۇ شۇەن ئىستاكانىنى ئېلىۋېتىپ.

ئەتىگەن توختام توغرىسىدا جېڭشاڭ بىلەن دىيىشىپ قالغىنىنى ئەسلەپ، گۈڭ يىچۈننىڭ توختام سوھبىتىگە قاتناشقان يولداشلارغا ئاچچىغى كەلدى. توختامنى نىمىشقا ئوبدانراق تۈزمەيدۇ؟ بۇ يەردە بىزلەر بىر پۈڭ-بىر پۈڭدىن ئىقتىسات قىلىۋاتىمىز، ئۇ يەردە بولسا تۇمەن يۈەنلەپ پۇل چىقىپ كېتىۋاتىدۇ!

43 ياشلىق جۇ شۇەن 1965-يىلى كان شۇبيۈەننى پۈتتۈرۈپ، "چاڭجياڭ" پولات-تومۇر شىركىتىگە تەقسىم قىلىنغان، كېيىن ھەربى قىسمغا ئىنژېنىر-تېخنىكلار لازىم بولۇپ قالغانلىقتىن قىسمىدا ئىشلەپ قالغان ئىدى، ھازىر بولسا يىڭ دەرىجىلىك ئىنژېنىر ئىدى. ئۇ گۈڭ يىچۈنىدىن 12 ياش چوڭ بولغاچقا، كورگەنلىرى كوپ ئىدى، ياش ۋاقتىدىكى شىجائەتنىڭ قاچان يوقاپ كەتكەنلىگىنى ئۇزىمۇ بىلمەيتتى. ئەمدى ئۇ ھەممەيلەنگە ئوخشاشلا مۇئامىلە قىلىدىغان؛ ئىشتا ئالدىنمۇ ئوتۇپ كەتمەيدىغان، ئارقىدىمۇ قالمايدىغان بولۇپ قالغان ئىدى؛ ئۇ ئۇزىنىڭ دەرىيا ئېقىنىنىڭ بىر تامچىسى ئىكەنلىگىنى بىلەتتى، لېكىن ئۇزىنى خادا تاشلارغا ئۇرۇلىدىغان دولقۇنغا قوشۇلماسلىقىغا ئەسكەرتىپ تۇراتتى. گۈڭ يىچۈننىڭ ئاچچىقلىنىپ كەتكىنىنى جۇ شۇەن ياشلاردا بولىدىغان "دەۋر كېسىلى" دەپ قارايتتى. ئۇ مۇنداق ھىسسىياتىتى: بۇگۈن ئەتىگەن گۈڭ يىچۈن جېڭشاڭ سلاڭغا قوپالىق قىلدى، سوھبەت

داۋامدا ئازراقمۇ يول قويمىدى، بۇنداق ئەھۋالدا ئاقۇەت مۇشۇنداق بولماي قانداق بولاتتى؟ ياتاققا كېلىپ شۇنچە ئاچچىقلىنىپ، ساھىپخان دولەتتىن يامانلاپ چىچىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ بىردىنلا ۋەتەنپەرۋەرلىگى تۇتۇپ، قىزىپ كەتكىنى نىمىسى! لېكىن، ئەۋلىيا بولۇپ كەتسەڭمۇ خەقنىڭ نەتىجىلىرىگە كۆز يۇمالمايسەن-دە. بۇ ئەۋلات ياشلار تىللاشقا كەلگەندە تازا تىللايدۇ، ئەمما ئامېرىكا، ياپونىيە دىسە شولگىيى ئاقىدۇ. بولدىلا، بۇنداق ئاچچىق بىزدىمۇ بولغان. بۇ دېگەن ياشلاردا بولىدىغان كېسەل! مۇشۇ ياشلاردىكى ئادەم ئاشۇنداق قىزىق قان بولىدۇ.

ــ كۆتكىنىمىزدىكىدىن پۈتۈنلەي باشقىچە بولۇپ چىقتى!ــ دىدى گۈڭ يېچۈن چوڭقۇر ھەسسىيات بىلەن.

ــ ئۇنچۇالا قىلىپ كېتىش ھاجەتسىز! قارىڭا، رەڭگى-رويىڭىز قانداق بولۇپ قالغان، ھىلغۇ كۆتكىنىمىزدىكىدەك بولماپتۇ، پۈتۈنلەي ئۈمىت يوق بولسىمۇ بۇنچۇالا قىلىپ كەتكۈلۈك ئەمەس.

جۇ شۇەن جاۋاپ تەرىقىسىدە مۇنداقلا دەپ قويغان ئىدى، "كۆتكىنىمىزدىكىدەك بولمىدى" دېگەن سوزنىڭ نىمىگە قارىتىلغانلىغىنى ئۇ بىلمەيتتى.

3

"1613" نوۋەتچى ئايرۇپلان شېنخۇ ئايرۇدۇرۇمىدىن ئاسمانغا كوتىرىلدى.

گۈڭ يېچۈن بىلەن جۇ شۇەن ئايرۇپلاننىڭ دەرىزىسىدىن ئۇزاتقۇچىلارنىڭ ھاۋاغا كوتىرىلۇاتقان ئايرۇپلانغا قاراپ قوللىرىنى

پۇلاڭلىتۇاتقانلىغىنى كورۇپ تۇراتتى.

B زاۋۇدى بىلەن بولغان سوھبەتتە ئىلگىرىلەش بولمىدى. گۇڭ يەچۇن كاك كۇاڭغا B زاۋۇدىنى قويۇپ تۇرۇپ ئاۋال چىەنيېنى تەكشۈرۈشنى تەكلىپ قىلغان ئىدى. بۇنداقتا B زاۋۇدى مەھسۇلاتىنى قولدىن چىقىرالماي، پۇل ئالالمايتتى-دە، مەبلەغ ئوبوروتىغا تەسىر يېتەتتى، شۇنىڭ بىلەن بىزدىنمۇ بەك ئالدىرايتتى. كاك كۇاڭ توكيودىكى باش ئومەك باشلىغىدىن يولىورۇق ئالغاندىن كېيىن، گۇڭ يەچۇن بىلەن جۇ شۇەنىنىڭ ئاۋال چىەنيېغا بېرىشغا قوشۇلدى، بۇنداق قىلغاندا، بىرىنچىدىن، B زاۋۇدىغا بېسىم بولاتتى، ئىككىنچىدىن، ياپونىيەدىكى خىزمەت ۋاقتى ئۇزىراپ كەتمەيتتى.

A زاۋۇدىدا تەكشۈرۈش ئىشىغا بىرنەچچە كۈندىن كېيىن كىرىشىش مۇمكىن بولغانلىقتىن، كاك كۇاڭ چىەنيېغا بىرەر-ئىككى كۈندىن كېيىن بارماقچى بولغان ئىدى.

جۇڭگو چىەنيې رايونىغا زاكاز قىلغان 10 مىڭ تونىنا ئۇسكۇنىنىڭ ئىچىدە بىر مىڭ 400 تونىنىسى "گۇللىنىش" پولات شىركىتىنىڭ قارىمىغىدىكى W زاۋۇدىنىڭ زاۋۇت بىنالىرىنى سېلىشقا ئىشلىتىلەتتى. توختامنىڭ قوشۇمچە ھوججىتىدە يېزىلغان تېخنىكا جەھەتتىكى چۈشەندۈرۈش بويىچە، بۇ پولات قۇرۇلمىلىق زاۋۇت بىناسىنىڭ يەر تەۋرەشكە چىداشلىق بېرىش دەرىجىسىنىڭ ناھايىتى يۇقۇرى بولۇشى تەلەپ قىلىناتتى، بۇنى جۇڭگو تېخى لايىھىلىيەلەيتتى ۋە ئىشلەپچىقىرالمايتتى. شۇڭا، كاك كۇاڭ ئۇلارغا W زاۋۇدىنىڭ مېلىنى مۇھىم نۇقتا قىلىپ تەكشۈرۈش ھەققىدە يولىورۇق بەرگەن ئىدى.

ياپونىيەگە مېڭىشتىن ئاۋال، گۇڭ يىچۇن ماتېرىيال كورۇش جەريانىدا، W زاۋۇدىنىڭ زاۋۇت بىناسىغا ئائىت توختامدىكى ماددىلارنى مەخسۇس مۇھاكىمە قىلغان ئىدى. توختامنى ئىمزالاشتىن بۇرۇنلا يۇقۇرىدا W زاۋۇدىنىڭ زاۋۇت بىناسى ھەقىقىدە تالاش-تارتىش بولغانلىغى؛ بەزى مۇتەخەسسىسلەرنىڭ: بىز ياپونىيىدىن "بىر يۇرۇش ئۇسكۇنە" كىرگۈزىمىز، زاۋۇت بىناسىنى ئېلىپ كىرمىز دېگەن قانداق گەپ، دېگەنلىگى؛ توختام سوھبىتىگە رياسەتچىلىك قىلغۇچى مەسئۇل كىشىنىڭ: بىز "گۇڭللىنىش" پولات شىركىتى ئۈچۈن ياپونلارنىڭ لايىھىسىدىن تارتىپ ئۇسكۇنىسىگىچە بىر يۇرۇش نەرسىنى كىرگۈزگەن ئىكەنمىز، ياپونلارنىڭ پىكرىگە ھورمەت قىلىشىمىز كېرەك دېگەنلىگى؛ ياپونلارنىڭ W زاۋۇدىنىڭ زاۋۇت بىناسى قاتتىق سىلكىندىكەن، "گۇڭللىنىش" پولات شىركىتىنىڭ زاۋۇت بىناسىنى سۇپىتىگە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، ياپونىيەدىن كىرگۈزۈش كېرەك، بولمىسا، "گۇڭللىنىش" پولات شىركىتىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارىغا تەسىر يېتىدۇ، بۇنداقتا ياپونىيە تەرەپ جاۋاپكارلىقنى ئۈستىگە ئالمايدۇ، دېگەنلىگى ئۇنىڭغا مەلۇم ئىدى. بۇ سوز پوپۇزا قىلىش تەلەپپۇزىدا ئېيتىلغان بولسىمۇ، يېقىنقى يىللاردىن بېرى كوپچىلىك چەتئەللىك خوجايىنلارنى ياخشى دەپ ھىساپلاشنى ئۈگىنىۋېلىشقان ئىدى: "ياپونلارمۇ بىزنى ياخشى بولسۇن دەپ مۇشۇنداق قىلىدۇ!" "كاپىتالىستىنىڭ شىركىتى دېگەن ئۇزىنىڭ ئىناۋىتىنى ساقلاشقا كۆڭۈل بولىدۇ-دە!"

ياپونىيە تەرەپ بىزنى ئويلىغان بولسا، W زاۋۇدىنىڭ زاۋۇت بىناسىنى سېتىپ بېرىشكە ماقۇل بولار! ئەمما، ياپونىيىلىك خوجايىنلارنىڭ قىلغىنى بۇنىڭدىن ئېشىپ چۈشتى. ياپونىيە زاۋۇت سودىگەر-

لىرى W زاۋۇدىنىڭ بىناسىنى ئۇسكۇنە زاكازى قاتارغا كىرگۈزۈشنى ئوتتۇرىغا قويىدى. توختام سوھبىتىگە رياسەتچىلىك قىلغۇچى مەسئۇل كىشى ياپونىيە تەرەپنىڭ بۇ پىكرىگە مەمنۇنىيەت بىلەن قوشۇلدى. قوشۇلمايدىغان نىمىسى بار؟ ئۇسكۇنە دېگەن ماشىنا دېگەن بولىدۇغۇ، ماشىنا دېگەن زاۋۇت بىناسىدىن نازۇك بولىدۇ، بۇنىسى جۇڭگودا 3 ئاشلىق بالىمۇ بىلمەيدىغان ئىشقۇ؟ زاۋۇت بىناسى ماشىنا ئولچىمى بويىچە ياساپ چىقىلسا، بۇنداق زاۋۇت بىناسى شەكسىز يۇقۇرى سۈپەتلىك بولۇپ چىقىدۇ-دە. "بۇ زاۋۇت سودىگەرلىرى ھەقىقەتەن خېرىدار ئالدىدا جاۋاپكار ئىكەن جۇمۇ!" دېيىشتى بەزىلەر ھاياجانلىنىپ. "شۇنى دېمەمدىغان، كاپىتالىستنىڭ شىركىتى بولغىنى بىلەن، بۇنداق جاۋاپكارلىق روھى بىزنىڭ سوتسىيالىستنىڭ زاۋۇتلىرىمىزنىڭ نەچچىسىدە بار دەيسىلەر؟"

ئەمما، ھازىر گۇڭ يىچۇن جۇ شۇەنلىنىڭ قولىدىن ئالغان W زاۋۇدىنىڭ بىناسىغا دائىر MS قانداق بولۇپ چىقتى؟ ئۇ ياپونىيىدە دولەت بەلگىلەپ بەرگەن پولات قۇرۇلمىلىق قۇرۇلۇشقا دائىر ئومۇمىي ئولچەمدىن توۋەن بولۇپ چىقتى. پولات قۇرۇلمىلىق قۇرۇلۇشقا دائىر ئولچەمدە: كەپشەرلەش ئۆزۈنلۇغى 0.5 تىن ئېشىپ كەتمەسلىك لازىم، دەپ بەلگىلەنگەن، M زاۋۇدىغا دائىر ئولچەمدە بولسا 0.7 تىن ئاشۇرماسلىق بەلگىلەنگەن؛ ئالدىنقىسىدا: تىرەكلەر، تۆۋرۈكلەر ۋە لىملارنىڭ كەپشەرلىنىش ئورنى ئۆلتىرا ئاۋاز دولقۇنى ئەسۋاۋى بىلەن تەكشۈرۈلىدۇ، دەپ بەلگىلەنگەن، كېيىنكىسىدە بولسا بۇنداق بەلگىلىمە يوق.

W زاۋۇدىنىڭ بىناسىنىڭ سۈپىتى ھىلىقى رەھبەر ئويلىغاندەك قالتىس ياخشى بولماستىن، ئەكسىچە، ئوخشاش خىلدىكى پولات

قۇرۇلمىلىق زاۋۇت بىناسىنىڭ سۇپىتىگە سىلىشتۇرغاندا ناچار بولۇپ چىقتى. بۇ ھالنى كورگەن جۇ شۇەنمۇ كوڭلىدە: "مالنىڭ سۇپىتى شۇنچىلىك بولىدىغان بولسا، بىزنىڭ چەتئەلدىن ئىمپورت قىلىشىمىزنىڭ نىمە ھاجىتى؟" دەپ غودۇڭشىدى.

ئەمما، تالىشىشلار ھىچنىمگە دال بولمىدى، ياپونىيە تەرەپ جۇڭگو تەرەپىنىڭ سوئالىلىرىغا بىمالال، كۇلۇپ تۇرۇپ جاۋاپ بېرەتتى: سىلەر توختام سوھبىتى بولغاندا بىزنى ئالداپسىلەر دەيسىلەر، بۇنداق دېيىش پاكىتقا ئۇيغۇن كەلمەي قالارمىكىن؟ ئويلاپ بېقىڭلار، توختام سوھبىتى بولغاندا بىز W زاۋۇدىنىڭ بىناسىنىڭ ئۇسكۇنە زاكازى قاتارغا كىرگۈزۈلىدىغانلىغىنى ئېنىق ئېيتقان، ئۇسكۇنە زاكازىنىڭ باھاسى زاۋۇت بىناسى زاكازىنىڭ باھاسىدىن ئۇستۇن بولسىمۇ، سىلەر قارشى پىكىر قويمىدىڭلار. شۇنداق، سىلەر ئۇسكۇنە ئولچىمى زاۋۇت بىناسىنىڭ ئولچىمىدىن يۇقۇرى بولىدۇ دەپ ئويلىغان بولساڭلار كېرەك، لېكىن بىز سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىكىنى بىلمەيمىز-دە!

سودىدا توختام قانۇن دىمەكتۇر. ياپونىيە تەرەپ توختامنى ئىجرا قىلىشنى تەلەپ قىلسا، جۇڭگو تەرەپ تەكشۇرگۇچىسىنىڭ بۇ تەلەپنى رەت قىلىدىغان نىمە ئاساسى بار؟ چىشكىنى توكۇۋەتسىمۇ، دەردىڭنى ئىچىگە بىلەپ يۇرۇشۇڭ كېرەك، كىم سېنى كالتە پەملىك قىلىپ، خەققە شۇنچە ئاسان ئىشنىپ كەتسۇن دەپتۇ! گۇڭ يىچۇنىنىڭ قېنى ئەسكەر چېغىدىكىدەك ئورلەپ تۇراتتى، ئۇ بۇ ناھەقچىلىققا چىداپ تۇرالمىدى. جۇ شۇەن ئۇنىڭغا قايتا-قايتا: ئىش مۇشۇ دەرىجىگە بارغان تۇرسا، توختام بويىچە ئىش قىلماي مۇمكىنمۇ؟ دەپ نەسىھەت قىلدى. ئەمما گۇڭ يىچۇن بۇ گەپ بىلەن توختاپ قالماي، ياپونىيە

تەرەپ بىلەن تازا زوكۇنلاشتى، ئولچەمگە توشمىغان مال قاتارىدا بىر تەرەپ قىلمىز دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى.

جۇ شۇەننىڭ ئاچچىغى كەلدى: مەن دېگەن ۋەكىل، سەن مېنىڭ يارەمچىم، مېنى بىر ياقتا قايرىپ قويۇپ، ئۆزەڭ ئېتىشىپ كەتكىنىڭ نېمىسى! بۇ بىز قىلىدىغان ئىش بولسچۇ كاشكى، بىز توختامىنىڭ ئىجرا قىلىنىشىغا نازارەتچىلىك قىلغۇچىلارمىز، توختامنى قانداق تۈزۈش چوڭ ئەھمىدارلارنىڭ ئىشى، بۇنىڭ بىلەن نېمە كارىمىز؟ ياپونىيىدە كارخانا يىرتىلغۇدەك ۋاقىرغان بىلەن، دولىتىمىز تارتقان نەچچە يۈز مىڭ يۇەن زىيانىنى قايتۇرۇۋالغىلى بولامدۇ؟

مۇشۇنداق دەتالاش ئۈستىگە كاڭ كۆڭ كېپقالدى، ئىككى تەرەپ مۇرەسسەگە كېلىپ، تەكشۈرۈشنى يەنە باشلاشتى. ياپونىيە تەرەپ تەمىنلىگەن MS بويىچە تەكشۈرگەندىمۇ، ئولچەمگە توشمايدىغان بىرمۇنچە جاي چىقتى، ئۇ يان تارتىشىپ، بۇ يان تارتىشىپ، كوپ سوھبەتلەردىن كېيىن، ئىككىلا تەرەپ بىر بىرىگە يول قويدى: جۇڭگو تەرەپ بۇ مالنى ئولچەمگە توشمىغان مال قاتارىدا قوبۇل قىلىدىغانلىغىنى بىلدۈردى؛ ياپونىيە تەرەپ "ئۇسكۇنە" جۇڭگوغا ئېلىپ بېرىلغاندىن كېيىن، ئىككى تەرەپ ۋەكىللىرىنىڭ ئومۇمى يۇزلۈك تەكشۈرۈشى ئارقىلىق، باھانى ئەھۋالغا قاراپ چۈشۈرۈشكە، باھانىڭ چۈشۈش نىسبىتىنى ئاز دېگەندە 10%، كوپ دېگەندە 25% قىلىشقا ماقۇل بولدى.

W زاۋۇدى بىناسىنىڭ باھاسىنى چۈشۈرۈش سوھبىتى گۈڭ يېچۈننىڭ ياپونىيە توغرىسىدىكى قارىشىنى يەنە بىر قېتىم تۈزەتتى، ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، ئۇنىڭ كاپىتالىزم دۇنياسىغا بولغان قارىشىنى تۈزەتتى.

هەي، مەن ئۇمىت باغلاپ كەلگەن دولەتنىڭ ئەھۋالى مۇشۇمۇ؟

4

بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى، چېنىيې رايونىغا "سەمىمىيەت" شىركىتىدىكى بىر بولۇمنىڭ باشلىغى يېتىپ كەلگەن ئىدى. تېخنىكا مۇتەخەسسىسى بولغان يېتىپ جۇڭگوغا كېلىپ، "گۈللىنىش" پولات شىركىتى توغرىسىدىكى سوھبەتكە قاتناشقان، گۈڭ يېچۈن ۋە كاك كۋاڭلار بىلەن تونۇش ئىدى. B زاۋۇدىدىكى تەكشۈرۈش ئىشىدا ئاۋارىچىلىق بولغاندا، گۈڭ يېچۈن يېتىڭنى يايونىيە تەرەپنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە ئىشقا قاتناشتۇرۇشنى ئوتتۇرىغا قويغان ئىدى.

يېتىڭنىڭ بۇ قېتىم كېلىشى، گەپنىڭ ئوچۇغىنى ئېيتقانىدا، B زاۋۇدىدىكى تەكشۈرۈشنى قايتىدىن باشلاش توغرىلىق ئىككى تەرەپنى كېلىشتۇرۇش ئۈچۈن ئىدى.

كەچلىك تاماقتىن كېيىن، گۈڭ يېچۈن ئۇنىڭ بىلەن ئاغىنىدارچىلىق يۈزىسىدىن پاراڭلىشۋېتىپ مۇنداق دىدى:

ـــخوجايىنىڭىز ھەر ھالدا ئادىمگەرچىلىك قېتىۋ، بولمىسا سىزدەك تونۇش ئادەمنى ئەۋەتمەس ئىدى.

ـــگۈڭ يېچۈن ئەپەندى، سودا ئىشىدا ئادىمگەرچىلىك قىلىش دېگەن گەپ يوق؛ بۇنىڭدا تەڭـباراۋەرلىك ئاساسىدا يول قويۇش بولىدۇ، ئەمما بۇ ئادىمگەرچىلىك نۇقتىسىدىن ئەمەس، مەنپەئەت نۇقتىسىدىن، ئىككى تەرەپنىڭ مەنپەئەتى نۇقتىسىدىن بولىدۇ. ئادىمگەرچىلىك قىلىش ئەقىلـئىدرەكنى ئىنكار قىلىش دېگەنلىك بولىدۇ، سودىگەر ئادەم ئۇنداق قىلالمايدۇ. ـــدىدى يېتىڭ كۆلدىـ

كىنى ئېيتىپ.

ــبۇ گەپچە، سىزنى چىەنىيغا ئەۋەتىشتە ئىككىمىزنىڭ تونۇشلۇغىمىزدىن پايدىلانماقنى كوزلىشىپتۇ-دە؟

ئىككىيلەن بىر بىرىگە قاراپ قاقاقلاپ كۈلۈشتى.

ــگۈڭ يېچۈن ئەپەندى، ياپونىيىدە رىقابەت كۈچلۈك بولىدۇ، خوجايىن بولغان ئادەمنىڭ كوڭلى ئىتالىيىلىك ماكىيافىلنىڭ كوڭلىدەك بولمىسا بولمايدۇ،* ھەممە ئەزاسى شەپقەتسىز بولمىسا بولمايدۇ. مەقسەتنى دەپ ھەممە ۋاستىلەرنى قوللىنىشقا، ئۇزىنى دەپ ئۇزگىنى قۇربان قىلىشقا توغرا كېلىدۇ؛ ئەقلىنى دەپ سەزگۈ ئەزالىرىنى ئىشقا يارىماس-كارغا كەلمەس قىلۋېتىشكە توغرا كېلىدۇ. سىلەر ئادەمگەرچىلىكنى تەكىتلەيسىلەر، بىراق...ــيىتىكنىڭ ئويچان قىياپىتى "گۈللىنىش" پولات شىركىتىنىڭ ئىش ئورنىدىكى ھىلىقى كېچىنى گۈڭ يېچۈننىڭ ئېسىگە كەلتۈردى.

ئۇ چاغدىمۇ ھازىرقىدەك گۈگۈم ۋاقتى ئىدى، يىتىك گۈڭ يېچۈنگە ماسلىشىپ، ئىلىكتر ئىستانسىسىنىڭ دەل قەرەلىدە توك بېرىشىدە ھالقىلىق بولغان تاسما ماشىنىسىنى قۇراشتۇرغۇچى قىسمىغا "گۈللىنىش" پولات شىركىتىنىڭ ئىش ئورنىدا يېتەكچىلىك قىلغان ئىدى. شۇ چاغدا نەق مەيدانغا يېتەكچىلىك قىلغۇچى ياپونىيىلىك مۇتەخەسسىس تاسما ماشىنىسىنى ۋاقتىدا قۇراشتۇرۇپ بولۇش مۇھىم.

---

* ماكىيافىل (1469 ــ 1527) ئىتالىيىلىك سىياسەتچى ھەم تارىخچى، «زومبىگەرلىك» دىگەن كىتابنى دۇنياغا داڭلىق. كېيىنكى چاغلاردا ئۇنىڭ ئېتى ھەممە ۋاستىلەرنى قوللىنىش، نەيرەڭنى ئازلىق قىلىش دىگەن سوزلەر بىلەن مەنداش بولۇپ قالغان.

كىن ئەمەس، دەپ ھوكۇم قىلغان ئىدى. ئەمما، قىسىم كېچە-كۈندۈز جاساراەت بىلەن ئىشلەپ، ئىشنى تېزلىتىپ، موجىزە يارىتقان ئىدى. شۇ كۈنى قوراشتۇرۇش ئىشى تۈگەش ئالدىدا تۇرغاندا، يىتەك گۈك يېچۈن بىلەن بىللە ئىگىز جازىغا چىقتى، جەڭچىلەر قاتتىق شامالغا پىسەنت قىلماي، جاپاغا چىداپ ئىشلەۋاتاتتى. ئۇ ئىككىيلەن جازىدا بىرىنىك كەينىدىن بىرى ئۈن-تىنسىز كېتىۋاتاتتى.

ــ جۇڭگولۇقلار جاپادىن قورقمايدىكەن جۇمۇ! گۈك ئەپەندى، ئۇلار كېچىسى ئىشلىگىنىگە راستلا ھەق ئالمامدۇ؟ ــ دىدى يىتەك بىردىنلا كەينىگە بۇرۇلۇپ.

ــ نەدە ھەق ئالسۇن؟ ھەممە ئادەمگە 3 موچەندىن كېچىلىك تاماق پۇلى بېرىلمدۇ، بىز كادىرلارغىمۇ ئوخشاش.

يىتەك جەڭچىلەرنىڭ ئالىجاناپ، مۇقەددەس روھىدىن تەسىرلەنگەن، بۇنداق روھنى تەرىپلىگەن ئىدى.

ــ ئادەمنى ھايۋانلاندۇرىدىغان، رازىمەنلىك بىلەن جاپاغا چىداپ ئىشلەيدىغان ئەھۋال، ئۇرۇشتىن كېيىن، ياپون مىللىتى خارابىگە يۈزلەنگەن چاغدا بولغان ئىدى، ــ دىدى ئۇ، ــ ئۇ چاغلاردا كىشىلەرنىڭ كوڭلى پۈچەك ئەمەس ئىدى. مېنىڭچە، ئۇ چاغدىكى جاپا دولەتنىڭ كېلىچىگىگە مۇناسىۋەتلىك بولغاچقا ئەھمىيەتلىك ئىدى، بىراق ئاخىر ماددى نەرسىلەرنىڭ ئالدىدا جاپاغا چىداش روھى تېرىقچىلىكىمۇ قالمىدى! سىلەرنىڭ روھىڭلار ھورمەتكە سازاۋەر ئىكەن، ئەمما...

ئۇ سوزىنىڭ ئاخىرىنى ئېيتمىدى. "ئەما"نىڭ كەينىدە نىمە سوز بار؟ بىر بىرىنىڭ تولۇق ئىپادىلەش ئەپسىز بولغان سوزلىرىنى داۋاملىمەت بىللە يۈرگەن بۇ ئىككىيلەن ئوبدان بىلىشەتتى. يىتەك جەڭ-

چىلەرنىڭ دولەتنىڭ خوجايىنلىرىدەك روھىنى قەدىرلەيتتى، ئەمما ئۇ، بۇ ئىپتىدائى ئىنسانلاردا بولىدىغان خاراكتىر، ھازىرقى زامان ماددى مەدەنىيىتىنىڭ ئالدىدا مۇقەررەر يوقلىدۇ، دەپ قارايتتى. شۇنداق، گۆك يىمچۇن بۇنى توغرا، ئورۇنلۇق گەپ دەپ ئويلايتتى. خالىس ئىشلەيدىغانلار ئازايماقتا ئىدى. كىشىلەر جەريانە قويۇش چارىسىغا چوقۇنىدىغان بولۇپ قالدىغۇ، بۇنداق ئاگاھلاندۇرۇش ۋەتەنسىكىلىرى دائىم كوزگە چېلىقىپ تۇرىدۇغۇ؟ ئۇمۇ باشقا بىرمۇنچە كىشىلەرگە ئوخشاش، ياپونىيە زاۋۇتلىرىنىڭ باشقۇرۇش ئۇسۇلىنى جۆگىدا قوللىنىش كېرەك، شۇنداق قىلغانىدىلا 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇشتىن ئۈمىت كۈتكىلى بولىدۇ، دەپ ھىساپلايتتى. ئەمما، جاھاندا ئوزىنى بىر چاغلايدىغان بۇ تەرەققى تاپقان ئەلگە كەلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ بۇ ئەلگە بولغان قارىشى كۈندىن-كۈنگە تۆزىتىلىپ باردى.

ئۇ دافېن شەھىرىگە بارغان چاغدا، ئىككى قەغەز زاۋۇدى ئاقالغان ئىدى، نەچچە يۈز ئىشچى زاۋۇتتىن ئېقىپ چىقىپ كوچىلاردا سوزلەپ، تىلەمچىلىك قىلىدىغانلىقلىرى ھەققىدە ۋاراقلار تارقاتقان ئىدى، بۇ ۋاراقلارغا: زاۋۇدىمىز بۆگۈن تاقالدى، 250 يالىلانما ئىشچىنىڭ تۇرمۇشى كاپالەتسىز قالدى، ئىجتىمائى قۇتقۇزۇش بىلەن جان باققىلى بولمايدىكەن، شەھەر ئاھالىلىرىنىڭ ئىنسانپەرۋەرلىك قىلىپ، ياردەم قوللىرىنى سۇنۇشىغا تەلمۈرۈپ تۇرۇپتىمىز... دېگەن سوزلەر چوڭ-چوڭ ياپونچە ھەرپلەر بىلەن بېسىلغان ئىدى. ئۇ بىر ۋاراق قەغەزنى يەردىن ئالدى، پاتپاراقچىلىق ئىچىدىكى ئادەملەرنىڭ غەمكىن، ھودۇققان چىرايلىرىنى، كوچىنىڭ ئىككى قاسىنىغىدىكى قاتار كەتكەن ئىمارەتلەرنى، كېتىۋاتقانلارنىڭ پەرۋاسىز مېڭىشلىرىنى كورۈپ، كوڭلى غەش بولدى. ئۇ چېيىنىيىغا قايتىۋاتقان چاغدا،

يېڭى يولنى سۇ بېسىپ كېتىپ قاتناش توختىغان، يولۇچىلار باشقا پويىزغا چۈشۈشكەن بولغاچقا، ۋاگونلارنىڭ ئىچى مغ-مغ ئادەم بىلەن تولۇپ كېتىپ، نومۇر بويىچە ئولتۇرۇش مۇمكىن بولمىدى. ۋاگون ئىچى جىمجىت قالغانىدا، ئوتتۇرا ياشلىق ۋە ياش كىشىلەر ئورۇنلارنى ئىگەللىشۋالغان، ئولتۇرۇپ گېزىت كورۇشۇۋاتقان ئىدى، ئايالار ۋە بالىلار ئوره تۇرۇشقان ئىدى. ۋەكىللەر ئومىگدىكىلەر ئۈنچۈقمايتتى. ئۇلار بار-يوق بىرنەچچە ئورۇنىنى ياشانغانلار ۋە بالىلارغا بوشتىپ بەرگەندە، گويا يەر-جاھاننى زىلزىلگە سالىدىغان بىر ئىش بولغاندەك، ئۇلارغا قايتا-قايتا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشتى، بۇنى كورۇپ گاڭگىراپ قالغانلار، ھەيران بولغانلار، ھەتتا مەسخىره قىلغانلارمۇ بولدى. پويىز سائىتىگە 220 كىلومېتىر تېزلىكتە چاپاتتى، دەرىزىنىڭ سىرتىدا پىركازچىكسىز بوتكىلار ئارىلاپ-ئارىلاپ غىل-پال قىلىپ ئوتۇپ تۇراتتى؛ ۋاگون ئىچىده ھاۋا تەڭشىگۈچ بولغانلىقتىن، تېمپېراتۇرا مۇۋاپىق ئىدى، ئادەمنىڭ سەزگۈ ئەزالىرى ۋە كورۈش ئەزاسىغا ھوزۇر بېغىشلايتتى. لېكىن، ئادەملەر قانداق؟ ئادەملەرنىڭ قەلبىچۇ؟ ئەگەر پويىز كېتىۋاتقاندا، تاڭگىشەنده تەۋرەنگەندىكىدەك قاتتىق يەر تەۋرەپ كېتىپ، پويىز بىردىنلا بىر قاقاسلىقتا توختاپ قالسا، بىر بىرى بىلەن تونۇشمايدىغان مىڭدىن ئارتۇق يولۇچى دالىدا بىزدىكىدەك بىر ھەپتىگىچە پويىز خىزمەتچىلىرى بىلەن بىللە ياشىغان، بىر ئادەمىمۇ زىيان-زەخمەتكە ئۇچرىمىغان، بىر تال يىڭنىمۇ يوتمىگەن ئەھۋالنىڭ بۇ يەردە بولۇشى مۇمكىنمۇ؟ ئېخ، ۋەتەن! ئۇ ھېچقاچان ئەزىز ۋەتەنىنى ھازىرقىدەك مۇشۇنداق قاتتىق سېغىنمىغان ئىدى. سەپداشلىرى ۋە تۇققانلىرىنىڭ ئىسسىق چىرايلىرى ھېچقاچان ئۇنىڭ ساپ قەلب تارىنى ھازىرقىدەك مۇنداق

چىك چەكمىگەن ئىدى. ھەتتا بېيداخۇاڭ دېخانچىلىق مەيدانىدىكى لىق ئادەم ياتقان ياتاق، "گۇللىنىش" پولات شىركىتىنىڭ ئىش ئور-نىدىكى ۋەيرانە، ئوزى كوپ قاخشىغان ۋاقىتلىق ئويلەرمۇ ئۇنىڭغا راھەت بېغىشلىغاندەك بولدى.

بىر كۈنى، ئۇ جۇڭگو مۇھاجىرلىرى ئاچقان "خۇاڭشەن ئاشپۇ-زۇلى"نىڭ ئالدىدىن ئوتۇپ كېتىۋاتقاندا، بېيجىڭ يېڭى يولتۇزلار مۇزىكا يىغىنىنىڭ رادىيودىن بېرىلگەن ناخشىلىرى ئاشپۇزۇلدىن ئاڭلىنىۋاتاتتى، ئۇ قەدىمنى توختىتىپ ناخشىغا قۇلاق سالدى ۋە ئاڭلاپ تۇرۇپ ئىختىيارسىز كوز يېشى قىلدى. ئۇ ئاشۇ زىمىنىدىكى ھەممىنى، پىشقەدەم مەيدان باشلىغىنىڭ تەئەددىلىرىنى، لېيەنجاڭنىڭ تەنقىتلىرىنى ۋە دادىسىنىڭ كادىرلار مەكتىۋىگە چۈشۈرۈلگەن ۋاقىت-دىكى ئاچچىق يىللارنىمۇ سويەتتى. ئۇ گويا ئەمدىلا چوڭ بولغان بالا ئانىسىدىن يىراقتا تۇرۇپ، ئانىسىنىڭ پىشانىسىدىكى جاپا-مۇشەققەتنىڭ ئىزى بولغان قورۇقلارنى ئەمدى كورگەندەك، يۇز نەچچە يىلدىن بېرى سانسىزلىغان ئىرادىلىك زاتلارنىڭ نىمىشقا "جۇڭگونىڭ ئوزىنىڭ يولى"نى تېپىشقا ھەركەت قىلىپ كەلگەنلىگىنى ئەمدى بىلدى.

بۇ يەردە، ياپونىيەدە، كىشىلەرنىڭ پىكىر-ھېسسىياتىنى بىر بىرىگە باغلاپ تۇرىدىغان رىشتە پۇل ئىدى، پۇل گويا كى كوزنى قاماشتۇ-رىدىغان قۇياش نۇرىدەك، بۇ جەمىيەتتىكى ماددى "مەدەنىيەت"نى يورۇتۇپ، ئىنسانلار ئوچۇن ئەڭ قىممەتلىك روھنى—ئوزئارا يارەم-لىشىش، ئوزئارا كويۇنۇش روھىنى ئاستا-ئاستا يوق قىلماقتا ئىدى. دوروس، بىزنىڭ 4 نى زامانىۋىلاشتۇروشمىز مۇشۇنداق ئىجتىمائى ئاقىۋەتلەر بەدىلىگە ئېلىپ بېرىلسا بولمايدۇ، بىز ئوزىمىزنىڭ يولىدا

مېڭىشىمىز لازىم. "قايتىپ بېرىپ سوزلىشىڭلار، ــ دېدى يېتىڭ گەپنى تۈزلا قىلىپ، ــ مەن سىلەرنى جېڭىشىڭنىڭ مەيلىگە بېقىڭلار دېمەكچى ئەمەسمەن، سىلەر تالىشىپ، غۇلغۇلا قىلىپ بېقىڭلار، ئىشقىلىپ، ھەر ئىككى تەرەپ ئوز مەنپەئەتىنى قوغدايدۇ، بۇنىسى دوستلۇققا زىيان كەلتۈرمەيدۇ!" يېتىڭ بۇ دۇنيادا بىرقەدەر راۋۇرۇس ئادەم ھىساپلىناتتى، ئۇ: پۇلنى كوپ تېپىشتا تىرىشىش لازىملىغىنى، ئەمما ئالدامچىلىق قىلىپ ئەمەس، ھەق ئىش قىلىپ تېپىش كېرەكلىگىنى ئېيتىشقا جۈرئەت قىلغان ئىدى. خوجايىنلار ئومۇمەن بۇ مەقسەتلىرىنى يوشۇرۇپ ئولتۇرمايتتى. لېكىن ئەملىيەتتە ھەر قايىسىنىڭ ۋاستىلىرى ھەر خىل ئىدى. W زاۋۇدىنىڭ بىناسىنىڭ قۇرۇلمىسىنى ئىشلەش ئىشىنى ھەق ئىش قىلىپ پۇل تېپىش دېيىشكە بولاتتى، چۈنكى، قۇرۇلما ئىشلىگۈچى زاۋۇت خېرىدارىنى ئالدىمىغان ئىدى. بۇ ئىش ئاخىرلاشتى. ھالبۇكى جېڭىشىڭنىڭ بۇ مەلىنى قايسى خىلغا كىرگۈزۈش كېرەك؟

چۈشتىن كېيىن، گۈڭ يىچۈن سويگىنى چىاۋنىنىڭ جۈڭگودىن ئەۋەتكەن خېتىنى تاپشۇرۇۋالدى. خەتتە بۇرۇنقىدەك يېقىملىق سوزلەر بىلەن يېزىلغان مەزمۇن يوق، خىزمەت توغرىسىدىكى گەپلەر كوپرەك ئىدى. چياۋنى نازۇك ئەسۋاپلار كەسپىنى ئوقۇغان بولۇپ، ياپونچىنىمۇ بىلەتتى، ئۇسكۇنە بولۇمىدە تەكشۈرگۈچى بولۇپ ئىشلەيتتى. ئۇ خېتىدە مۇنداق دەپ يازغان ئىدى: "... ئىككى پارچە خېتىڭنى ئىككى پەسلىگە ئوخشاپ تۇرۇپتۇ. ئالدىنقى بىر پارچە خېتىڭنى كورگىنىمدە كوز ئالدىمدا نورۇزگۈل ھوپپىدە ئېچىلغان باھار كۈنلىرى پەيدا بولغان بولسا، كېيىنكى خېتىڭنى كورگىنىمدە سوغاق شامىلى ئادەمنى تىترىتىدىغان كۈز كۈنلىرى پەيدا بولدى...

سزنىڭ ياپونيە توغرىسىدىكى قاراشلىرىڭىز نىمىشقا شۇنچە كوپ ئوزگىرىپ كەتكەن؟ مەن ھازىر مۇشۇ ئىشنى ئويلاۋاتىمەن...

... ياپونيە ئەۋەتكەن ئۇسكۇنىلەرنىڭ تۇنجى تۇركۈمى كەلدى، مېنى 'سەممىيەت' B زاۋۇدىنىڭ 6 تونناللىق بولتىنى تەكشۈرۈشكە مەسئۇل قىلىپ قويدى، تەكشۈرۈش ئىشىنىڭ كوپىيىشىگە ئەگىشىپ، ئۇسكۇنىلەرنى ئىشلىگەن زاۋۇتنى تاللايدىغانلار بولۇممىزدە كوپەيگىلى تۇردى. تۇنۇگۈن، كوپ گەپ قىلمايدىغان ئىنژېنىر چىن بوۋاي چېغىدا ئىشخانىدا ئولتۇرۇپ ئاغزىنى بۇزغىلى تاسلا قالدى، ئۇ تەكشۈرۈشكە مەسئۇل بولغان تاسقىغۇچ ئۇسكۇنە ۋە 5 تاسما ماشىنىسىنىڭ ئەملىي تونناژى توختامدىكىدىن 205 تونىنا ئاز چىقتى، بىر تونناسىنى 7 مىڭ 200 يۈەن ھىسابلىغاندا، مۇشۇنىڭدىنلا ياپونلار 1 مىليون 470 مىڭ يۈەن پۇلىمىزنى بىكاردىن-بىكار ئېلىپ كەتكەن بولىدۇ، بۇنىڭغا كىم چىداپ تۇرالايدۇ؟ ئىنژېنىر چىن تەكشۈرۈشتىن باش تارتقان ئىدى. زاۋۇت قۇرۇلۇشى قوماندانلىق ئىشتاۋىدىن دوستلۇققا دىققەت قىلىش كېرەك، دەپ تېلېفون كەپتۇ. ئىنژېنىر چىن: ' دوستلۇق'نى دولەتىنى سېتىش يولى بىلەن ساقلىماسمىز! مېنىڭ يۈرتۇم شەندۇڭدا، بىر ناھىيىنىڭ دېخانلىرى كوشۇك توقۇپ ئېكسپورت قىلسىمۇ، بۇنچىلىك پۇلنى بىر يىلدىمۇ تاپالمايدۇ، مەن باشقىلارنىڭ پۇلنى ئاسانلا ئېلىپ كېتىشىگە يول قويسام، مېنىڭ قەيبىردىم جۇڭگولۇق بولىدۇ؟ دىدى.

مەن تەكشۈرگەن بولتىنىمۇ چاتاق چىقتى، بۇگۈن ئۈچ يېشىكنى ئېچىپ تەكشۈرۈپ كورۇڭدۇق، ھەممىسىدە داتىنىڭ ئىزى تۇرىدۇ، ئەتە يەنە تەكشۈرمەكچى؛ ئەگەر داتلىشىش ئەھۋالى ئېغىر بولسا، ياپونىيە تەرەپكە باھاسىنى چۈشۈرۈشنى ياكى مالنى قايتۇرۇپ

كېتىشنى ئۇقتۇرمەن. مەن سوھبەتكە تۇنجى قېتىم قاتنىشۋاتىمەن، ماڭا خەت يېزىپ، مېنى ئىلھاملاندۇرۇشكىنى سورايمەن!

...بەزىدە، ئىنژېنېر چېن دولەتنىڭ مەنپەئەتىنى دەپ رەھبەر-لىكنى رەنجىتىپ قويىدى، مەن ئۇنداق قىلسام بولامدۇ، دەپمۇ ئويلىدىم. ئەمما، ئاشۇ داتلارنى كورۇپلا، بېيداخۇاڭدا ئەمگەك قىلغان چاغلار ئېسىمگە كەلدى. بىزدىن چەقدىنغىنى قان-تەر بەدىلىگە كەلگەن پۇل ئەمەسمۇ! شۇڭا، مەن كوڭلۇمدىكىنى دەيمەن، زوكۇنلىشىمەن... دولەت مېنى ئۇسكۇنە تەكشۈرۈشكە بەلگىلىدى، ھەربى ئۇچۇن بۇ جەڭ ئورنىدۇر، دولەتنىڭ پۇل خەجلەپ ئولچەمگە توشمىغان ئۇسكۇنىلەرنى كىرگۈزۈپ زاۋۇت قۇرۇپ قالماسلىغى ئۇچۇن، مېنىڭ پۇختا تەكشۈرۈش مەسئۇلىيىتىم بار..."

ئوقۇپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە گۇڭ يىچۇنىڭ كوزلىرى ھول بولدى.

ئەمما چياۋنىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى باللارچە سوزىنى ئوقۇپ، ئوزىنى توختىتىۋالالماي كۇلۇپ تاشلىدى:

"ـــماڭا نىمە ئالغاچ كېلىسىز؟ ئومىلىيەلەيدىغان، كۇلەلەيدىغان قونچاق ئەكىلەمسىز؟"

5

جۇڭگو ۋەكىللەر ئومىگى "سەممىيەت" پولات شىركىتىنىڭ B زا-ۋۇتتىكى جۇڭگو زاكاز قىلغان ئۇسكۇنىلەرنى تەكشۈرۈشنى تەلەپ قىلىپ يازغان ئىككى قېتىملىق خېتىنى تاپشۇرۇۋالغان ئىدى. خەتتە ئالاقىدار ماتېرىياللارنى بېرىدىغانلىغىمۇ ئىما قىلىنغان ئىدى. بۇنى

كورۇپ، كاك كۆاك قاتارلىقلار نوۋەتچى ئايرۇپلانغا چۈشۈپ شېنخۇغا ماڭدى.

"سەممىيەت" پولات شىركىتى جۇڭگو تەرەپنىڭ چىڭ تۇرۇڭالغاز-لىغدىن شەرتكە شۇنداق ئاسانلا ماقۇل بولدىمۇ، يا بولمسا بۇنىڭدا باشقا سەۋەپ بارمۇ؟ گۇڭ يىچۈن كاك كۆاڭغا ئوزىنىڭ قاراشلىرىنى ئېيتتى.

يېقىنقى ۋاقىتلاردىن بېرى، ياپونىيە گېزىت-ژورناللىرىدا جۇڭ-گونىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ئۈستىدە تۇرلۇك گەپلەر بولۇۋاتماقتا ئىدى. تەسىرى چوڭ بىرنەچچە گېزىت-ژورنالدا جۇڭگو بىلەن ئالاقىسى كوپرەك بولۇۋاتقان ياپونىيىنىڭ 4 چوڭ مالىيە گۇرۇھىنىڭ ئاخبارات ئورگىنىنىڭ جۇڭگو ئىگىلىگىنىڭ يەنمۇ تەڭشىلىش يونۇلۇ-شىنى ۋە بۇنىڭ ياپونىيىگە بولىدىغان تەسىرىنى تەپسىلى تەھلىل قىلغانلىغى خەۋەر قىلىنغان ئىدى. "سەممىيەت"نىڭ ھەركىتى مۇشۇنىڭ ئىنكاسىمىدۇ؟ ئەگەر بۇ ئومۇمى ھەركەتنىڭ تەركىۋىي قىسمى بولسا، "سەممىيەت"نىڭ قارىمىغىدىكى مالىيە گۇرۇھلىرى قانداق ئومۇمى ھەركەت قوللىنىدۇ؟ گۇڭ يىچۈن تۇرۇپ-تۇرۇپ بۇلۇتلار ئاستىدا ئەگرى-بۈگرى بولۇپ كورۇنۇۋاتقان دېڭىز بوغا-زىغا كوزىنى ئۇزمەي قاراپ تۇراتتى ۋە ئىشەنچلىك بىر جاۋاپ تاپماقچى بولاتتى. ياپونىيىنىڭ سەنلىك باشچىلىغىدىكى 6 چوڭ مالىيە گۇرۇھى ئوتتۇرىسىدىكى رىقابەتنىڭ ئىنتايىن ئوتكۈرلۈگى، خەلقارالىق چوڭ سودا ئۈستىدە بولىدىغان رىقابەتنىڭ تېخمۇ جىددى بولىدىغانلىغى، تەشەببۇسكار ئورۇندا تۇرۇش ئۈچۈن، ھەممە مالىيە گۇرۇھلىرىنىڭ ۋە بۇلارغا قاراشلىق شىركەتلەرنىڭ زامانىۋى سودا ئاخباراتى مەركەزلىرىنى قۇرغانلىغى ئۇنىڭغا مەلۇم ئىدى. 1978-

يىلنىڭ بېشىغچە، ياپونىيىنىڭ پولات-تومۇر سانائىتى ساھەسىدىلا 760 ئېلىكترونلۇق ھىساپلاش ماشىنىسى بولغانلىغى، بۇلارنىڭ كوپ باسقۇچلۇق بىر يۈرۈش تىزگىنلەش سېستىمىسى بولۇپ شەكىللەنگەنلىگى، ئىشلەپچىقىرىشقا ۋە سېتىش ئىشلىرىنىڭ ھەممە ھالقىلىرىغا نازارەت قىلىش ھەم قوماندانلىق قىلىش ئىشلىرىنىڭ مەركىزىي پونكىت ئارقىلىق بولىدىغانلىغى، ئىنكاسنىڭ تېز بولۇشى مەلۇم جەھەتتە ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ۋاقتىدىكى ھەربى قوماندانلىق ئىشتاۋىدىنمۇ كوپ ئېشىپ چۈشىدىغانلىغى؛ ماتېرىيالدا تونۇشتۇرۇلۇشچە، "سەممىيەت" پولات شىركىتىنىڭ زۇڭبۇسىدا چوڭ باشقۇرغۇچى ھىساپلاش ماشىنىسىدىن 28 ى بارلىغى، بۇ شىركەتكە قاراشلىق 5 زاۋۇت ۋە چەتئەلدە تۇرۇشلۇق 9 ۋاكالەتخانا ھەر كۈنى سائەت 19 دا شۇ كۈنلۈك ئىشلەپچىقىرىش سانلىرى ۋە ئاخباراتنى سىملىق ھىساپلاش ماشىنىسى ۋە باشقۇرغۇچى ھىساپلاش ماشىنىسى ئارقىلىق زۇڭبۇغا خەۋەر قىلىپ تۇرىدىغانلىغى، سائەت 21 دە زۇڭبۇنىڭ ئومۇملاشتۇرغۇچى ھىساپلاش ماشىنىسىنىڭ ئۇلارغا ئەتىكى ۋەزىپىنى يەتكۈزىدىغانلىغىنمۇ ئۇنىڭغا مەلۇم ئىدى.

كاك كۆاك بىلىملىك، تەكشۈرۈش كەسپىگە پىششىق، يەنە كېلىپ كاپىتالىستىك ئىگىلىك باشقۇرۇشنىڭ قانداق بولىدىغانلىغىنى خېلى ئوبدان بىلىدىغان ئادەم بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئۈز كۆچىگە ۋە پارچە-پۈرات ماتېرىيالغا تايىنىپلا "سەممىيەت" پولات شىركىتىنىڭ ھەركىتى بىلەن ياپونىيە مونوپول كاپىتالىنىڭ سودا يونۇلۇشى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى تەھلىل قىلىپ، بۇ ھەقتە بىر قارارغا كېلىش تەس ئىش ئىدى. ئۇ چاغدا پۈختا پىلانلانغان چوڭ بىر سودا ھەركىتى ياپونىيىدە يەڭ ئىچىدە ئېلىپ بېرىلماقتا ئىدى، "سەممىيەت" پولات

شركتىگە قاراشلىق B زاۋۇدىنىڭ ھەركىتى بۇ ئىقتىسادىي ھايۋا-ناتىنىڭ مەلۇم بىر ئەزاسىدىكى كىچىككىنە بىر ھەركەت ئىدى، خالاس.

جۇڭگو ئىگىلىكىنى يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا تەڭشەشنى ئوتتۇرىغا قويغان دەسلەپكى چاغلاردىلا، ياپونىيەنىڭ مالىيە ساھەسى چوڭ ھىساپلاش ماشىنىسى سېستىمىلىرىنى جىددى تۈردە ئىشقا سېلىپ، جۇڭگوغا دائىر ھەر خىل ئاخباراتلارنى توپلىغان، رەتلىگەن ۋە تەھلىل قىلغان ئىدى. مەلۇم بىر رەھبىرىي يولداشنىڭ بىر مۇھىم يىغىندا: يولداش چېن يۈن 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇشتا ھازىر بار 300 نەچچە مىڭ كارخانىنى ئاساس قىلىش كېرەك؛ ئاساسلىغى قېزىش، پىكىلاش، ئوزگەرتىش كېرەك، بۇ بەزى مەنپەئەتدارلىق ھوقۇقىنى ۋە مۇھىم ئۇسكۇنىلەرنى ئىمپورت قىلىشنى ئوز ئىچىگە ئالىدۇ، دەپ ھىساپلايدۇ، دىگەن سوزى «ئىقتىسات تەتقىقاتى»دا ئېلان قىلىنغان-دىن كېيىن، ياپونىيە مالىيە ساھەسىنىڭ قاتتىق دىققىتىنى قوزغىغان ئىدى.

نۇرغۇن سىياسى، ئىقتىسادىي ئاخباراتلارنى تەپسىلى تەھلىل قىلغاندىن كېيىن، ھەرقايسى مالىيە گۇرۇھلىرى جۇڭگودا ئىگىلىكنىڭ تەڭشىلىشى ئارقىسىدا تەسىرگە ئۇچراش ئېھتىمالى بولغان توختام-لارنى ھەرقايسى شىركەتلەرگە ئۇقتۇردى. 2 مىليارت 500 مىليون ئامېرىكا دوللىرىغا بېرىپ چېتىلىدىغان "گۇللىنىش" پولات شىركىتى مەلۇم مالىيە گۇرۇھىنىڭ تەتقىقات نۇقتىسى بولۇپ قالدى. بېيجىڭنىڭ بۇ قۇرۇلۇشنى توختىتىپ قويۇشى ياكى كېيىنگە سۈرۈۋېتىشىنى توساش ئۈچۈن، "گۇللىنىش" پولات شىركىتى نىشان قىلىنغان، قاتتىق باش قاتۇرۇپ پىلانلانغان سودا ھەركىتى ئەمەلگە قويۇلدى.

بۇ پىلاننى سۈيقەست دىسىمۇ بولىدۇ. بۇنىڭ مەركىزىي مەزمۇنى مالنى تېز ئوتكۈزۈپ بېرىپ، "گۇللىنىش" پولات شىركىتىنى قىيىن ئەھۋالدا قالدۇرۇش ئىدى. بۇ خەلقارا ئىقتىسادىي قايىنامغا كىرىپ قالغان گۇڭ يېچۈن بۇنى سەل-پەل بولسىمۇ سەزگەن ئىدى.

جېڭشاڭ سلاڭ يەنىلا سودىگەرلەردە بولىدىغان ئوچۇق چىراي بىلەن كاڭ كۇاڭلارنى كۈتۈۋالىدى. ۋەكىللەر ئومىگى فۇشىشەن مېھمانخانىسىغا چۈشكەن ئىدى، ئىككى تەرەپ B زاۋۇدىدىكى ئۇس-كۈنىلەرنى تەكشۈرۈش ۋاقتى توغرىسىدا سوھبەتلەشتى. كاڭ كۇاڭ جۇڭگو تەرەپنىڭ ۋاقتىنىڭ كەينىگە سوزۇلۇشىنى ئۇمىت قىلمايدىغان-لىغىنى، تەكشۈرۈشنى ئەتىلا باشلىۋېتىش مۇمكىن بولسا، بۇنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك ئىش بولىدىغانلىغىنى، ياپونىيە تەرەپنىڭ ماتىرىيالى تەييار بولماي، بىرنەچچە كۈن ئوتۈپ كېتەرمىكىن دەگەن ئويدا بولۇۋاتقانلىغىنى ئېيتتى.

ــ ئوتكەندە تەكشۈرۈش ئىشىدا ئىختىلاپ بولۇپ قالدى، بۇنىڭغا قاتتىق ئەپسۇسلىنىمەن، زاۋۇدىمىزنىڭ تۈزۈمى چىڭ، خىلاپلىق قىلىش ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس، ــ دىدى جېڭشاڭ سۆرلۈك بىر قىياپەتتە، ئاندىن سۆت رەڭ ھوججەت سومكىسىنى كاڭ كۇاڭغا سۇندى، ــ شىركىتىمىز جۇڭگوغا باشقىچىرەك مۇناسىۋەتتە بولۇشنى قارار قىلدى، مانا ماۋۇ ئالاقدار ھوججەت-ماتىرىيالىلار.

كاڭ كۇاڭ ھەيران قالدى، ئەمما چىرايىدىن ھەيرانلىق ئالامە-تىنى بىلدۈرمىدى، ھىلىقى ماتىرىيالنى ئالدىرىماي-تېنىمەي ۋاراق-لاۋېتىپ ئويلايتتى: "قىممەت مال ئاسان قولغا كەلمەيدۇ، بۇ تۈيۈق-سىز كەلگەن ياخشىلىقنىڭ تۈرتكىسى نىمە؟"

ــ ئەتە تەكشۈرۈشكە بولىدۇ.

ـــبۇ گەپ راستمۇ؟

ـــئەلۋەتتە.

جىڭشاڭنى يولغا سالغاندىن كېيىن، كاك كۋاك دۆڭجىڭدىكى باش ئومەككە دوكلات قىلىش ئۈچۈن دەرھال تېلېفون بەردى. باش ئومەك مەملىكەت ئىچىدىكى ئىگىلىكنى تەڭشەشكە دائىر ھوجەتنى باش ئەلچىخانىدىن تاپشۇرۇۋالغان ئىدى، كاك كۋاڭغا ئەتە دۆڭجىڭغا مەجلىسكە كېلىڭ دەپ ئۇقتۇردى. باش ئومەك باشلىغى تېلېفوندا مۇنداق دېدى:

ـــلاۋكاك، سىزگە "ئوتتۇرا ھال" بىر خەۋەرنى ئېيتىپ قويايي، "سەممىيەت"نىڭ ھىلىقى 6 تونناملىق بولتىنى قايتۇرۇۋېتىپتۇ! ھەئە، شۇنداق، قايتۇرۇپتۇ. نەق مەيدانىدا تەكشۈرۈشتىن ئوتەلمەپتۇ. سىلەر كورمەپسىلەر-دە، چياۋنى قالتىس قىز ئىكەن! شياۋ گۇڭغا ئېيتىپ قويۇڭ، ئەتە تەكشۈرۈشتە ئەستايىدىل بولسۇن، سويگىننىڭ ئارقىسىدا قالسا قاملاشمايدۇ جۇمۇ!

بۇ "ئوتتۇرا ھال" خەۋەر گۇك يېڭۈن بىلەن جۇ شۇەن ئۇچۈن خۇش خەۋەر بولدى. ئەتىسى، جىڭشاك ئۇنىڭغا مۇنداق دېدى: "مالنىڭ قايتۇرۇۋېتىلگەنلىگنى شىركەت بىزگە ئۇقتۇردى، بۇ ئىش زاۋۇتقا قاتتىق تەسىر قىپتۇ..."

گۇك يېڭۈن ئۇزىنى بىردىنلا يوغىناپ كەتكەندەك سەزدى، كۆڭلىدە تىنماي ماختايتتى: "چياۋنى بىكار نان يەيدىغان ئەسكەر بولماپتۇ!"

كاك كۋاك ئۇچۈن بۇ خەۋەر ئىسمى جىسمىغا لايىق ئوتتۇرا ھال خەۋەر ئىدى. چۈنكى، مالنى قايتۇرۇۋەتكەندە، ياپونىيە تەرەپكە سەتچىلىك بولاتتى، جۇڭگونىڭ قۇرۇلۇشغىمۇ مەلۇم دەرىجىدە تەسىر

يېتەتتى. بۇ خەۋەر ئۇنىڭ كوڭلىدىكى بىر تۈگۈنىنى يېشىۋەتكەن ئىدى، ئۇ ھەل قىلىۋالغان بىردىن-بىر ئىش شۇ ئىدى—"سەممە-يەت"نىڭ ماتىرىيالنى رازىمەنلىك بىلەن چقىرىپ بېرىشى، تەكشۈ-رۈشنى باشلاڭلار دەپ ھەيدىشى بۇنىڭ بىلەن ئالاقىدار بولسا كېرەك.

B زاۋۇدىدىكى تەكشۈرۈش ناھايىتى ئۆڭۈشلۇق بولدى، گۇڭ يىچۇن كەپشەرلەشتە بىرنەچچە جايدا چاتاق بارلىغىنى ئوتتۇرىغا قوي-غاندا، جىگشاڭ دەرھاللا ئۆڭلاپ بېرىشكە ماقۇل بولدى ھەمدە تۈركۈملەپ ئىشلەپچقىرىشقا كىرىشكەندە بۇنداق چاتاقنىڭ كورۇل-مەسلىگىگە كاپالەتلىك قىلىدىغانلىغىنى بىلدۈردى. ئەمما، ئىش تەر-تىپلىرىنى تەكشۈرۈش خاتىرىسىگە بىرمۇ-بىر سېلىشتۇرۇۋىدى، بىر نەرسە گۇڭ يىچۇننىڭ كاللىسىنى چېكىۋاتقاندەك بولدى، بۇ نەرسە نىمە؟

جۇ شۇەن ئەتە ئەتىگەنلىككە يەيدىغان نەرسە سېتىۋېلىش ئۈچۈن دەرىجىدىن تاشقىرى ماگىزىنغا كەتكەن ئىدى. گۇڭ يىچۇن ئوزى يالغۇز سافادا ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ سول قولىدا بىر ئىستاكان پېۋا بار ئىدى، ئۇ تۇرۇپ-تۇرۇپ پېۋىدىن ئوتلاپ قويۋاتتى، ئوڭ قولى بىلەن ھىلىقى ئىش تەرتىپلىرىنى تەكشۈرۈش خاتىرىسىنى بەتمۇ-بەت ۋاراقلايتتى. ئۇنىڭ كاكى كۆاڭ بىلەن ئىشلەۋاتقىنىغا 3 يىل بولغان ئىدى، بۇنداق قىلىشقا ئادەتلىنىپ قېلىشىنى ھەر ھالدا شۇ ئۇستازنىڭ تەسىرىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايتتى.

ئۇنىڭ كوزى سىر پۇركەش خاتىرىسى يېزىلغان ئىككى بەتتە توختىدى، پىكرى بارا-بارا ئايدىڭلاشتى. دۇرۇس، ئۇنىڭ ئېڭىغا چۈشتىن كېيىن مۇشۇ ئىككى بەت خاتىرە تەسىر قىلغان ئىدى.

قارىمامسز، ئىككىلىسى 7-ئايدا يېزىلىغان، ئەمما ئالدىنقى بەت بىلەن كېيىنكى بەت ئارىسىدا بىر ئاق ۋاراق قالغان، نېمىشقا ۋاراقنىڭ ئاق قالغان يېرىمىغا ئۇلاپ يېزىلمىغان؟ باشقۇرغۇچى بىخەستەلىك قىلغانمۇ؟ ياق، خەت شۇنداق رەتلىك يېزىلغان. ئەمسە... كېيىنكى ئىككى بەت باشقىدىن كوچۇرۇلگەن. كاللىسىغا شۇ پىكىر كېلىش بىلەنلا، گۈڭ يىچۈن غۇڭا يورۇقتا كېيىنكى ئىككى بەتتىكى خەتلەرنىڭ قېنىق تۇرغانلىغىنى كوردى. دۇرۇس، راستلا قايتا كوچۇرۇلگەن، يېزىق ياپونچە بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە قايتا يېسىلغان بولسىمۇ، گۈڭ يىچۈننىڭ ئوتكۇر كوزى بۇنى بايقىۋالدى. ئۇنداق بولسا، بۇ ئىككى بەت نېمىشقا ئالماشتۇرۇۋېتىلگەن؟ كىشىگە كورسەتكىلى بولمايدىغان مەزمۇن بارمىدى، ياكى سىيا تېمىپ كەتكەنمۇ؟

6

— چۈشتىن كېيىن يېتىڭنى يوقلاپ كەلسەك قانداق، لاۋجۇ؟

— ئۇنى يوقلاپ نىمە قىلىمىز؟ شياۋگۈڭ، سىززە يوقىلاڭ گەپلەرنى قىلمىدىكەنسىز. كاڭزۇڭ يوق؛ ياخشىسى، ئىشىمىزنى تۈگىتىپ ياتاقتا ئولتۇرىلى، پەقەت بولمىسا تالا-تۇزنى ئايلانساقمۇ مەيلى، بىر كىمنى يوقلايمىز دېمەيلى.

جۇ شۇەن ئومەك ھازىرلاپ بەرگەن ماتىريال ۋە ئوزى ئىگەللىگەن بىلىم دائىرىسىدە تەكشۈرۈش خىزمىتىگە ئەستايىدىل ئىدى، ئۇسكۇنە ھەقىقىدە سوئاللىرى بولسا، رەھبەرلىكىگە دەيتتى، رەھبەرلىك ھەل قىلىش چارىسىنى تاپالمىسا، ئۇ بۇ سوئالنى ئوچۇ-

رۇپ تاشلايتتى، ھەچقاچان ئۇزى بىر ئامال قىلىپ تەكشۈرۈپ باقمايتتى، سوئالىغا جاۋاپ تېپىش ئۈچۈن ئەھۋال ئۇقۇشمايتتى، ئۇ ئاشۇنداق ئادەم ئىدى.

ــ ئاۋارە بولۇپ نىمە كەپتۇ؟ ــ دېدى ئۇ گۈڭ يېچۈنگە، ــ بىز دېگەن چەتئەلدە تۇرۇۋاتىمىز، رەھبەرلىك ھەل قىلالمىغان ئىشنى بىزنىڭ ھەل قىلىشىمىز مۇمكىن ئەمەس. ياپونىيىلىكنى يوقلاپ بارساق، خىزمەتكىغۇ پايدىلىق، ئەمما خەق ئۇنداق قارىشى ناتايىن، ئىش ئوڭىغا تارتسا، كوپ دېگەندىمۇ، "خىزمەتتە ئاكتىپ، تەشەببۇسكار" دېيىشەر، بىرەر چاتاق چىقىپ قالسا، بىرنىمە دەپ چۈشەندۈرۈش قىيىن. كىمنى دەپ ئاۋارە بولىمەن دەيسىز!

كىمنى دەپ؟ دېگەن سوز جۇ شۇەننىڭ ئاغزىدىن چۈشمەيتتى. ئۇ مۇنداق دېگەن ئىدى: ياپونىيىنىڭ تەكشۈرگۈچىلىرى جۇڭگوغا بارسا، نىمىشقا بىز بىلەن سودىلىشىپ، تالىشىپ يۈرۈپ ئوپكىدەك بولۇپ كېتىشىدۇ؟ بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇلار ئىشنى ئەپلەشتۈرەلىسە، خوجايىنى ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى ئوستۇرىدۇ، مائاشىنى كۆپەيتىدۇ، ئەمما، ئەپلەشتۈرەلمىگەنلەرنى خوجايىنىنىڭ ئىشتىن بوشتىۋەتكەنلىگىنى كورگىنىم يوق. ئۇلارنىڭ تەكشۈرگۈچىلىرىنىڭ كەيىنىدە ئىككى قامچا ئېسىقلىق: بىرى مىس داچەندىن قىلىنغان، يەنە بىرى تاسمىدىن ئورۇلگەن.

گۈڭ يېچۈن ياپونىيىگە كەلگەندىن كېيىن، "خوجايىنلىق" دېگەن سوزنىڭ نەقەدەر يېقىملىق سوز ئىكەنلىگىنى تېخىمۇ قاتتىق سەزدى. "ماڭا، ئادەتتىكى بىر ياشقا، ئېيىغا نەچچە ئون يۈەنلا كىرىم قىلىدىغان كىچىك شەخسكە ئاشۇ بايلارنىڭ ھەجىيىپ قاراشلىرى، زىيادەتلەردە ئاۋال كېلىپ رۇمكا سوقۇشتۇرۇشلىرى مېنىڭ جۇڭخۇا خەلق

جۇمھۇرىيىتىنىڭ تەكشۈرگۈچى ۋەكىلى بولغانلىغىمدىن ئەمەسمۇ؟ ماڭا بىر ملىيارت خەلق تىرەك ئەمەسمۇ؟ كىمنى دەپ دېگىنى نىمىسى؟ ۋەتەننى دەپ-دە، بۇنىڭغا ئۆزۈم بېيداخۇاڭ ۋە ھەربىي قىسمدا قان-تەر ئاققۇزۇپ قىلغان ئەمگەكمۇ كىرىدۇ."

جۇ شۇەن تەجرىبىنى سوزلەيتتى، ئەمما گۇڭ يېچۈندە ئىسىق قېنى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان ياشلارغا خاس مىجەز بار ئىدى. ھەر بىر ئەۋلات ياش، ئەجداتلارنىڭ ۋابال قىلىنغانلىغىغا، بەختسىزلىككە دۇچ-كەلگەنلىگىگە قاراپ كۆرەش قەدىمىنى توختىتىپ قويمايدۇ. شۇنداق بولغاچقا، تارىخ ئالغا ئىلگىرىلەيدۇ، تۇرمۇشتا يېڭىلىقلار بولىدۇ.

يىتىپكا ئوزىدە تۇغۇلغان سوئالنى يۇزمۇ-يۇز تۇرۇپ ئېيتماقچى بولغان گۇڭ يېچۈن جۇ شۇەننى ئۇنىمىغانىغا ئۇنىماي بىللە ئېلىپ باردى. "گۇللىنىش" پولات شىركىتىنىڭ ئىش ئورنىدا بىللە ئىشلەش جەريانىدا، گۇڭ يېچۈن يىتىپكىنى تۇز، ئاقكوكۇل ئادەم ئىكەن دەپ ھىساپلىغان ئىدى.

يىتىپك ئۇنچۇقمايتتى. ئۇچەيلەن كارۋاتتا بىر بىرىگە قارىشىپ ئولتۇراتتى. باھار قۇياشىنىڭ تال-تال نۇرى ئەينەكتىن ئوتۇپ ئويگە چۈشۈپ تۇراتتى. 4 دانە ماتىرىيال ماشىنىسى توغرىسىدىكى خىيال يىتىپكىنى ئازاپلىماقتا ئىدى. شىركەتتە ئېچىلغان سېتىش ئىشىغا مەسئۇل كادىرلار يىغىنىدا: ئۇ بۇ ماشىنىلارنىڭ 78-يىلى ئافرىقىغا سېتىلماقچى بولغانلىغىنى، ئەمما سىياسى جەھەتتىكى سەۋەب تۈپەيلىدىن، ئافرىقىنىڭ مال ئىمپورت قىلىشنى توختاتقانلىغىنى، ئەمدىلىكتە B زاۋۇدى كونا ئۈسكۈنىنى بىرەر قۇر سىرلاپلا جۇڭگوغا سېتىپ بەرسە، شىركەتنىڭ ئىناۋىتىگە داغ چۈشىدىغانلىغىنى باش جىگىلىغا ئېيتقان ئىدى. ئەمما، باش جىگىلى ئۇزىنىڭ قول ئاستىدىكى بۇ

كىشىنىڭ پىكرىگە پىسەنت قىلمىدى.

"ئىناۋەت! ــ دىگەن ئىدى جېڭىشاڭ، ــ ئىناۋەت دىگەن نىمە؟ جۇڭگولۇقلار ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان 'سەمىمى بولۇش' مۇ؟ بىزنىڭ ئىناۋىتىمىز ئەملىي كۆچتە ــ ئالدىنقى قاتاردىكى تېخنىكا ۋە ھۈنەر-سەنئەتتە. بىز مۇشۇ نەرسىدىن مەھرۇم بولۇپ قالمىساقلا، ئۇلار ئاخىر بىزنىڭكىنى ئالماي قويمايدۇ. بىز جەڭگىۋار پۇل تاپىمىز دەپ ھىلە ئىشلىتىپمۇ قويىمىز، ئەمما بۇ خىجىل بولغۇدەك ئىش ئەمەسقۇ؟ پۇل تاپمايدىغان شىركەتمۇ بارمۇ؟"

يېتىلگە تېخنىكا كۆچىگە تايىنىپ پۇل تېپىشنى قوللايتتى، ئەمما سېتىۋالغۇچىنى ئالداشقا قارشى ئىدى؛ ئۇ سودىدا قارشى تەرەپنىڭ ھەمبىنىدىن مۇمكىن قەدەر كوپ پۇل سۇغۇرۇۋېلىشنى كوزلىمەيتتى، ھەق يول بىلەن سۇغۇرۇشنى تەشەببۇس قىلاتتى. ئەخلاقنىڭ ئول-چىمى دىگەنمۇ ھەر خىل-ھەر ياكزا-دە، جېڭشاڭغا سېلىشتۇرغاندا، يېتىكىنى تۆز، ئاقكوڭۇل ئادەم دىيىش مۇمكىن ئىدى.

B زاۋۇدىنىڭ ئىشى يېتىكىنىڭ ئادەمگەرچىلىك پەلسەپىسىگە ئۇيغۇن كەلمەيتتى، ۋىجدانىغا زىت ئىدى. بىراق، يېتىلگە شىركەت-نىڭ مەنپەئەتىنى ئويلىماي تۇرالمايتتى. شۇ سەۋەپتىن، ئۇ چېنىپ رايوندا لىللا پوزىتسىيە بىلەن، جۇڭگو تەرەپتىن سوھبەت قىلىشنى تەلەپ قىلدى. ئۇ جۇڭگو تەرەپنىڭ ئوز بىگىسىنى ئىشقا سېلىپ، بولۇش ئېھتىمالى بولغان زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىشنى ئۈمىت قىلاتتى. ھازىر، مۇنۇ ياش دوستى چاتاقنى بايقىۋېلىپ، بىر خىل ئىشەنچ نەزىرى بىلەن ئۇنىڭغا سوئال قويدى. ئەگەر ئۇ بۇ دوستىغا ياردەم بېرىش قارارىغا كەلسە، بۇنىڭ ئوزى كوڭلىنى غەش قىلىۋاتقان غەمنى يوقاتقانلىق بولاتتى.

يىتىڭ ئۇلارنى ئۇزىتىپ سىرتقا چىققاندا، كەچلىك ئىسمىنىدىن چۈشۈش ۋاقتى بولغان ئىدى، كوچىنىڭ ئۇدۇلىدىكى بىنادىن ئەر-لەرنىڭ بىرلىكتە ئېيتقان ناخشىسى ئاڭلانىدى. "كەچلىك تازىم" باشلانغاندەك تۇراتتى. بىر كۆنلۈك تىجارەتنى تۈگەتكەندىن كېيىن، كوپچىلىك "پىركازچىك ناخشىسى"نى بىرلىكتە ئېيتاتتى. ناخشا تېكىستىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى پىركازچىكنىڭ بىلىمى مول، زېھنى ئوتكۇر بولۇشى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ۋىجدانغا زىت ئىش قىلماسلىغى كېرەك، دېگەندىن ئىبارەت ئىدى.

ناخشا ئاۋازى ھاۋادا ئۇزەتتى. ئۇلار بىر پەس ئاڭلاپ تۇرۇشتى.

ــبۇ ناخشىنىڭ تېكىستى يامان ئەمەس ئىكەن، ــدېدى گۈڭ يىچۈن مەنىلىك قىلىپ.

ــئوبدان يېزىلغان! ــدېدى يىتىڭ قىزىقچىلىق قىلىپ كۈلۈپ.

دەرىزىگە تۇنىڭ قارا پەردىسى تارتىلغان ئىدى. "ھور مېھمانلار ئاشپۇزۇلى"دا كەچلىك تاماقنى يەپ بولغاندىن كېيىن، گۈڭ يىچۈن جۇ شۇەننى ياتاقتا ئاپىرىپ سورىدى:

ــباياتىن يىتىڭ ھىلىقى 4 دانە ماشىنىنىڭ بۇلتۇر 7-ئايدا سىرلانغانلىغىنى نېمىشقا بىزگە دەپ قويمىدۇ؟

ــھەممىسى قۇرۇق گەپ، ئىش تەرتىپلىرى خاتىرىسىدە يېزىقلىق ئەمەسمۇ، ئۇنىڭ دېگىنى نېمگە ھىساپ بولاتتى!

ــھازىر گەپ مۇشۇ ئەقىللىق ئادەم دېگەن "قۇرۇق گەپ"تە بولۇۋاتىدۇ، بىز دەل مۇشۇ يەردە چاتاق بارلىغىنى سەزدۇق. ئۇ يەنە: شۇ ئايدا بوغۇم يالىلۇغى كېسىلىم قوزغىلىپ قالىدۇ، دېدى. دېمەك، ھاۋا ياخشى ئەمەس دېگەن سوز، شۇنداقمۇ؟ــدېدى گۈڭ يىچۈن ئۇزىچە قىياس قىلىپ.

ـــ ئۇ سۈپەت باشقۇرۇشتىكى مەخسۇس ئاتالغۇ بولغان Preventive Maintenance نىڭ قىسقارتىلمىسى PM نى ئىككى قېتىم تىلغا ئالدى، بۇ سوز ماشىنا-ئۈسكۈنىلەردىن چاتاق چىقىپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش دېگەن مەنىدە. ئۇنداقتا، چاتاقنىڭ 7-ئايدا چىققانلىغى، يەنە كېلىپ سرلاش بىلەن ئالاقدار ئىكەنلىگىدە گەپ يوق!

جۇ شۈەن ھاڭ-تاڭ بولۇپ قالدى، ئۇ شۇ سوزدە مۇشۇنداق مەنە بارلىغىنى خىيالىغا كەلتۈرۈپمۇ باقمىغان ئىدى. يىتەكچىنىڭ ئويىگە بارغاندىن كېيىن، جۇ شۈەنىنىڭ كۆڭلى باشقا بىر ماددى دۇنيادا كەزمەكتە ئىدى. ئۇ بىرەر ياپونىيەلىكنىڭ ئويىگە بېرىپ، "كوزىنى ئېچىپ" كېلىشنى بۇرۇنلا ئويلىغان. كاپىتالىستىك دولەتتە بىرەر ئائىلىنى كورۇپ بېقىشنى ئۈمىت قىلغىنىدا، كېيىنكى ۋاقىتلاردىكى ھەركەت، "ھەممىنى دېيىش" كۆرسى ... ھەققىدە يىراقنى كورەرلىك بىلەن ئويلانماي قالمايتتى... ئۇ بۇگۈن بۇرۇندىن ئويلاپ كەلگەن ئارزۇيۇم ئىشقا ئاشىدىغان ئوبدان پۇرسەت بولدى دەپ ئويلىدى. ئۇ تەرەققى تاپقان جەمىيەتتىكى ئائىلىنىڭ سەرەمجانلاشتۇرۇلۇش ئەھۋالى ۋە ئېلېكتر ئەسۋاپلارنىڭ ئىشلىتىلىش ئەھۋالىنى ئوبدان كورۈۋېلىپ، ئاندىن بىر يارماق، بىر يارماقتىن تېجەپ قالغان تۇر-مۇش پۇلىغا كوڭۇلدىكىدەك ئېلېكتر ئەسۋاپتىن بىرەرنى سېتىۋېلىپ ۋەتەنگە ئېلىپ كېتىش، بۇنىڭ بىلەن ئەھۋالى خوشنىلىرىنىڭكىدىن ياخشىراق بولغان ئائىلە تۇرمۇشىدا زامانىۋىلاشتۇرۇش پۇرىغىنى كوپەيتىش خىيالىدا ئىدى. ئۇ ئاخىر نىمە ئېلىپ كېتىش توغرىسىدا بىر قارارغا كەلدى؛ سوھبەتمۇ ئاخىر ئاياقلاشتى؛ ئۇ ئوزى ئىگە بولۇشقا تېگىشلىك نەرسىگە ئىگە بولغان، مەھرۇم بولۇپ قالماسلىق

لازىم بولغان نەرسىدىنمۇ مەھرۇم بولۇپ قالغان ئىدى.

ــ سىرتقا چىقىپلا كېلەي! ــ دېدى گۈك يىچۈن ۋە ئىشىكتىن غىپپىدىلا چىقىپ كەتتى، پەلەمپەيدىن ئۇنىڭ تېز تاشلىغان قەدەملىرىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

ــ ياخشىمۇ سىز، خېنىم!

ــ ياخشىمۇ سىز، ئەپەندىم! ــ بۇ پۇكەيدىكى كۈتۈچىنىڭ جاۋاۋى ئىدى.

ــ مالال كەلمىسە، بۇلتۇرقى 7ـ ئاينىڭ گېزىتىنى تېپىپ بەرسىڭىز قانداق؟

ــ كەچۈرگەيسىز، بىز گېزىتنى ئۇزاق ساقلىمايمىز. ئەتىلىككە شەھەرلىك كۈتۈپخانىغا بېرىپ قاراپ باقسىڭىز بولامدىكىن، ئۇ يەردە چوقۇم بار.

ئەتە؟ ئەتە تەكشۈرۈشكە كىرىشىش كېرەك، ئەتىنى كۈتۈش مۇمكىنمۇ؟ ئۇ "ھور مېھمانلار ئاشپۇزۇلى"نى ئېسىگە ئالدى، بۇ ئاش-پۇزۇلنىڭ ئاتا-بوۋىسى شەندۇڭ ئولكىسىنىڭ فېڭلەي دېگەن يېرىدىن بولغان خوجايىنى كىتاپ ساقلايدىغان ئادىتىم بار دەپ ماختانغان ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ جۇڭگودىن كەلگەنلەرگە بەك قىزغىن ئىدى.

گېزىت خەۋىرى ئۇنىڭ قىياسىنى توغرىغا چىقاردى.

بۇلتۇر 6ـ، 7ـ ۋە 8ـ ئايلاردا گۈەنىدۇڭ، جىنجى ۋە جيۇجۇ قاتارلىق جايلاردا ئاق يېغىن بولغان، يامغۇر 7ـ ئايدا ئەڭ كوپ ياققان، سۇ ئاپىتى توكيودىن فۇگاڭغا باردىغان يېڭى تومۇرىولىنىڭ بىر قىسمىنى ئۈزۈپ تاشلىغان ئىدى.

ئۇش تەرتىپلىرى خاتىرىسىدە ئۇسكۇنىنىڭ ئوچۇقچىلىقتا سىرلان-

غانلىغى يېزىلغان، ئۇنداقتا دات باسماس سرىنك سۇپىتى ناچار بولۇپ چىقىدۇ. گۇڭ يېچۈن يوشۇرۇن ئاپەتنى تېپىپ چىقتىم، سر ياخشى بېرىلمىگەن، شۇڭا ئاز دېگەندە باھاسىنى 5% چۈشۈرۈش لازىم، دەپ ئويلىدى. ئەمما، ئەتسى سرنى سېلاپ كورگىنىدە، ھەقىقى ئاپەتنى تاپتى. ئۇمۇ، جۇ شۇەنمۇ تەڭلا داڭقېتىپ قالدى: بۇ كونا مال ئىكەن!

7

تاڭ سەھەر، ھاۋا ئىللىق ئىدى. يۇمشاق دېڭىز شامىلى لەيخۇ دېڭىزىدا پورت ئارىلىنى ۋە دۇنياغا كېلىۋاتقان لۈجيا ئارىلىنى بىرقانچە قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن، دەرھال قۇرۇقلۇققا چىقتى-دە، دابەن-شېنخۇ سانائەت رايونىدىكى 30 نەچچە شەھەرگە قاراپ ماڭدى. ئۇنىڭ نازۇك قولى جۇيۇ مېتال كارخانىسى، رىلى كېمىسازلىق كارخانىسى، چۇەنچى ئېغىر سانائەت كارخانىسى قاتارلىق دۇنياغا مەشھۇر چوڭ كارخانىلارنىڭ يۇزىنى ئادىللىق بىلەن سلاپ ئوتكەندىن كېيىن، داڭلىق "سەممىيەت" پولات شىركىتىگە قاراشلىق B زاۋۇدى بىلەن A زاۋۇدىنىڭ يۇزىنى سلاشنى ئۇنتۇمىدى.

تەكشۈرۈش مەيدانىدىكى گۇڭ يېچۈن بىلەن جېڭشاڭنىڭ سوھبىتىمۇ ئاشۇ دېڭىز شامىلىغا ئوخشاش يۇمشاق ۋە قەتئى ئىدى. بۇ سوھبەتنى ھېچقانداق نەرسە توسۇۋالالمايتتى، ئۇ ھەر بىر بۇلۇڭ-پۇشقاقچە باراتتى، ھەر بىر داغ-كىرنى تاپاتتى.

—جېڭشاڭ ئەپەندى، بۇنداق سرلاشنى نېمە دەپ چۈشەندۈرىسىز؟—دەپ سوردى گۇڭ يېچۈن ماشىنىنىڭ پېچاق بىلەن قىرغان

سرىنى كورسىتىپ تۇرۇپ ئوڭمەستىن. ئۇ "ئەدەپ" بىلەن سوزلەشنى ئۇگىنىۋالغان ئىدى.

.....

ـــ يوشۇرۇشنىڭ ئورنى قالمىدى، جىڭشاڭ ئەپەندى. سىلەر ۋاقىت جەھەتتىن ئۇتتىمىز دەپ ئاق يېغىن بولۇۋاتقان چاغدا تېز سىرلىغان، بۇنداق قىلىشىڭلار خىيانەت ئۇچۇنمۇ، ياكى سىلەرنىڭ پۇل تېپىشىڭلار ئۇچۇنمۇ؟ ئافرىقىلىقلار ئالمىغان نەرسىنى جۇڭگوغا تاڭماقچى بولساڭلار... "سەمىمىيەت"نىڭ زاۋۇت بەلگىسىدىكى ھىلىقى يۇرەكنىڭ رەسمىنى نېمە دېسەك بولار؟

B زاۋۇدىدىكى مۇشەققەتلىك سوھبەت ئاخىرلاشتى، 4 ماشىنىنىڭ ئىككىسى توختامدىن چىقىرىۋېتىلدى، قالغان ئىككىسىنىڭ باھاسى 45% چۈشۈرۈلدى.

بۇ قېتىم گۇڭ يېچۈن B زاۋۇدىدىن فۇشىشەن مېھمانخانىسىغا قايتىپ كېلىپلا، گۇلقەلەسرى ئېچىلغان ھالەتتە جۇ شۇەنگە پەۋا سۇندى.

ـــ شۇنداق قىلىپ دولەتكە بىر مىليون 350 مىڭ يۇەن تاشقى پېرىۋوت كىرىم قىلدۇق، تۇرمۇش پۇلىنى 40% تېجىگەندىن قانداق بولدى دېمەمسىز؟

ـــ شۇنى دەڭا، بۇ پۇلنى ياپون پۇلىغا تېگىشسە، 178 مىليون 200 مىڭ يۇەن بولىدۇ-دە! بۇ پۇل ئومەك بويىچە ھەر بىر ئادەمنىڭ ئائىلىسىنى زامانىۋى ئائىلە قىلىپ قوراللاندۇرۇپ چىقىپ، بۇنىڭدىن ئاشقىنىغا بىر بىنا سالسىمۇ يەنە ئېشىپ قالىدۇ.

ـــ بېيجىڭ "شەرق شامىلى" تېلېۋىزور زاۋۇدى 50 مىڭ يۇەن تاشقى پېرىۋوت خەجلەپ ياپونىيەدىن ئۇسكۇنە ئىمپورت قىلغان،

دىمەك، ھازىرقى بۇ پۇل بىلەن "شەرق شامىلى" تېلىۋېزور زاۋۇ-
دىدەك زاۋۇتتىن يىگىرمىنى تەمىنلىگىلى بولىدۇ.

بۇ ئىككىيلەن تەبىئى يۇقۇرقىدەك ھىساپ-كىتاپ قىلدى.

گۈڭ يىچۈن، جۇ شۈەن ۋە كاك كۇاڭلار خوشلىششى زىيافىتى بولىدىغان زالغا غالىپلارچە كۇلۇمسىرەپ كىرىپ كەلدى؛ جىڭشاڭ سىلاڭ بىلەن بىللە ئۇزىتىشقا كەلگەن مۇئاۋىن باش جىڭلىمۇ كۇلەتتى، بۇ كۇلكىدە ئەپۇ سوراش مەنىسىمۇ، مەيۇسلىنىش مەنىسىمۇ يوق ئىدى. بۇ كۇلكە دوستلۇق نىقاۋىدا نىقابلانغان، مەنىلىك كۇلكە ئىدى. ھىلىقى ئۇلۇغۋار پىلان ئىشقا ئاشماقتا دەپ چوت سوقۇشاتتى ئۇلار.

ئەمما، كاك كۇاڭ توكيودىن كېلەشىدە مەملىكەت ئىچىدىن كەلگەن يولىيورۇقنى ئالغاچ كەلگەن ئىدى. مەركەز بۇ ئىشنى توختىتىپ، "گۇللىنىش" پولات شىركىتىنىڭ ئىككىنچى قارارلىق قۇرۇلۇشنى كېچىكتۇرۇشنى قارار قىلغان ئىدى. چۇنكى جۇڭگونىڭ ھازىرقى ۋاقتىتىكى كۇچى ۋە بازارنىڭ ئېھتىياجى ئىشلەپچىقىرىشنى يېزا ئىگىلىگى—يېنىك سانائەت—ئېغىر سانائەت دىگەن تەرتىپ بويىچە ئورۇنلاشتۇرۇشنى تەلەپ قىلاتتى. ئەمما، ياپونىيە تەرەپنىڭ قىينىچىلىغى نەزەردە تۇتۇلۇپ، ياپونىيە ھوكۇمىتى توۋەن ئوسۇم بىلەن كوپىرەك پۇل قەرز بەرسە، ئىككىنچى قارارلىق قۇرۇلۇشنى توختىتاي داۋاملاشتۇرۇۋېرىشىمۇ ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئىدى. بۇ تامامەن جۇڭگونى دەپلا قىلىۋاتقان ئىشمۇ ئەمەس ئىدى. 81-يىلى دۇنيادا ئەملىي سودا مىقدارى ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن بۇيان تۇنجى قېتىم چۇشكەن بولۇپ، ئىقتىسادىي جەھەتتىكى دۇنياۋى چېكىنىش پولات-تومۇر سانائىتىگە ھەممىدىن ئېغىر زىيان كەلتۈرگەن

ئىدى. جۇڭگونىڭ بۇنداق قىلغانلىغى، ئەينى ۋاقىتتا، ياپونىيەنىڭ مەبلىغى ۋە مەھسۇلاتى ئۇچۇن چىقىش يولى تېپىپ بەرگەنلىگى ئىدى. ئەلۋەتتە، بانكا ئىگىلىرى توۋەن ئوسۇم بىلەن پۇل قەرز بېرىشكە ئۇنامدۇ، يوق، بۇنسى باشقا بىر ئىش ئىدى.

بىرىنچى قارارلىق قۇرۇلۇش دولقۇنى ئوتتۇپ كەتكەن بولسىمۇ، تېخىمۇ كەڭ دائىرىگە بېرىپ تېگىدىغان چوڭ دولقۇن يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇراتتى. ئىككىلا تەرەپ ئوز مەنپەئەتىنى قەتئى قوغداشقا تەييار بولۇشقان ئىدى، بۇنداق قىلىش دوستلۇققا توسقۇنلۇق قىلمايتتى.

شۇنداق قىلىپ، ۋاللىداپ تۇرغان رۇمكىلار ئىگىز كوتىرىلدى، سوقۇشتۇرۇلغان رۇمكىلار ياپونىيەنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى بۇتخانىلارنىڭ پەشتىغدىكى قوڭغۇراقلار شاماللىدا جىرىڭلىغاندەك جىرىڭلايتتى. رۇمكا ئاۋازلىرى دىنىي ئەقىدىلەردەك "دوستلۇق ئۇچۇن" دىگەن دوئا-تىلاۋەت ئاۋازلىرىغا قوشۇلۇپ، زىياپەت زالىدا جارانلايتتى. گودەكلەر بەلكىم بۇنداق سورۇنىنى چىن ھەسسىيات ئىپادىلىنىۋاتقىدۇ دەپ قىلىشى مۇمكىن. ئەمما، تەجرىبىلىك كاڭ كۇاڭنىغۇ دىمەيلا قويايلى، ياش گۇڭ يىچۇنىنى ئىلىپ ئىيتساق، ئۇمۇ بۇ رۇمكىلارنى يالغان ھەسسىيات تۇغدۇرغۇچى دەپ قارىغان ئىدى.

گۇڭ يىچۇن ئايرۇپىلاننىڭ شوتىسىغا چىقىپ ئېھتىرام بىلدۇرگىنىدە، جىڭشاڭ ۋە مۇئاۋىن باش جىڭلىنىڭ كۇلكە يۇگۇرگەن يۇزىنى كوردى، يىتىڭمۇ كۇلۇپ تۇراتتى، بۇنىڭدىن باشقا خېڭخېمۇ... گۇڭ يىچۇن بۇ كۇلۇپ تۇرغان چىرايلاردىن قىزىلگۈلنىلا ئەمەس، تىكەن-جىغان ۋە ئوڭغۇل-دوڭغۇللارنىمۇ كوردى. ئۇنىڭ قەلبىدە

مۇنداق بىر خىتاپ جۇشقۇنلايتتى:

قۇرۇق گەپكە ئالدانغان روھ ئولدى، مەن رىيال تۇرمۇش داۋامدا قايتا ھاياتقا ئېرىشتىم.

ۋەتىنىم، ئېخ ۋەتىنىم، مەن قوينۇڭغا قايتىپ كەلدىم!

(«ئازاتلىق ئارمىيە ئەدەبىيات ـ سەنئىتى» ژورنىلىنىڭ 1982 ـ يىللىق 9 ـ سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.)

تەرجىمە قىلغۇچى: ئابدۇللا ئابلىز.

تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: خوجائابدۇللا ئوسمان.

****

پۇرولېتارىيات ئەدەبىيات ـ سەنئىتى پۇرولېتارىياتنىڭ پۈتۈن ئىنقىلاۋىي ئىشىنىڭ بىر قىسمى، لېنىن ئېيتقانىدەك، پۈتۈن ئىنقىلاپ ماشىنىسىنىڭ "چىشلىق چاقى ھەم ۋېنتسى".

ماۋ زېدۇڭ

****

ماۋزۇسىز سوھبەت

شا يېشىن

ھەر بىر سەھنە ئەسىرىنى يېزىپ بولغاندا، ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولغانده‌ك، بوشىشىپ، ماغدۇرسىزلىنىپ قالىمەن. ئايىلىم، بۇ خۇددى بالا تۇققانغا ئوخشايدۇ، بوۋاق يەرگە چۈشۈش بىلەن، ئانا ناھايىتى ئاجىزلىشىپ كېتىدۇ-ده، خېلى ۋاقىت ئوتكەندىن كېيىن ئاندىن ماغدۇرىغا كېلەلەيدۇ، دەيدۇ. بۇ قېتىم مەن بىر ئايدىن كوپرەك ۋاقىت ئىچىده، كېچە-كۈندۈزلەپ ئىشلەپ، «كىشىلىك ھايات» ناملىق ئالته پەردىلىك دراممىنىڭ ئۈچىنچى كۈپىيىسىنى يېزىپ تۈگەتتىم. ئارگىنالنىڭ ئاخىرقى ۋارىغىغا "تۈگىدى" دىگەن سوزنى يېزىپ بولۇپ قەلەمنى قويغاندىن كېيىن، ئۇزەم يەڭگىللەپ

قالدىم ـ ده، شۇ زامات پالەچ بولۇپ قالغانده‌ك، ئاغزىمنى ئېچىپ گەپ قىلـغۇده‌كمۇ مادارىم قالمـدى. ئەتىسى ئايـلىم باغچـىنىڭ ئايلىق بېلىتـىدىن بىرنى سېتىۋېلىـپ كېلىپ قولۇمـغا تۇتقـۇزدى ۋە كۈلۈپ تۇرۇپ:

ـ ـ هوي دىراماتورگ، سىزگە بىر ئايلىق "تۇغۇت ۋاقتى" بېرەي، باغچىغا بېرىپ "كوزىيپ" كېلىڭ! ـ ـ دىدى. ئايـلىم چىن كۆڭلىدىن كويۇنۇپ، شۇنـداق مېھرىۋانـلىق قىلىۋاتـسا، گېپىـگە كىرمەسلىگىم مۇمكىنمۇ؟

باغـچا دىـگەن ياشانغانـلار بىلەن ياشـلارنىڭ باردىـغان يېرى. ياشانغانلار بۇ يەردە سايا‌ھەت قىلـىپ، چامباش ئويناپ، چاي ـ پاي ئىچىپ، پاراڭ سېلىشىپ، ھوزۇر قىلىدۇ؛ ياشلار بۇ يەردە بىر بىرىنى قوغلىشىپ، قىزىقچىلىق قىلىشـىپ، مۇھەببەتلىشىپ، بىر بىرى بىلەن ئۇچرىشىپ، پۇخادىن چىققۇچە ئويناىـدۇ. ماڭا ئوخـشاش ئوتـتۇرا ياشلىقـلاردا ياشانغانلارنىڭـكىدەك بىكار ۋاقتىـمۇ، ياشـلاردىكـىدەك ھەۋەسمۇ بولمىغاچقا، ئادەتتە باغـچىـغا ئۇلار ئانـدىلا كېلىپ قويمىدۇ. بۇ قېتىم مەن نەنجياۋ باغچىسىغا كەلدىم، ئايـلىم مېنى ھە دەپ كاللىسىنى ئىشلىتىۋەرمەي، بىرئاز ئارام ئالـسۇن دەپ ئويلىغان بولسىمۇ، لېكىن مەن ئادىتىمنى ئۇزگەرتەلمىدىم، باغـچىغا كېـلىپمۇ "ئوبرازلىق تەپەكـكۇر"دىـن توختـىمـدىم. مەن سايـدىكى ئۇزۇن بەندىكده ئالدىمدىن ئوتۇۋاتقان سەيلىچىلەرگە دىققەت بىلەن قاراپ ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق ئولـتۇرۇپ، ئۇلار قانـداق ئادەمـلەردۇ؟ نەدىـن كېلىپ، نەگە كېتىۋاتقاندۇ؟ ئۇلارنىڭ كەسپى نىمىدۇ، مىجەز ـ خۇلقى قانداقتۇ؟ ئۇلار نىمىگە ھەۋەس قىلىدىغاندۇ ۋە نىمىنى ئارزۇ قىلىدىـغاندۇ؟ ئۇلار ئۆز تۇرمۇشىنىڭ يوللىرىدا ئىگىز ـ پەسـچىلىكـكە ياكى

ئاسانچىلىققا، مەيۈسلۈككە ياكى خوشاللىققا ئۇچرىغانمىدۇ؟ دەپ ئويلايتتىم. مەن ئوز تەسەۋۋۇرۇمىنى ئىشقا سېلىپ، ئاتام كورمىگەن، ئانام كورمىگەن بۇ كىشىلەرنىڭ ھەرقايسىسى ئۇچۇن ئوخشاش بولمىغان تۇرمۇش سەرگۈزەشتىلىرىنى يازاتتىم. بىرنەچچە كۈنلۈك كۈزىتىشتىن كېيىن، ھەم ئوزەمنىڭ ئىلگىرىكى تەسراتىغا ئاساسەن، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش سەرگۈزەشتلىرى بأشقا-باشقا بولسىمۇ، يېشىغا قاراپ ئايرىساق، ئاساسەن پەرقلەنمەيدىغانلىغىنى: ياشلارنىڭ شېرغا، ئوتتوڑا ياشلىقلارنىڭ ھىكايىگە، ياشانغانلارنىڭ نەسرى ئەسەرگە، پوتكوڵ كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ بولسا تىياترغا ئوخشايدىغانلىغىنى ھىس قىلدىم.

بىر كۈنى كەچقۇرۇن يەنە باغچىغا بېرىپ، يەنىلا ھىلىقى ھەمىشە ئولتۇرىدىغان ئۇزۇن بەنىدىكىدە كوزۇمىنى يۇمۇپ دەم ئېلىپ ئولتۇرۇپ، بىر دەمدە ئۇخلاپ قاپتىمەن. بىر چاغدا كوزۇمىنى ئاچسام، چىراقلار يېنىپ كېتىپتۇ، سول يېنىمدا بىر جۇپ يىگىت-قىز، ئوڭ يېنىمدا بىر جۇپ ياشانغان ئەر-خوتۇن ئولتۇرۇپتۇ.

مەن ئاۋال كوزۇمىنىڭ قوبۇرۇغىدا سول يېنىمدىكى ياشلارغا قارىدىم: يىگىت قاش-كوزلىرى خېلى جايىدا، بويى ئىنچىكە-ئىگىز كەلگەن بولۇپ، كىيىنىشى يېڭى پوسۇنىدا، ئوزى خۇشخوي ئىدى؛ قىز بولسا چىرايلىق، كىيىنىشلىرى پۈزۇر، بوي-تۇرقى كېلىشكەن قىز ئىدى. ئۇلارنىڭ قىزغىن مۇھەببەتلىشىۋاتقانلىغى چىقىپ تۇراتتى، خۇددى يېنىدا باشقا ئادەم يوقتەك ۋە دۇنيادا ئوزلىرىلا باردەك، ئۇلار بىر بىرىگە چاپلىشىپ ئولتۇرۇپ، بىر بىرىگە مۇھەببەت ئىزھار قىلىشاتتى، تۇرۇپ قاقاقلاپ كۈلۈشەتتى، تۇرۇپ پىچىرلىشاتتى. ئۇلار ھەتتا ئوزلىرىنىڭ يوغۇرۇلۇپ بىر گەۋدە بولۇپ

كېتىشنى ئارزۇ قىلاتتى.

مەن ئۇنىڭ يېنىمدىكى ياشانغان ئەر-خوتۇنغىمۇ قاراپ چىقتىم: ئۇلار يادائغۇ چىراي، شالاڭ ئاق چاچلىق بولۇپ، ھاسا تاياقلىرىنى يېنىغا قويۇپ قويغان ئىدى. بۇۋاي پەرۋاسىزلىق بىلەن ئاسمانىدىكى يۇلتۇزلارغا قارايتتى، موماي بەندىۋاتى رادىيونىڭ ئاڭلىغۇچىنى قۇلىغىغا تىقىۋېلىپ، پۈتۈن دىققىتى بىلەن رادىيو ئاڭلاۋاتاتتى. ئۇلار بىرنەچچە ئېغىز پاراڭلىشىپ قويۇپ، بىر ھازاغىچە جىمجىت قالاتتى. ئۇلار باشقىلارنىڭ دىققىتىنى قوزغاشنى زادى خالىمايدىغان، باشقىلارغا دەخلى بېرىشنى تېخىمۇ راۋا كۆرمەيدىغان كىشىلەردەك قىلاتتى، گەپنىمۇ ناھايىتى پەس ئاۋازدا قىلىشاتتى.

گەپنىڭ راستىنى قىلسام، مەن ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇلارنىڭ نېمىش قىلىدىغان كىشىلەر ئىكەنلىگىنى ئويلاپ تاپالمىدىم، ھەتتا ئۇلارنىڭ قايسى كەسپتىكىلەرگە يېقىن كېلىدىغانلىغىنىمۇ پەملىيەلمىدىم. مېنىڭ ھوكۇم قىلىش ئىقتىدارىم بىردىنلا ئاجىزلاشتى-دە، ئۇلارنى ھازىرچە كۆز مىڭلىغان جانلىقلارنىڭ بىر ئەزاسى، ئەڭ ئاددى ۋە ئەڭ ئومۇملىقتا ئىگە كىشىلەر دەپ قارىماقتىن باشقا ئامالىم بولمىدى.

ئۇلارنىڭ ھەرقايىسسى ئۇزلىرىنىڭ گېپىنى قىلىپ ئولتۇراتتى. ئەلۋەتتە، سول يېنىمدىكى ئاشىق-مەشۇقلارنىڭ مۇھەببەتلىك سۆزلىرىگە ئۇڭ يېنىمدىكى بۇۋاي بىلەن مومايى قىزىقمايتتى؛ شۇنىڭغا ئوخشاشلا، ئۇڭ يېنىمدىكى بۇۋاي بىلەن مومايىنىڭ پاراڭلىرىغا سول يېنىمدىكى ئاشىق-مەشۇقلار دىققەت قىلمىپمۇ قويمايتتى. مەن بولسام، ئادەمنىڭ ئىچىنى پۇشۇرىدىغان كەسپىي ئادىتىم بويىچە، باشقىلارنىڭ ئىزھار قىلغان يۈرەك ساداسىنى ئاڭلاشقا قىزىقاتتىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە

مەن بۇ توتەيلەننىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇرغاچقا، ھەر ئىككى يېنىمدىكى كىلەرنىڭ قىلىشقان گېپىنى ئاڭلىيالايتتىم.

ئۇلار زادى نېمىلەرنى دېيىشىۋاتىدۇ؟ مەن كوزۇمنى يۇمۇپ ئولتۇرۇپ، قۇلىغىمنى دىڭ تۇتۇپ گەپنى تىڭشىماقتا ئىدىم.

سول يېنىمدا—

قىز: سىز مەن بىلەن بىللە بولۇشنى ياخشى كۆرەمسىز؟

يىگىت: سىز بىلەن بىللە بولغان چاغدىكى ئەڭ ئاخىرقى بىر مىنۇتنى بەكمۇ ياخشى كۆرىمەن.

قىز: نېمە ئۈچۈن؟

يىگىت: ئەڭ ئاخىرقى بىر مىنۇتتا سىز ماڭا بەكمۇ سېخىلىق قىلمىسىز.

قىز: ئاندىق بولسا، بىز كورۇشكەن چاغدىكى ھەر بىر مىنۇتنى ئەڭ ئاخىرقى بىر مىنۇت دەپ بىلىڭ.

يىگىت: بەك ياخشى گەپ بولدى، مەن ھازىرلا سىزنى سويىمەن!

قىز: ياندا ئادەم تۇرسا، ئىزا تارتمامسىز؟

يىگىت: ياق، ئىزا مەندىن قورقىدۇ!

ئوڭ يېنىمدا—

بوۋاي: نېمە دىدىڭلا؟

موماي: ھېچنېمە دىمىدىم.

بوۋاي: دىدىڭلا.

موماي: راستلا ھېچنېمە دىمىدىم.

بوۋاي: بۇ يەردە ئولتۇرغىنىمىزغا بىر ئاش پىشىم بولدى، ماڭا

بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدىڭلىمۇ؟

مومای: دەيدىغان گەپلەرنى ياش ۋاقتىمىزدا دەپ بولۇپتىكەنمەن.

بوۋاي: مەن بايا سىلىنىڭ ئاۋازىڭلىنى ئاڭلىغاندەك قىلدىمغۇ؟

مومای: شۇنداق بىلىنىپ كەتكەن ئوخشايدۇ، ئۇ دېگەن ئىلگىرىكى ئاۋازىنىڭ ئەكسى ساداسى بولسا كېرەك.

بوۋاي: ياق، ياق، مەن ناھايىتى ئوچۇق ئاڭلىدىم!

مومای: قۇلىغىمدىكى ئاڭلىغۇچىتىن ئاۋاز سىرتقا چىقىپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن.

بوۋاي: ھە... ئۇنداق بولسا رادىيونىڭ ئاۋازىنى سەل پەسلىتىڭلا.

مومای: شۇنداق پەس تۇرسا.

بوۋاي: يەنە پەسلىتىڭلا، يېنىڭلىدىكى ئاۋۇ كىشى ئۇخلاپ قاپتۇ.

سول يېنىمدا—

يىگىت: دۇنيادىكى نەرسىلەردىن سىز نېمىنى ھەممىدىن ياخشى كۆرىسىز؟

قىز: ئاينى. سىزچۇ؟

يىگىت: ئاينىڭ يېنىدىكى يۇلتۇزنى.

قىز: سىز—ئاي، مەن بولسام يۇلتۇز.

يىگىت: مەن بىر-ئىككى-ئۈچ دەپ توۋلايمەن.

قىز: نېمىشقا؟

يىگىت: ئۈچۈپ ئاسمانغا چىقىمىز.

ئوڭ يېنىمدا—

موماي: مەن سىلىگە بىر ئېغىز گەپ قىلماقچى.

بوۋاي: گەپىڭ چىقمىغى شۇنداق تەس بولۇۋاتقاندا، مانا ئېغىز بولسىمۇ ئاڭلايمەن!

موماي: ئەتە نېمە سەي ئالسام بولار؟

بوۋاي: ۋايىيەي، قىلچىمۇ ھېس-تۇيغۇ پۇرىغى يوق بۇ گەپتە! دۇغۇ.

موماي: يەنە دۇغۇ يەيمزمۇ؟

بوۋاي: چۈي چىۋىيەي جۇڭگونىڭ دۇغۇسى بەك يېيىشلىك دەپتىكەن.

موماي: شۇنداق بولسىمۇ ئۇنى كۆندە يەۋەرگىلى بولمايدۇ-دە.

بوۋاي: ئۇنىڭ سەكراتا ۋاقتىدىمۇ دۇغۇ يېگۈسى كەپتىكەن.

موماي: ماقۇل، ئەتە ئەتىگەندە چىقىپ دۇغۇ ئالاي.

سول يېنىمدا—

قىز: ئاسمانغا چىققاندىن كېيىن ئەگەر UFO غا ئۇچراپ قالساق...

يىگىت: تىلەپىمۇ ئۇنى ئۇچراتقىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىش چوڭ كەشپىيات-دە! سۈرەتكە تارتۇۋلىپ يەر شارىغا ئېلىپ كەلسەك، دۇنيانى زىلزىلىگە كەلتۈرۈۋېتىمىز!

قىز: باشقا پىلانىتىدىكى ئادەملەر بىزنى تۇتۇپ ئەسىر قىلۋالارمىكىن دەيمەن.

يىگىت: ئۇلار يۇكسەك مەدەنىيەتكە ئىگە، ئۇلار ئاللىبۇرۇنلا ئۇزاقارا قىرغىنچىلىق قىلمايدىغان بولغان، ئۇلارنىڭ پىلانىتىلار ئارا ئۇرۇش قوزغىشى تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس.

قىز: باشقا پىلانىتىدىكىلەر مېنى ياقتۇرۇپ قېلىپ، مەن بىلەن

توي قىلىشنى تەلەپ قىلسا قانداق قىلغۇلۇق؟

يىگىت: بىرىنچىسى، بۇنى ئۆزىڭىز بەلگىلەڭ: ئىككىنچىسى، سىز جاۋاپ بېرىشتىن ئىلگىرى ئۇلارنىڭ «نىكا قانۇنى»نى كورۈپ چىقىڭ.

قىز قاتتىق كۇلۇپ كېتىپ: سىز راستلا باشقا پىلانىتىلاردا ئادەم بارلىغىغا ئىشىنەمسىز؟

يىگىت: ھازىرقى بىلىم سەۋىيىسى بويىچە تېخى بىلىپ كېتەلمىگەن شەيئىلەرنى يېنىكلىك بىلەن ئىنكار قىلىۋەتمەسلىك كېرەك.

ئوڭ يېنىمدا—

موماي: رادىيودا قۇلغىدا خەت تونۇدى دىگەن گەپنى تەنقىت قىلىۋاتىدۇ.

بوۋاي: ماڭا گەپ قىلىۋاتامسىلە؟

موماي: ھەئە.

بوۋاي: تەنقىت قىلىش كېرەك! قۇلاقتا خەت تونۇسا، كوزنىڭ نىمە كېرىكى؟

موماي: ئەمما قۇلاقتا خەت تونۇغاننى ئۇز كوزى بىلەن كورگەنلەر بار ئىكەن.

بوۋاي: كوز باغلاشنىمۇ نۇرغۇن كىشىلەر ئۇز كوزى بىلەن كورگەنغۇ! دەپ بېقىڭلا قېنى، سىلە قۇلىغىڭلاردا خەت تونۇيالامسىلە؟

موماي: قۇلىغىم گەپنى ئاران ئاڭلاۋاتسا خەتنى قانداق تونۇيدۇ؟

بوۋاي: ئەمسە بۇنداق غەلىتە پاراڭغا نىمىشقا ئىشىنىسىلە؟

موماي: ياق، ئۇز بېشىمدىن ئوتمىگەن ھەرقانداق نىمىگە ئانچە

ئىشىنىپ كەتمەيمەن.

يىگىت بىلەن قىز يەنە قاتتىق سويۇشۇپ كەتتى. بوۋاي يەنىلا ئېرەڭسىزلىك بىلەن ئاسماندىكى يۇلتۇزلارغا قارايتتى، موماي پۈتۈن دىققىتىنى يىغىپ رادىيو ئاڭلاش بىلەن بەنت ئىدى. مەن ئىلگىرىكى دەكىلا كوزۇمنى سەل يۇمۇۋېلىپ، ئۇلارنىڭ پاراڭلىرىغا قۇلاق سالاتتىم.

ئوڭ يېنىمدا—

موماي: رادىيودا ئەتە ھاۋا ئوچۇق بولىدۇ دەۋاتىدۇ. كېيىملەرنى ئاپتاپقا سېلىۋالساق بولغىدەك.

بوۋاي: ھەر يىلى ئاپتاپقا سالىمىز، تېخى بىرنەچچە كۈننىڭ ئالدىدىلا ئاپتاپقا سالغان تۇرساق.

موماي: سىلىنىڭ ياش ۋاقتىلىرىدىكى ھىلىقى كەمزۇلنى تېخى ئاپتاپقا سالمىدۇق.

بوۋاي: بىر چاغلاردا ئۇ دېگەن دولەت كېيىمى ئىدى، ئەمدى ئۇنى ھېچكىم كېيمەيدىغان بولۇپ قالدى.

موماي: ئۇنى سوكۇپ، نەۋرىمىزگە كىيىم قىلىدۇرۇپ بەرسەك

بولامدىكىن.

سول يېنىمدا—

يىگىت: بىر قۇر شىم-كاستۇم تىكىتۈرەي دىسەم، ئانام ئۇنىمايۋاتىدۇ.

قىز: پۇل يوقمىدى؟ پۇل بولمىسا مەندە بار.

يىگىت: ياق. ئانام سانىدۇقىنىڭ ئاستىدىن ئۈچ ئەۋلات ئادەم كىيىپ ئېشىپ قالغان بىر ئەسكى پاختىلىق چاپاننى تېپىپ چىقتى ۋە ئانامنىڭ تەكلىۋى بىلەن مومام ماڭا ئوتمۇشىنى سوزلەپ بەردى.

قىز: ھە؟ سىز تەسىرلەندىڭىزما؟

يىگىت: تەسىرلىنىپ يىغلاپ تاشلىدىم، تېخى تەسىراتىمنى سوزلەپ كېتىپتىمەن.

قىز: نىمە دىدىڭىز؟

يىگىت: مەن، ھەر نىمە دىگەن بىلەن يەنىلا كونا جەمىيەتتىكى رەختلەر پىشىق ئىكەن، بىر چاپاننى ئۈچ ئەۋلات ئادەم كىيىپتۇ، دېۋىدىم، مومامنىڭ ئاچچىغى كېلىپ، تاس قالدى كېسىلى تۇتۇپ قالغىلى.

ئوڭ يېنىمدا—

مومای رادىيوسىنىڭ ئاڭلىغۇچىنى بوۋايغا بېرىپ: ئاڭلاپ باقسىلا، بۇ ناخشىنى ئوقۇمىغىلى ئۇزاق بولغان ئىدى!

بوۋاي بىردەم ئاڭلاپ بېقىپ: نىمىدىگەن ياخشى، يەنىلا ئىلگىرىكى ناخشىلار ئىسىل-دە!

مومای: سىلىمۇ ياخشى دەۋاتامدىلا؟

بوۋاي: ياخشى بولغاندىن كېيىن نىمشقا ياخشى دېمەيتتىم؟ قاتتىق ئىشەنچ بىلەن دەيمەن تېخى، ئىلگىرىكى ناخشىلار ھەقىقەتەن ياخشى.

موماي: شۇنداق، بۇ ناخشىنى بىزدەك ئادەملەر ياخشى كۆرىدۇ. ئۇ ھازىرقى ناخشىلاردەك غىتا-غىتاك ناخشىلاردىن ئەمەس-دە!

بوۋاي: ھازىرقى ناخشىلار ئادەمنى قىشتا مۇز يىگەنـدەك قىلىپ قويىدۇ، خۇددى تومۇر بىلەن ئەينەكنى جىجغاندەك ئاڭلىنىدۇ، مەن زادىلا ياقتۇرمايمەن ھەم چۈشەنمەيمەن.

سول يېنىمدا—

قىز: ئۇچ ئەۋلات ئادەم كېيىپ ئۆشپ قالغان چاپاننى مەن تېخى كورۇپ باقماپتىمەن، ئۇ قانداق بولىدىكىنە؟

يىگىت: ئۇ چاپان كونىراپ ئوتمە-توشۇك بولۇپ كەتكەن، خۇددى ئالدىمىزدىكى مۇشۇ يوغان تاشقا ئوخشاش، ھەممە يېرى توشۇك. لېكىن بۇ يوغان تاش بولسا چىرايلىق.

قىز: ئۇنىڭمۇ توشۇكلىرى تۇرسا.

يىگىت: توشۇك ئوخشاش بولغان بىلەن، ئۇ ئەگەر چاپاندا بولسا، ئوتمە-توشۇك دېيىلىدۇ؛ يوغان تاشتا بولغان بولسا، نەپىسلىك ئۇستىگە گۈزەللىك قونغان بولىدۇ. بۇ خۇددى قىزىل رەڭگە ئوخشايدۇ، قىزىل رەڭ چىرايلىق بولىدۇ، مەسىلەن، قىزىل بايراق، قىزىلگۈل شۇنداق؛ قىزىل بۇرۇنمۇ قىزىل، ئۇ چىرايلىقمۇ؟

قىز: بۇ گەپچە بولغاندا، يوغان تاشنىڭ توشۇكلىرى گۈزەل بولىدىكەن. ئەمما ئۇ بەكمۇ قەدىمىي-دە.

يىگىت: ياق، ئۇ ھازىرقى زامان روھىغا ئەڭ باي! ئۇ—رىياللىق-

تىن ھالقىپ كەتكەن لىتىلىق سۈرەت، كورگىلى بولىدىغان تەسىراتپە-رەسلەر مۇزىكىسى، يېزىقسىز تۇتۇق شېئر، ۋەقەلىگى يوق ھېسسى رومان، چۈشەنگىلى بولمايدىغان، ئىدىيەۋىلىگى يوق نەرسە سەنئەت ئەمەس دەپ كىم ئېيتىدۇ! بۇ تاشلارنى كورۈپ چۈشەنگىلى بولامدۇ؟ ئۇنىڭدا قانداق ئەخلاقىي ۋەز-نەسىھەتلەر بار؟ ئۇ سەنئەت ئەمەسمۇ؟

بۇ چاغدا بىر ئاقار يۇلتۇز ئاسماننى يېرىپ غەربىي جەنۇپ تەرەپكە قاراپ ئېقىپ كەتتى. بىز بەشلىمىز تەڭلا بېشىمىزنى كوتەرىپ، ئۇ يۇلتۇزغا قارىدۇق.

سول يېنىمدا—

قىز: بۇ ئېقىپ كەتكەن يۇلتۇز ئالەمدە قانچە يىل ياشىغان بولغىيتى؟

يىگىت: نەچچە مىڭ يىل، نەچچە ئون مىڭ يىل، بەلكىم نەچچە يۈز مىليون يىل ياشىغان بولۇشى مۇمكىن.

قىز: ئەپسۇس، ئۇنىڭ يورۇقلۇق بەرگەن ۋاقتى كوزنى يۇمۇپ ئاچقىچە ئوتۇپ كەتتى.

يىگىت بىر نەرسىنى ئويلىغاندەك . بىرئاز جىم تۇرغاندىن كېيىن: بىز ئاقار يۇلتۇزغا ئوخشاپ قالساق بولمايدۇ...

ئوڭ يېنىمدا—

مومايى: ئىلگىرى كىشىلەر، ئاسماندىن بىر يۇلتۇز چۈشۈپ كەتسە، يەردە بىر ئادەم ئولىدۇ، دىيىشەتتى.

بوۋاي: بىز پات ئاردا ئېقىپ كېتىدىغان ئاقار يۇلتۇزغا ئوخشاش بولۇپ قالدۇق.

موماي: سىلە... ئولۇمدىن قورقامدىلا؟

بوۋاي: قورقىمەن، لېكىن ئەڭ قورقۇنچلۇغى ئىلگىرى ھاياتنى مەنىلىك ئوتكۈزمىگەنلىك.

موماي: ئاشۇ ئاقار يۇلتۇزغا ئوخشاش، يوقلىش ئالدىدا ئازراق يورۇقلۇق بېرەلىسەك، شۇمۇ ناھايىتى ئىسىل ئىش بولىدۇ.

بوۋاي بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

سول يېنىمدا—

قىز: يەنە بىرئاز ئولتۇرايلىمۇ؟

يىگىت: مەيلى، تېخى بالدۇرغۇ. يەنە بىرمۇنچە ۋاقتىمىز بار.

قىز: سىز ھىلى نېمىنى ئويلىدىڭىز؟

يىگىت: ھىلىقى ئاقار يۇلتۇزنى.

ئوڭ يېنىمدا—

موماي: ئەمدى قايتايلى، ئەتە ئەتىگەندە چىقىپ دۇفۇ ئالىدىغان ئىش بار تېخى.

بوۋاي: ھەئە، ئازراق يورۇقلۇق بېرىش كېرەك.

موماي: نېمە دىدىلە؟

بوۋاي: ھېچنېمە دىمىدىم، ھېچنېمە...

خۇددى بىر نەرسىنى ئويلاۋاتقاندەك، يېنىمدىكىلەر بىردىنلا جىمىپ قالدى. مەنچۇ؟ مەنمۇ بىرنېمنى ئويلاۋاتاتتىم.

مەن مۇنۇلارنى ئويلاۋاتاتتىم: يەنە 80-90 يىل ئوتسە، يەر شارىدا ھازىر ياشاۋاتقان كىشىلەرنىڭ مۇتلەق كوپ قىسمى بارا-بارا تۆگەپ، يەنە بىر تۈركۈم كىشىلەر كەينى-كەينىدىن دۇنياغا كېلىدۇ. لېكىن ھاياتلىق داۋاملىشىدىغانلا بولسا، ئەدىبىياتتا شېئىر، ھېكايە، نەسرى ئەسەر بولغىنىدەك، دۇنيادىمۇ ياشلار، ئوتتۇرا ياشلىقلار، ياشانغانلار بولىدۇ. ئەگەر ياشلارغا سەل قارىلسا، يەر شارى ھەرگەتتىن توختايدۇ؛ ئەگەر ياشانغانلار چەتكە قېقىلسا، يەر شارى ئوز ئىزىدىن چىقىپ كېتىدۇ. ياشلار بىلەن ياشانغانلار ئوتتۇرىسىدا ئىلگىرى قانداق پەرقلەرنىڭ بولغانلىغىدىن، ھازىر قانداق پەرقلەرنىڭ بارلىغىدىن، كەلگۈسىدە قانداق پەرقلەرنىڭ بولىدىغانلىغىدىن قەتئى نەزەر، ئۇلار مۇشۇ ئورتاق دۇنيادا ياشاشنى بىلىشى كېرەك؛ شۇنىڭدەك كەلگۈسىدىكى ياشلارنىڭ ھازىرقى ياشلارغا قارىغاندا تېخىمۇ پىشىپ يېتىلگەن بولىدىغانلىغىغا، كەلگۈسىدىكى ياشانغانلارنىڭمۇ ھازىرقى ياشانغانلارغا قارىغاندا تېخىمۇ قىزغىن بولىدىغانلىغىغا ئىشىنىش كېرەك.

مېنىڭ سول يېنىمدىكى ياشلار مېنىڭ ئوتمۇشۇم؛ ئوڭ يېنىمدىكى قېرىلار مېنىڭ كېلىچىگىم. مېنىڭ بۇ قارىشىمغا قوشۇلامسىلەر؟

دەل مۇشۇ چاغدا مېنىڭ ئايلىم كېلىپ:

ـــ نېمىشقا شۇ چاققىچە ئويگە قايتمايسىز؟ باغچىنىڭ ئىشىگىنىمۇ تاقاپ بولدى، ـــ دىدى.

سول يېنىمدىكى ياشلار ئىتتىك ئورنىدىن تۇردى، ئوڭ يېنىمدىكى قېرىلارمۇ ھاسسىغا تايىنىپ تەستە ئورنىدىن قوزغالدى.

ـــ ماڭايلى ئەمسە، ـــ دىدىم مەن.

ـــ مەن كىرىشىمگىلا باغچىنىڭ دەرۋازىسىنى تاقىدى، ـــ دىدى

ئايسلىم، ــ باغچىنىڭ خىزمەتچىسى بىزنى 4 ـ نومۇرلۇق ئىشكىتىن چىقىپ كېتىۋالار دېدى.

ــ شۇنداق چوڭ باغچىنىڭ 4 ـ نومۇرلۇق ئىشىگى قەيەردىدۇ؟ يولداش، سىز بىلەمسىز؟ ــ دەپ سورىدى يىگىت مېنىڭ ئايلىمدىن.

ــ ياق، مەنمۇ بىر قېتىملا ماڭغان ئىدىم، ھازىر ئۇنتۇپ قاپتىمەن.

ــ مەن بىلىمەن، ئىلگىرى بىز كوپ قېتىم ماڭغان. بىراق بەك يىراق، مېڭىشتا ناھايىتى قىينىلىمىز، ــ دېدى بوۋاي ھاسىسىغا تايىنىپ تۇرۇپ.

ــ كېرەك يوق، سىلەر يول كورسىتىپ بېرىڭلار، بىز سىلەرنى يولەپ ماڭايلى. ــ يىگىت شۇنداق دېدى ـ دە، قىز بىلەن ئىتتىك بېرىپ، بوۋاي بىلەن مومايىنى يولدى.

بوۋاي بىلەن مومای يول كورسەتكەن، يىگىت بىلەن قىز ئۇلارنى قولتۇغىدىن يولىگەن ھالدا ئالدىمىزدا ئاستا ماڭدى، بىز ئىكىكىمىز ئۇلارنىڭ كەينىدىن ماڭدۇق. ئايلىم مەندىن ئاستا سورىدى:

ــ سىز ئۇلارنى تونۇمسىز؟

ــ تونۇمايمەن... ھە، ياق، تونۇيمەن، بىز بىللە ئولتۇرۇپ ئۇزاق پاراڭلاشتۇق.

(«خەلق ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ 1982 ـ يىللىق 8 ـ سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.)

تەرجىمە قىلغۇچى: خوجائابدۇللا ئوسمان.
تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: ئابدۇلا ئابلىز.

چىگقى چۇش ۋاقتىدىكى جىمجىتلىق

جاشى داۋا

لاسا شەھىرىنىڭ شەرقىدىكى توت كوچىنىڭ دوقمۇشىغا قاتناش ساقچىسىنىڭ قىزىل ۋە ئاق بويىاق بېرىلگەن بوتكىسى ئورنىتىلغان ئىدى، رەستىنىڭ سەل نېرىراغىدا، ئۇدۇل تەرەپتىكى دەرەخنىڭ سايىسىدا يەرگە ئىككى پاخال كورپە سېلىنغان، پاكار بىر شىرە قويۇلغان، ئارپا ھارىغى قاچىلاقلىق ئاق سۇلياۋ تۇڭلار تىزىپ قويۇلغان بىر مەيخانا بار ئىدى، بۇ مەيخانىنىڭ خوجايىنى ناجىن ئىسمە-

لىك 19 ياشلىق قىز ئىدى. ئۇ قىز قۇلاق-مىڭنى يەپ كېتىدىغان ژاراڭ-چۇرۇڭدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن بۇ مەيخانىسىنى قىزىق بازار-دىن مۇشۇ دەرەخنىڭ سايىسىگە كوچۇرۇۋالغان ئىدى. ئۇ تېچ-ئاراملىقنى خالايتتى.

ئاۋغۇست كۈنلىرى، پۈرغىرىم ئاپتاپ كەڭ زېمىنىنى قىزىتىۋاتقا-تا، چىكىتى چۈش مەزگىلى بولۇپ، رەستىنى ئۈيقۇ باسقان. ئاندا-ساندا بىرەر يولۇچى كېلىپ يانچۇغىدىن ئىككى موچەن چىقىرىپ، بىر ئىستاكان هاراقنى ئېلىپ ئىچەتتى-دە، ئالدىراش كېتىپ قالاتتى. ناچىن چىرايلىق كوزلىرىنى قىزىق ئاپتاپتا ئىرىپ يۇمۇشاپ قالغان قاراماي ياتقۇزۇلغان يولدىن ئالمايتتى، ئۇنىڭ كۆڭلىدە تېخىچە بىر غەشلىك بار ئىدى.

بىرئازدىن كېيىن، ئوزى قارامۇتوق كەلگەن، قارا كوزەينەك تاقىغان، ئۇچىسىغا تولىستوپكا كىيىگەن، سول مەڭزىدىكى تارتوغى كوزگە تاشلىنىپ تۇرىدىغان بىر يىگىت كەلدى. ئۇ پاخال كورپىگە كېلىپ ئولتۇردى-دە، ناچىنغا قاراپ كۆلۈپ قويۇپ، ياغلىغىنى چىقىرىپ، پارقىراپ كەتكەن پىشانىسىنى سۈرتكەچ ئوزى بىلەن ئوزى:

ــ ياپىر، ما كۈننىڭ ئىسسىپ كەتكىنىنى!ــ دىدى.

ناچىن ئۇنىڭغا بىر ئىستاكان هاراق قۇيۇپ بېرىپ گەپمۇ قىلماي بىر چەتتە ئولتۇرۇپ ئۇنىڭغا سەپسېلىپ چىقتى.

يىگىت ئىستاكاننى ئېلىپ، هاراقنى غورتۇلدىتىپ ئىچىشكە باشلى-غاندا، ئۇنىڭ ئوزىگە ياراشقان بۇغدىيىگى بىر كوتىرىلىپ، بىر پەسىيىپ تۇراتتى. ناچىننىڭ قەلەم قاشلىرى پەسكە قىيشايدى، كوز-لىرى قىسىلدى، ئۇ زەردە بىلەن:

ـــمەن سېنى تونۇيمەن. ئاكامنى تۇرمىگە تۇتۇپ بەرگەن سەن، ـــدىدى چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ.

يىگىتنىڭ بۇغدىيىگى ھەركەتتىن توختىدى. ئۇ ئىستاكاننى قويۇپ، گويا ئالدىدىكى قىزنى ئېنىق كورۈۋېلىش ئۈچۈن كوزەينەكىنى ئالماقچى بولغاندەك، ئىختيارسىز ھالدا بىر قولىنى قارا كوزەينەكنىڭ رامكىسىغا ئاپاردى. ناجىن كوزەينەك توسۇپ تۇرغان بۇ بىر جۈپ كوزنى كورۈپ باقماقچى ئىدى ۋە ئۇنى چوقۇم بوينىڭ كوزىدەك دەھشەتلىك سۇر نۇر چاقناپ تۇرىدىغان كوز دەپ ئويلايتتى.

ئەمما يىگىت كوزەينەكنى ئالمىدى، ئىستاكاننى قولىدا بىر ھازاغنچە ئايلاندۇرۇپ تۇرغاندىن كېيىن، ئاخىر:

ـــياق، ئۇ گۇناكار ئىدى، ـــدىدى.

ـــئەمما ئۇنى سەن تۇتۇپ بەردىڭ، بۇنى مەن بىلىمەن! ئاكام ئىلگىرى مەكتەپتىكى ۋاقتىدا يۇگرەشتە بىرىنچىلىكنى قولدىن بەرمەگەن، ئۇنىڭغا ھېچكىم يېتىشەلمەيتتى. سەن ئۇدۇلدىن كېلىپ..... سەن ج خ ئىدارىسىنىڭ خادىمى بولمىساڭ، كەچقۇرۇندا ئۇزەكنىڭ ئويىگە كەتمەي، نېمشقا ئاكامغا چىڭ ئېسىلىۋالسەن؟ ئاكامنىڭ بۇرۇن ساڭا ئاداۋەتى بارمىدى؟ ـــدەپ سورىدى قىز ھاياجانلىنىپ ۋە يىغلاپ تاشلىماسلىق ئۈچۈن ئۇزىنى تۇتۇۋالىپ.

ـــمەن ئۇنى تونۇمايتتىم. ئۇ شىرىك توپلاپ جىدەل چىقارغان، باشقىلارغا پىچاق سالغان، يولدىن ئوتۇپ كېتىۋاتقان بىر بوۋايىنى پىچاق بىلەن زەخمىلەندۈرۈپمۇ قويغان، بۇ ئىشلارنى مەن كوردۇم. مانا، بولغان ئىش شۇ، بۇنى سىزمۇ بىلىسىز. قاراڭ، مېنىڭ مۇنۇ يېرىمگە بىر يادنامىمۇ قالدۇرۇپ قويدى تېخى. ـــدەپ خاتىرجەم

جاۋاپ بەردى ئۇ سول مەڭزىنى سلاپ قويۇپ.

ــ سەن تۇتۇپ بەرمىگەن بولساڭ، ئاكام قېچىپ كېتەلەيتتى! ھەممىنى قىلغان سەن! ــ دەپ چىقىراپ توۋلايتتى قىز كوز چاناق-لىرىغا تولۇپ كەتكەن يېشىنى چىقارماسلىققا تىرىشىپ.

ــ ئۇ قېچىپ كېتەلمەيتتى. مەن تۇتۇۋالمىغان بولسام، ج خ ئىدارىسىدىكىلەر تۇتاتتى. جىدەل تېرىپ خەقنى زەخمىلەندۇرۇش قانۇنۇغا خىلاپ، ئۇنداق قىلغانلار قانۇنىنىڭ جازاسىغا تارتىلىدۇ. مۇشۇنداق ئىش.

ناچىن يۇزىنى چاڭگاللاپ تۇتقىنىچە ئىسەدىگەن هالدا ھەسرەت چەكتى: "ھەي... نېمىشقىمۇ خەقنى زەخمىلەندۇرگەنسەن؟ بېشىڭنى يەيدىغان." ئۇنىڭ ئاخىرقى سوزىنىڭ كىمگە قارىتىلغانلىغى ــ ئاكىسىنى تىللىغانلىغىمۇ، ئالدىدىكى يىگىتنى تىللىغانلىغىمۇ، يا بولمىسا ئۇزىنى تىللىغانلىغىمۇ ــ نامەلۇم ئىدى.

كوچىدا ئادەمنىڭ سايىسىمۇ كورۈنمەيتتى، بىر ئىت يولدىن ئېرىنىپ چەكلىك بىلەن ئوتتى ــ دە، سالقىن تام تۈۋى بىلەن مېڭىپ كېچىك كوچىغا كىرىپ كەتتى. قۇياش نۇرى ئەتراپنى تونۇردەك قىزىتىۋەتكەن بۇ چىكقى چۇش مەزگىلىدە دەرەختىكى قۇشقاچلارمۇ جىمجىت كەتكەن ئىدى. كوزنى قاماشتۇرىدىغان كۇچلۇك ئاپتاپ كىشىنى ئېزىپ ئۇيقۇغا تارتاتتى.

ناچىن باش-ئۇچى يوق خىياللاردىن ئېسىنى يىغىدى، يىگىتكە يەنە بىر ئىستاكان ھاراقنى قۇيۇپ بېرىپ، پەرىشان هالەتتە:

ــ بىلەمسىز، ئاكام ئەخمەقلىق قىلغان. ئۇنىڭ سويىگىنى بار ئىدى، ئۇ قىز بەك يۇڭاش-مومىن قىز ئىدى، ئاكام ئۇنى خالىغانچە ئۇرۇپ-تىللىسىمۇ، تەپسىمۇ، ئۇ گەپ ياندۇرماي، بېشىنى قاماللىغان

پېتى جىم تۇراتتى، يەنىلا ئاكامنى ياخشى كورەتتى. ئەمدى ئۇ ئويدىن چىقماي بىغلاپلا تۇرۇۋاتىدۇ، كوز يېشى دەريا بولۇپ كەتتى! قۇلىغىغا ھىچقانداق گەپمۇ كىرمەيدۇ بىچارىنىڭ. ــ دىدى.

يىگىت ئۇنچۇقماستىن، بېشىنى سالغىنىچە قولىدىكى ئىستاكانىنى توختىماي ئايلاندۇراتتى. ئاخىر ئۇ پەس ئاۋازدا دىدى:

ــ مەنمۇ بىر نىمە دەپ بېرەلمەيمەن، ئەمما، ئويلاپ بېقىڭ، سىزنىڭمۇ دادىڭىز باردۇ، ئەگەر دادىڭىزنى بىرسى زەخمىلەندۇرۇپ قويسا، سىز.....

ئەتىسى كۇنگە يەكشەنبە ئىدى، كوچىدا ئادەملەر مىغلىدايتتى، ماشىنىلار موكىدەك ئوتۇشمەكتە، غىچىلدىغان ھارۋىلارمۇ ئوتۇپ قالاتتى.

ناھىنىڭ مەيخانىسىدا شەھەرگە ئېشەكلىك كىرگەن يېزىلىقلاردىن بىرنەچچىسى ئولتۇراتتى. كالا تىزىگى، ئوتۇن ئارتىلغان ئېشەكلەر قۇلاقنى يارغۇدەك قاتتىق ھاڭرىشىپ، تام تۇۋىدە تۇراتتى. قۇرۇپ كەتكەن كالپۇكلىرىنى ھاراق بىلەن نەمىلەشۇالغان يېزىلىقلار مەمنۇن بولۇپ، ھاراقىنىڭ تەمى ياخشى ئىكەن دەپ ماختىشاتتى. ناھىن ئۇلارغا قاراپ كۇلۇپ قويۇپ، كوزىنى ئادەملەر ۋە ماشىنىلارغا تولۇپ كەتكەن كوچىغا يوتكىدى. بىردىنلا، كوزگە تاشلىنىپ تۇرىدىغان يارا ئىزى ئۇنىڭ كوزىگە چېلىقىپ قالدى. ئەسلىدە، ساقچى بوتكىسىدا ئولتۇرغان ساقچى تۇنۇگۇن ھاراق ئىچكىلى كەلگەن ھىلىقى يىگىت ئىدى. ئاكىسىنى ج خ ئىدارىسىگە ئېپكىرىپ بەرگەن بۇ ئادەمنىڭ تۇنۇگۇنكىدىن پەرقلىنىدىغان يېرى كىيىۋالغان ئاپپاق ساقچى كىيىمى ئىدى، كوزىدە يەنىلا شۇ قارا كوزەينەك بار ئىدى. ئۇ قىستاڭچىلىقتا كېتىۋاتقان ماشىنىلارغا قومانداللىق قىلىپ، ئالدىراش ۋە رەتسىلىك

هالدا، تۇرۇپ قىزىل چىراق، تۇرۇپ يېشىل چىراق ياندۇراتتى.

ھە، ئەسلىدە... ناچىن ئەمدى بىلدى. لېكىن ھەسلىقى كۆنى ئۆز خىزمەت ئۇسۇلىدە ئەمەس ئىدىغۇ، ئۇزى يالغۇز ئويىگە كېتىۋاتقان ئادەم بىكاردىن-بىكار خەقتىن پىچاق يەپ نېمە قىلىدۇ؟ چېپىلغاقلىق دېگەن شۇ-دە. لېكىن... ئەگەر مېنىڭ دادام زەخىمىلەنسە... ناچىن ئۇنىڭ سوزبىنى ئېسىگە ئالدى، ئۇ يىگىتنى تۇنۇگۈندىن بېرى بارا-بارا كەچۈرگەنلىگىنى ئۇزىمۇ تەئەججۇپ ئىچىدە سەزمەكتە ئىدى. شۇ تاپتا ئۇ ھاياجانلىنىپ، بىر ئىش قىلماقچى بولدى، بۇ ئىشىنىڭ ئۇنىڭدىن ئەپۇ سوراش ئىكەنلىگىنى، ياكى ئۇنىڭ كۆڭلىنى پارا-كەندە قىلىش ئۈچۈن قىلىنغان سوزسىز ئەيىپلەش ئىكەنلىگىنى ئۇنىڭ ئۇزىمۇ دەپ بېرەلمەيتتى.

شۇنداق قىلىپ، بىر قولىغا ھاراق قۇيۇلغان ئىستاكاننى، يەنە بىر قولىغا ھاراق چەينىگىنى ئالغان ناچىن يولنى كېسىپ ئوتۇپ ساقچى-نىڭ بوتكىسىغا قاراپ ماڭدى. ھاراقنى ئۇزاتقاندا، ساقچىنىڭ يۇزى چوقۇم پوكاندەك قىزىرىپ كېتىدۇ، دەپ ئويلىدى ئۇ.

يوغان بىر ئاپتوموبىل قىزدىن يېرىم قەدەم نېرىدا "غارت!" قىلىپلا بىردىن تورمۇزلىنىپ توختىدى. ئىستاكاندىكى ھاراقنىڭ يېرىمى يەرگە توكۇلدى. ساقچى يىگىت بوتكىدىن بېشىنى چىقىرىپ ناچىنغا ۋاقىرىدى:

—ھوي، كوزىڭز بارمۇ سىزنىڭ؟—ئاندىن ئۇ ئاپتوموبىلغا قاراپ، قول ئىشارىتى بىلەن ئوتۇشكە بولىدۇ دېگەن مەنىنى ئۇخ-تۇردى. كېيىن يەنە ناچىن تەرەپكە قاراپ توۋلىدى:—كوزىڭزگە قاراپ مېڭىڭ، قىزىل چىراق يېنىقلىق تۇرسا! جاندىن تويدىڭزمۇ؟... ۋوي! سىزكەنسىزغۇ؟... تېز بولۇڭ، كەينىڭزگە يېنىڭ! ماشىنىلاردىن

ئېھتىيات قىلىڭ!

ئازار يىگەن ناچىننىڭ چاناقلىرىدىن شۇ زامات ياش لىغىرلىغىلى تۇردى، ئۇنىڭ يۈزى شەلپەردەك قىزارغان ئىدى، بىر پەس تىترەپ تۇرۇپ قالدى، ئاخىر چىدىمايى، ئىستاكاندا قالغان ھاراقنى ساقچى تەرەپكە قارىتىپ چاچتى ۋە يىغلاپ تۇرۇپ توۋلىدى:

ــ راست! مېنىڭ كوزۇم يوق، تىللىۋال! مېنىمۇ تۇرمىگە تۇتۇپ بەرسەڭ خوشال بولسەن تاپىنلىق. تۇفىي! ۋىجدانسىز!

قىز گېپىنى قىلىپ بولۇپ مەيخانىسىغا قايتىپ كەلدى ـ دە، تىزىنى يېپىپ تۇرغان ئىتنىڭ بىلەن يۈزىنى توسۇۋالدى.

كوچىدا كېتىۋاتقانلارمۇ، مەيخانىدىكى خېرىدارلارمۇ بۇ ھالىدىن ھاڭ ـ تاڭ قېلىشتى.

شۇنىڭدىن كېيىن ياش ساقچى ناچىننىڭ مەيخانىسىغا ئاياق باسمىدى، ناچىنغا دەيدىغان گېپى بولسا كېرەك، ئۇ بىرنەچچە قېتىم پۇقراچە كىيىنىپ مەيخانىنىڭ ئەتراپىدا يۈردى.

ئۇسۇل ئويناشغاندەك ماڭىدىغان، سېرىق چاچلىق بىر يىگىت مەيخانىغا كەلدى، ئۇ "مۇدەن" ماركىلىق تاماكىنى يانچۇغىدىن چىقىرىپ كورپىگە ئولتۇردى ـ دە، قولىدىن قاس چىقىرىپ قويۇپ، ئۇچلۇق ئىڭنى كوتىرىپ:

ــ ئىككى ئىستاكان ھاراق بېرىڭا قىزچاق، ــ دىدى.

سېرىق چاچلىق يىگىت بىر سائەتتە ئون يەتتە ئىستاكان ئارپا ھاربىنى ئىچىپ بولدى، ئۇ ئاغزىدا قاندىقتۇ بىر پەدىگە غىڭشىسا، بىر پۇتىنى شۇ پەدىگە كەلتۈرۈپ ھەركەتلەندۈرەتتى. ناچىن كونىراپ كەتكەن «ئاممۇي كىنو» ژورنىلىنى ۋاراقلىماقتا، لاسا قىزلىرى بۇ ژورنالغا ئامراق ئىدى. يىگىت ھەجىپىپ تۇرۇپ ناچىنغا:

ـــ هەي، تاپىنىم قىزىپ كەتتى، بىر پەدە ئوينىۋالسام بولاتتى، دى، دى، دى...

ـــ نەدە؟ مەشەدىما؟

ـــ ھەئە، سىز ناخشىسىنى ئېيتسىڭىز،..... ئاۋازىڭىزنى پەسرەك چىقىرىپ ئېيتسىڭىز بولىدۇ.

ناجىن كۆلدى، ئۇنىڭ قىزارغان چىرايلىق يۈزى ۋە كېلىشكەن بەستى يىگىتكە يېقىپ قالغانىدەك ئىدى، ناجىن بېشىنى لىڭشىتىپ ماقۇللۇق بىلدۇردى:

ـــ بولىدۇ... ئىم-ئىم. ـــ ئۇ كانىيىنى قىردى.

ئۇدۇلدا ساقچىلار ئالمىشۋاتاتتى، ھىلقى ساقچى يىگىتنىڭ ئورنىغا ساقاللىق ياشانغان ساقچى كەلگەن ئىدى، ساقچى يىگىت چارچاپ كەتكەن ئادەمدەك، بوتكىدىن چىقتى-دە، كېرىلىپ قويىدى. سېرىق چاچلىق يىگىت ئورنىدىن تۇرۇپلا گۈپ قىلىپ يىقىلىپ چۈشتى، شۇنداقتىمۇ ئۇ ھىجايغان پېتى سوزلەيتتى:

ـــ بۇ نىمە گەپ؟ مەن... كەيپ بولدۇممۇ نىمە؟ قىزچاق، مېنى پۈتلىۋەتمىگەنسىز؟

ناجىن ئاغزىنى قولى بىلەن يېپىپ پىخىلداپ كۈلدى:

ـــ ئاكا، سىزنى ئاپىرىپ قويىدىغان ئادەم يوق، ياخشىسى، ئويگە ئۆملەپ كېتىڭ.

ـــ شۇنداقمۇ؟... مەن ھازىرلا ئورنۇمدىن... تۇ... تۇرىمەن، تۇرۇپ ئۇسۇل... ئويناىمەن.

ئۇ دەلدەكشىپ، نەچچە ماگدام نېرىدىكى تامىنىڭ بېغىغا بارىدى ۋە كاللىسىغا تاياق يىگەن بۇقىدەك پۇشۇلداپ تۇرۇپ، پۈتلىرىنى كەردى-دە، كاللىسىنى تامغا يولەپ، ئىشتىنىنىڭ ئالدى تەرەپتىكى

تۇگمىسنى يېشىشكە تۇتۇندى.

ـــھەي، ھەي، ھەي! ـــدىدى ساقچى يىگىت ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ دولىسغا قولىنى قويۇپ، ـــيېنىكىدا قىز تۇرسا، ئىزا تارتىمايى سىيمەكچى بولۇۋاتسەنا؟ كىيىنىشىڭغۇ خېلى تۇزۇك تۇرىدۇ.

ـــمەن خاتا...خاتا قىلدىم، سىز... تۇزىتىپ قويۇڭ، ـــدىدى سېرىق چاچلىق يىگىت دەلدەڭشىپ.

ـــكوپ ئىچىۋېتىپسەن، يۇر، سېنى مەن ئاپىرىپ قويايى. بولامدۇ؟ ئويۇڭ نەدە؟

ـــئالدى تەرەپتە، با...بالاڭشۇي...

ساقچى يىگىت مەسنى يولەپ ناچىنىڭ ئالدىدىن ئوتۇپ كېتىۋاتقاندا، ناچىن ئۇنىڭ پېشىدىن ئاستا تارتىپ، پەس ئاۋازدا سورىدى:

ـــئۇ سىزنىڭ ئاغىنىڭىزمۇ؟

ساقچى يىگىت ناچىنغا قاراپ، بىردىنلا قېتىپ تۇرۇپ قالدى.

ـــئېيتىڭا، ئەگەردە سىز مېنىڭ ئاكام بىلەن ئۇبدان ئاغىنىلەر-دىن بولسىڭىز، ئۇنىڭغا قانداق مۇئامىلىدە بولاتتىڭىز؟

ناچىنىڭ قاپ-قارا كوزلىرى ساقچى يىگىتكە تىكىلدى، يىگىت نېمىشقىدۇ ھودۇقۇپ قالغان ئىدى. ئەمما ئۇ سەل ئوزىگە كېلىۋالغاندىن كېيىن، بىمالال جاۋاپ بەردى:

ـــياق، مەن بۇ يىگىتنىڭ ئاغىنىسى ئەمەس، ئۇنى تونۇمايمەن. ئەمما مەن ساقچى، جەمىيەت تەرتىۋنى ساقلاش، خەلقنىڭ بىخەتەرلىگىنى قوغداش مېنىڭ بۇرچۇم.

.....

ناچىن بىرنەچچە كۇنگىچە ساقچى يىگىتنىڭ ئىشقا كەلگىنىنى كورمىدى، ئۇ مەيخانىسىدا دائىم پەرىشان بولۇپ ئولتۇراتتى.

بەشىنچى كۈنى چۈشتە ئۇ كەلدى، كېلىشكەن بەستىگە يېگى ئاق ساقچى كىيىمى كىيگەن بولۇپ، لىڭجاڭ، ماۋخۇيلىزى ھەرقاچاندەكىدىن قىزىل كورۇنەتتى، پەقەت كەڭ گىرۋەكلىك قارا كوزەينىكىلا يۈزىنىڭ مەڭگۈلۈك بىر قىسمىدەك بىلىنەتتى.

ساقچى يىگىت ئولتۇرغاندىن كېيىن، كوڭلى قىنىم تاپمىغاندەك قوللىرىنى بىر بىرىگە سىپاپ سوزلىدى:

ــ ناجىن، سىزدىن ئەپۇ سورىغىلى ئالدىڭىزغا كەلدىم. ئاشۇ كۈنى سىز ماڭا ھاراق ئىچكىلىپ بېرىمەن دەپ... ماشىنىغا سوقۇلۇپ كېتىشكە تاسلا قالدىڭىز، ئاچچىغىمدا قوپالىق قىلىپ تاشلىدىم،... كوڭلىڭىزگە ئالماڭ.

ناجىن ئۇنىڭغا ھاراقنى ئۇزىتىپ، تەتۈر قارىۋالدى.

ساقچى يىگىت ئىستاكاننى ئاستا نەرىگە ئىتتىرىپ قويدى. بىر پەس خاۋاتىرلىنىپ تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن:

ــ مەن ئىچكىرىگە ئۇگىنىشكە بارىدىغان بولۇپ قالدىم، ــ دىدى.

ناجىن ساقچى يىگىت تەرەپكە دەرھال بۇرۇلىدە، ئالدىراپ سورىدى:

ــ نىمە دەۋاتىسىز؟ كەتسىڭىز ئۇزاق تۇرۇپ قالامسىز؟

ــ ئۇچ يىللىق، ــ دىدى ئۇ سول مەڭزىدىكى يارا ئىزىنى سلاپ تۇرۇپ.

ــ سىزنىڭ ئاۋۇ يېرىڭىز ئاغرىمدۇ؟ مەندە دورا بار.

ــ ياق... ھىچۇەقەسى يوق، مەن... ئەتىلا مېڭىپ كەتمەكچىمەن. ــ ئۇ سوزلەۋاتقىنىمىز ئالدىرىماي قارا كوزەينىكىنى ئالدى.

پاھ! ناجىننىڭ ئالدىدا قاش-قاپاقلىرى قىزلارنىڭكىدەك سۈزۈك، كوزى مەشئەلدەك يېنىپ تۇرىدىغان، تارتىنىپ ۋە خىجىل بولۇپ

قاراپ تۇرغان يىگىت تۇراتتى، يىگىتنىڭ ئۆزۈن كىرپىكلىرى، قوي كوزلىرى ناچىنىڭ يۈرەك تارىنى چەكتى، ناچىنىڭ ئاق يۈزى قىزاردى، كوڭلىگە تۇرلۇك خىياللار كەلگەن ئىدى:

ــ سىز ئىچكىرىگە ئۆگىنىشكە بارماقچى بولسىڭىز... مەن بىلەن... نىمە ئالاقىسى بولسۇن؟ مەن يەنە مۇشۇ يەردە ھاراق ساتىمەن شۇ.

ساقچى يىگىت ئورنىدىن تۇرۇپ، پەرىشان ھالەتتە بېشىنى توۋەن سالدى، قولىدىكى شەپكىسىنى سىلاپ تۇرۇپ، پەس ئاۋازدا:

ــ ئەمىسە، خەير..... خوش، ــ دىدى.

ناچىن بايا ساقچى يىگىت ئولتۇرغان پاختال كورپىدە تۇرغان قەغەز تۆگۈنچەكنى كورۈپ قالدى، ئۇنى ئېچىۋىدى، ئىچىدىن قىزغىر ــ سىڭىر خەتلەر يېزىلغان بىر ۋاراق قەغەز ۋە بۇ قەغەزگە ئورالغان پۇل چىقتى، قەغەزگە مۇنداق دەپ يېزىلغان ئىدى: "مۇشۇ پۇلغا ئاكىڭىزغا بىر نەرسە ئېلىپ بېرەرسىز، ئۇنى دائىم يوقلاپ تۇرۇڭ. ئاكىڭىزنىڭ يېڭىدىن ئادەم بولىدىغانلىغىغا ئىشىنىمەن، چۈنكى بىز دىگەن ياش ــ دە. يەنە بىر گەپ، بوش ۋاقىتلىرىڭىزدا ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان دەرسلەرنى تەكرارلاپ قويارسىز، لاسادىكى ھەرقايسى ئورۇنلار پات ئارىدا ئىشچى ئالماقچى، يۇرتىمىزنىڭ ئەتىسى بىزنى چاقىرماقتا، ھەر بىر ياش بارلىق كۈچى بىلەن يۇرتىنى گۈللەندۈرۈشكە ئاتلىنىشى كېرەك، تەقەززالىق بىلەن كۈتۈمەنكى..."

ساقچى يىگىت يىراقلاپ كەتكەن ئىدى...

ناچىن ماغدۇرسىزلىنىپ، پۈتىنى ئارانلا يوتكەپ ئاق تېرەككە ئېسىلىۋالدى ۋە يۇزىنى تېرەككە يېقىپ، مۇشۇ چىگىقى چۈش مەز-

گىلىدىكى جىملىقتا ساقچى يىگىتنىڭ ئۇزاقلىشىپ كېتىۋاتقان قارىسىغا چوڭقۇر مېھرى بىلەن قارايتتى، نىمىشقىدۇ، ناچىنىڭ كوڭلى يېرىم بولۇپ يىغلىۋالغۇسى كېلەتتى.

شۇنىڭدىن ئېتىۋارەن، توت كوچا ئاغزىدىكى بۇ مەيخانا غايىپ بولدى.

ئارىدىن بىرنەچچە كۈن ئوتمەيلا، بۇ يەردە يەنە بىر مەيخانا پەيدا بولۇپ قالدى، مەيخانىنىڭ خوجايىنى سەپكۈنلۈك، خۇشخۇي، دوغلاققىنا بىر قىز ئىدى.

(«شىزاڭ ئەدەبىيات ـ سەنئىتى» ژورنىلىنىڭ
1982 ـ يىللىق 2 ـ سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.)

تەرجىمە قىلغۇچى: ئابدۇللا ئابلىز.
تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: خوجائابدۇللا ئوسمان.

روهىي هال تەسۋىرى ۋە ئالۋ ئېقىمى

جالۋ دېلىن

دېگىزدىنمۇ چوڭ مەنزىرە ئاسماندۇر؛ ئاسماندىنمۇ چوڭراق بىر مەنزىرە بارکى، ئۇ بولسىمۇ ئىنسانىنىڭ ئىچكى دۇنياسىدۇر.

ـــ ھۈگو

1

«ئاتا ۋە بالا» دىگەن بىر ھەجۋى سۈرەت بار ئىكەن: «پارىژ مۇناسىترى» دىگەن فىلىم ئۇچۇن ئىشلەنگەن ئېلان سۈرىتىنىڭ ئالدىدا ئاتا ـ بالا ئىككىيلەن ئاشۇ سۈرەت ئۈستىدە مۇھاكىمە يۈرگۈزۈپ تۇرۇپتۇ. ئېلان سۈرىتىگە بولسا دوڭ، بىر كوزى قۇيۇلۇپ كەتكەن

قوڭغۇراقچى گاشمودو دىگەن غەلىتە ئادەم بىلەن كاتتا سالاپەتلىك مۇناستىر پوپى سىزىلغان. قاراپ تۇرغان بالا ئاتىسىدىن: "بۇ ئىككىسىدىن كىم ياخشى ئادەم، كىم ئەسكى ئادەم؟" دەپ سوراپتۇ. بالىنىڭ ئاتىسى: "تەجرىبىلەرگە قارىغاندا، ئومۇمەن، راۋرۇس كەلگەن ئادەملەر چوقۇم ياخشى ئادەم بولىدۇ؛ ئومۇمەن، سەت ئادەملەر چوقۇم ئەسكى ئادەم بولىدۇ" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئادەمنىڭ چوقۇم كۆلگۈسى كېلىدۇ. ئاتا بولغان ھىلىقى ئادەم شۇنىڭ ئۈچۈن ياخشى ئادەمنى ئەسكى دەپ، ئەسكى ئادەمنى ياخشى دەپ قارىغانكى، ئۇ تۇرمۇش ئەملىيىتىنى ئاساس قىلماي، سۇبېكتىپ خىيالغا ئاساسەن خاتا خۇلاسە چىقارغان.

رىيال ھاياتتىكى ئادەملەر ئەزەلدىن مۇرەككەپ ۋە ھەر خىل بولىدۇ. تېشى چىرايلىق، ئىچمۇ چىرايلىق، تېشى سەت، ئىچمۇ سەت بولغان، تېشى بىلەن ئىچى ئوخشاش ئادەملەر، دەرۋەقە، ئاز ئەمەس؛ لېكىن تېشى چىرايلىق بولغىنى بىلەن ئىچى سەت، تېشى سەت بولغىنى بىلەن ئىچى چىرايلىق ئادەملەرمۇ يوق ئەمەس. ھۆگونىڭ قەلىمى ئاستىدىكى قوڭغۇراقچى غەلىتە ئادەم بىلەن مۇناسىتىرنىڭ پوپى تېشى بىلەن ئىچى ئىنتايىن زىت بولغانلار ئۈچۈن تىپىك مىسالدۇر. بۇنداق ئادەملەر ئېلىمىزنىڭ كىلاسسىك ئەسەرلىرىدىمۇ ئاز ئەمەس. "سەت پەتەك" دەپ ئاتىلىدىغان ۋۇ دالاڭنىڭ قەلبى ئالتۇندەك ساپ. چىرايلىق نوچى دەپ ئاتىلىدىغان شىمىنچىڭ بولسا ۋۇدالاڭنىڭ خوتۇنىنى تارتىۋېلىپلا قالماي، بەلكى ئۇنى مۇلتۇرۇپ سىرنى يوشۇرماقچى بولىدۇ، ئۇنىڭ تەبىئىتى چىلبۇرنىكىدىنمۇ ۋەھشى. لۇي بۇ چىرايلىق ئەمەس، لېكىن سەت ئەمەس. ئەگەر يۇقۇرقىدەك "ئومۇمەن...چوقۇم..." دىگەن فورمۇلا بويىچە قارايدىغان بولساق، ئۇ ھالدا ئۇ ياخشى ئادەم بولىدۇ. ئەمما ئۇ ئەسكى ئادەم.

غان بولساق، ئۇنىڭ جايىدا چىقىشى ناتايىن.

ئەمسە قانداق قىلغاندا ئادەملەرنى ھەقىقى تۇردە چۈشەنگىلى، بىلگىلى، ئىگەللىگىلى بولىدۇ؟ ئەڭ ياخشى ئۇسۇل ئادەملەرنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى ئېچىپ، ئىچكى سىرىنى كورسىتىپ بېرىش، ئادەملەرنىڭ روھى ئۇستىدە ئەتراپلىق رەۋىشتە دادىل، باتۇرلۇق بىلەن ئىزدىنىش. كونىلار "ئادەمنىڭ ئوزىنى تونۇغانلىق كوڭلىنى بىلگەنلىك ئەمەس" دەيدۇ. بۇ ئادەمنىڭ كوڭلىنى بىلىشنىڭ ئادەمنىڭ ئوزىنى تونۇشتىن تەس ئىكەنلىگىنى، ئادەمنىڭ كوڭلىنى بىلگەندىلا ئادەمنىڭ ئوزىنى ھەقىقى تۇردە تونۇغىلى بولىدىغانلىغىنى بىلدۇرىدۇ. ئەدىبىيات "ئادەم ئىلمى"دۇر. قانداق قىلىپ ئادەمنى "جانلىق" قىلىپ تەسۋىرلەش ئەزەلدىن يازغۇچىلار ئەھمىيەت بېرىپ كەلگەن ۋە ئەملىيەتتە شۇنداق قىلىشقا تىرىشىپ كەلگەن مەركىزىي مەسىلە. بولۇپمۇ نەسرى ئەسەرلەر ئىجادىيىتىدە "ئادەم تەسۋىرى" تېخىمۇ بەكرەك ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇلىدۇ. لېنىن: "ھىكايىچىلىقتا پۈتكۈل ھالقا ئاشۇنداق تىپىك خاراكتىر ۋە روھىي ھالەتلەرنى ئايرىم مۇھىتقا قويۇپ تەھلىل قىلىشتا" دەيدۇ. دېمەك، پىرسۇناژلارنىڭ تىپىك ئوبرازىنى يارىتىشتا، روھىي ھال تەسۋىرى ئىنتايىن مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ.

2

روھىي ھال — ئۇنسىز تىل، ئۇنى كورگىلىمۇ، تۇتقىلىمۇ بولمايدۇ، ئۇ كىشىلەرنىڭ مىڭسىگە يوشۇرۇنغان بولىدۇ، لېكىن ئۇ كۆزەتكىلى بولمايدىغان سىرلىق نەرسە ئەمەس. كىشىلەرنىڭ ھەركەت-

پائالىيەتى ھامان روھىي ھالىنىڭ تىزگىنلىشىدە بولىدۇ، ئۇ روھىي ھالىنىڭ **چەتئەللەشتۈرۈلۈشى** ياكى **ھەركەتئەللەشتۈرۈلۈشىدۇر.** دېمەك، ھەركەت داۋامىدا پىرسۇناژلارنىڭ روھىي ھالىتىنى سۈرەتلەپ، ئالاھىدە شارائىتتىكى تىپىك روھىي ھالىتىنى ئېچىپ بېرىش ريالىزملىق روھىي ھال تەسۋىرىدىكى ئاساسلىق ئۇسۇل بولۇپ قالغان. ھەممەيلەنگە ئايانكى، لى كۇيي ئىككى گەپنىڭ بىرى بولسىلا ئاچچىقلاپ، ئىككى قولىدىكى ئىككى پالتىسىنى ئويىنىتىپ قىر، چاپ قىلىدىغان قوپال، قارام باتۇرلاردىن بىرى بولسىمۇ، لېكىن گايىدا ناھايىتى شەپقەتلىك ئادەم ئىكەنلىگىنىمۇ ئىپادىلەيدۇ. «سۇ بويىدا» نىڭ 43-بابىدا، لى كۇينىڭ ئويىگە قايتىپ، ئانىسىنى لياڭشەنگە ئېلىپ قايتاقچى بولغان چېغىدا، يولدا يالغان لى كۇيي — لى گۇيگە ئۇچراپ قالغانلىغى تەسۋىرلىنىدۇ. لى گۇيي ئەلۋەتتە لى كۇيگە تەڭكېلەلمەيدۇ، بىر قېتىم ئېلىشىشقا بەرداشلىق بېرەلمەي قالىدۇ-دە، لى كۇيي ئۇنى "يەرگە بېسىپ، بىر پۇتى بىلەن مەيدىسىگە دەسسەيدۇ". لى كۇينىڭ مىجەزىدىن ئېيتقانىدا، ئۇ ئۇز نامىنى سېتىپ ئەسكىلىك قىلغان بۇنداق بىر ھازامزادىگە ھەرگىز رەھىم قىلمايتتى. لېكىن لى گۇيي ئويۇمدە توقسان ياشلىق قېرى ئانام بار، قارايدىغان ئادەمنى يوق، "جېنىم ئاكا، مېنى ئولتۇرسىڭىز ئىككى ئادەمنى ئولتۇرگەن بولىسىز" دېگىنىدە، لى كۇينىڭ كۆڭلى ئېرىپ، ئېچىدە: "مەن ئانامنى ئېپكېتىمەن دەپ كېلىپ، ئۇز ئانىسىنى باقىدىغان بىرسىنى ئولتۇرسەم، مېنى يەرمۇ، كوكمۇ كەچۈرمەس" دەپ ئويلاپ، ئۇنى ئولتۇرمەك ئۇ ياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە ئۇنىڭغا ئون سەر كۆمۈش بېرىپ، نەسىھەت قىلىپ ئۇنى يامان يولدىن قايتۇرىدۇ. ھەركەت داۋامىدا كىشىنىڭ روھىي ھالىنى تەسۋىرلەش دېگەن

مۇشۇ بولۇپ، دىخان ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان بۇ قارا پايىم قەھ-رىمانىنىڭ ساددا، ئاق كۆڭۈل، مېھرىۋان، ئانىغا ھورمەت قىلىدىغان خاراكتىر ئالامەتلىرىنى بىر تەرەپتىن تەسۋىرلەپ بەرگەن.

ھەركەت بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان روھىي ھالىلار يەنە پىرسۇناژلارنىڭ چىراي ئىپادىسى، تۇرقى ۋە روھىي قىياپىتى بولۇپ، ئۇمۇ پىرسۇناژلارنىڭ روھىي دۇنياسىنى ئېچىپ بېرىشتىكى بىر خىل ئۇنۇملۇك ئۇسۇل. «ئۇچ دولەت ھەققىدە قىسسە»دە، ساۋ ساۋنىڭ چىبىدا قاتتىق مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ، پۇتۇن قوشۇنى تامامەن دىگۈ-دەك ھالاك بولىدىغانلىقىغا تەسۋىرلىنىدىغان بىر باپ بار. رومانىدا ساۋ ساۋنىڭ قېچىپ ۋۇلىن، خۇلۇكۇ، خۇارۇڭداۋ قاتارلىق يەرلەرگە كەلگەنلىگى، شۇ چاغدا دۇشمەن تۇش-تۇشتىن قوغلاپ كېلىۋاتقان-لىغى، ئەھۋالىنىڭ ئىنتايىن خەتەرلىك ئىكەنلىگى تەسۋىرلىنىدۇ. ساۋ ساۋ يىغلاپ-قاخشاپ ئولتۇرمايدۇ، ئەكسىچە ئۇدا ئۇچ قېتىم قا-قاقلاپ كۈلىدۇ. كېيىن نەنجۇنگە كېلىپ ھالاكەتتىن قۇتۇلۇپ قالىدۇ، يولى بويىچە بۇ كۈلىدىغان ۋاقىت بولسىمۇ، لېكىن ئۇ كۈلمەيدۇ، ئەكسىچە تازا يىغلايدۇ. بۇ ئۇچ قېتىم كۈلۈش ۋە بىر قېتىم يىغلاش تولىمۇ غەلىتە بولغاچقا، كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى تارتىدۇ. لېكىن گەپ ئاشۇ "غەلىتە"لىكتە. ساۋ ساۋ ئوبدان بىلىدۇكى، خەتەرلىك پەيتلەردە لەشكەرلەرنىڭ روھىي كەيپىياتى بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ، ئۇچ قېتىم كۈلۈش بىلەن ھەم ھەربى ۋەزىيەتنى پەدەزلىگىلى، ھەم لەشكەرلەر-نىڭ روھىغا ئىلھام بەرگىلى بولىدۇ. توتىنچى قېتىم، كۈلىدىغان يەردە ئەكسىچە يىغلايدۇ، بۇنىڭدا ئازراق ھەقىقى ئەھۋال يوق دىگىلى بولمايدۇ، كوپرەگى ھال تارتىش، يىغلىغىنىنى قەستەن خەقىقە كورسىتىش. مۇشۇنداق ئۇچ قېتىم كۈلۈپ بىر قېتىم يىغلاش نۇرغۇن

جەڭگاھلاردا جەڭ قىلغان بۇ تەڭدىشى يوق قەھرىمانىنىڭ خاراكتىر ماھىيىتىگە ۋە روھىي ھالەت ئالامەتلىرىگە ئۇيغۇن كېلىدۇ.

ئادەمنىڭ ھىسسىيات ئىپادىسى ئادەمنىڭ روھىي ھالىتىگە ئوخشاش مول-مۇرەككەپ، ئوزگىرىشچان بولىدۇ، ئۇنى يېغلاش بىلەن كۈلۈشتىن ئىبارەت ئىككى خىل ھىسسىيات ئىپادىسى بىلەن يېغىنچاقلاپ كەتكىلى بولمايدۇ، ئەلۋەتتە. ئۇستا يازغۇچى پېرسۇناژلارنىڭ تۇرلۇك ئوزگە خاس ھىسسىيات ئىپادىسىنى ماھىرلىق بىلەن چىڭ تۇتۇۋېلىپ، ئۇنى پېرسۇناژلارنىڭ خاراكتېرىنى ۋە روھىي ھال ئالامەتلىرىنى سۇرەتلەشكە تەتبىقلايدۇ. جېك لوندوننىڭ «پارا-خوت سۇپىسىدىكى لەمپە ئاستىدا» دېگەن ئەسىرىدە گۇزەل كالۇسسېرىس خېنىمنىڭ تىللانى دېگىزغا تاشلاش بىلەن ئەقىللىق، چاققان بىر بالىنى قىزىقتۇرۇپ دېگىزغا سەكرىتىپ، قانداق قىلىپ لەھەڭگە ئىككى پارچە قىلغۇزۇۋەتكەنلىگى تەسۋىرلىنىدۇ. ئۇ خېنىمنىڭ شۇ چاغدىكى ھىسسىيات ئىپادىسى مۇنداق:

ــ مېنىڭ... مېنىڭ ئۇخلاپ چۈشۈمگىمۇ كىرىپ باقمىغان.ــ ئۇ سوزلەۋېتىپ قىسقا ۋە ئەسەبىلەرچە كۈلەتتى. ئۇنىڭ پۈتكۈل ھاكاۋۇرلۇغى ئۇنى ئوزىنى تۇتۇۋېلىشقا دەۋەت قىلاتتى... ئۇنىڭ كوزىدىن قورقۇنچلۇق بولغان ئېچىنىش ھالىتى چىقىپ تۇراتتى، كالپۇگى توختىماي تىترەيتتى.

ئۇ ھېچ ئىش يوز بەرمىگەندەك قىياپەتكە كىرىۋالغىنىدا يەنىلا ناھايىتى ھاكاۋۇر ئىدى، لېكىن ئۇنىڭ **ئەسەبىلەرچە كۈلكىسى، تىترەپ تۇرغان كالپۇگى، قورقۇنچلۇق كوز ھالىتى** بولسا ئۇنىڭ يوشۇرالمايدىغان ئېچكى قورقۇنچىسىنى كورسىتەتتى.

3

"گەپ كوكۆل ساداسىدۇر، ئەگەر بىر كىشىنى بىر ئىش توغرىسىدا گەپ قىلغۇزۇشقا توغرا كەلسە، ئالدى بىلەن ئۇ كىشىدە ئاشۇنداق دېيىش نىيىتىنى تۇرغۇزۇش كېرەك." (لى يۇي: «ئەدەبىي پارچىلار») پىرسۇناژلارنىڭ سوزى ھامان پىرسۇناژلارنىڭ ئىدىيىۋى ھىسسىياتىنى ئىپادىلەيدۇ. شۇڭا ئۇ پىرسۇناژلارنىڭ ئىچكى دۇنياسىنىڭ تومۇرىنى ئىگەللەشنىڭ ئۇنۇملۇك ۋاستىسىدۇر.

مۇنەۋۋەر ئەسەرلەر كوپ ھاللاردا تازا ئوبدان تاۋلانغان خاراكتېرلىق تىل ئارقىلىق پىرسۇناژلارنىڭ تۇرقىنى، ھوسنى-جامالىنى، روھىي ھالىنى ناھايىتى جايىدا سۈرەتلەپ بېرىدۇ. «ھاملىت»تا قەھرىمان ئوز دادىسىنى—پادىشانى ئولتۇرگەن قاتىلنىڭ كىم ئىكەنلىگىنى بىلىش ئۈچۈن بىر ئويۇننى تەييارلاپ، پادىشا بىلەن خانىشنى ئويۇن كورۈشكە تەكلىپ قىلىدۇ. ئويۇندىن كېيىن خانىش ھاملىت بىلەن پاراڭلىشىدۇ:

خانىش: ھاملىت، سەن **دادامنى** قاتتىق رەنجىتىپ قويدۇڭ.

ھاملىت: ئاپا، سىز **دادامنى** قاتتىق رەنجىتىپ قويدىڭىز.

بىرلا سوزنىڭ ئوخشىماسلىغى ئارقىسىدا ئىككىيلەننىڭ **روھىي ھالىتى، ھىسسىياتى** ۋە سوزىنىڭ مەزمۇنى تامامەن باشقىچە بولۇپ چىققان. ئالدىنقى "دادا" كرۇدىسىنى، كېيىنكى "دادا" كرۇدىس تەرىپىدىن قەستلەپ ئولتۇرۇلگەن ھاملىتنىڭ ئوز دادىسىنى كورسىتىدۇ. ھاملىتنىڭ سوزىدە مەنە يوشۇرۇنغانلىقى، ئەمما بۇ تەئەددى بولۇپ، مەۋقەسىنى ۋە نومۇسىنى يوقاتقان ئانىسىغا ئاگاھلاندۇرۇش بېرىشتە

ئوغۇلنىڭ ساقلاپ قېلىشقا تېگىشلىك سۈپىتى ساقلاپ قېلىنغان.

«سۇ بويىدا»نىڭ 21-بابىدا يەن پوشى سۈڭ جيائېنىڭ ماتېريال بوقچىسىنى تېپىۋېلىپ، ئۇنىڭ ئىچىدىن لياڭشەن ئەزىمەتلىرىنىڭ باشلىغى چاۋ گەي يازغان بىر مەكتۇپ خەتنى كورۇپ قالدۇ-دە، بۇنىڭغا مەھكەم ئېسىلىپ، خوشاللانغان هالدا: "...ئەمدى هەدىگىز ئاستا-ئاستا كوچىلىگىزنى ئاچىدۇ!" دەيدۇ. مۇشۇ بىر ئېغىز گەپىمۇ بۇ خوتۇننىڭ قۇۋۋەرلىك ئەپتىنى تولۇق ئاشكارلاپ بېرىدۇ ۋە ئۇنى ئاڭلىغان كىشىنىڭ قۇيقا چېچى تىك بولىدۇ. «قىزىل راۋاقتىكى چۇش»نىڭ 28-بابىدا دەييۇي باهار هەسرىتىدە، توزىغان چېچەكلەرنى كومۇپ قويۇشقا مېڭىپ، چېچەكلەر تۆپەيلىدىن ئىختىيارسىز هەسرىتى قوزغىلىپ، يىغلىغان پېتى بىرنەچچە كۆپلەت شېئىر ئوقۇغاندا، بۇنى دەل قاپتالدا تۇرغان باۋيۇي ئاڭلاپ قالىدۇ. باۋيۇي سوزلىشەي دېسە، دەييۇي رەت قىلىدۇ. بۇ چاغدا باۋيۇي ئۇنىڭغا مۇنداق دەيدۇ:

"هەي...! دەسلەپتە، سىز كەلگىنىڭىزدە، مەن سىزگە ئويۇنكۇلكە قىلىشىپ بېرەتتىمغۇ؟ مەن ئامراق نەرسە سىزگە كېرەك بولۇپ قالسا، بېرىۋېتەتتىم؛ مەن ياخشى كورگەن غىزانى سىزنىڭمۇ ياخشى كورىدىغانلىغىڭىزنى ئاڭلىسام، شۇئان پاك-پاكىز ئېلىپ قويۇپ، سىزنىڭ قايتىپ كېلىشىڭىزنى كۈتۈپ تۇراتتىم. بىر جۈزىدا غىزا يەپ، بىر كاروۋاتتا ئۇخلىشاتتۇق. چوڕىلەر ئويلاپ يېتەلمىگەن نەرسىدىن سىزنى خاپا بولۇپ قالمىسۇن دەپ، چوڕىلەرنىڭ ئورنىدا مەن غېمىنى قىلىپ قويماتتىم. مېنىڭ ئويۇمچە: بىز ئىككىيلەن كېچە-گۈندۈز تارتىپ چوڭ بولغىچە، مەيلى يېقىن ئوتەيلى، ئىناق بولايلى، ئىش قىلىپ، ئاخىرىغىچە ئەپ ئوتكەندىلا باشقىلاردىن

ئوبدان ئىكەنلىگىمىزنى بىلگىلى بولمىدىكەن. بۇگۈنكى كۈندە سىز چوڭ بولۇشىڭىز بىلەن ئىستەكلىرىڭىزمۇ چوڭىيىپ، مېنى كوزىڭىزنىڭ قىرىغىمۇ ئالماس بولمىدىغانلىغىڭىزنى ئويلىماپتىمەن...»

ئانچە جىق بولمىسىمۇ، لېكىن باۋيۇيىنىڭ چىن يۈرىكىدىن چىققان دولقۇنلۇق ۋە رېتىمى ئېنىق بولغان بۇ سوزلەر ئەسلىدە توختىماي داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان مۇھەببىتىنى تېخىمۇ يايرىتىپ، سىلىق ۋە تەسىرلىك قىلىۋېتىدۇ. بۇنداق ئەسەرلەرنى ئوقۇغان ئادەملەر تىل سەنئەتكارلىرىنىڭ بۇنداق يۇقۇرى تىل ماھارىتىگە ئاپىرىن ئوقۇماي تۇرالمايدۇ، پىرسۇناژلارنىڭ بۇنداق سوزلىرى ھەقىقەتەن كىشىنى «ئاۋازىنى ئاڭلىساڭ، ئوزىنى كورگەندەك بولـ سەن»، «سوزىنى ئاڭلىساڭ، قەلبىنى بىلگەندەك بولىسەن» دىگەن تۇيغۇغا كەلتۈرىدۇ.

4

«بىلىقلارنىڭ ئۇزۇشىگە دېگىز كەڭرى بولسا، قۇشلارنىڭ ئۇچۇشىغا ئاسمان كەڭرى»، روھىي دۇنيا ئۇستىدە ئىزدىنىشنىڭ ئۇسۇلىلىرىمۇ كوپ، بۇنىڭ ئىچىدە پىرسۇناژلارنىڭ ئېچىدە ئوزى بىلەن ئوزىنىڭ سوزلىشىشى ئىچ-باغرىنى ئېچىپ بېرىشنىڭ مۇھىم بىر ۋاستىسى. بالزاكنىڭ «گورىيو بوۋاي» دىگەن ئەسىرىدە بىر شەخس بولۇپ، دىالوگدا شۇ بىر ەيلەننىڭ سوزىلا خەنزۇچە خەت ھىساۋىدا 5000 خەتكە يېتىدۇ. بۇ يەردە ئۇنىڭدىن بىر ئابزاس مىسال كەلتۈرىمىز:

"...سەن پارىژلىقلارنىڭ قانداق يول ئاچقانلىغىنى بىلەمسەن؟ ئۇلار يولنى تالانتى بىلەن ئەمەس، چىرىكلىگى بىلەن ئاچقان. بۇ ئادەم دوڭسىنىڭ ئىچىگە زەھەرلىك ئوقىدەك گۇلدۇرلەپ بېرىپ كىرىۋالالمىسام، ئوتكۇر يۇقۇملۇق كېسەلدەك كىرىپ كېتىشىڭ كېرەك. ئاق كوكۇل-سادىقلىق ئەسقاتمايدۇ. تالانت ئىگىسىنىڭ قۇدرىتىگە كوپچىلىك تىز پۈكۈشى مۇمكىن؛ ئالدى بىلەن، سېمىزلىدىن بولۇپ بەرمەي ھەممىنى ھاپ ئەتتى دەپ ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن لەنەت ياغدۇرۇشى مۇمكىن؛ لېكىن ئۇ چىڭ تۇرىدىغان بولسا، كىشىلەر ئىتائەت قىلىدۇ؛ قىسقىسى، سېنى تۇپراقتا كومۇۋېتىشكە ئامال قالالمىغان چاغدا، ساڭا سەجدە قىلىدۇ....جەمىيەتتە ئاقانچىلار تولۇپ يېتىپتۇ، چىرىكلىك بولسا، ئاقانچىلارنىڭ قوزالى، سەن ھەممە يەردە ئۇنىڭ تىغى بارلىغىنى ھېس قىلىسەن. بەزى ئەركەكلەر پۈتكۈل تەئەللۇقاتى 6 مىڭ فرانك مائاشلا ئىكەنلىگىگە قارىماي، خوتۇنىنىڭ كىيىم-كېچىگى ئۈچۈنلا ئون مىڭ فرانكتىن كوپرەك پۇل خەجلەيدۇ. بەزى خوتۇنلارنىڭ ئاقسوڭەكلەر پالاتاسىنىڭ ئەزالىرىنىڭ شاھزادىلىرى بىلەن بىرلىكتە كالاسكىغا چۈشۈپ مەركەزىي كوچىلاردا سەيلە قىلىۋېلىش ئۈچۈنلا ئۇزىنىڭ تېنىنى ساتقانلىغىنى كۆرسەن ... ھايات ئاشخانىغا ئوخشاش ئاشۇنداق سېسىق نەرسە. لېكىن ئويۇن-تاماشا قىلىش ئۈچۈن قولۇڭنىڭ پاسكىنا بولۇپ كېتىشىدىن قورقما، ئىش ئوتۇپ كەتكەندىن كېيىن قولۇڭنى پاكىز يۇيۇۋەتسەڭلا بولدى: بۇگۈنكى ئەخلاق دېگەن نەرسە ئەنە شۇنچىلىكلا....."

بۇ سوزلەرنى ئوقۇغاندىن كېيىن، بۇ سوزنى قىلغۇچى پىرسۇناژ

توغرىسىدا قانداق تەسىراتقا كېلىسىز؟ سوزسىز بۇ كىشىنىڭ بىلىمىنىڭ ناھايىتى چوڭقۇر بولۇپ، شۇ چاغدىكى جەمىيەتنىڭ قاراڭغۇ ئېچىكى ئەھۋالىنى بەش قولىدەك ئېنىق بىلىدىغانلىغىنى، ۋەزىيەتكە بولغان باھاسىنىڭ دەل جايىدا ئىكەنلىگىنى، كاللىسىنىڭ سەگەك، پىكرىنىڭ چوڭقۇرلۇغىنى ھىس قىلىسىز: شۇنداقلا بۇ كىشىنىڭ خېلى قورقۇنچلۇق كىشى ئىكەنلىگىنى، رىيالليقا نارازى ئىكەنلىگىنى، بىراق ئىنقىلاۋىي ۋە ئىلغار ئارزۇدا ئەمەس، بەلكى مەنپەئەتپەرەسلىك ئاساسىدىكى تۆتۈق كەيپىياتنى ئاساس قىلغانلىغىنىمۇ ھىس قىلىسىز. ئۇنىڭ يۇقۇرىغا ئورلەشتىكى قالتىس ھۇنىرى "زەمبىرەك ئوقىدەك گۈلدۈرلەپ بېرىپ كىرىۋالالمىسا"، ئوتكۇر يۇقۇملۇق كېسەلدەك كىرىپ كېتىشىك كېرەك" دىگەندىن، كىشىلىك پەلسەپىسى "ئويۇن-تاماشا قىلىش ئۈچۈن قولۇڭنىڭ پاسكىنا بولۇپ كېتىشىدىن قورقما، ئىش ئوتۇپ كەتكەندىن كېيىن قولۇڭنى پاكىز يۇيۇۋەتسەڭلا بولدى" دىگەندىن ئىبارەت، مانا بۇ ئۇنىڭ شەپقەتسىز روھىنى، پەسكەش ۋاستىسىنى، قارا نىيەتلىك قىياپىتىنى تولۇق ئاشكارىلاپ بەرمەمدۇ؟ بۇ كىم؟ بۇ-ئاتاقلىق فۇتولىك! فۇگەي سارىيىدا ئوبدان يوشۇرۇنغان جاھانگەشتە قاراقچى، قاچقۇن تۇتقۇن! ناھايىتى جانلىق بۇ ئېچىكى دىالوگ پىرسۇناژنىڭ روھىي سىرىنى ئېچىپ بېرىشتە نەقەدەر مۇھىم رول ئويناشقان-ھە! گۆخۇانىڭ «فۇرۇكجېن» دىگەن ئەسىرىدە، "گۈزەل پەرىزات" خۇ يۈيېڭنىڭ يامان كۆچىلەرنىڭ زىيانكەشلىگىگە ئۇچرىغانلىقىنى، پانا ئىزدەپ ئويىگە قايتقانلىغى، ئىشك باقارنىڭ ئۇنى كورۇپ، خۇددى ئالۋاستىدىن قورقۇپ ئارقىغا داجىغاندەك بىر قەدەم ئارقىسىغا داجىغانلىغى تەسۋىرلىنىدۇ. بارلىق ياشلارنىڭ ئۇنىڭ بىلەن كارى بولمايدۇ.

ئىلاجسىز، ئۇ ئاخىر پارتىيە ياچەيكىسىنىڭ شۇجىسى مەن گېڭىنىڭ يېنىغا باردۇ. "پۈتۈن بەدىنى يەردىن كوتىرىلىپ ئۇچۇۋاتقاندەك، پۈتىنىڭ ئاستى يۇمشاق بولۇپ، ماڭسا ئازراقمۇ ئاۋاز چىقمايتتى... ھە، مەن گېڭ ئاكا، مەن گېڭ ئاكا، ئۇ چاغلاردا سىز مېنى خوتۇنلۇققا ئالالمايتتىڭىز، ... سىز پارتىيىلىك بولغاچقا مەندەك بىر ئايالنى خوتۇنلۇققا ئالالمايتتىڭىز ... لېكىن سىز ۋەزىپىڭىز دەرياسىنىڭ بويىدىكى پىرىستانىنىڭ تاش سۈپىسىدا مېنى قۇچاقلىغانىتىڭىز، مېنى سويىگەنىتىڭىز. مېنى شۇنچە قاتتىق قۇچاقلىغان ئىدىڭىزكى، قوۋۇرغىلىرىم ئاغرىپ كەتكەنتى. سىز بۇ ئالەمدە مېنى قوغدايمەن دەپ قەسەم ئىچكەن ئىدىڭىز... مەن گېڭ ئاكا، ھەي مەن گېڭ ئاكا، پىرىستانىنىڭ ئورنى ئۆزگىرىپ كەتكىنى يوق، ئاشۇ تاش سۈپىمۇ تېخىچە تۇرۇپتۇ... سىز يەنىلا مېنى قوغدامسىز، قوغدامسىز... ئېخ مەن گېڭ ئاكا، مەن گېڭ ئاكا، سىڭلىڭىزنى قۇتقۇزۇپ قېلىڭ، مېنى قۇتقۇزۇۋېلىڭ ..." — ئاق كوڭۈل، ھەسسىياتلىق بۇ ئاجىزەنىڭ قاراڭغۇ باسقان، قاغجىراپ قالغان بىر مەنىۋى خارابىدە تۇرۇپ، قەلبىدىكى ئادىشغا قۇتقۇزۇۋېلىش توغرىسىدا روھىي جەھەتتىن مۇراجەت قىلىشى ھەقىقەتەن ئادەمنى يىغلىتىدۇ ۋە چوڭقۇر ئويغا سالىدۇ.

5

بىر مەنزىرە بىر خىل كەيپىياتتۇر، مەنزىرە تەسۋىرىدىن مەقسەت روھىي ھالەتنى بايان قىلىشتۇر.

نەسرى ئەسەرلەر ئىجادىيىتىدە كورۇلىدىغان مەنزىرە ۋە مۇھىت، كوپ ھاللاردا، "ئادەملەشكەن تەبىەت"تىن ئىبارەت. «قىزىل

راۋاقتىكى چۇش»تىكى ئۇچ قىزنىڭ يېتىپ قوپىدىغان ئويلىرىنى سېلىشتۇرۇپ كورەيلى: دەييۇينىڭ هويلىسى "خۇددى سۈمرۇغىنىڭ قۇيرۇقلىرى يەلپۇنۇپ ۋە ئەجدىها نالىسى ياڭراپ تۇرغاندەك بوستانلىق بولۇپ"، سارايدا "سەپكۇنلۇك بامبۇك پەردە يەرگىچە ئېسىلىپ تۇراتتى، ئىنسانىنىڭ تەۋشى يوق ئىدى"، "دەرىزىنىڭ كوك شايى كوزنەكلىرىدىن بىلىنەر-بىلىنمەس ئۇرۇپ تۇرغان مەيىن خۇشپۇراق سېزىلەتتى"—مانا بۇ دەييۇينىڭ هويلىسى بامبۇكزار ساراي. بۇ يەردە بۇ ئويدە تۇرغۇچى پىرسۇناژ ئوتتۇرىغا چىقىرىلمىغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ جىمجىتلىقنى خالايدىغان هىسسىياتى، شائىرلارغا خاس خىسلىتى مانا مەن دەپ كورۈنۇپ تۇرمامدۇ؟ باۋچەينىڭ ئاساسىز رۇنزار هويلىدا يەيدىغىنى "لېڭشياڭۈەن دورىسى"، تۇرىدىغان ئويى "هىچقانداق زىننەت بۇيۇملىرى يوق" بىر خىل "قار ئوڭكورى" سىمان ئوي، بۇ، دەل مۇشۇ قىزنىڭ ئەسلىي مەنپەئەتكە ئەهمىيەت بېرىپ هىسسىياتقا ئانچە بەك ئەهمىيەت بەرمەيدىغان، كوڭلى مۇزدەك سوغ ئىكەنلىگىنى ئەكس ئەتتۇرۇپ بەرمەمدۇ؟ تەن چۇنىنىڭ تۇرار جايى بولسا باشقىچە: "ئۇچ ئېغىز قىلىپ ئايرىلمىغان چوڭ بىر ئوي بولۇپ، چوڭ مەرمەر شىرە قويۇلغان، شىرەگە مەشهۇر خەتتاتلارنىڭ خەت ئۈلگىلىرى ۋە نەچچە ئون سىياداڭ تىزىلغان. هەر خىل رەڭدىكى قەلەمدان ۋە قەلەم يۇغۇچىلارغا سېلىپ قويغان قەلەملەر ناهايىتى كوپ ئىدى، ئاۋۇ تەرەپتە رۇياۋ خۇمداندا پىشۇرۇلغان چوڭ بىر تام لوڭقىسى تۇراتتى ... غەرپ تەرەپتىكى تامغا مىشياڭياڭ سىزغان تۇمانلىق هاۋا تەسۋىرلەنگەن سۈرەت ئېسىلغان ئىدى." "خۇشخۇي، ئوچۇق مىجەز"لىك، ئوزىگە "روشەنبىي" دەپ لەقەم قويۇۋالغان بۇ قىز يەنە چوڭ يوپۇرماقلىرى كېرىلىپ تۇرىدىغان

باناننى بەك ياخشى كورەتتى، قەيسەر، جاسارەتلىك ھەمدە پاراسەت-
لىك، ئايالار ئۇچۇن شان-شەرەپ كەلتۇرۇشىكە بەل باغلىغان تەن
چۇننىك ئىندىۋىدۇئال خاراكتىرى، مىجەزى ۋە روھىي ھالى مۇشۇ
مەردانە، لېكىن ساددا، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئادەتتىكى قىزلارنىڭكە-
دىن پەرقلىنىدىغان ھوجرىدا ئىپادىلىنىپ تۇرامدۇ؟

سوز كەتمەيدۇكى، تۇرغۇن ھالەت توغرىسىدىكى مۇھىت تەسۋىرى
پىرسۇناژلارنىڭ ئىندىۋىدۇئال خاراكتىرىنى ۋە روھىي ھال ئالامەت-
لىرىنى ئېچىپ بېرىش رولىنى ئويناپالسا، ئېپىزوتلارنىڭ تەرەققىيا-
تىغا بىرلەشتۇرۇلگەن ھەركەت ھالىتىدىكى مەنزىرە تەسۋىرىنىڭ
رولى تېخىمۇ روشەن بولۇپ قالدۇ. «ئاننا كارىنىنا»دا قار-شۇرغان
تەسۋىرلەنگەن بىر يەر بار. كىتى ئۇيۇشتۇرغان تانسىغا ئانانىڭ
كىرىپ كېلىشى، ئاننانىڭ كارامەت خىسلەتلىك ئېچىكى گۈزەللىگى
ۋرونسكىينى ئەسىر قىلىۋالدۇ. ئاننا ۋەقە تەرەققىياتىنىڭ جىددىلىگىنى
تۇيۇپ قېلىپ، غەپلەتە موسكۋادىن پېتېربۇرگقا قايتىدۇ. ۋوگزالدىكى
مەنزىرە رومانداۋ مۇنداق تەسۋىرلىنىدۇ: "قار ئۇچقۇنلىرى پويىزنىڭ
چاقلىرى ئارىسىدا، تۇمۇرۇكلەر ئەتراپىدا، ۋوگزالنىڭ بۇلۇڭ-پۇشقاق-
لىرىدا غۇيۇلداپ ئىسقىرتاتتى ۋە بېرىپ ئوزىنى ئۇراتتى. پويىز، تۇمۇرۇك،
ئادەم ۋە كورۇنىدىغانلىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ بىر تەرىپى قار
بىلەن چۇمكەلگەن، يەنە كېلىپ بارغانسېرى قېلىنلاپ بارماقتا ئىدى.
شۇرغان بىر پەس توختىدى، لېكىن ئارقىدىنلا شۇنداق شىددەتلىك
گۈكۈرەشكە باشلىدىكى، گويا ھېچنىمە ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيتتى".
"مۇشۇ ئارىلىقتا بوران جىمىكى توسالغۇلارنى بوي سۇندۇرغاندەك،
پويىز ئۇستىدىكى قارلارنى ئۇچۇرۇپ چۇشۇردى، ئۇچۇرۇۋېتىلگەن
قاتا لتىر تاراڭغان ئاۋاز چىقراتتى، پاراۋۇز گۈدۈگى ئالدى تەرەپتىن

مۇڭلۇق ۋە غەمكىن ئاڭلانماقتا، شۇرغانىنىڭ ھەممە ۋەھىمىسى ئەمدى ئاننانىڭ نەزىردە تېخىمۇ ھەيۋەتلىك بولۇپ كورۇنمەكتە.“ بۇ شۇرغانىنىڭ ھەيۋەتلىك قىلىپ تەسۋىرلىنىشى چوڭقۇر مەنىگە ئىگە بولۇپ، مەلۇم سىمۋوللۇققا ئىگە. ئۇ، بىر تەرەپتىن، تەبىەت مەنزىرىسىنىڭ ئەينەن تەسۋىرلىنىشى بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن، ئاننانىڭ يۈرىگىدە قوزغىلىۋاتقان بوراننىڭ **ئىنكاسى**. شۇرغان ئانىغا توسۇۋالغىلى بولمايدىغان ”ۋەھىمە“لىك تەسىرنىلا بېرىپ قالماي، بەلكى غەيرەت بېرىدىغان ”ھەيۋەت“لىك تەسىرنىمۇ بېرىدۇ. بۇ ئاساسىي رېئىم ئوز ئىچىگە ئالغان ئىككى خىل ئاھاڭ ئاننانىڭ كەسكىن ئىچكى توقۇنۇشى بىلەن ــ ئاننانىڭ چوڭقۇر قەلبىدىن چىققان ھەم ”خوشاللىق“، ھەم ”ئالاقزادىلىك“ تىن ئىبارەت مۇرەككەپ ئاھاڭ بىلەن بىر بىرىنى يورۇتۇپ، بىر گەۋدىگە ئايلىنىپ كېتىدۇ.

6

چۇش بىر خىل پىسخولوگىيىلىك ھەركەت؛ چۇش رىيال تۇرمۇشنىڭ كوڭۇلدە قايتىلاپ ئەكس ئەتكەن بىر خىل ئەگىرى كورۇنۇشى ياكى ئوزگەرگەن شەكىلدىكى ئىنكاسى. چۇشتە كورۇلگىنى بىر خىل تۇتۇرۇقسىز، خىيالىي دۇنيا بولسىمۇ، لېكىن يازغۇچىلار كوپىنچە چۇش تەسۋىرى ئارقىلىق كىشىلەرنىڭ خاراكتېرىنى ۋە روھىي ھالىتىنى مەلۇم بىر جەھەتتىن سۇرەتلەپ بېرىدۇ. «قىزىل راۋاقتىكى چۇش»تە، پەقەت جيا باۋيۇيدەك شەخسلا ــ ھەم فېودالىق ئەنئەنىۋى ئىدىيىگە ”ئاسىلىق قىلغان غوجام“، ھەم ئەيىش ــ ئىشرەتلىك تۇرمۇش

كەچۈرىدىغان "بىكار تەلەت باي"، كۈن بويى قىزلار ئارىسىدا يۈرىدىغان "شەھۋانە" "قاغىش تەككۈر"لەرلا "غايىپ ئالەمنى چۈشىدە سايا‌ھەت قىلىش"قا مۇڭدۇپپەق بولالايدۇ. بۇنداق چۈشنى "ئەخمەق زوراۋان" شۇڭ پەننىك كورۇشى ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس. گوگولنىڭ ئەسىرى ــ«خان مۇپەتتىشى» («رېۋىزور»)دىكى شەھەر باشلىغى ئانتون ئانتونوۋىچ خان مۇپەتتىشى شەخسەن ئۆزى تەكشۈرگىلى كېلىدىكەن، دېگەن گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بىر چۈش كورىدۇ: " ماڭا بىشارەت بولغانىدەك بولدى: تۇنۇگۈن ئاخشام چۈشۈمدە ئاجايىپ ـ غارايىپ ئىككى چاشقان كورۇپتىمەن. راست، بۇنداق چاشقانىنى ئومرۇمدە كورۇپ باققان ئەمەسمەن: رەڭگى قارا، چوڭلۇغىغا گەپ سىغمايدۇ! چاشقانلار كېلىپ، پۇراپ ـ پۇراپ كېتىپ قېلىشتى." بۇنداق غەلىتە چۈش دەل خىيانەتچىلىك ئادىتىگە ئايلانغان، ۋەھشى ـ ئەخمەق شەھەر باشلىغىنىڭ ئىچ ـ ئىچىدىن قورقۇپ خاتىرجەم بولالمىغانلىغىنىڭ ئەگرى ـ توقاي شەكىلدە ئىپادىلەنگەنلىگى ئەمەسمۇ؟

ئوخشاش بولمىغان خىلمۇ ـ خىل ئەھۋال ئاستىدا چۈش كورىدىغان گەپ. رىيال تۇرمۇشتا ئادەملەر ئوز غايىسى ۋە ئارزۇسى ئىشقا ئاشمىسا ياكى ئۇنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا زادىلا مۇمكىن بولمىسا، كۈندۈزلىرى خىيال قىلىپ كېچىلىرى چۈشىدە كورۇپ، ئوز ئىستىگىنى غايىۋى ئالەمگە باغلايدۇ. «مۇدەنگۈل شپاڭى» دېگەن ئەسەردىكى دۇلنياڭنى ئالساق، فېودالىلىق ئەدەپ ـ قائىدىسىنىڭ بويۇنتۇرۇغى ئاستىدا، ئۇ ئوز ئويىدىن بىر قەدەممۇ نېرى بارمايدۇ، ئۇنىڭ بىرەر قېتىم باغ سەيلىسى قىلىشمۇ ئەخلاقسىزلىق دەپ قارىلىدۇ، پەقەت چۈشىدىلا فېودالىلىق قەيىدزنى ئاقىۋەت بوسۇپ چىقىپ، لېۋ مېڭىمىي بىلەن

ئۇچرىشىدۇ ۋە ئۇنىڭ مۇھەببىتىنى قوبۇل قىلىدۇ. چۈشتىن مۇھەببەت، مۇھەببەتتىن كېسەل پەيدا بولىدۇ، كېسەللىكتىن ئۇلىدۇ ۋە ئولگەندىن كېيىن قايتا تىرىلىدۇ. "تىرىكلەر ئۇلىدۇ، ئولگەندىن كېيىن تىرىلىدۇ. تىرىكلا تۇرۇپ ئولمەيدىغانلار، ئولگەندىن كېيىن قايتا تىرىلمەيدىغانلار مۇھەببەتنى ئەلا بىلمەيدىغانلاردۇر." (تاڭ شىيەنزۇ: «ئاپتورنىڭ بېغىشلىمىسى») "ئاشىق"لار ھايات-ماماتچىگرىسىنى بۇزۇپ تاشلىشى كېرەك-بۇ، ئەلۋەتتە، ئىدىيالىستىك نۇقتىنەزەر، ئۇنىڭغا ئىشەنمەسلىك كېرەك. لېكىن، «مۇدەنگۇل شىپاڭى»دا، چۈش تەسۋىرى ئارقىلىق ياش قىز-يىگىتلەرنىڭ "ئاشىق-مەشۇقلۇغى" بايان قىلىنغان، بۇ چوڭقۇر رومانتىك تۇس ئالغان بايانلار نۇرغۇن كىشىلەرنى ئوزىگە جەلىپ قىلىۋالغان.

كىشىلەر چىگىش-مۇرەككەپ بولغان، گەپ تولا ۋە ھەر خىل بولغان رىيال زىددىيەتلەر ئىچىدە روھىي جەھەتتىن قاتتىق ئازاپلىنىدۇ ۋە ئۇنى يېڭەلمەي كېتىدۇ، بۇنداق ئازاپ-ئوقۇبەتلىك ھىسسىيات كوپ ھاللاردا قارا باسقان شەكىلدە كورۇلىدۇ، ئۇ، كىشىلەرنىڭ كۆندۈزدىكى روھىي ھالىتىنىڭ ئوزگەرگەن، سوزۇلغان ۋە داۋام قىلىۋاتقان شەكلى، شۇنداقلا كەلگۈسىدىكى تۇرمۇشنىڭ روھىي ھالەت جەھەتتىن غايىۋانە بىشارەت بولۇشىدۇر. «قىزىل راۋاقتىكى چۈش»نىڭ «كېسەلچان بامبۇكزار مەلىكسىنىڭ مەستانىلىق قىلىپ يامان چۈشىدىن چوچۈگەنلىگى» دىگەن بابىدا تەسۋىرلەنگەن چۈشنى ئالايلى، ئۇنىڭدا دەييۇينىڭ نىكا مەسلىسىدە تاللىۋالغان يولى، ئوي-پىكرى ۋە ئالاقىدار تۇرلۇك زىددىيەتلەر چوڭقۇر ئېچىپ تاشلانغان. ئەلۋەتتە، چۈش توقۇلغان. دەييۇينىڭ دادىسى ئاللىقاچان

ئولۇپ كەتكەن، ئۇنىڭ تىرىلىپ كېلىپ قىزىنى ئېيكېتىپ باشقىلارغا ياتلىق قىلىشى ۋە ئۇزىنىڭ قايتا ئويلىنىشى مۇمكىن ئەمەس؛ جيا ئانا ھەرقانچە رەھىمسىز بولسىمۇ قىز نەۋرىسىنى جيا قەسىرىدىن قوغلاپ چىقىرىۋېتىشى مۇمكىن ئەمەس؛ دەيىۋي مۇھەببەت ئىشقىدا ھەرقانچە كويسىمۇ ھېچبىر تەپ تارتماستىن "باۋيۇيگە ئېسىلىپ يىغلىشى"...مۇمكىن ئەمەس، باۋيۇي ئۇزىنىڭ ھەقىقى ئاشىق ئىكەنلىگىنى بىلدۈرۈپ "قەلەمتۇراچنى كوكرىگىگە بىر سۇرۇۋېتىدى، قېنى-قىزىل قان شارىلداپ ئېتىلىپ چىقىپ كەتتى" دېگەن ھالەتكە كەلسەك، بۇ ھال تېخىمۇ چۈشىنىكى خىيالى. لېكىن بۇ چۈش، ماھىيەتتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، بەدىئى جەھەتتىن مۇبالىغە قىلىنغان ۋە كۆچەيتىلگەن يۈكسەك دەرىجىدىكى چىنلىقتىن ئىبارەت. ۋاھالەنكى، رىيال تۇرمۇشتا، دەيىۋينىڭ ئاجايىپ-غارايىپ تۇرمۇشى، يولدىن چىقىقان ئىدىيىسى، پۈ دىسە ئۈچۈپ كەتكۈدەك رەزگى بەدىنى—مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى فېودالىلىق ئەنئەنىۋى گۈزەللىك ئۆلچىمىگە باپ كەلمەيتتى، بۇ ھالەتتە ئۇنىڭ جيا قەسىرىدىكى ھوكۇمدارلار تەرىپىدىن تاللىنىشى ئەلۋەتتە مۇمكىن ئەمەس ئىدى. "ئالدى بىلەن باۋيۇينى ئويلەپ قويايلى، ئاندىن كېيىن لىن دەيىۋينى ياتلىق قىلارمىز" دېگەن جيا ئانىنىڭ ھوكۇمنى دەيىۋي ئۈچۈن قىلارمىز، لېكىن تۇرمۇشتىكى تۇرلۇك ئالامەتلەردىن گەرچە ئاڭلىيالمىسىمۇ، لېكىن تۇرمۇشتىكى قاتتىق قايغۇرغان. ئۇنى دەيىۋي بىرئاز سەزگەن ۋە ئۇنىڭدىن قاتتىق قايغۇرغان. مۇشۇنداق روھىي ھالەت ئاساسىدا شۇنچە قاتتىق ۋە جېنىنى ئالغۇدەك قارا باسقانلىغى رەھىمسىز رىياللىقنىڭ يىغىنچاقلانغانلىغى يەنى يۈز بېرىش ئالدىدا تۇرغان پاجىەنىڭ ئالامىتىدۇر، ئۇ يۈكسەك بەدىئى چىنلىققا ئىگە.

7

روهىي هال تەسۋىرى ئۇستىدە توختالغىنىمىزدا ئاڭ ئېڭىمى ئۇستىدىمۇ توختالماي ئوتەلەيمىز.

ئاڭ ئېڭىمى دېگەن بۇ ئىسىمنى ھەممىدىن ئاۋال ئامېرىكىلىق پىسخولوگىيە ئالىمى ۋىلىيام جېمىس ئوتتۇرىغا قويغان، ئۇ ئادەمنىڭ ئېڭى پارچە-پۇرات، ئۇششاق-چۈششەك نەرسە ئەمەس، قېتىپ قالغان زەنجىر ئەمەس، بەلكى "ئىدىيە ئېڭىمى"، "ئاڭ ئېڭىمى"، "سۇبېكتىپ تۇرمۇش ئېڭىمى"، ئۇزۇن دەريادەك توختىماي ئېقىپ تۇرىدىغان نەرسە، دەيدۇ. يازغۇچى كىشىلەرنىڭ روهىي ھال پائالىيىتىنى مۇشۇ نۇقتىدا تۇرۇپ تەسۋىرلەش ئۈچۈن پىرسۇناژلارنىڭ ئىچكى دۇنياسىغا كىرىپ، پىرسۇناژلارنىڭ ئاڭ ئېڭىمىغا ئەگىشىپ يۇرۇپ پىرسۇناژلارنى سۈرەتلىشى لازىم، ھازىرقى زامان غەرپ ئاڭ ئېڭىمى ھەكايىچىلىغى ئەنە شۇنىڭدىن كېلىپ چىققان.

ئاڭ ئېڭىمى ئۇسۇلىنىڭ پەيدا بولۇشى ھازىرقى زامان غەرپ ئەدەبىياتىدىكى چوڭ بىر ئۆزگىرىش، بۇ يالغۇز يېزىقچىلىق ئۇسۇلى جەھەتتىكىلا ئۆزگىرىش بولۇپ قالماستىن، بەلكى رېئاللىققا، پىرسۇناژلارغا نىسبەتەن يېڭىچە چۈشەنچە ھاسىل قىلىش جەھەتتىكى ئۆزگىرىش-تۇر. ھازىرقى زامان ئۇسۇلىدىكى يازغۇچىلار دەۋرىنىڭ ئالغا بېسىشىغا، پەن-مەدەنىيەتنىڭ تەرەققىياتىغا، تۇرمۇش رېتىمىنىڭ تېزلىشىگە ئەگىشىپ كىشىلەرنىڭ روهىي ھالىتى، تەپەككۇر پائالىيىتى مۇرەككەپلىشىپ كەتتى؛ بىر لىنىيە بويىچە تەرەققى قىلىدىغان بايان قىلىش تۇزۇلمىسى بىلەن زامانىۋى تۇرمۇشنى ۋە زامانىمىز-

دىكى كىشىلەرنىڭ ئىچكى دۇنياسىدىكى مۇرەككەپلىكنى ئىپادىلىگىلى بولمايدىغان بولۇپ قالدى، دەپ قارىماقتا. ئۇلار ئەنئەنىۋى بەدىئى ئۇسۇلنىڭ ئاسارىتىنى بۆزۈپ تاشلاپ، زامانىمىزدىكى جەمىيەتنىڭ ۋە زامانىمىزدىكى كىشىلەرنىڭ مۇرەككەپلىگىنى ئىپادىلەشنىڭ بىرخىل مۇژاپىق ئەدەبىي شەكلىنى تېپىش كېرەكلىگىنى تەكىتلىمەكتە. بەدىئى جەھەتتىكى بۇنداق ئىزدىنىشنىڭ ئەھمىيىتى يوق دېگىلى بولمايدۇ.

لېكىن، غەرپ "ئاڭ ئېقىمى" دىكى رومانلار بەرىبىر غەرپ جەمىيىتىنىڭ زېمىنىدا يىلتىز تارتقان. ئۇنىڭ پەلسەپىۋى ئاساسى جېمسنىڭ "ئاڭ ئېقىمى"تەلىماتى، بېرگسوننىڭ "روھىي ھالەت ۋاقتى" تەلىماتى ۋە فرېئۇدنىڭ جىنىس پسىخولوگىيىسىدۇر. جېمسنىڭ نەزىرىدە، ئىنسانلارنىڭ ئېڭىدا، ئەقلىي ۋە ئاڭلىق بولغان ئاڭ ئامىللىرى بولىدىكەن، لېكىن كوپرەك ئاڭ غەيرى ئەقلىي ۋە مەنتىقەسىز بولىدىكەن، ئۇلار ئاڭسىز ئاڭ ياكى يوشۇرۇن ئاڭ شەكلىدە مەيدانغا چىقىدىكەن. ئاڭ ئېقىمى دېگەن ئاز مىقدارداً بولىدىغان مۇشۇنداق ئەقلىي ۋە ئاڭلىق ئاڭ بىلەن كوپ مىقدارداً بولىدىغان غەيرى ئەقلىي ۋە مەنتىقسىز بولغان ئاڭسىز ئاڭ، يوشۇرۇن ئاڭ تەشكىل قىلىدىغان ئاڭدىن ئىبارەت دەريا ئىكەن. بۇ تەلىماتنى كېيىن بېرگسون ۋە فرېئۇد تولۇقلاپ ۋە راۋاجلاندۇرۇپ، بىر يۇرۇش مۇكەممەل نەزىريە قىلىپ شەكىللەندۇردى. بولۇپمۇ فرېئۇد ئاڭ ئېقىمىنىڭ ئاساسىي قىسمى ئاڭسىز ئاڭ ۋە يوشۇرۇن ئاڭدىن ئىبارەت، ئۇنىڭ يادروسى كىشىنىڭ جىنسى ھەۋەس جەھەتتىكى ئېڭىنىڭ تەسىر كۆرسىتىشىدۇر، دەپ قارىدى. بۇ خاتا نۇقتىنەزەرنىڭ غەرپنىڭ ئاڭ ئېقىمى ھىكايىچىلىغغا كۆرسەتكەن تەسىرى ناھايىتى چوڭ بولدى. شۇ سەۋەپتىن شۇ تېپتىكى ھىكايىلەر ۋە نەزىريىلەر كىشىلەرنىڭ بىۋاستە

سېزىمى ۋە تۇيغۇسىغا خۇراپىلارچە ئىشىنىپ، كىشىلەرنىڭ ئېگىنىڭ غەيرى ئەقلىيلىغىنى ۋە مەنتىقسىزلىغىنى تەكىتلەپ، پىرسۇناژلارنىڭ ئاڭسىز ئېگىنى، يوشۇرۇن ئېگىنى ــ چاكىنلىق، روھسىزلىق، چۈشكۈنلۈك، شەھۋەتپەرەسلىك، غەيرى نورمال ھالەت ۋە ھەتتا ئېلىشىپ قېلىشنى تەرغىپ قىلىدۇ؛ ئىپادىلەش ئۇسۇلى جەھەتتە چىگىش-مۇرەككەپ، خىرە-تۇتۇق بولۇشنى قوغلىشىدۇ....غەرپ ئاڭ ئېقىمى رومانى دەپ ئاتالغان بەزى كىلاسسىك ئەسەرلەر ئىچىدە كىشىلەرنىڭ شەخسىيەتچىلىگىنى، چاكىنلىغىنى، پەسكەشلىگىنى ۋە شەھۋانە-پەرەسلىگىنى تەسۋىرلىگىنى يوق دېگۈدەك.

رېيالىزملىق روھىي ھال تەسۋىرى ماتېرىيالىستىك ئېنىكاس نەزەرىيىسىنى پەلسەپىۋى ئاساس قىلىدۇ، مۇھىت، پىرسۇناژ ۋە روھىي ھالدىن ئىبارەت 3 تەرەپنىڭ دىيالېكتىك بىرلىگىنى تەكىتلەيدۇ، بۇ غەرپنىڭ ئاڭ ئېقىمى ئاساسىدىكى رومانلىرىنىڭ سۈبېكتىپ ئىدىيالىزمنى پەلسەپىۋى ئاساس قىلىپ، مۇھىت چەكلىمىسىدىن چەتلەپ، ئادەمگە يەككە ھالدا قارايدىغان ئەركىن تەسەۋۋۇرىدىن، ئادەمنى بىر تەرەپلىمە ئىپادىلەيدىغان يوشۇرۇن ئاڭ ۋە ئاڭسىز ئېڭىدىن پىرىنسىپال پەرقلىنىدۇ. ئەلۋەتتە، رېيالىزملىق روھىي ھال تەسۋىرىمۇ بىر خىل ئەدەبىي ئىپادىلەش ئۇسۇلى سۈپىتىدە دەۋرنىڭ تەرەققى قىلىشىغا ئەگىشىپ تەرەققى قىلىدۇ. شۇ سەۋەپتىن رېيالىزملىق روھىي ھال تەسۋىرى ئاڭ ئېقىمى ئاساسىدىكى رومانلارنىڭ بەزى مۇڭاپىق مېغىزىنىمۇ شەرتلىك ھالدا ئەينەك قىلىدۇ ۋە قوبۇل قىلىدۇ. بۇ ئاساسەن مۇنۇ جەھەتلەردە ئىپادىلىنىدۇ: بىرىنچى، ئادەمنىڭ ئېڭىدا ھەقىقەتەن ئاڭسىز ئاڭ، يوشۇرۇن ئاڭ بولىدۇ، يەنى ئاڭدا غەيرى ئەقلىي تەركىپلەر بولىدۇ، بۇ ھازىرقى زامان

پسخولوگیسینك تەجربىلىرىدە ئىسپاتلانغان. ئاڭسىز ئاڭ بىلەن يوشۇرۇن ئاڭ روھىي ھال تەسۋىرىنىڭ ئاساسي مەزمۇنى قىلىنمىسىلا، ئاڭنىڭ غەيرى ئەقلىيلىغى، مەنتىقسىزلىغى، غۇۋا بىرنىمە ئىكەنلىگى ھەددىدىن ئوشۇق تەرغىپ قىلىنمىسىلا، ئۇ ھالدا ئادەمنىڭ ئېڭىنى بىر ئۇزۇن دەريانغا ئوخشىتىپ، ئېقىم داۋامىدا سۇرەتلەيدىغان بۇ بەدىئى ۋاستىنى قوبۇل قىلىشقا بولىدۇ. ئىككىنچى، ئاڭ ئېقىمى تۇرمۇشنى كوپ بۇرجەكلەردىن، كوپ قاتلاملاردىن، كوپ تەرەپلەردىن ئەكس ئەتتۈرۈش ئارقىلىق پىرسۇناژلارنىڭ روھىي ھالىتىنى سۇرەتلەپ، كىشىلەرگە ئىستىرولوق تەسىر بېرىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ. بۇ ئۇسۇل رىيالىزملىق روھىي ھال تەسۋىرى بىلەن بىردەك، ئۇنى قوبۇل قىلىشقا بولىدۇ. ئۇچىنچى، ئاڭ ئېقىمى روھىي ھال تۇزۇلمىسىنى تەشەببۇس قىلىپ، ئوتمۇش، ھازىر ۋە كېلىچەكنى، خىيال-رىياللىق ۋە چۈشنى ئەركىن تەسەۋۋۇر ئارقىلىق ھەرقايسى تەرەپلەردىن گىرەلەشتۇرۇپ، قوشۇپ يۇغۇرۇپ، رېتىمنى تېزلىتىپ، زامان، ماكان چېگرىسىنى بۇزۇپ تاشلاپ قوش لىنىيە، كوپ لىنىيە ۋە رادىوئاكتىپلىق نۇر سىياقىدىكى بەدىئى تۇزۇلمىنى شەكىللەندۈرىدۇ. بۇنداق ئىپادىلەش ئۇسۇلىنى، ئاساسىي نۇقتا تۇرمۇشنىڭ چىنلىغى ئۇستىگە قۇرۇلسىلا ۋە تۇرمۇشنى ئاساس قىلسىلا، قوللىنىش كېرەك.

قىسقىسى، مېنىڭچە، رىيالىزملىق روھىي ھال تەسۋىرى ئاڭ ئېقىمى ئۇسۇلىنىڭ مۇۋاپىق ئاسللىرىنى ئوز ئىچىگە ئالغان، ئاڭ ئېقىمى ئۇسۇلى بولسا رىيالىزملىق روھىي ھال تەسۋىرىنىڭ ئورنىنى باسالمايدۇ. ئەمىلىيەتتە، غەرپ ئاڭ ئېقىمى رومانلىرى دۇنياغا كېلىشتىن ئاۋاللا ئېقىم ئىچىدە ئادەم ئېڭىنى تەسۋىرلەيدىغان

ئىش رىيالزىملىق ئەھۋالىردە (جۇملىدىن رومانتىزىملىق ئەھۋالدىمۇ) كورۇلۇشكە باشلىغان، بىراق بەك ئاڭلىق ھالدا بولمىغان، خالاس. شېكسپىرنىڭ «ھاملېت» دىگەن ئەسىرىنى ئالساق، ئۇنىڭ دىكى ئوچ ئالغۇچى شاھزادىنىڭ كىشىلىك تۇرمۇش، دۇنيا، ھايات-مامات توغرىسىدا ئوز ئىچىدە قىلغان كوپلىگەن سوزلىرى شۇنىڭدەك تىياتىردا شاھزادىنىڭ ئولگەن دادىسىنىڭ روھىنىڭ كوپ قېتىم كورۇنۇشى ئاڭ ئېقىمى ئۇسۇلىنىڭ مۇڭەپپەقىيەتلىك قوللىنىلغانلىغىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. تولستويىنىڭ «ئانا كارىنىنا» دىگەن رومانىدا ئاننانىڭ ئولۇمىگە دائىر تەسۋىرلەر، يوشۇرۇن ئاڭ، ئاڭسىز ئاڭ، ئەسلەش، ئىچىدە ئوزى بىلەن سوزلىشىش، ئەركىن تەسەۋۋۇر كارامەت ياخشى قوللىنىلغان، «قىزىل راۋاقتىكى چۇش»تە جىق چۇشلەر-باۋيۇينىڭ چۇشى، دەيۇينىڭ چۇشى ۋە ۋاڭ شىفېڭنىڭ چۇشى تەسۋىرلەنگەن. لۇشۇننىڭ «سەۋدايى خاتىرىسى»نى ئالساق، روھى قاتتىق بوزۇلغان بىر بىمارنىڭ كوزى بىلەن فېودالىق جەمىيەتتىكى رەڭگا-رەڭ ئىشلارغا نەزەر سېلىشىنى ئاڭ ئېقىمى ئۇسۇلى بىلەن تەسۋىرلەنگەن دىمەك مۇمكىن ئەمەس. ئېلىمىزنىڭ نوۇرغۇن كلاسسىك شېئىرلىرىدا، مەسىلەن چوڭ يوۋەنىڭ «جۇدالىق زارى»، لى بەينىڭ «چۇشۇمدە تىەنمۇ تېخىغا زىيارەت قىلغانلىغىمغا بېغىشلاپ» دىگەن شېئىرىدا، لى خېنىڭ «سۇ شياۋشياۋ قەۋرىسى» دىگەن شېئىرىدا، لى شاڭيىننىڭ تېمىسىز شېئىرلىرىدا ئاڭ ئېقىمى پوزىتىپ ئوخشاشلا ناھايىتى قويۇق! بۇنىڭدىن كورۇش مۇمكىنكى، رىيالىزىملىق روھىي ھال تەسۋىرى ئاڭ ئېقىمى ئۇسۇلىنى ئوز ئىچىگە ئالغان، بۇ، ئەدەبىيات تارىخىدا ئاللىبوروئلا بار. بۇگۇنكى كۇندە مۇرەككەپ تۇرمۇشنى تېخىمۇ ياخشى ئىپادىلەش ۋە پىرسوناژلارنىڭ

ئىچكى دۇنياسىنى تېخىمۇ ياخشى ئېپادىلەش ئۈچۈن، غەرپىنىڭ ئالاھىدىلىكى ئۇسۇلىدىكى ئەقىلگە مۇۋاپىق قىسىملارنى قوبۇل قىلىش ئارقىلىق رېئالىزىملىق ئىجادىيەت ئۇسۇلىنى بېيىتىش زورۇر، لېكىن، بىز ھەرگىز سىرلىقلاشتۇرۇش، ئەقلىيلىققا قارشى تۇرۇش مەسلىگى قاتارلىق نەرسىلەرنى قوبۇل قىلالمايمىز ۋە ئۇنى رېئالىزىملىق روھىي ھال تەسۋىرى ئورنىغا دەسستەلمەيمىز.

8

بىز بۇ يەردە «ئاننا كارىنىنا» رومانىدىكى «ئاننانىڭ ئولۇمى»[1] بىلەن ئوتتېنىڭ «دېڭىز ساھىلىدىكى قىز»[2] دېگەن ئەسىرىنى سېلىشتۇرۇپ كۆرەيلى.

تولستوي ئۆلۈغ رېئالىست يازغۇچى، ئۇنىڭ رومانىدا روھىي ھال تەسۋىرى تولىمۇ جىق، تەسۋىرلەش ئۇسۇلىمۇ جانلىق ۋە خىلمۇ-خىل. «ئاننانىڭ ئولۇمى»دىكى بىر بىرىگە باغلىنىپ كېلىدىغان 3 سوروننىڭ ھەممىسىدە ئاننانىڭ روھىي ھالىتى ئالاھىدە ئېچىپ بېرىدىغان بۇنداق ئۇسۇل كېيىنكى ۋاقىتلاردىكى ئالاھىدە ئۇسۇلغا خىلى يېقىن كېلىدۇ. بىراق، تولستوينىڭ قەلىمى ئاستىدا، ئاننانىڭ ئالاھىدە ئېقىمى، ئەركىن تەسەۋۋۇرى باشتىن-ئاخىر مۇھىتتىن، ئەھۋالىنىڭ ئۇنىڭغا كۆرسەتكەن تەسىرىدىن ئايرىلمايدۇ، شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، بۇنداق ئالاھىدە ئېقىمى ۋە ئەركىن تەسەۋۋۇر مۇھىت ۋە ئەھۋالنىڭ پىرسوناژ قەلبىدە

---

①② مۇشۇ ماقالىنىڭ كەينىگە بېرىلدى.

سۈنۈشىدۇر. بۇ ھال غەرپنىڭ ئاڭ ئېقىمى رومانلىرىدىكى كىشىلەرنىڭ ئاڭ ئېقىمى بىلەن ئەركىن تەسەۋۋۇر قىلىشىنىلا تەسۋىرلەپ، مۇھىتنى ناھايىتى ئاز تەسۋىرلەشتىن ياكى پەقەت پىرسۇناژلارنىڭ ئاڭ ئېقىمى بىلەن ئەركىن تەسەۋۋۇرىدىن مەلۇم مۇھىت تەسىرىنىلا كۆرسىتىپ بېرىشتىن روشەن پەرقلىنىدۇ.

بۇگۈن ئاجايىپ بىركۈن بولدى. ھاۋا ئوچۇق. ئەتىگەنده ئازراق سىم-سىم يامغۇر يېغىۋىدى، مانا، ھاۋا ھازىرلا ئېچىلىپ كەتتى. ئوگزىلەر، پىيادىلەر يولدىكى تاختا تاش، يولدىكى شېغىل، ھارۋىنىڭ چاقى... ماي قۇياشىدا يالتىرىماقتا. چۈشتىن كېيىنكى سائەت ئۈچلەر ۋاقتى بازار تازا قىزىيدىغان ۋاقىت (بۇلار مۇھىت تەسۋىرى). ئانىنا كالاسكا بىلەن موسكۋا كوچىلىرىدا كېتىپ بارماقتا. شەھەر مەنزىرىسى، شىركەتلەر، ماگازىنلار، بولكىخانىلار، دەرەخلىق يوللار، ۋوئېسكىلار، ئۇ ياقتىن بۇ ياققا ئوتۇشۇپ تۇرغان كىشىلەر، ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى، قىزلارنىڭ كۆلۈمسىرەشلىرى ۋە باللارنىڭ قىيغىتىپ چېپىشىشلىرى... كوزنى يۇمۇپ ئاچقىچە ئوزگىرىپ تۇرىدىغان مەنزىرىلەر ئانىنىڭ ئالدىدىن ئوتۇپ غايىپ بولماقتا. تەبىئەتتىكى تەسىر كورسەتكۈچى نەرسىلەر ئۇنىڭ كاللىسىدا بىرمۇ-بىر كونكرېت شەكىل ھاسىل قىلىپ، ئۇنىڭ قىسقىغىنا ئومرى توغرىسىدا ئۇنى خىيالغا سالماقتا ۋە تۇگىشىپ كېتىۋاتقان ياشلىغى ئۈستىده ھەسرەت چەكتۈرمەكتە (روھىي ھال تەسۋىرىگە ئوتتى). تولستوي ئاننانى مەيداننىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا تۇرغۇزۇپ، ئۇنى نۇقتا قىلىپ، ئاننانىڭ "ئوز" خاراكتېرىنى تولۇق ئېچىپ بېرىدۇ. بۇ يەردە، موسكۋا كوچىلىرىدىكى رەڭگا-رەڭ نەرسىلەر ئاننادىن ئىبارەت بۇ شەخسنىڭ ئوزىگە خاس ھىسسىياتىنىڭ ئوبېكتىغا ئايلاندۇرۇلدۇ. خۇددى كىنولاردىكى مونتاژغا

ئۇخشاش، ئاننانىڭ كوزىگە ئارقا-ئارقىدىن نەچچە ئون كىشى كورۈنە-دۇ، بۇلار ئانچە ئەھمىيەتسىز بولغان ساپ ئوبيكتىپ تاشقى نەرسىلەر بولسىمۇ، ئاننانىڭ كوزىگە چۈشۈشى بىلەنلا ئاننانىڭ كاللىسىغا ئور-نىشۋالدۇ، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئاننانىڭ شەخسى ھىسسى تۇيۇنى ئالدۇ-دە، ئاننانىڭ تۇرلۇك تەسەۋۋۇرىنى قوزغاپ، ئاننانىڭ ئىچكى دۇنياسىنى ئېچىپ بېرىش رولىنى ئويناپدۇ (ئەركىن تەسەۋۋۇرغا ئوتىدۇ). ئۇ كوچىدا ئۇچ ئوغۇل بالىنىڭ بەيگىگە چۈشۈپ ئويناۋاتقان-لىغىنى كورىدۇ-دە، دەرھال ئوزىنىڭ ئەڭ ئامراق ئوغلى سېرىۋشا-نىڭ كارىنىنىڭ ئويىگە قاملىپ ياتقانلىغىنى، ئوزىنىڭ ئەمدى ئۇنىڭ-دىن مەڭگۈ مەھرۇم بولۇپ، ھەممىدىن ئايرىلىپ قالغانلىغىنى ئېسىگە ئالدۇ. شۇنىڭغا ئۇلاپلا يەنە ۋرونسكىي ئولتۇرۇپ كېلىۋاتقان پويىز ئېھتىمال كېچىكىپ قالغاندۇ، ئۇ ئويگە كەلگەنمىدۇ... (يوشۇ-رۇن ئاڭ پەيدا بولدۇ) دەپ ئويلايدۇ-دە، دەرت-ئەلەم، ھەسرەت، بۇ دۇنيادىن تويۇش كەيپىياتى توپە-توپىلەپ پەيدا بولىدۇ. ... ئوز كوزى بىلەن كورگەن ئۇچ بالا ئاننانىڭ كاللىسىدا قوزغىغان بىر قاتار ئەركىن تەسەۋۋۇر ۋە قىياسلار پەقەت ئولۇۋۇلىش ئالدىدا تۇرغان ئاننانىڭ "مۇشۇ" كاللىسىدا پەيدا بولۇشى مۇمكىنكى، ھەرگىز باشقىلارنىڭ كاللىسىدا پەيدا بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. بۇ يەردە، تولستوي يازغۇچى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئوزىدە كەم بولسا بولمايدىغان بەدىئى قىياس قىلىش ئىقتىدارىنى تولۇق جارى قىلدۇرغان، ئۇ يازغۇچىدىن ئىبارەت "مەن"نى پىرسۇناژدىن ئىبارەت "مەن"گە ئايلاندۇرۇش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، پىرسۇناژنىڭ—ئاننانىڭ ئالاھىدە ئەھۋالدىكى ئالاھىدە روھىي ھالىنى بويىلاپ، ئەھۋالىنىڭ بېرىشى بويىچە ئاننا ئويلىغاندەك، ئاننا سوزلىگەندەك، ئاننا قىلغان-

دەك قىلىپ خۇلاسە چىقىرىدۇ. شۇنداق بولغانلىقتىن كىتاپخانلارنىڭ ئالدىدا پەيدا بولغان ئاننا جانلىق ئاننا، بىردىن-بىر ئانىنا، باشقا ئاياللارنىڭ ئوبرازى ئورنىنى باسالمايدىغان ئاننا بولۇپ چىقىدۇ.

ئوتتۇرا «دېڭىز ساھىلىدىكى قىز» دىگەن ئەسىرىدە 19 ياشلىق ئامېرىكالىق بىر قىزنىڭ "شىپىس" بولۇپ كەتكەنلىكىدىن كېيىنكى مەنىسىز ئىچكى دۇنياسى ئاڭ ئېقىمى ئۇسۇلى بىلەن تەسۋىرلىنىدۇ. "شىپىس" — 60 — 70 - يىللاردىكى غەرپتىكى بىر قىسىم ياشلارنىڭ نامى، ئۇلار بىر خىل چۈشكۈن، شالاق تۇرمۇش كەچۈرىدۇ، نەشە چېكىدۇ، زەھەرلىك چېكىملىك چېكىدۇ، ھاراق ئىچىپ مەس بولۇپ يۈرىدۇ. قالايمىقان جىنسىي مۇناسىۋەت قىلىشىدۇ، مۇشۇ يول بىلەن كاپىتالىستىك جەمىيەتكە بولغان نارازىلىقىنى بىلدۈرىدۇ. بۇ ھىكايىدە ئايال باش قەھرىمان تايىسانىڭ ھامماچىسى بىلەن بىللە دېڭىز ساھىلىدىكى ئويىگە كېلىپ بىر مەھەل تۇرغانلىقى تەسۋىرلىنىدۇ، بۇ ھىكايىدە مۇكەممەل بىر ھىكايە ئېپىزوتى يوق. ھە دىگەندىلا ئىككىسىنىڭ ماشىنىغا چۈشۈپ دېڭىزغا قاراپ كېتىۋاتقانلىقى، تۇرار جايغا كەلگەندىن كېيىن يۇك - تاقلىرىنى جايلاشتۇرۇۋاتقانلىقى، ئاندىن كېيىن ئوخلاشقا ياتقانلىقى تەسۋىرلىنىدۇ، ئۇيقۇ دورىسى ئىچكەنلىگى، ئۇيقۇسىزلىق، دېڭىزغا قاراش... ئارىلىقتا بىرمۇنچە تەسەۋۋۇر، ئەسلىمىلەر قىستۇرۇلىدۇ. تايسا ئۇيقۇ قاچقانلىقتىن تۇرلۇك ئوي - خىياللارنى قىلىپ كېتىدۇ، يوشۇرۇن ئاڭ ئىچىدە ئىككى كىشى پەيدا بولىدۇ، بىرى، كىنگ دوللى — "كۇلكىسى قۇلاقتا ياقمايدىغان ۋە تىلەتىسى سورۇن"، "ئادەمنى چوچۇتىدىغان قىز بالا". بۇ قىز ئۇشتۇمتۇت ۋاراقلانغان گېزىتنىڭ باش قىسمىدىكى خەۋەردە: "نەدىن كەلگەنلىگى نامەلۇم بىر شالغۇت، ئالاھەزەل ئون

ئالته ياشتا، كىنگ دولىلى دىگەن ئىسمىلا مەلۇم... ئويى يوق... مۇقىم تۇرالغۇ يېرى يوق...مەشھۇر زەھەرلىك چېكىملىك چەككۈچى... تۆتۈلغاندىن كېيىن 'قارا جەمىيەت' شەكىلدە ئولىتۇرۇلگەن...يەرگە يۆكۈنىدۇرۇپ ئولىتۇرغۇزۇپ قويۇپ ئاتقانىدا ئوق مىگىسىنىڭ ئارقا تەرىپىدىن تېشىپ ئوتۇپ كەتكەن" دەپ يېزىلىدۇ. يەنە بىرى— بىت ٧، تايىسا ئۇنگىدىن بەك قورقىدۇ. ئۇ خۇددى ئەرۋاھتەك دائىم تايسانىڭ خيالىدا پەيدا بولىدۇ، بىر دەم دېگىز بويىدا، بىر دەم ئاشخانا دەرىزىسىنىڭ سرتىدا پەيدا بولىدۇ. تايسا بىر چاغلاردا بىت ٧ بىلەن خۇپيانە مۇناسىۋەتتە بولغان. تايسانىڭ تۇرلۇك ئەركىن تەسەۋۋۇرى ۋە خيالىي تۇيغۇسىدىن بىز ئۇنىڭ "... كىشىلەر ئارىلىشىپ بىر يەردە تۇراتتى، غىزادىمۇ، ئۇيقۇدىمۇ بىللە بولاتتى. ئۇلارنىڭ چىرايى، ئاۋازى پەرق ئەتكۈسز ئارىلىشىپ كەتكەن بولۇپ، سەت ۋە ئۇمتىسز ئىدى، بۇ ھال ئۇلارنى غالجىرلىشىپ..." دىگەنگە ئوخشاش تۇرمۇشقا قاتناشقانلىغىنى بىلىمىز. بۇ "شىپسلار" ئەنە شۇنداق ئاجايىپ-غارايىپ ۋە چىرىك-چۈشكۈن تۇرمۇش كەچۈرەتتى. ئەسلىيەتتە، كىنگ دوللىمۇ، بىت ٧ مۇ مەيدانغا چىقىرىلمايدۇ، ئىككىيلەن پەقەت تايسانىڭ ئويدىلا غۇۋا، گايى-گايىدا پەيدا بولۇپ قالىدۇ. بۇ ئەسەرنىڭ بەدىئى جەھەتتىكى ئالاھىدىلىگىدىن گەپ ئاچىدىغان بولساق، ئۇ كىتاپخانلارنى خۇددى بايان قىلىپ بەرگۈچىنىڭ ۋاستىلىغىدىن ئوتكۈزمەيلا پىرسۇناژلارنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى بىۋاسته كورەلەيدىغان قىلىپ، كىشىنىڭ ئېڭىنىڭ ئىچىگە باشلاپ كىرىشكە ئۇرۇنۇشتىن ئىبارەت. ھىكايىدە ئىكىكى كۆنگە يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدىلا ئەركىن تەسەۋۋۇر ۋە خيالىي تۇيغۇ ئارقىلىق، تايسانىڭ كوپ يىللاردىن بېرى "شىپس"لارچە چۈشكۈن

تۇرمۇش كەچۈرۈپ كەلگەنلىگى برقانچە تەرەپلەردىن يەكۈنلىنىپ، شۇ ئارقىلىق تۇرمۇشتا باي ئامېرىكا ياشلىرىنىڭ روھىي جەھەتتىن نەقەدەر مەنسىز ئىكەنلىگى تەسۋىرلەپ بېرىلگەن. ئاڭ ئېقىمى ئۇسۇلى قوللىنىپ يېزىلغان بۇ ھىكايىدىكى خاسلىق ئەنە شۇ يەردە. بىراق، شۇنىمۇ كورۇشمىز كېرەككى، ئاڭ ئېقىمى ئۇسۇلى بويىچە يېزىلدى دەپ ئاڭنىڭ ئوزىنىلا سۇرەتلەشكە ئەھمىيەت بېرىپ، ئاڭنىڭ قانداق كېلىپ چىققانلىغى تاپشۇرۇلمسا، مۇھىتنىڭ ئاڭغا كورسىتىدىغان تەسىرى تەسۋىرلەنمسە، ئۇ، كىشىلەرگە چىگىش-مۇرەككەپ، تۇتۇۋالغىلى بولمايدىغان بىر خىل غۇۋا ئۇقۇم بېرىپ قويۇشى مۇمكىن. بۇنداق تەسۋىردە رېيالىزىملىق روھىي ھال تەسۋىرلىنىدىكەن چوڭقۇرلۇق ۋە ئېنىقلىق كەم بولۇپ قالىدۇ، ئۇنى «ئاننانىڭ ئولۇمى» بىلەن سېلىشتۇرۇپ ئوقۇپ باقساقلا ئوز ئوزىدىن مەلۇم بولىدۇ.

9

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، ئېلىمىزنىڭ نەسىرى ئەسەرلەر ئىجادىيىتىدە پىرسۇناژلارنىڭ ئىچكى دۇنياسى ئۇستىدىكى ئىزدىنىشلەر، يېڭى بەدىئى شەكىللەرگە ئىنتىلىشلەر، روشەنكى، كۆچەيدى. يېڭىلىق يارىتىشقا تىرىشىشتەك بىر خىل ئېقىم پەيدا بولدى. بۇ "ئېچىلىش-سايراش" يونۇلۇشىنى توغرا ئىزچىللاشتۇرغانلىقنىڭ نەتىجىسى، خوشال بولۇشقا ئەرزىيدىغان ھادىسە.

ھەرقانداق دەۋرنىڭ ئوز ئەدەبىياتى بولىدۇ. دەۋر ئوزگەرمەكتە، تۇرمۇش تەرەققى قىلماقتا، ئەدەبىيات-سەنئەتتە يېڭىلىق يارىتىش دەۋر تەرەققىياتىغا ئۇيغۇنلىشىشنىڭ ئېھتىياجى. مۇنەۋۋەر سەنئەتنىڭ

دولەت چېگرىسى بولمايدۇ. سەنئەتتە كونا قائىدىلەرگە ئېسىلۋېلىش، ئالغا باسماي بىر ئىزدا تۇرۇپ قېلىش يارىمايدۇ. سەنئەتتىكى يېڭىلىق يارىتىش بىلەن مىللى ئەنئەنىلەرگە ھورمەت قىلىش بىر بىرىگە زىت ئەمەس، ئېلىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى ئاممىباپ نەسىرى ئەسەرلىرىدە، مەسىلەن، «سەنىيەن ھېكايىلىرى»، «ئېرىپەي ھېكايىلىرى»دە ئۇمۇمەن ئېپىزوتلارنىڭ جانلىق، ئەگرى-توقاي بولۇشغا، بېشى بىلەن ئايىغىنىڭ ماس بولۇشغا بىرقەدەر ئەھمىيەت بېرىلگەن. لېكىن تۇزۇلمىدە، ژانىرلىق كوپرەك بىر لىنىيە بويىچە تەرەققى قىلدۇرۇلغان، پىرسۇناژلارنىڭ ئېچكى دۇنياسىنى ئېچىپ بېرىشمۇ، ئازغىنا بىرنەچچىسىدىن باشقىلىرىدا بىرقەدەر ئاجىز بولغان. ھازىرقى زامان نەسىرى ئەسەرلىرىمىز بولۇپمۇ ھېكايىلىرىمىز ئەنئەنىۋى ئاممىباپ نەسىرى ئەسەرلەرنىڭ ئەتراپلىق يېيىش، باش ئايىغى ماسلىشىپ كېلىش دەپ قارايدىغان ژانىر قائىدىسىنى تەسىرگە بەكرەك ئۇچراپ كەتكەچكە، بەزى ئەسەرلەردە تەسۋىرلەر ئۇزۇن-كېلەڭسىز بولۇپ، كوڭۈل قويۇپ قۇراشتۇرۇش، ئۇستىلىق بىلەن ئورۇنلاشتۇرۇش كەم بولماقتا. شۇ سەۋەپتىن چەتنىڭ سەنئىتىنى تەنقىدىي ئەينەك قىلىپ، بەدىئى جەھەتتە يېڭىلىق يارىتىشنىڭ نەسىرى ئەسەرلەر ئىجادىيىتىدە سۈپەتنى ئوستۇرۇشكە پايدىسى بار. بىراق ئەينەك قىلغان ژاقتىمىزدا ئۇنى ھەرزىم قىلىشىمىز، ئوزىمىز ئۇچۇن خىزمەت قىلدۇرۇشىمىز لازىم. غەرپنىڭ ھازىرقى زامانچىلىق ژانىرلىرىنى شەكلىدىكى نەسىرى ئەسەرلىرىنى ئاددىغىنا كوچۇرۇپ قويۇشقا ھەرگىز بولمايدۇ. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، ژانىرىمىڭ ئوز ئىجادىي ئەمەلىيىتى ئارقىلىق بۇ جەھەتتە پايدىلىق ئىزدىنىشلەرنى قىلىپ باقتى.

ئۇ ئاڭ ئېقىمىنىڭ بەزى ئۇسۇللىرىنى ئەينەك قىلىپ، پىرسۇناژلارنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى سۈرەتلەشتە چوڭقۇرلاشتى، لېكىن ئۇ غەرپ ئاڭ ئېقىمى ئۇسۇلى ئىپادىلىگەن خىرەلىك، سىرلىقلىق، يىگانىلىق، ئۇمىتسىزلىك ھەتتا يامان ھايۋانلىق تۇيغۇسىنى ئالغان ساپ ئىچكى يوشۇرۇن ئاڭدىن پۈتۈنلەي پەرقلىنىدۇ. ئۇ بەدىئى جەھەتتە بىرلەشتۈرۈپ تەسەۋۋۇر قىلىشقا ئەھمىيەت بەردى، لېكىن بۇنداق قىلغىنى غەرپنىڭ نەسرى ئەسەرلىرىدىكى مۇھىتنىڭ تەسىرىنى چەتكە قاقىدىغان ساپ سۇبېكتىپ ئەركىن تەسەۋۋۇرغا ئوخشىمايدۇ. ئۇنىڭ بەدىئى جەھەتتە بىرلەشتۈرۈپ تەسەۋۋۇر قىلىش دائىرىسى ئىنتايىن كەڭ بولۇپ، "سەككىز مىڭ چاقىرىم زىمىندىكى ئوتتۇز يىللىق ئەھۋال"نى ئىپادىلىگەن، دائىم زامان، ماكان چېگرىسىدىن ئېشىپ، "روھىي ھال تۇزۇلمىسى"نىڭ كوپ لىنىيىلىك ئوتۇشمىسى ياكى رادىيو-ئاكتىپلىق نۇر شەكلىنى قوللانسىمۇ، لېكىن ئۇ رىيال تۇرمۇشتىن چەتنەپ كەتمىدى. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە يازغۇچىنىڭ "ئوز" ئېڭى ناھايىتى كۆچلۈك، بىرمۇنچە جايلاردا مۇلاھىزىلەر جانلىق، سوزلەر قىزىق، بۇ غەرپنىڭ ئاڭ ئېقىمى ئۇسۇلىدا يېزىلغان نەسرى ئەسەرلىرىنىڭ يازغۇچى "ئەسەردىن يېنىپ چىقىۋن"، پىرسۇناژلارنىڭ ئېڭى ئەركىن ئاقىۋن دېگەن تەشەببۇسىدىنمۇ ماھىيەت ئېتىۋارى بىلەن پەرقلىنىدۇ. بۇ جەھەتتە ۋاڭ مېڭدىن باشقا يازغۇچىلارمۇ نەتىجە قازاندى. مەسىلەن، رۇ جۈجۈەنىڭ «خاتا قۇراشتۇرۇپ قويۇلغان ھېكايە» دېگەن ئەسىرىگە كەلسەك، ئۇنىڭدا باش قەھرىمان لاۋ شۇنىڭ "دايۇبجىن" (چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش) مەزگىلىدىكى روھىي ھال پائالىيىتى يېپ ئۇچى، ئاشلىق، مۇنىلىك دەرەخلەر تۇزۇلمە ئۆزگىرىشىدىكى نۇقتا قىلىنغان بولۇپ، پىرسۇناژلارنىڭ

روهمي هال پائالييتىگه ئەگىشىپ، كورۇنۇشته زامان، ماكان چەكلەمسى بۇزۇپ تاشلىنىپ، چوڭ سەكرەپ، چوڭقۇر بولۇشتەك كۆچلۇك ئۇنۇمگه ئېرىشكەن. بۇ ئەسەرلەر ئىپادىلەش ئۇسۇلى جەھەتتە ئۇلگه ئالغان، ئىسلاھ قىلغان ۋە يېڭىلىق ياراتقان، پىرسۇناژلارنىڭ روھىغا چوڭقۇرراق تەككەن، لېكىن ئۇلارنىڭ ھەممىسى رىيالىزىملىق تۇرمۇشنىڭ تۇپرىغىدا يىلتىز تارتقان، ئىنقلاۋىي رىيالىزىملىق ئىجادىيەت پىرىنسىپىدىن چەتلىمىگەن، شۇڭا ئۇلارنى مۇئەييەنلەشتۇرۇشكە ئەرزىيدۇ. ئىچكى دۇنيا تەسۋىرى بىلەن ئاڭ ئېقىمىنىڭ مۇناسىۋىتىنى بىر تەرەپ قىلىشتا تۇتۇشقا تېگىشلىك توغرا پوزىتسىيە ئېھتىمال مۇشۇنداق بولسا كېرەك.

(«ھىكايە ـ رومانچىلار» ژورنىلىنىڭ 1982 ـ يىللىق 4 ـ سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.)

تەرجىمە قىلغۇچى: نۇرمۇھەممەت دولەتى.
تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: ئابدۇللا ئابلىز.

قوشۇمچە:

ئاننانىڭ ئولۇمى*

[روسىيە] لېف تولستوي

27

"ئۇ كېتىپ قالدى! ھەممىسى تۈگەشتى!" دېدى ئانا دەرىزە يېنىدا تۇرۇپ ئۇزىگە ئۆزى. شۇ سوئالىغا جاۋاپ بەرگەندەك، شام ئوچۇپ قالغان چاغدىكى قاراڭغۇلۇق ۋە ھىلىقى دەھشەتلىك چۈش بىر بىرىگە ئۇلىشىپ، ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى بىر مۇدھىش دەھشەت چۇلغىۋالدى.

"ياق، بۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس!" دەپ ۋاقىرىۋەتتى ئانا ۋە ھوجرىدىن چىقىپ، قاتتىق قوڭغۇراق چالدى. ئەمدى يالغۇز قېلىش ئۈنىڭغا شۇنچىلىك دەھشەتلىك ئىدىكى، خىزمەتچىنىڭ كىرىشىنى كۈتمەي، ئۆزى ئۈنىڭ ئالدىغا چىقتى.

ــ گىراف نەگە كەتتىكىن، بىلىپ كېلىڭلار، ــ دېدى ئانا.

---

* بۇ لېف تولستويىنىڭ مەشھۇر ئەسىرى «ئانىنا كارىنىنا»نىڭ 7 ــ قىسىم 27 ــ 31 ــ باپلىرى بولۇپ، ساۋ يىڭ تەرىپىدىن خەنزۇچىغا يېڭىۋاشتىن تەرجىمە قىلىنغان نۇسخىسىغا ئاساسەن تەرجىمە قىلىندى. ماۋزۇ ئەسلى تەھرىر تەرىپىدىن قويۇلغان. ــ تەرجىماندىن.

خزمەتچى: گىراف ئاتخانىغا كەتتى، دەپ جاۋاپ بەردى.

ــ ئەگەر سىلىنى بىر ياقىقا چىقماقچى بولسا، كولەسكە ھازىر قايتىپ كېلىدۇ، دەپ ئېيتكىلار دېدى.

ــ مەيلى. توختاڭ. مەن ھازىر خەت يېزىپ بېرىمەن. خەتنى مىخايلوغا بېرىڭ، ئاتخانىغا بارسۇن. ئىلدامراق.

ئاننا ئولتۇردى ـ دە، خەتنى يازدى:

"مەن ئەيمىپ دارمەن. ئويگە قايتىپ كەل، سوزلىشۇبلىشىمىز كېرەك. خۇدا ھەققى، قايتىپ كەلگىن، مەن دەھشەتتە قالدىم."

ئاننا خەتنى لىپاپىغا سېلىپ چاپلاپ، خزمەتچىگە بەردى.

ئۇ ئەمدى يالغۇز قېلىشتىن قورقۇپ، خزمەتچىنىڭ كەينىدىن ھوجرىدىن چىقىپ، بالىلار خانىسىغا كىردى.

ئاننا سېريوژىنى كورىمەن دەپ، ئۇنىڭ ئورنىدا قاپ ـ قارا بۇدرە چاچلىق، يۇزلىرى قىزىل ئالمىدەك بۇدرۇققىنا قىزىنى كورگەندە، ئۇنىڭ خىيالىغا دەسلەپتىلا: "ۋاي، بۇ سېريوژا ئەمەس، ئۇ ئەمەسقۇ! قېنى ئۇنىڭ كوكۇش كوزلىرى، تارتىنچاق، ئوماق كۆلۈمسىرىشى؟" دېگەن پىكىر كەلدى. قىزى ئۇستەل يېنىدا، پۇروپكا بىلەن ئۇستەلگە قالايمىقان ئۇرۇپ ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ قاپ ـ قارا مونچاقتەك مولدۇرلىگەن كوزلىرى ئانىسىغا ئاڭسىز تىكىلىپ تۇراتتى. ئاننا بالا باقۇچى ئىنگلىز ئايالىنىڭ سوئالىغا جاۋاپ بېرىپ، ئوزىنىڭ تاۋى ياخشى ئىكەنلىگىنى ۋە ئەتە يېزىغا كېتىدىغانلىغىنى ئېيتتى ـ دە، قىزىنىڭ يېنىغا بېرىپ ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ ئالدىدىكى گىرافىن پۇروپكىسىنى

ئايلاندۇرۇشقا باشلىدى. لېكىن بالىنىڭ جاراڭلىق قاتتىق كۈلكىسى ۋە قېشىنىڭ ھەركىتى ئانىغا ژرونسكىينى شۇنچىلىك يارقىن ئەسلەتتىكى، ئۇزىنى يىغىلۇۋېتىشتىن زورغا تۇتتۇپ، ئورنىدىن تۇرغان بويىچە چىقىپ كەتتى. "شۇنداق قىلىپ، ئارىمىز پۈتۈنلەي بۆزۈلدىمۇ-ھە؟ ياق، بۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس،—دەپ ئويلىدى ئانا،—ئۇ قايتىپ كېلىدۇ. لېكىن سوروكىنا بىلەن سوزلەشكەن چاغدىكى شۇ كۆلۈمسىرەپ، ئېچىلىپ كەتكىنىنى ماڭا نىسبەتەن دەپ چۈشەندۇرۇپ بېرىدىكىن؟ چۈشەندۇرۇپ بەرمىسمۇ بەربىر ئىشىنىمەن. ئەگەر ئىشەنمىسەم، ماڭا بىرلا يول قالدۇ...ئۇنداق بولۇشنى خالىمايمەن."

ئانا سائىتىگە قارىدى. ئون ئىككى مىنۇت ئوتۇپتۇ. "ئەمدى ئۇ خەتنى ئالدى، ھازىر قايتىپ كېلىۋاتىدۇ. ئاز قالدى، يەنە ئون مىنۇت...ئەگەر ئۇ كەلمەي قالسىچۇ؟ ياق، كەلمەسلىگى مۇمكىن ئەمەس. يىغلاپ كوزۇمنىڭ قىزىرىپ كەتكىنىنى ئۇ بىلمەسۇن. چىقىپ يۈزۈمنى يۇيۇۋالاي. ھە راستلا، چېچىمنى تارىدىمۇ، يوقمۇ؟" دەپ ئوز ئوزىدىن سورىدى ئانا. لېكىن ھېچ ئېسىگە ئالالمىدى. چېچىنى قولى بىلەن تۇتۇپ كوردى. "ھە، چېچىمنى تاراپتىمەن، لېكىن قاچان تارىغانلىغىم زادىلا ئېسىمدە يوق". ئۇ ھەتتا ئوزىنىڭ قولىغىمۇ ئىشەنمەي، چېچىنى راستىن تارىغانلىغى ياكى تارىمىغانلىغىنى ئوز كوزى بىلەن كوروش ئۈچۈن چوڭ ئەينەكنىڭ ئالدىغا كەلدى. چېچىنى راستلا تارىغان ئىكەن، لېكىن قاچان تارىغانلىغىنى ئانا ھېچ يادىغا ئالالمىدى. "بۇ كىم-ھە؟—دەپ ئويلىدى ئۇ، ئەينەكتە غەلىتىلا پاقىراپ، قورقىقان بىر قىياپەتتە ئوزىگە قاراپ تۇرغان، ئىششىپ قالغان يۈزگە قاراپ.—ۋاي، بۇ

مەن ئوزەمغۇ" دەپ بىردىنلا ئېسىگە كەلدى-دە، ئوزىنى بېشىدىن ئايىغىچە كوزدىن كەچۈرۈپ، بىردىنلا ژۇرونىسكىي ئوزىنىڭ پۈتۈن بەدىنىنى سويۇۋاتقانىدەك بىلىنىپ، سەسكىنىپ كەتتى ۋە مۇرىسىنى قىسىپ قويدى. كېيىن قولىنى لېۋىگە ئەكىلىپ سويدى.

"نىمە بولدۇم مەن، سارائ بولۇپ قالدىمۇ نىمە" دىدى ئىچىدە ئانىنا ۋە ياتىدىغان ھوجرىسىغا كىردى. ئانىنۇشكا ئوينى بېسىقتۇرۇۋاتقان ئىكەن.

—ئانىنۇشكا، —دىدى ئانىنا خىزمەتچى جۇۋاننىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپ، ئۇنىڭغا نىمە دېيىشىنى بىلمەي، ئۇنىڭ كوزىگە قاراپ.

—دارىيە ئالېكساندروۋنانىڭ يېنىغا بېرىپ كەلسىلە، —دىدى ئانىنۇشكا ئۇنىڭ يادىغا سالغاندەك.

دارىيە ئالېكساندروۋنانىڭ يېنىغا دەمسەن؟ ھەئە، شۇ ياقتا بارىمەن.

"ئۇ ياقتا بېرىشقا ئون بەش مىنۇت، بۇ ياقتا كېلىشكە ئون بەش مىنۇت. دېمەك ئۇ كېلىۋاتىدۇ، مانا ھازىر يېتىپ كېلىشى كېرەك. — ئانىنا سائىتىنى ئېلىپ قارىدى. —مېنى شۇ ئەھۋالدا تاشلاپ قويۇپ كېتىشكە كوڭلى قانداق چىدىدى-ھە؟ مېنىڭ بىلەن ياراشمايي شۇنداق قىلىپ يۈرۈشكە قانداق چىدايدۇ-ھە؟" ئانىنا دەرىزىنىڭ ئالدىغا بېرىپ كوچىغا قارىدى. ئۇنىڭ ھىساۋى بويىچە ژرونسكىي قايتىپ كېلىدىغان ۋاقىت بولغان ئىدى. ئېھتىمال، ۋاقىت ناتوغرا ھىساپلانغاندۇر، شۇڭا ئانىنا ژرونسكىينىڭ قاچان كەتكىنىنى يېڭىۋاتقىتىن ئەسلەپ، ۋاقىتنى بىر مىنۇت-بىر مىنۇتتىن ھىساپلاشقا باشلىدى.

چوڭ سائەتكە قاراپ ئوزىنىڭ سائىتىنى توغرىلىۋېلىش ئۈچۈن

دەرىزە ئالدىدىن ئارقىسىغا بۇرۇلۇشى بىلەن ھارۋىدا كىمدۇ بىرسى كەلدى. دەرىزىدىن كولەسكە كەلگىنىنى كوردى. لېكىن پەلەمپەيدىن ھېچكىم يۇقۇرىغا چىقمىدى، پەستە كىشىلەرنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ھارۋىدا ئانىنا ئەۋەتكەن خىزمەتكار كەپتۇ. ئانىنا پەلەمپەيدىن چۈشۈپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ــ گىرافىنى ئۇچرىتالمىدىم. ئۇ ياق نىژېگورود بېكىتىگە كېتىپ قاپتۇ.

ــ نىمە دەيسەن؟ نىمە؟... ــ دىدى ئۇ خېتىنى ئانىنانىڭ ئۈزىگە قايتۇرۇپ بېرىۋاتقان مەڭزلىرى قىپ-قىزىل، خۇشخۇي مخايلوغا.

"ھە، مېنىڭ خېتىمنى ئالماپتۇ-دە"، ــ دەپ ئويلىدى ئانىنا.

ــ شۇ خەتنى ئېلىپ گىرافنە ژرونسكايا تۇرغان يېزىغا بارغىن، بىلەمسەن ئۇ يەرنى؟ دەررۇ جاۋاپ ئېلىپ قايت، ــ دىدى ئانىنا خىزمەتكارغا.

"ئۇزەمچۇ.... ئۇزەم ئەمدى نىمە قىلسەمەن؟ ــ دەپ ئويلىدى ئۇ. ــ ھە، دوللىنىڭ ئالدىغا بارىمەن، توغرا، بولمىسا سارائ بولۇپ قېلىشىم مۇمكىن، ھە راستلا، يەنە تېلېگرامما بېرىۋېتەي". ئانىنا ئولتۇرۇپ تېلېگرامىنى يازدى:

"دەيدىغان گېپىم بار، تېز قايتىڭ"

تېلېگرامىنى ئەۋەتىۋېتىپ، ئانىنا كىينىشكە كىرىپ كەتتى. ئۇ كىيىمىنى، شلەپىسىنى كىيىپ چىقىپ، قوساق سېلىپ قالغان، ئېغىر-بېسىق ئاننۇشكانىڭ كوزىگە يەنە قارىدى. ئاننۇشكانىڭ شۇ كىچىككىنە، رەھىمدىل كوكۈش كوزلىرىدە ئانىغا ھەمدەرتلىك

ۋالامتى ئوچۇق كورۇنۇپ تۇراتتى.

ــ ئاننۇشكا، ئەزىزىم، نىمىمۇ قىلاي مەن ـ ھە؟ ــ دەپ، ئوپكە ـ ئوپكىسىنى باسالماي يىغلىغان پېتى بوشۇشپ كىرىسلوغا ئوزىنى تاشلىدى ئاننا.

ئاننا ئاركادىيېۋنا، نىمىشقا بۇنچىلىك غەم قىلىدىلا! بۇنداق ئىشلار بولىدۇغۇ. بىر ئايلىنىپ كەلسىلە، كوگۇللىرى ئېچىلىپ قالىدۇ، ــ دىدى ئاننۇشكا.

ــ راست، بىر ئايلىنىپ كېلەي، ــ دىدى ئاننا ھۇشىنى يىغىپ ئورنىدىن تۇرۇپ. ــ ئەگەر مەن يوق ۋاقىتتا تېلېگرامما كەلسە، دارىيە ئالېكساندروۋنالارنىڭكىگە ئەۋەتىڭلار... ياق، مەن ئوزۇم قايتىپ كېلىمەن.

"ھە ـ ئە، خىيال سۈرۈپ ئولتۇرماي، بىرەر نىمىگە مەشغۇل بولۇشۇم، بىر ياقتا كېتىشىم، ئەڭ مۇھىمى، مۇشۇ ئويدىن بىر ياقتا چىقىپ كېتىشىم كېرەك" دىدى ئاننا ئوز ئوزىگە يۇرىگىنىڭ قورقۇنچلۇق دۈپۈلدەپ ئۇرۇشىغا ۋەھىمە بىلەن قۇلاق سېلىپ. ئاننا ئويدىن ئىلدام چىقتى ـ دە، كولەسكىگە ئولتۇردى.

ــ قاياققا بۇيرۇيدىلا؟ ــ دەپ سورىدى پۈوتىر ھارۋا تەكچىسىگە ئولتۇرۇشتىن ئاۋال.

ــ ئىزنامېنكا كوچىسىغا، ئوبلونسكىيلارنىڭكىگە.

28

ھاۋا ئوچۇق ئىدى. ئەتىگەندىن بېرى سىم ـ سىم يامغۇر يېغىپ، مانا ئەمدىلا ھاۋا ئېچىلىپ كەتتى. قاتالتىر بىلەن يېپىلغان ئوگىزە ـ

لەر، پیادىلەر يولدىكى تاختا تاشلار، يول ئۈستىدىكى شېغىللار، هارۇنىڭ چاقى ۋە كون، مىس، قەلەي ئەسۋاپلىرى ــ جىمىكى نەرسە ماي قۇياشىنىڭ نۇرىدا يالتىراپ تۇراتتى. سائەت ئۈچ، كوچىلاردا ئادەم تازا قالمايدىغان مەزگىل.

ئاننا بوز ئاتلار ئىلدام تارتىپ كېتىپ بارغان، يۈمشاق رېسورلىرى لىڭشىتىپ، بىلىنەر ــ بىلىنمەس چايقاپ تۇرغان يۈمشاق كولەسكىنىڭ بۇلۇڭىدا ئولتۇرۇپ، تىنمىسز تاراقلىغان هارۋا چاقلىرىنىڭ ئاۋازىنى تىڭشاپ، ساپ هاۋادا كەينى ــ كەينىدىن پېڭىلىنىپ تۇرغان تەسىراتلارغا بېرىلىپ، كېيىنكى كۇنلەردە بولغان ۋەقەلەرنى يەنە بىر ــ بىرلەپ ئەسلەپ چىقتى ۋە ئوزۇنىڭ ئەھۋالى ئويدە ئوزۇنىڭ كوزىگە شۇنچىلىك يامان كورۇنۇپ كەتكەنچىلىك دەرىجىدە ئەمەسلىگىنى بىلدى. شۇنچە روشەن بولۇپ كورۇنگەن ئولۇم توغرىسىدىكى پىكرىمۇ ئەمدى ئانچىلا دەھشەتلىك بولۇپ تۇيۇلمىدى، ئولۇم ئەمدى مۇقەررەر ئەمەستەك كورۇندى. ئۇ ئوزىنى شۇنچىلىك پەسكە ئۇرغانلىغى ئۈچۈن ئەمدى ئوزىگە كايىيىتتى. "مەن ئۇنىڭغا يېلىنىپ، ئۇنىڭدىن كېچىرىم سوراپ يۇرۇيمەن. ئۇنىڭغا باش ئەگدىم. ئوزەمنى ئەيىپلىك دەپ تونۇدۇم. نىمە كېرىگى بار ئىدى؟ نىمە، مەن ئۇنىڭسز كۇن كورەلمەيمەنمۇ؟" ژورنىكىيىسز قانداق ياشاش توغرىسىدىكى سوئالغا جاۋاپ بەرمەيلا، ئاننا كوچىلاردىكى ئېلانلارنى ئوقۇشقا كىرىشتى. "شىركەت هەم ئامبار...چىش دوختۇرى...هەــئە، بولۇپ ئوتكەن هەمىمە گەپنى دوللىغا ئېيتىپ بېرىمەن. ئۇ ژورنىكىنى ياخشى كورمەيدۇ. ئۇيات بولسمۇ، نومۇس بولسمۇ، بەربىر هەممىنى بىر ــ بىرلەپ ئېيتىپ بېرىمەن. دوللى ماڭا ئامراق. ئۇنىڭ مەسلىھەتلىرىگە قاراپ ئىش قىلىمەن. مەن

ژرونسکیغا باش ئەگمەیمەن: ئۇنىڭ ماڭا تەنبە بېرىشىگە يول قويمايمەن... فىلىپپوۋ، توشۇك توغاچ. شۇلار خېمىرنى پېتىرىبۇرگقا ئاپىرارمىش. موسكۇا سۇيى قانداق ياخشى. متىششىنىڭ قۇدۇقلىرى بىلەن قۇيماقلىرىچۇ". شۇنداق قىلىپ ئانا ئۇزاق بىر چاغلاردا، ئۇزى ئون يەتتە ياشلاردا ۋاقتىلىرىدا چوڭ ئاپىسى بىلەن تېرويتسا مۇناستىرىغا بارغانلىغىنى ئەسلىدى. "ئات مىنىپ بېرىۋىدۇق تېخى. قوللىرى قىپ-قىزىل شۇ قىز مەنمىدىم-ھە؟ شۇ چاغلاردا مېنىڭ كوزۇمگە ئاجايىپ يېقىملىق ۋە ئارزۇلۇق بولۇپ كورۇنگەن نەرسىلەر-نىڭ تولىسى ئەمدى ئەرزىمەس بىر نەرسە بولۇپ قالدى، شۇ چاغلاردا ئوتكۇزگەن كۇنلىرىمغۇ ئەمدى ئومۇرۇايەت قايتىپ كەلمەيدۇ. ئۇ ۋاقتلاردا ئوزەمنى بېرىپ-بېرىپ شۇنچىلىك خارلىققا تاشلىشىم مۇمكىنلىگىگە ئىشىنەتتىمۇ؟ مېنىڭ خېتىمنى ئېلىپ ماختىنىدىغان، ئوزىدىن مەمنۇن بولىدىغان بولدى-دە! توختا، مەن ساڭا كورسىتەي مەن تېخى...ۋاي، مۇنۇ سىر ئەجەپمۇ ئەسكى پۇرايدىكىنا. بۇ ئادەم-لەرمىغۇ ئاجايىپ-نىمىشقا توختىمايلا سىرلاپ تۇرىدىكىن؟ كىيىم-كېچەك دۇكىنى ۋە ئايالارنىڭ باش كىيىمى دۇكىنى" دەپ يېزىلغان يەنە بىر ئېلانىنى ئوقىدى. بىر ئەر كىشى ئېگىشىپ سالام بەردى. ئۇ، ئاننۇشكانىڭ ئېرى ئىكەن. "بىزنىڭ پارازىتلىرىمىز،—دەپ ژرونسكىي ئېيتقان شۇ سوز يادىغا چۈشۈپ قالدى.— بىزنىڭ؟ نىمشقا بىزنىڭ بولىدۇ؟ يامنى شۇكى، ئوتكەن ئىشلارنى كوگۈلدىن تۇپ يىلتىزى بىلەن ئېلىپ تاشلىغىلى بولمايدۇ. كوگۈلدىن ئېلىپ تاشلاپقۇ بولمايدۇ، لېكىن ئۇنى ئەسلىمەسلىك مۇمكىن. ئەمدى مەن شۇنداق قىلىمەن." بۇ چاغدا ئانا ئالېكسىي ئالېكساندروۋىچ بىلەن ئوتكۇزگەن كۇنلىرىنى، شۇ كۇنلەرنىمۇ

ئېسىدىن چىقارغانلىغىنى ئويلىدى. "دوللى مېنى ئىككىنچى ئەردىن چىقماقچى بولۇۋاتىدۇ دەپ ئويلاپ، شۇنىڭ ئۈچۈن، بەلكى، سېنىڭ توغرا ئەمەس دەپمۇ ئېيتار. مېنىڭ توغرا دەۋاتقىنىم يوققۇ. توغرىمۇ بولالمايمەن!" دېدى ئىچىدە ئانىنا ۋە ئوپكىسى ئورۇلۇپ كەتتى. لېكىن شۇ زاماتلا، ئاۋۇ ئىككى قىز نىمىشقا شۇنداق كۈلۈمسىرەشۋاتىدىكىن، دەپ ئويلاشقا باشلىدى. "ئېھتىمال مۇھەببەت توغرىسىدۇر؟ مۇھەببەتنىڭ قانچىلىك كۆڭۈلسىز، قانداق ياماڭ نەرسە ئىكەنلىگىنى بۇلار تېخى بىلمەيدۇ...ئەنە كوچا، باللار. ئۈچ ئوغۇل بالا ئات ئويىنى ئويناپ، يۈگرىشىپ يۈرۈپتۇ. سېرىيوژام! ئۇنىڭدىنمۇ ئايرىلدىم، ھەممىدىن ئايرىلمەن. ھەـئە، ئەگەر ئۇ قايتىپلا كەلمىسە، ھەممىدىن ئايرىلمەن. بەلكى، پويىزغا كېچىكىپ قالغاندۇر، بەلكىم قايتىپ كېلىپ ئويدە ئولتۇرغاندۇر. ھە، يەنە ئۇزەكنى خارلىماقچى بولۇۋاتامسەن ـ ھە! ـــ دېدى ئانىنا ئۇز ئۇزىگە. ـــ ياق، دوللىنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭ ئالدىدا ھەممىنى ئىقرار قىلمەن: مەن بەختسىزمەن، ئۇزەمگە ئۇزەم قىلدىم، ئۇزەم ئەيىپدارمەن، لېكىن شۇنداق بولسىمۇ، مەن بەختسىزمەن، ماڭا ياردەم قىل. مۇنۇ ئاتلار، بۇ كولەسكە ـــ شۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭكى، بۇ كولەسكە كوزۇمگە قاندىق سەت كورۇنۇۋاتىدۇ؛ لېكىن بۇلارنى ئەمدى كورەلمەيمەن.

ئانىنا دوللىغا ئېيتماقچى بولغان كۆڭلىدىكى ھەممە گەپلەرنى يۇرەك يارىسىنىڭ ئەدەپ كېتىشىگە قارىماي ئويلاپ پەلەمپەيگە قەدەم قويدى.

ـــ مېھمان بارمۇ؟ ـــ دەپ سوردى ئۇ دالانغا كىرىپ.

ـــ كاتېرىنا ئالېكساندروۋنا لېۋىنا كەلدى، ـــ دەپ جاۋاپ

بەردى چاكار.

"كتمۇ! ۋرونسكي مۇھەببەت باغلىغان ئاشۇ كىتمۇ؟ــ دەپ ئويلىدى ئانا. ــ ۋرونسكي ئۇنىڭغا ئويلەنمىگىنىگە ئېچىنىدۇ. مېنى ئويلىسا، ئۇنىڭ كۆرەر كۆزى يوق، ھەتتا مېنىڭ بىلەن تېپىشىپ قالغىنىغمۇ ئەپسۇسلىنىدۇ".

ئانا كەلگەن چاغدا ئىگىچە-سىگىللار بالىنى ئەمگۈزۈش توغرىسىدا مەسلىھەتلىشۋاتاتتى، ئۇلارنىڭ شۇ سوھبىتىگە كاشىلا قىلغان مېھمانىنى دوللى بىر ئۆزى چىقىپ قارشى ئالدى.

ــ ۋاي، سەن تېخى كەتمىدىگىمۇ؟ مەن سېنىڭغا بېرىپ كەلمەكچى ئىدىم، ــ دىدى دوللى، ــ بۇگۈن ستىۋادىن خەت كەلدى.

ــ بىزگمۇ تېلېگراممۇ كەلدى، ــ دىدى ئانا كىتىنى كورۇش نىيىتى بىلەن ئوپ-چورىسىگە قاراپ.

ــ ستىۋا ئالېكسي ئالېكساندروۋىچنىڭ نىمە خىيالى بار ئىكەنلىگىنى چۈشىنەلمەيۋاتىمەن، لېكىن جاۋاپ ئالمىغىچە كەتمەيمەن، دەپ يېزىپتۇ.

ــ مەن يېنىڭدا مېھمان بارمىكىن دەپ ئويلىۋىدىم. ئۇنىڭ خېتىنى ئوقۇپ باقسام بولامدۇ؟

ــ ھەئە، كىتى بار، ــ دىدى خىجالەت تارتىپ دوللى، ــ ئۇ بالىلار خانىسىدا قالدى. ئۇ خېلى قاتتىق ئاغرىپ قالغان ئىدى.

ــ ئاڭلىدىم، خەتنى ئوقۇپ باقسام بولامدۇ؟

ــ مەن ھازىر ئەپكىرەي. ئۇ بەرمەيمەنغۇ دەپتۇ؛ ئەكسىچە، ستىۋانىڭ ئالمەن دىگەن ئۇمىدى بار، ــ دىدى دوللى ئىشكىتە توختاپ.

ـــمەن ئۇمىت قىلمايمەن، ئۇمىت قىلىشنىمۇ خالىمايمەن،ـــ دەدى ئانىنا.

"بۇ قانداق گەپ، كىتى مېنىڭ بىلەن كورۇشۇشنى ئوزى ئۇچۇن نومۇس دەپ ئويلامدىكىنە؟ـــدەپ ئويلاپ قالدى ئانىنا يالغۇز ئوزى قالغانـدا. ـــئېھتـمال ئۇنىڭ توغرىدۇر. ئەمما توغرا بولسـمۇ ماڭا شۇنداق مۇئاملىدە بولىدىغان كىشى بىر ۋاقىتلاردا ۋرونسكي بىلەن مۇھەببەت باغلىغان بۇ كىتى بولماسلىغى كېرەك. مەن بىلمەن، شۇ ئەھۋالىمدا بىرمۇ ساپ ۋىجدانلىق ئايال مېنىڭ بىلەن كورۇشۇشنى خالىمايدۇ. شۇ دەسلەپكى مىنۇتتىن باشلاپلا مەن ئوزەمنى ۋرونسكىيغا قۇربان قىلغىنىمنى بىلمەن! مانا ئەمدى شۇنىڭ ئاقىۋىتى! ئۇنى كورەر كوزۇمۇ يوق! نىمىگمۇ بۇ يەرگە كەلگەندىمەن؟ كوڭلۇمنى تېخىمۇ بوزدۇم، ھەسرىتىم تېخىمۇ ئورلىدى.ـــئانىنا يان ھوجرىدىن بىر بىرى بىلەن سوزلىشۋاتقان ئىگىچە-سىگىلىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىدى.ـــ ئەمدى دوللىغا نىمە دەيتتىم؟ مەن بەختسىز دەپ، كىتىنىڭ كوڭلىنى خوش قىلاتـتىمـمۇ، ئۇنىڭ ھامىيلىغـا بېقىناتتىمـمۇ؟ ياق، ئۇنىڭ ئۇستىگە دوللى بەربىر چۇشىنەلمەيدۇ. ئۇنىڭغا ئېيتىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتىمۇ يوق. لېكىن كىتىنى كورسەم ياخشى بولاتتى، مەن ئەمدى ھەممىگە، جىمسكى نەرسىگە نەپرەتلىنىپ قارايدىغىنىمنى، ئەمدى ماڭا ھەممە نەرسە بەربىر ئىكەنلىگىنى ئۇنىڭغا كورسىتىپ قويغىنىم ياخشى بولاتتى".

دوللى خەتنى ئېلىپ كىردى. ئانىنا ئوقۇپ، ئۇنچۇقماي قايتۇرۇپ بەردى.

ـــمەن بۇ گەپنى بىلەتتىم،ـــدەدى ئۇ.ـــبۇ گەپ مېنى ھىچقانچە قىزىقتۇرمايدۇ.

ـــنىمشقا؟ مەن ئەكسىچە، ئۇمىت قىلىپ يۈرىمەن،ـــدىدى دوللى ئانىناغا ھەيران بولغان نەزەردە قاراپ. ئۇ ئانىنانى زادىلا ھازىرقىدەك چېچىلىپ تۇرغان غەلىتە ھالەتتە كورمىگەن ئىدى.ـــ قاچان ماڭىدىغان بولدۇڭ؟

ئانىنا جاۋاپ بەرمەي، كوزلىرىنى قىسقان ھالدا ئۇدۇل ئالدىغا قاراپ ئولتۇراتتى.

ـــبۇ كىتى نىمشقا مەندىن قېچىپ يۈرىدۇ؟ـــدىدى ئۇ ئىشككە كوز تاشلاپ، قىزىرىپ كېتىپ.

ـــۋىيەي، ئۇنداق ئەمەس! بالىسىنى ئەمگۈزۈۋاتاتتى، ھىچ قولىشالمايدۇ، مەن ئۇنىڭغا مەسلىھەت بېرىۋاتاتتىم ... كەلگىنىڭگە ئۇ ناھايىتى خوشال. ھازىر كىرىدۇ،ـــدىدى تۇتۇلۇپ، يالغان گەپ قىلىشنى بىلمەيدىغان دوللى.ـــمانا ئۇزىمۇ كىردى.

ئانىنانىڭ كەلگەنلىگىنى ئاڭلىغان كىتى ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىشىنى خالىمىدى؛ لېكىن دوللى ئۇنى كوندۇردى. كىتى نائىلاج ھوجرىغا كىردى ۋە چىرايى قىزارغان ھالدا ئانىنانىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا قول بەردى.

ـــسىزنى كورگىنىمگە قەۋەت خوشالمەن،ـــدىدى ئۇ تىترىگەن ئاۋازدا.

شۇ ياماڭ خوتۇنغا نىسبەتەن ئۇزىنىڭ كوڭلىدە دۇشمەنلىك تۇيغۇسى ۋە رەھىمدىل بولۇش خاھىشى بىر بىرى بىلەن كۇرەش قىلىۋاتقانلىغىدىن كىتى خجالەت ئىدى؛ ئەمما ئانىنانىڭ چىرايلىق، يېقىملىق قىياپىتىنى كورۇشى بىلەنلا كوڭلىدىكى دۇشمەنلىك تۇيغۇسى شۇ زامات يوق بولدى.

ـــئەگەر مېنىڭ بىلەن كورۇشۇشنى خالىمىغان بولسىڭىزمۇ ھەيران

بولماس ئىدىم. مەن ھەممە نەرسىگە ئۆگىنىپ قالدىم. ئاغرىپ قېلىۋىدىڭىزمۇ؟ ھە، ئوزگىرىپ كېتىپسىز، ــ دېدى ئانا.

كىتى ئانىنىڭ ئۇنىڭغا ئاداۋەت بىلەن قاراپ تۇرغىنىنى سەزدى. كىتى: ئىلگىرى مېنى ئوز قانىتى ئاستىغا ئالغان ئانا ئەمدى شۇ ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىپ، مېنىڭ ئالدىمدا خىجالەت بولۇپ تۇرغىنى ئۈچۈن ماڭا شۇنداق ئاداۋەت كوزى بىلەن قاراۋاتىدۇ، دەپ چۈشەندى ۋە ئانىغا رەھمى كەلدى.

ئۇلار ئاغرىق توغرىسىدا، بالا ۋە ستېۋا توغرىسىدا پاراڭ سېلىشتى، ئەمما ئانىنىڭ بۇ گەپلەرگە قىزىقمايدىغانلىغى بىلىنىپ تۇراتتى.

ــ مەن سېنىڭ بىلەن خوشلىشىشقا كېلىۋىدىم، ــ دېدى ئانا ئورنىدىن تۇرۇپ.

ــ قاچان ماڭمسىلەر؟

لېكىن ئانا يەنە جاۋاپ بەرمەي، كىتىگە قاراپ گەپ قىلدى.

ــ سىزنى كورگىنىمگە قەۋەت خوشالمەن، ــ دېدى ئانا كۈلۈمسىرەپ. ــ مەن نۇرغۇن كىشىلەردىن، ھەتتا ئېرىڭىزدىنمۇ سىز توغرىلىق ئاڭلاپ تۇردۇم. ئېرىڭىز مېنىڭ ئالدىمدا بولۇۋىدى. ماڭا ناھايىتى ياقتى. ــ ئانا بۇ گەپنى، ئەتمالىم، يامان نىيەت بىلەن ئېيتقان بولسا كېرەك. ــ ھازىر نەدە ئۇ؟

ــ بىزنىڭ كەتتى، ــ دېدى كىتى قىزىرىپ.

ــ مېنىڭدىن سالام ئېيتىپ قويۇڭ، چوقۇم سالام ئېيتىڭ.

ــ چوقۇم! ــ دېدى كىتى ساددىلىق بىلەن تەكرارلاپ ۋە ئانىنىڭ كوزىگە ھەمدەرتلىك بىلەن قاراپ.

ــ خەير، دوللى! ــ ئانا دوللىنى سويۇپ، كىتىنىڭ قولىنى

سقىپ، ئىلدام چىقىپ كەتتى.

ــ شۇ ئىلگىرىكىدەكلا، ئۆزى ئىلگىرىكىدەكلا يېقىملىق. قانداق چىرايلىق! ــ دېدى كىتى ھەدىسى بىلەن ئىككىسى يالغۇز قالغاندا. ــ لېكىن نىمگىدۇر كىشىنىڭ رەھمى كېلىدۇ. شۇنداق ئېچىنارلىق!

ــ ياق، بۇگۈن ئۇنىڭ كەيپىي قانداقتۇر بولەكچىلا، ــ دېدى دوللى. ــ مەن ئۇنى دالانغا ئۆزىتىپ چىققىنىمدا، ماڭا ئۇ يىغلاي-يىغلاي دەپ تۇرغاندەكلا كورۈندى.

29

ئانىنا ئويىدىن چىققان چاغدىكىدىنمۇ يامان كەيپىياتتا كولەسكىغا ئولىتۇردى. ئىلگىركى دەرت-ئەلەملىرىگە ئەمدى كىتى بىلەن كورۈشكەن چاغدا ئېنىق ھىس قىلغان ھاقارەتلىنىش ۋە خورلىنىش تۇيغۇلىرى قوشۇلدى.

ــ قاياققا بۇيرۇيدىلا؟ ئويگىمۇ؟ ــ دەپ سوردى پيوتر.

ــ ھە-ئە، ئويگە، ــ دېدى ئانىنا ئەمدى نەگە كېتىپ بارغىنىنى ئويلاپ-مۇ قويماي.

"ئۇ ئىككىسى ماڭا خوددى نامەلۇم، دەھشەتلىك، غەلىتە بىر نەرسىگە قارىغاندەك قارىغىنىنى كورمەمدىغان. ئاۋۇ ئادەم يېنىدىكى ئادەمگە نىمە توغرىدا شۇنچىلىك زوق بىلەن گەپ قىلىۋاتىدىكىن؟ ــ دەپ ئويلىدى ئانىنا پىيادە كېتىپ بارغان ئىككى ئادەمگە قاراپ. ــ كوڭلىدىكى گەپنى كىشىنىڭ باشقا بىرىگە ئېيتىشى مۇمكىنمۇ؟ مەنمۇ دوللىغا كوڭلۇمدىكىنى ئېيتماقچى بولۇۋىدىم. لېكىن ئېيتماي ياخشى قىلدىم. مېنىڭ بېشىمغا كۇن چۈشكىنىگە ئۇ پەقەت خوشال بولار ئىدى!

خوشال بولغىنىڭغۇ بىلدۇرمەس ئىدى: مەن تۇرمۇشنىڭ لەززىتىنى كورۇپ يۇرگەن چاغلىرىمدا ئۇ ماڭا ھەۋەس قىلىۋىدى. ئەمدى شۇ لەززەتلەر ئۈچۈن جازالانغىنىمنى كورۇپ خوشال بولىدىغانىدۇ. كىتىنگىمۇ خوشاللىقتىن ئاغزى قۇلىغىغا يېتەر. ئۇنىڭ ئېچىدىكىنى ئەينەكتەك كورۇپ تۇرۇپتىمەن! ئۇ ئۇنىڭ ئېرى توغرىسىدا ئادەتتىن تاشقىرى ئىلتىپات بىلەن گەپ قىلغىنىمنى بىلدى. ئۇ مېنى كۇنلەيدۇ، يامان كورىدۇ. نەپرەت بىلەنىمۇ قارايدۇ. ئۇنىڭ پىكرىچە، مەن ئەخلاقى بۇزۇلغان خوتۇنمەن. ئەگەر مەن ئەخلاقى بۇزۇلغان خوتۇن بولسام، ئۇنىڭ ئېرىنى ــ ئەگەر خالىغان بولسام... ئۇزەمگە خۇشتار قىلۇالغان بولاتتىم. راست، مەن شۇنداق قىلىشنى ئويلاپمۇ باققان ئىدىم. مانا مۇنۇ ئادەم ئۇزىدىن مەمنۇن ئىكەن، ــ دەپ ئويلىدى ئاننا ھارۇدا ئۇنىڭ قارشىسىدىن كېلۇۋتىپ، ئۇنى ئوزى تونۇيدىغان ئايال دەپ ئويلاپ، يالتىراق شلەپىسىنى يالتىراق ياغاق بېشى ئۇستىدە كوتەرگەن ۋە كېيىن يېڭىلىشقىنىنى چۇشەنگەن سېمىز، چرايى قىپ ــ قىزىل ئەپەندىگە قاراپ. ــ بۇ ئادەم مېنى تونۇيمەن دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك. دۇنيادا مېنىڭ كوڭلۇمنى بىلىدىغان بىرمۇ ئادەم يوق، بۇ جاناپمۇ شۇلارنىڭ بىرى، مەن ئوزەممۇ بىلمەيمەن. فرانسۇزلار دەيدىغاندەك، مەن ئىشتىيىمنىڭ قانداق ئىكەنلىگىنىلا بىلىمەن. مانا مۇنۇلارنىڭ ئاشۇ پاسكىنا ماروژنىنى يېگىسى كېلىدۇ. پاسكىنىلىغىنىمۇ ئوزلىرى بىلىدىغاندۇ، ــ دەپ ئويلىدى ئاننا ماروژنى ساتقۇچىنى توختىتىشۇالغان ئىككى بالىغا قاراپ. ــ ماروژنىچى كېچىككىنە تۇڭنى بېشىدىن ئېلىپ، لۇڭگىسىنىڭ بىر ئۇچى بىلەن تەرلەپ كەتكەن ماڭلىيىنى ئېرتتى. ــ ھەممىمز تاتلىق، شىرنىلىك نەرسىنى ياخشى كورىمىز. كەمپىت بولمىسا، پاسكىنا ماروژنى يەيمىز. كىتمۇ شۇنداق:

ژورنسكي بولمغاندىن كېيىن لېۋىننى تېپىپتۇ. كىتمۇ ماڭا ھەسەت بىلەن قارايدۇ. مېنى كورەر كوزى يوق. ھەممىزنىڭ بىر بىرىمىزنى كورەر كوزىمىز يوق. مەن كىتىنى، كىتى مېنى. مانا بۇ توپ-توغرا گەپ.... ساتىراچ تېۋتىكىن. مەن ھامان تېۋتىكىننى چېچمىنى تاراپ قويۇشقا تەكلىپ قىلاتتىم...ژورنسكي قايىتىپ كەلگەندە، بۇ گەپنى ئۇنىڭغا سوزلەپ بېرىمەن،ــ دەپ ئويلاپ كۆلۈمسىرىدى ئاننا. لېكىن ئەمدى ئۇزىنىڭ كۆلكىلىك گەپلىرىنى ئاڭلايدىغان ھېچكىمى يوق ئىكەنلىگى دەررۇ ئېسىگە چۈشتى.ــ ھە-ھە، كۆلدىغانمۇ، كوكۈل خوش بولىدىغانمۇ ھېچنىمە يوق. جىمىكى نەرسە كىشىنى سەسكەندۈرىدۇ. چېركاۋ قوڭغۇرغى كىشىلەرنى ئىبادەتكە چاقىرماقتا، مۇنۇ سودىگەرنىڭ خۇددى قولىدىن بىرنىمىنى چۈشۈرۈۋۈپتىشتىن قورققاندەك، ناھايىتى ئېھتىياتچانلىق بىلەن چوقۇنۇۋاتقىنىنى قاراڭلار! شۇ چېركاۋلار، شۇ قوڭغۇراق چېلىشلار، شۇ كوز بويامچىلىقلارنىڭ نىمە كېرىگى بار؟ بۇ نەرسىلەر بىر بىرىنى شۇنچە غەزەپ بىلەن تىللاۋاتقان مانا شۇ كىراكەشلەرگە ئوخشاش، ھەممىزنىڭ بىر بىرىمىزنى يامان كورۈشىمىزنى نىقاپلاش ئۈچۈنلا كېرەك. ياشۇىن: 'ئۇ مېنى ئۆتتۈرىۋەتسىكەن، دەيدۇ، مەنمۇ ئۇنى ئۆتتۈرىۋەتسىكەن دەيمەن، دەيدۇ' دىگەن ئىدى. بۇ گەپ توغرا!!"

شۇ خىياللار ئاننانىڭ ئوز ئېقىمىغا شۇنچە غەرق قىلدىكى، ئۇ ھەتتا ئوزىنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدىكى ئويلىرىنىمۇ ئۇنتۇپ، ئويىنىڭ ئىشىك ئالدىغا قاندىق كېلىپ قالغىنىنى تۇيماي قالدى. ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىقان دەرۋازىۋەنىنى كورگەنىدىلا، خەت ۋە تېلېگرامىما ئەۋەتكەنلىگى ئېسىگە كەلدى.

ــ جاۋاپ كەلدىمۇ،ــ دەپ سورىدى ئۇ.

ـــ هازىر قاراپ باقاي:ـــ دىدى دەرۋازىڭدىن ۋە ئۇستەل تارتمىسىغا قاراپ تېلېگرامما سېلىنغان توت بۇجەكسلىك نەپىز لىپاپىنى ئېلىپ ئاننىغا بەردى. تېلېگرامما مىدىكى: "سائەت ئوندىن ئىلگىرى بارالمايمەن. ۋورونسكي"ـــ دەپ يېزىلغان سوزلەرنى ئوقىدى.

ـــ كەتكەن كىشى قايتىپدىمۇ؟

ـــ ياق، قايتىقىنى يوق،ـــ دەپ جاۋاپ بەردى دەرۋازىڭدىن.

"ئاندىق بولسا، ئەمدى مەن نېمە قىلىشىمنى ئۇزۇم بىلىمەن،ـــ دىدى ئۆچىدە ئاننا ۋە قەلبىدە تايىنسىز غەزەپ ھەم ئىنتىقام دولقۇنى قوزغىلىۋاتقىنىنى ھېس قىلىپ، يۈگۈرگەن پېتى توپىگە چىقىپ كەتتى.ـــ ئۇنىڭ ئالدىغا مەن ئۇزۇم بارىمەن. ۋىدالىشىشتىن ئاۋال، مەن ئۇنىڭغا ھەممە گەپنى بىر-بىرلەپ ئېيتىمەن. ھېچقاچان ھېچكىمنى مانا شۇ ئادەمنى يامان كورگەنىدەك يامان كورمىگەن ئىدىم!" دەپ ئويلىدى ئاننا. ۋورونسكينىڭ كېيىم ئاسقۇچتا تۇرغان شىلەپىسىنى كورۈپ، نەپرەتلەنگىنىدىن سەسكىنىپ كەتتى. ۋورونسكينىڭ تېلېگراممىسى ئۇزىنىڭ ئەۋەتكەن تېلېگراممىسىغا جاۋاپ ئىكەنلىگىنى، لېكىن يازغان خېتىنى ۋورونسكي تېخى ئالمىغانلىغىنى ئاننا خىيالىغمۇ كەلتۈرگىنى يوق. ئەمدى ئۇ ۋورونسكينى ئانىسى ۋە سوروكىنا بىلەن خاتىرجەم پاراڭلىشىۋاتقان ھەم ئاننانىڭ دەرت-ئازاپ چېكىۋاتقىنىغا خوشال بولۇۋاتقان قىياپەتتە كوز ئالدىغا كەلتۈردى. "ھەـ ئە، پاتراق مېڭىش كېرەك"، دىدى ئۆچىدە ئاننا نەگە مېڭىشنى تېخى ئوزى ئوبدانراق بىلمەي تۇرۇپ. ئۇنىڭ مانا شۇ دەھشەتلىك ئويدە ھېس قىلىۋاتقان تۇيغۇلاردىن چاپسانراق قۇتۇلغۇسى كېلەتتى. خىزمەتچىلەرمۇ، بۇ ئوينىڭ تاماملىرىمۇ، ئويدىكى بۇيۇملارمۇ ـــ ھەممە نەرسە ئۇنى سەسكەندۇرەتتى، غەزەپلەندۈرەتتى،

خۇددى بىر تاغدەك ئۇنى باساتتى.

"ھە-ئە، ۋوگزالغا بېرىشىم كېرەك، ئەگەر ئۇ ئۇ يەردە بولمىسا، ئۇ چاغدا ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنى پاش قىلىشىم كېرەك". ئاننا گېزىتلەردىكى پويىزلارنىڭ ۋاقىت جەدۋىلىگە قارىدى. كەچقۇرۇن سائەت سەككىزدىن يىگىرمە مىنۇت ئوتكەندە ماڭىدىغان بىر پويىز بار ئىكەن. "ھە-ئە، ئۇلگۈرىمەن". ئاننا ھارۋىغا باشقا ئاتلارنى قوشۇشنى بۇيرۇپ قويۇپ، بىرنەچچە كۇنلۇك نەرسىلىرىنى يول خالتىسىغا سېلىشقا كىرىشتى، ئۇ ئەمدى بۇ ئويگە ئىككىنچى قايتىپ كەلمەيدىغىنىنى بىلەتتى. ئۇ خىيالىغا كەلگەن پىلانلار ئارىسىدا يەنە بىر نەرسىنى، يەنى ۋوگزالدا ياكى گىرافىنەنىڭ جاڭزىسىدا يۈز بېرىدىغان ۋەقەدىن كېيىن نېژىگورود يولى بىلەن بىرىنچى توغرا كەلگەن شەھەرگە بېرىپ، شۇ يەردە قېلىش قارارىنى غۇۋا كوز ئالدىغا كەلتۈرەتتى.

ئۇستەل ئۇستىدە تاماق تۈرۈپتۇ؛ ئاننا ئۇستەل يېنىغا كەلدى-دە بولكا بىلەن پىشلاقنى پۇراپ كوردى ۋە جىمكى يىمەك-ئىچمەكنىڭ پۇرىغى ئوزىنى يىرگەندۈرۈپ تۇرغىنىغا كوزى يېتىپ، كولەسكىنى ئىشىك ئالدىغا ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپ، ئويدىن چىقىپ كەتتى. ئوي ئوزىنىڭ كولەڭگۇسىنى كوچىنىڭ بۇ قانىتىدىن ئۇ قانىتىغا تاشلىغان، ھاۋا ئوچۇق ۋە ئىسسىق، كۈن ئولتۇرمىغان مەزگىل ئىدى. ئۇنى ئۇزىتىپ، نەرسىلەرنى كوتىرىپ چىققان ئاننۇشكامۇ، نەرسىلەرنى كولەسكىغا سېلىۋاتقان پيوتىرمۇ، كوڭلى خوش ئەمەستەك كورۈنگەن ھارۋىكەشمۇ، ــ ئومۇمەن ھەممىسى ئاننانىڭ كوزىگە ياماڭ كورۈنۈپ، ئۇلارنىڭ سوزلىرى، يۇرۇش-تۇرۇشلىرى ئۇنى تېرىكتۈرەتتى.

ــ پيوتىر، ماڭا سېنىڭ كېرىگىڭ يوق.

ـــهه، ئۇنداق بولسا بىلەتىنچۇ؟

ـــمەيلى، بىلگىنىڭنى قىل، ماڭا بەرىبەر، ـــ دىدى ئەلەم بىلەن ئاننا.

پيوتىر كولەسكىنىك ئالدىغا سەكرەپ چىقىپ، بېلىنى تۇتۇپ ئولتۇردى ـ دە، ۋوگزالغا مېڭىشقا بۇيرۇدى.

30

"مانا، يەنە شۇ قىز! ھەممىنى بىلدىم" ـــ دىدى ئىچىدە ئاننا كولەسكە قوزغىلىپ، شېغىل يېيىتىلغان يولدا چايقىلىپ كېتىۋاتقىنىدا. كېيىن يېڭىدىن ـ يېڭى تەسىراتلار يەنە خيالىغا كەينى ـ كەينىدىن كېلىشكە باشلىدى.

"ھە راستلا، كېيىنكى قېتىم خويما ياخشى بىر ئويىنى ئويلۇۋېدىما، نىمە توغرىسىدا ئىدى؟ ـــ دەپ يادىغا كەلتۈرۈشكە تىرىشتى ئاننا. ـــ ھە ھىلىقى ساتراچ تېۋىتكىن توغرىلىقمۇ؟ ياق، ئۇ ئەمەس. ھە، تاپتىم، ياشۇنىنىڭ: كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى بىردىن ـ بىر مۇناسىۋەت ياشاش ئۇچۇن كۇرەش ۋە بىر بىرىگە نەپرەتلىنىپ قاراش، دېگەن گېپى توغرىسىدا ئويلۇۋېدىم ...ياق، بىكارغىلا كېتىپ بارىسىلەر، ـــ دىدى خيالىدا ئۇ ئوزى پەرەز قىلغان ۋە توت ئاتلىق كولەسكىدە شەھەر چېتىگە سەيلىگە كېتىپ بارغان كىشىلەرگە مۇراجەت قىلىپ. ـــ ئوزەڭلار بىلەن بىللە ئېپكېتىپ بارغان بۇ ئىتىڭلارمۇ سىلەرنى مەلىكە قىلالمايدۇ. خيالىدىن قۇتۇلالمايسىلەر. ـــ ئاننامۇ پيوتىر بېشىنى بۇرغان تەرەپكە كوز تاشلاپ، ساقچى نەگىدۇر ھارۋىدا ئېلىپ كېتىپ بارغان، بېشىنى تۇتالماي، چالا ئولۇكىكە ئوخشاپ

قالغان مەس ئىشچىنى كوردى. ــ مانا بۇمۇ بەلكىم شۇنداقتۇر، ــ دەپ ئويلىدى ئاننا. ــ گىراق ۋرونسكىي ئىككىمزمۇ راھەتچىلىكىنى تاپالمىدۇق، ئەمما تۇرمۇشتىن كوپ نەرسىنى كۆتۈۋىدۇق، ــ ئىلگىرى ئاننانىڭ ۋرونسكىي بىلەن ئوزى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنى ئويلىغۇسى كەلمەيتتى، ھازىر بولسا، شۇ مۇناسىۋەتلەرنى يورۇتۇپ كورسىتىپ تۇرغان يارقىن نۇرغا بىرىنچى قېتىم دەلالەت قارىدى. ــ ئۇ نېمە مەقسەتنى كوزلەپ مېنىڭ بىلەن ئالاقە باغلىدى؟ مۇھەببەت ئۈچۈن ئەمەس، ئاساسەن ماختىنىش ئۈچۈن. ــ ئاننا ئۇ ئىككىسى تېپىشقان دەسلەپكى چاغلاردا ۋرونسكىينىڭ ئىتائەتچان ئوۋ ئىتىغا ئوخشايدىغان چىرايىنى، ئۇنىڭ ئېيتقان سوزلىرىنى ئەسلىدى. ۋرونسكىينىڭ قوغلاشقىنى مۇھەببەت ئەمەسلىگى ھازىر ھەممە نەرسىدىن كورۈنۈپلا تۇراتتى، ــ ھەــ ئە، ئۇ ماختانچاقلىق نەپسىنى قاندۇرۇپ، تەنتەنە قىلىشىلا ئويلىدى. راست، مۇھەببىتىمۇ بولغان، ئەمما ئاساسەن ماختىنىش ئۈچۈنلا مەقسەتكە ئېرىشىشنى كوزلىدى. ئۇ مېنى مەپتۇن قىلغىنىغا كورەڭلەپ يۇردى. ئەمدى ئۇ كۇنلەر ئوتۈپ كەتتى. كورەڭلەيدىغان ھېچنىمە قالمىدى. ئەمدى كورەڭلەش ئەمەس، ئۈيۈلۈش كېرەك بولۇپ قالدى. ئۇ مېنىڭدىن ئېلىش مۇمكىن بولغان ھەممە نەرسىنى ئېلىپ بولدى، ئەمدى ئۇنىڭغا مېنىڭ نېمە كېرىگىم بار؟ مەن ئۇنىڭغا بىر يۈك بولۇپ قالدىم، لېكىن ئۇ ماڭا ۋاپاسىزلىق قىلمىغاندەك قىياپەتكە كىرىۋېلىپ باردۇ. تۇنۇگۈن سىرىنى بىلدۇرۇپ قويدى، ئۇ ماڭا تالاق خېتىمنى ئالغۇزۇپ، ئاندىن ئويلىنىشنى خالايدۇ. ئۇ مېنى ياخشى كورىدۇ، لېكىن ياخشى كورۈشى زادى قانچىلىك؟ كوڭۈل يالقۇنى پەسەيدى... مانا بۇ ھەممىنى قايسل قىلماقچى، ئوزىدىن ناھايىتى مەمنۇنەدەك كورۈ-

نـدۇ، ــ دەپ ئويلىدى ئۇ ئۇگىتىلـگەن ئېتىنى مىنىپ كېتىپ بارغان يۇزلـرى قىپ-قىزىل پـركازچىكـقا قاراپ. ــ ھە-ئە، ئۇنىڭ ماڭا باغـلىغان ئىلگىرىكى مۇھەببـىتى ئەمـدى يوق. ئەگەر مەن ئۇنىڭ ئالدىـدىن كېتىپ قالسام، ئۇ ئېچىدە خوشال بولىدۇ."

بۇ ئويلار تەخـمىن ئەمەس ئـدى، ئانىنا ئەمـدى ھاياتـلىڭ ۋە كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتـلىڭ ماھىيىتـىنى ئوزىـگە ئوچۇق كورسىتىپ بېرىۋاتقان ھىلىقى يارقىن نۇردا روشەن كورۈپ تۇراتتى.

"مېنىڭ مۇھەببىتىم بارغانسېرى يالقۇنلاپ، يۇرىگىمنى كويدۇرۇۋاتسا، ئۇنىڭ مۇھەببىتى بارغانسـېرى ئوچۇۋاتـدۇ، شۇ سەۋەپـتىن ئىككىمىز بىر بىرىمىزدىن ئۇزاقلاشماقتىمىز، ــ دەپ ئويلىرىنى داۋام-لاشتۇردى ئانىنا. ــ بۇ ئەھۋالنى تۇزىتىشنىڭ ئىلاجىسىمۇ يوق. مەن ھەممىنى ئۇنىڭغا بېغىشلىغان، مەن ئۇنىڭ ماڭا بارغانسېرى كۇچلۇك-رەك مەپتۇن بولۇشـىنى خالايمەن. ئۇ بولسا مېنىڭدىن بارغانسېرى يىراقلىشىشنى خالايـدۇ. بىر بىرىـمىزگە قوشۇلغىنـىمىزچە ئىككـىمىز ئىنتىزار بولۇپ بىر بىرىـمىزگە ئىنتىلىۋـىدۇق، كېيىن يوللىرىـمىز ئىككى تەرەپكە ئايرىلىپ كەتتى. ئەمدى بۇ ئەھۋالـنى ئوزگەرتـىپ بولمايدۇ. ئۇ ماڭا ھېچ ئىشتىن ھېچ ئىش يوق رەشـك قىلىـسەن، دەيـدۇ، مەنـمۇ ئوزەمـگە ئوزۇم: ھە-ئە، مەن ھـېچ ئىشـتىن ھېچ ئىش يوق رەشـك قىلىـمەن، دەيمەن، لېكىن بۇ ئەھمىـيەت ئەمەس. مەن رەشـك قىلـمايـمەن، بەلـكى قانائەتـلەنـمەيـمەن. بىراق... ــ دەپ ئانىنا ئاغزىنى ئاچتى ۋە بىردىنلا خىيالـغا كەلـگەن ئويدىن ھاياجانلىنىپ كېتىپ، كولەسكىدە ئورنىنى يوتكىدى. ــ مەن ئۇنىڭ شىرىن مۇئامىلىسىگە پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن خۇشتار بولغان ئويناش خوتۇن بولمىسامغۇ باشقا گەپ ئـدى، لېكىن ئامالـم يوق.

ئۇزەمنى تۇتۇۋالالمايمەن. مېنىڭ ئونىڭغا بىلىدۇرگەن شۇ قىزغىنلىقىم بولسا ئۇنى سەسكەندۇرىدۇ، ئۇنىڭ مۇناسىۋىتى بولسا، مېنى غەزەپلەندۇرىدۇ، لېكىن ھېچىبىر ئامال يوق. ئۇنىڭ مېنى ئالدىمايدىغانلىقىنى، سوروكىناغا ئويلىنىش ئۇنىڭ خىيالىدىمۇ يوقلۇقىنى، كىتىگە كوكلى چۈشۈپ قالمىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ماڭا بۇ ئاپالىق قىلمايدىغانلىقىنى بىلمەيمەنمۇ؟ بىلىمەن، ھەممىسىنى بىلىمەن، لېكىن بۇنى بىلگىنىمدىن ئەھۋالىم يېنىكلىشىپ قالمايدۇ. ئەگەر ئۇ ماڭا كوڭۈلسىز تۇرۇپ، پەقەت مەسئۇلىيەتچانلىق يولى بىلەنلا مېھرىۋان بولسا، مۇلايىملىق قىلسا، لېكىن مەن خالىغان مۇھەببەت بولمىسا، بۇ، غەزەپ-نەپرەتتىن مىڭ باراۋەر يامانراق! بۇ بىر دوزاق! ھازىر خۇددى شۇنداق بولۇپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ مېنىڭدىن كوڭلى سوۋۇغانىغا كوپ بولىدى. مۇھەببەت تۇگىگەن چاغدا نەپرەت باشلىنىدۇ...مەن مۇنۇ كوچىلارنى زادى كورمىگەن ئىكەنمەنا. قانداقتۇ دوڭلەر تۇرىدۇ، ۋاي-ۋۇي، نىمەئانچە تۇگىمەيدىغان ئويلەر بۇ...بۇ ئويلەردە ئادەملەر شۇنچە كوپ...بۇ ئادەملەرنىڭ سانىنمۇ يوق، يەنە شۇلارنىڭ ھەممىسى بىر بىرىگە نەپرەت كوزى بىلەن قارايدۇ...توختاڭلار، مەن ئويلاپ باقاي، قانداق قىلسام بەختلىك بولاتتىم؟ خوپ، تالاق خېتىنى ئالغانمۇ بولاي، ئالېكسېي ئالېكساندىروۋىچ سېرىيوژنى ماڭا بېرىۋەتكەنمۇ بولسۇن، مەن ۋرونسكىيغا تۇرمۇشقا چىققانمۇ بولاي.—ئالېكسېي ئالېكساندىروۋىچ يادىغا كەلگەندە ئۇنىڭ پۈتۈن قىياپىتى، ھايات نۇرى ئوچىكەن مومىن كوزلىرى، ئاپپاق قوللىرىدىكى كوكۇرۇپ تۇرغان تومۇرلىرى، ئۇنىڭ تەلەپپۇزى ۋە قولىنى قارسىلدىتىدىغان ئادىتى ئانىنانىڭ كوز ئالدىغا شۇنداق يارقىن كەلدى-دە، ئۇنىڭ بىلەن ئوزىنىڭ ئارىسىدا بولغان

ۋە ئۇمۇ مۇھەببەت دەپ ئاتالغان تۇيغۇنى ئەسلەپ، يىرگەنگىنىدىن سەسكىنىپ كەتتى. ــبوپتۇ، مەن تالاق خېتىنىمۇ ئالاي، ۋرونسكىيـنىڭ خوتۇنىمۇ بولاي. خوش، شۇ چاغدا كىتى ماڭا بۇگۈن قارىغان نەزىرى بىلەن قارىمايدىغان بولامدۇ؟ ياق. سېرىوژا مېنىڭ ئىككى ئېرىم بارلىغىنى سورىمايدىغان ياكى ئويلىمايدىغان بولۇپ قالاتتىمۇ؟ ۋرونسكىيغا نىسبەتەن كوڭلۇمدە قانداق يېڭى تۇيغۇ پەيدا بولۇشى مۇمكىن؟ بەختىقۇ كەلمەس، ئەڭ بولمىغاندا بىرەر ئازاپتىن نېرى بولۇش مۇمكىن بولارمۇ؟ ياق، ياق! ــدەپ ھېچ ئىككىلەنمەي جاۋاپ بەردى ئۆزىگە ئۆزى ئانىنا. ــھېچقانداق مۇمكىنچىلىگى يوق! تۇرمۇش بىزنى ئاجرىتمۇبتىدۇ، مەن ئۇنى بەختسىز قىلىپ قويىمەن، ئۇ مېنى بەختسىز قىلىپ قويىدۇ؛ ئۇنىمۇ، مېنىمۇ ئۆزگەرتىپ بولمايدۇ. ھەممە چارىنى قىلىپ باقتىم، ئەمدى ئۇمىت يېمى ئۆزۈلدى...ئەنە، بالىسىنى تۆتۈپ تۇرغان ئاۋۇ قەلەندەر خوتۇن خەق ماڭا ئېچ ئاغرىتىدۇ دەپ ئويلىسا كېرەك. خوش، بىز ھەممىز بىر بىرىمىزگە نەپرەت بىلەن قاراش، شۇ سەۋەپتىن ئۆزىمىزنىمۇ، باشقىلارنىمۇ قىيناش ئۈچۈنلا بۇ دۇنياغا كەلگەن ئەمەسمىدۇق؟ گىمنازىيە ئوقۇغۇچىلىرى كۈلۈشۈپ كېتىۋاتىدۇ. سېرىوژاچۇ؟ ــدەپ ئەسلىدى ئانىنا. ــمەنمۇ ئۇنى ياخشى كۆرىمەن دەپ ئويلايتتىم، ئۇنىڭغا مېھرىۋانلىق قىلغانسېرى مېھرىۋانلىق قىلغۇم كېلەتتى. مانا ئۇنىڭسىزمۇ كۈنلىرىم ئوتۇپ كەتتىغۇ، ئۇنى باشقا بىر مۇھەببەتكە تېگىشۋېتىپ، شۇ باشقا مۇھەببەتتىن كۆڭلۈمنىڭ خوش بولۇشى تۈگىمىگىچە، ئوغلۇمنى شۇنىڭغا تېگىشكىنىمگە پۇشايمان قىلمىدىمغۇ. ــ ئانىنا ئاللىقانداق مۇھەببەت دېگەن نىمىنى ئەسلىگىنىدە، سەسكىنىپ كەتتى. ئۇ ئەمدى ئۆزىنىڭ ۋە باشقا

كىشلەرنىڭ ھاياتىنى شۇنداق يارقىن كورۈپ تۇرغىنىغا خوشال بولدى. ــ مەنمۇ، پيوتىرمۇ، ھارۋىكەش فيودورمۇ، مانا ئاۋۇ سودىگەرمۇ، مانا بۇ ئىلانلار ۋولگىغا تەكلىپ قىلىۋاتقان، شۇ ۋولگىنى بويلاپ ياشاۋاتقان كىشىلەرنىڭ ھەممىسىمۇ خۇددى شۇنداقلا، ــ دەپ ئويلىدى ئاننا نىژېگورود ۋوگزالىنىڭ پاكار بىنالىرى ئالدىغا يېتىپ كېلىپ، ھاممالار ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىققاندا.

ــ ئوبرالوۋكنىڭ بىلىتىنى ئالامدىمەن؟ ــ دىدى پيوتىر.

نەگە ۋە نىمىشقا كېتىۋاتقانلىغىنى پۈتۈنلەي ئېسىدىن چىقارغان ئاننا ئۇنىڭ نىمە دەپ سورىغىنىنى ئاراڭلا چۈشەندى.

ــ ھەـ ئە، ــ دىدى ئۇ پيوتىرغا ۋە پۇل سېلىنغان قاپچۇقىنى ئۇنىڭغا بېرىپ، ئوزى كىچىككىنە قىزىل خالتىسىنى ئالدىـ دە، كولەسكىدىن چۈشتى.

توپـ توپ كىشلەر ئاربىسىدىن بىرنىچى دەرىجىلىك كۈتۈشخانىغا كېتىۋېتىپ، ئەھۋالنىڭ تەپسىلاتلىرى ۋە ئوزىنى ئىككىلەنـدۈرۈپ تۇرغان پىلانلار ئاستاـ ئاستا ئاننانىڭ ئېسىگە چۈشۈشكە باشلىدى. بىر تەرەپتىن ئۇمىت، بىر تەرەپتىن ئۇمىتسىزلىنىڭ ئۇنىڭ ئازاپلانغان، دەھشەت بىلەن دۈپۈلدەپ تۇرغان يۈرىگىنىڭ كونا يارىلىرىنى يەنە قوزغاشقا باشلىدى. پويىزنى يولتۇرسىمان دىۋانىدا كۈتۈپ ئولتۇرۇپ، ئاننا زالغا كىرىۋاتقان ۋە چىقىۋاتقانلارغا نەپرەت بىلەن قاراپ ئولتۇردى (ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا شۇنداق يامان كورۈنەتتى)، ئۇ بىر بولسا ئاشۇ ۋوگزالغا بارغانىدىن كېيىن ۋرونسكىيغا خەت يېزىپ ئەۋەتىدىغانلىغى ۋە نىمە توغرىدا يازىدىغانلىغىنى ئويلايتتى، بىر بولسا شۇ تاپتا ۋرونسكىينىڭ(ئاننانىڭ ئازاپ چېكىۋاتقانلىغىنى بىلمەيلا) ئوز ئەھۋالى توغرىسىدا ئانىسغا شكايەت قىلىپ بېرىۋاتـ

قانلىغىنى، ئۇلارنىڭ ئۆيىگە قانداق كىرىپ، ۋرونسكىيغا نېمە دەيدىغىنىنى ئويلايتتى. بىر تۇرۇپ، تۇرمۇش يەنە بەختلىك بولۇپمۇ كېتەر ئىدى دەپ ئويلاپ، ۋرونسكىينى بىر ياقتىن ھەددىدىن تاشقىرى ياخشى كورۇپ، بىر ياقتىن يامان كورىدىغانلىغىنى، يۈرىگىنىڭ دەھشەتلىك ئۇرۇۋاتقىنىنى ئويلايتتى.

31

قوڭغۇراق چېلىندى. شۇنداق سەت، قوپال، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزلىرىنىڭ قىلىقلىرىدىن مەمنۇن بولغان قانداقتۇ ياش يىگىتلەر ئالمان-تالمان ئوتۇپ كەتتى؛ ئۈستىگە فورمىلىق كىيىم، پۇتىغا كالتا قونجىلىق ئوتۇك كىيگەن، گومۇشلارنىڭكىدەك چىرايى ھايۋانغا ئوخشاپ تۇرغان پيوتىر زالنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئوتۇپ ئانىنى ۋاگونغا ئۇزىتىپ قويۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى. ئانىنا سۇپىدا ۋاقىراپ گەپ قىلىشىۋاتقان ئەرلەرنىڭ يېنىدىن ئوتۇپ كېتىۋاتقاندا، ئۇلار جىم بولۇپ قېلىشتى، ئەرلەرنىڭ بىرى ئىككىنچىسىگە ئانىنا توغرىسىدا شىۋىرلاپ نىمىدۇر دىدى، ئېھتىمال، بىرەر يامان گەپنى قىلغاندۇر. ئانىنا ئىگىز پەلەمپەينى دەسسەپ ۋاگونغا چىقتى-دە، ھوجرىغا كىرىپ، بىر چاغلاردا ئاپپاق بولغان، ھازىر پاسكىنا قىلىپ تاشلانغان پۇرژىنىلىق دىۋانغا ئولتۇردى. خالتا دىۋان ئۈستىدە لىڭشىپ-لىڭشىپ ئاخىرى تىنچىپ قالدى. پيوتىر گول ئادەمگە ئوخشاش كۇلۇمسىرەپ، خوشلىشىش ئۈچۈن دەرىزە ئالدىغا كېلىپ، ئۇقا تۇتۇلغان شلەپىسىنى كوتەردى، قوپال بىر پويىز خادىمى ئىشىكنى تاققىدە يېپىپ، لوكنى ئىتتىرىپ قويدى. ئارقىسى كوپتۇرۇلگەن يوپكا كىيە-

گەن شۇنداق سەت بىر ئايال (ئانىا شۇ ئايالنى خيالىدا يالىڭاچ قىيا-
پەتتە كوز ئالدىغا كەلتۈردى-دە، ئۇنىڭ ھەددىدىن تاشقىرى سەت-
لىكىدىن يىرگەندى) ۋە ئۇنىڭ يېنىدا ياسىما كۆلۈمسىرىگەن بىر قىز
پەسكە قاراپ يۈگۈرۈپ ئوتۇپ كېتىشتى.

ـــ كاتىرىنا ئاندرىيېۋنانىڭ ھەممە نەمىسى بار ئىكەن، ھەممە
نەمىسى بار ئىكەن، ھاماچا! ـــ دىدى قاتتىق ئاۋازدا ھىلىقى
قىز.

"مۇشۇ قىز چېغىدا بۇزۇلغان، ئۇنىڭ غىلجىڭلىشىنى قارىمامدە-
غان، ـــ دەپ ئويلىدى ئانىا. ئۇ ھېچكىمنى كوزۈم كورمىسۇن دىگەن
نىيەت بىلەن ئىلدام ئورنىدىن تۇردى-دە، ئادەم يوق ۋاگونىنىڭ
ئۈدۈلىدىكى دەرىزە يېنىغا بېرىپ ئولتۇردى. شەپكىسىنىڭ تېگىدىن
چۇۋۇلۇپ كەتكەن چاچلىرى دارديىپ چىقىپ تۇرغان سەت، مەينەت
بىر سەھرالىق ئادەم ۋاگون چاقلىرىغا ئېڭىشىپ قاراپ، شۇ دەرىزىنىڭ
ئالدىدىن ئوتۇپ كەتتى. ـــ شۇ تىلەتى ياماڭ سەھرالىقنى بىر يەردە
كورگەندەك قىلىمەنا" ـــ دەپ ئويلىدى ئانىا بىر ۋاقىتلاردا كورگەن
چۇشى ئېسىگە كېلىپ. ئانىا قورققىنىدىن تىترەپ، ۋاگونىنىڭ ئۈدۈ-
لىدىكى ئىشىك تەرەپكە قاراپ ماڭدى. پويىز خىزمەتچىسى بىر ئەر-
خوتۇنغا ئىشكىنى ئېچىپ بەردى.

ـــ تالاغا چىقامدىلا؟

ئانىا جاۋاپ بەرمىدى. پويىز خىزمەتچىسى ۋە ۋاگونغا كىرگەنلەر
نېپىز ياغلىق تېگىدىكى ئانىانىڭ چىرايىدىن دەھشەت چىقىپ تۇرغا-
نىنى بايقىمىدى. ئانىا بۇلۇڭدىكى ئوز جايىغا بېرىپ ئولتۇردى. ئەر-
خوتۇن ئۇنىڭ ئۈدۈلىدا ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ كويىنىگە يانىدۇرمەي،
لېكىن دىققەت بىلەن كوز تاشلايتىتى. ھىلىقى خوتۇنمۇ، ئۇنىڭ

ئېرىمۇ ئانىنانىڭ كوزىگە ناھايىتى سەت كورۈندى. ھىلىقى خوتۇن-نىڭ ئېرى ئانىنادىن: تاماكا چېكىشكە رۇخسەت قىلامدىلا، دەپ سوردى. ئەتىمالىم، ئۇ تاماكا چېكىش ئۇچۇن ئەمەس، بەلكى ئانىنا بىلەن سوزلىشىش ئۇچۇنلا شۇنداق سوئال قويغان بولۇشى مۇمكىن. ئانىنانىڭ رازىلىغىنى ئالغاندىن كېيىن ئەر كىشى تاماكىدىنمۇ كوپ-رەك ھاجەتسىز نەرسە توغرىسىدا خوتۇنىغا فرانسۇزچە گەپ قىلىش-قا باشلىدى. ئەر-خوتۇن ئىككىسى ئانىنانى ئاڭلىسۇن دەپ ئەتەي بىمەنە گەپلەرنى قىلاتتى. ئىككىسى بىر بىرىنىڭ كوڭلىگە تەككىنىنى، بىر بىرىنى يامان كوردىغىنىنى ئانىنا ئوچۇق كورۈپ تۇراتتى. بۇنداق تېتىقسىز، لاۋزا ئادەملەرنى يامان كورمەسلىكىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ئىككىنچى قېتىم قوڭغۇراق چېلىنىدى، شۇنىڭدىن كېيىن يۇك توشۇش، ۋاراڭ-چۇرۇڭلار، كۇلكە ئاۋازلىرى ئاڭلاندى. ئانىناغا ھەچ-كىمنىڭ بىرەر نىمىگە خوشال بولۇشىغا سەۋىۋى يوقتەك كورۈنەتتى، شۇ كۇلكە شۇنچىلىك دەرىجىدە ئۇنىڭ چىشىغا تېگەتتىكى، ئۇنى ئاڭلىماسلىق ئۈچۇن قۇلىغىنى مەھكەم يېپىۋالغۇسى كەلدى. ئاخىرى ئۇچىنچى قوڭغۇراق چېلىنىدى، گۈدۈك ئاۋازى ۋە پاراۋۇزنىڭ پار قويۇپ بەرگەن ئوتكۇر ئۇنى ئاڭلاندى-دە، پويىز قاراس-قۇرۇس ئاۋاز بىلەن ئۇرنىدىن قوزغالدى، ھىلىقى خوتۇننىڭ ئېرى چوقۇنۇ-ۋالدى. "بۇ ئادەمدىن نىمە قىلىۋاتقىنىنى سوردىما ئېيتىپ بېرەلەيتە-تىمسىن" دەپ ئويلىدى ئانىنا قەھرى بىلەن ئۇنىڭغا كوز تاشلاپ. ئانىنا پويىزنى ئۇزىتىپ سۇپىدا تۇرغان، ئوزلىرى خۇددى ئارقىسىغا سىلجىپ كېتىپ بارغاندەك كورۈنگەن كىشىلەرگە دەرىزىدىن، ھىلىقى ئايالنىڭ يېنىدىن قاراپ ئولتۇراتتى، ئانىنا ئولتۇرغان ۋاگون رېلىسلار ئۇلانغان

جايلاردىن ئوتكەنسده بىر خىل تىتىرەپ، سۇپا، تاش تام، بەلگە مۇناري ۋە باشقا ۋاگونلارنىڭ يېنىدىن تاراقلاپ ئوتۇپ كەتتى؛ رېلىسلار ئۇستىدە چاقلارنىڭ جارانگلىق ئاۋازى پەسەيسپ، ۋاگون كوپ چايقالماي، سىلىق مېڭىشقا باشلىدى. پېتىۋاتقان كۇنىڭ شولىسى دەرىزىدىن چۈشۈپ تۇراتتى، شامال پەردىنى يەلپۈپ ئويناشقا باشلىدى. ئانا ۋاگوندىكى خوشنىلىرىنى ئونتوپ قالدى، ئاستا چايقىلىپ ئولتۇرۇپ، كوكرەك قەپىزىگە ساپ ھاۋانى سۈمۈرۈپ، يەنە ئويغا پاتتى:

"راستلا، بايا نېمىنى ئويلاۋاتاتتىما؟ ھە، تۇرمۇشنى ئازاپقا ئايلاندۇرمايدىغان بىر ھالنى ئويلاپ تاپالمايمەن، دەپ ئويلىۋىدىم، يەنە بىز ھەممىمىز ئازاپلىنىش ئۈچۈن تۇغۇلغانمىز، شۇنى ھەممىمىز بىلىمىز ۋە ھەممىمىز ئۇزىمىزنى ئالدىغاندەك، ھەرخىل يوللارنى ئويلاپ تاپىمىز، دېگەن ئويلارنى ئويلىۋىدىم. بىراق كىشى ھەقىقەتنى ئۇزۇن كوزى بىلەن كورۇپ يەتكەندە نېمە قىلىشى كېرەك؟"

ـــشۇنى قىلىش كېرەككى، ئىنسان بېشىغا چۈشكەن تەشۋىشتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئۇزىگە بېرىلگەن ئەقىل-ئىدرىكىنى ئىشقا سېلىشى كېرەك، ـــدىدى يېنىدىكى خوتۇن فرانسۇزچە، تىلىنى قايىرىپ سوزلەپ. ئەتىسالىم ئۇ ئېيتقان قانائەت ھاسىل قىلغان بولسا كېرەك.

شۇ سوز خۇددى ئاناڭنىڭ پىكرىگە بېرىلگەن جاۋاپتەك بولدى.

"بېشىغا چۈشكەن تەشۋىشتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن" دەپ تەكرارلىدى ئانا ھىلىقى ئايالنى دوراپ ۋە مەڭزى قىپ-قىزىل ئەر بىلەن ئۇنىڭ يادىڭ خوتۇنغا قاراپ، ئاغرىقچان خوتۇنى ئېرىنى، قەدىمگە يەتمەيدۇ، دەپ ھىساپلايدىغىنىنى، ئېرى بولسا ئۇنى ئالداپ

يۈرگىنىنى ۋە قىلمىش-ئەتمىشلىرى بىلەن خوتۇنىدىكى شۇ پىكرىنىڭ راستلىغىنى تەستىقلاپ يۈرگەنلىگىنى چۈشەندى. ئانىنا خۇددى ئۇ ئىككىسىنىڭ تارىخىنى ۋە يۈرەكلىرىنىڭ ھەممە بۈلۈڭ-پۈشقاقلىرىنى يورۇق نۇردا كورۈپ تۇرغاندەك بولدى. لېكىن ئۇلاردا قىزىقارلىق ھېچنىمە بولمىغانلىقتىن ئانىنا ئوز ئويىنى داۋام ئەتتۈردى.

"راست، تەشۋىش مېنى ناھايىتى ئازاپلىۋەتتى، كىشىگە ئەقىل تەشۋىشتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن بىرىلگەن ئىكەن؛ دىمەك، قۇتۇلۇش كېرەك. شام يورۇغىدا قارايدىغان ھېچنىمە قالمىغان بولسا، بۇ دۇنياغا قارىغانغا كىشىنىڭ كوڭلى ئايىنىسا، شامنى ئوچۇرۇۋەتمەي نىمە قىلىدۇ؟ لېكىن ئۇنى قانداق ئوچۇرۇش كېرەك؟ ئاۋۇ پويىز خادىمى نىمشقا رىشاتكىنى بويىلاپ يۈگرەيدۇ؟ ئاۋۇ ۋاگوندىكى ياشلار نىمشقا ۋاقىرىشىدۇ؟ نىمشقا ئۇلار گەپ قىلىشىدۇ، كۈلۈشىدۇ؟ ھەممىسى ساختا، ھەممىسى يالغان، ھەممىسى كوز بويامچىلىق، ھەممىسى جىنايەت!..."

پويىز ۋوگزالغا كىلىپ توختىغاندا، ئانىنا باشقا يولوچىلارغا قوشۇلۇپ ۋاگوندىن چىقتى-دە، بۇ يەرگە نىمە ئۈچۈن كەلگىنىنى، نىمە قىلماقچى ئىكەنلىگىنى ئەسلەۋىلىشقا تىرىشىپ، خۇددى موخودىن ئوزىنى چەتكە ئالغاندەك، سۈپىدا توختىدى. ئىلگىرى ئوزى ئەسكە ئىلىش ئاسان دەپ ئويلىغان نەرسىلىرىنى ئۇنى ئارامدا قويمىغان مانا شۇ يارىماس كىشىلەرنىڭ گاڭىلدىغان ئاۋازى ئىچىدە ئەسكە ئىلىشمۇ تەس ئىدى. دەم ھاممالار كىلىپ يارەملەشمەكچى بولاتتى، دەم قاتتىق ئاۋازدا سوزلىشىپ، تاختايلىق سۈپىدا تاراقلاپ مېڭىپ يۈرگەن ياش يىگىتلەر ئانىغا كوز تاشلىشاتتى؛ دەم دوقۇرۇشۇپ قالغانلار يول بېرىمەن دەپ يەنە توقۇنۇشۇپ قالاتتى. ئانىنا ئەگەر

جاۋاپ بولمسا، يولنى داۋام ئەتتۈرمەكچى بولغىنىنى ئەسلەپ، هامماللاردىن بىرىنى توختىتىپ، گىراي ۋرونسكىيدىن خەت ئېلىپ كەلگەن هارۋىكەشنى كورمەدىكلارمۇ، دەپ سوردى.

ــ گىراي ۋرونسكي دەمدىلا؟ هازىرلا ئۇ ياقتىڭ ئادىمى مەشھەدە يۈرەتتى. كىنەگىنە سوروكىنا بىلەن قىزىنى كۈتۈۋېلىشقان ئىدى. هارۋىكەشنىڭ تۇرقى قانداق؟

ئانىنا هامىمال بىلەن سوزلىشىپ تۇرغان چاغدا، بىلى پۈرمە خۇشپىچىم كوك كەمزۇل كىيگەن، سائىتىنىڭ زەنجىرى ساڭگىلاپ تۇرغان، چرايى قىپ ـ قىزىل، خۇشخۇي هارۋىكەش مخايىل، ئەتىسالىم، بېرىلگەن بۇيرۇقنى شۇنداق ياخشى ئورۇندىدىم، دەپ ماختانغاندەك، ئاننانىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭ قولىغا خەتنى تۇتقۇزدى. ئاننا خەتنى ئاچتى، لېكىن ئۇنى ئوقۇماي تۇرۇپلا يۈرىگى جىغ قىلىپ قالدى.

"خەتنىڭ كېچىكىپ كەلگىنىگە ناھايىتى ئېچىنىمەن. مەن سائەت ئوندا قايتىپ كېلىمەن" دەپ ئارۇڭاڭ ـ سارۇڭاڭ قىلىپ يېزىپ قويۇپتۇ ۋرونسكي.

"هىم! ئويلىغىنىمدەكلا!" دىدى ئىچىدە ئاننا زەھەرلىك كۈلۈپ قويۇپ.

ــ بوپتۇ، ئويگە قايت، ــ دىدى پەس ئاۋازدا ئاننا مخايىلغا قاراپ. ئاننا شۇنىڭ ئۈچۈن پەس ئاۋازدا گەپ قىلدىكى، يۈرىگىنىڭ ناھايىتى ئىلدام ئۇرۇشى نەپىسىنى بوغاتتى. "ياق، مەن ئۆزەمنى ساڭا ئازاپلاتقۇزمايمەن" دەپ ئويلىدى ئىچىدە، ئۇنىڭغىمۇ ئەمەس، ئۆزىگىمۇ ئەمەس، بەلكى ئۇنى ئازاپلىنىشقا مەجبۇر قىلغانلارغا غەزەپ بىلەن مۇراجەت قىلىپ ۋە سۆپنى بويلاپ ۋوگزال ئىچىدە ئالغا قاراپ ماڭدى.

سۇپىدا يۇرگەن ئىككى خىزمەتچى قىز ئۇنىڭغا بۇرۇلۇپ قاراپ، ئۇنىڭ كىيىملىرى توغرىسىدا نىمىدۇر دېيىشپ: "راسا ئىسسىلىرىدىن" دېيىشتى ئۇنىڭ توري ھەققىدە گەپ قىلىشپ، ياش يىگىتلەر ئۇنىڭغا ئارام بەرمەيتتى. ئۇلار يەنە ئۇنىڭ يۈزىگە قاراپ، غەيرى تەبىئى ئاۋازدا نىمىدۇر دەپ، ۋاقىراپ كۈلۈشۈپ، يېنىدىن ئوتۇپ كېتىشتى. ۋوگزال باشلىغى ئوتۇپ كېتىۋېتىپ، ئۇنىڭدىن: ئوزلىرى بىر ياققا كېتىپ بارامدىلا، دەپ سورىدى. كۇۋاس ساتقۇچى بالا ئانىدىن كوزىنى ئالمايتتى. "يارەببىم، مەن نەگە كېتىپ بارىمەن؟" دەپ ئويلىدى ئانا سۇپىنى بويلاپ بارغانسېرى چەتكە چىقىپ كېتىپ بېرىپ، سۇپىنىڭ چېتىگە بارغاندا توختىدى. كوزەينەكلىك جاناپنى كۇتۇۋېلىپ، قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتكەن ۋە نىمىدۇر دېيىشىۋاتقان ئايالىلار ۋە بالىلار ئوتۇپ كېتىۋېتىپ يېنىغا كەلگەن ئانىغا قاراپ جىم بولۇشۇپ قالدى. ئانا قەدىمىنى تېزلىتىپ، ئۇلارنىڭ ئالدىدىن نېرى كەتتى-دە، سۇپىنىڭ ئاخىرىغا باردى. يۇڭ پويىزى كېلىۋاتقان ئىكەن. سۇپا تىترەپ كەتتى، ئانىغا ئوزى ۋاگوندا كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلدى.

ۋرونسكىي بىلەن بىرىنچى قېتىم ئۇچراشقان كۈنى پويىز ئېزىپ تاشلىغان ئادەم بىردىنلا يادىغا كەلدى-دە، ئانا ئەمدى ئوزىنىڭ نىمە قىلىشى كېرەكلىگىنى چۈشەندى. ئۇ سۇ مۇنارىدىن رېلىسلار يېنىغا چۈشىدىغان پەلەمپەيلەردىن يېنىك قەدەم تاشلاپ، پەسكە ئىلدام چۈشتى-دە، ئوزىنىڭ ئالدىدىنلا ئوتۇپ كېتىۋاتقان پويىزنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى. ئانا ۋاگونلارنىڭ تېگىگە، ۋېنتىلارغا، زەنجىرلەرگە، بىرىنچى ۋاگوننىڭ ئاستا ئايلىنىپ كېتىۋاتقان ئىگىز چويۇن چاقلىرىغا كوز تاشلىدى ۋە ئالدى چاقلار بىلەن ئارقا چاقلارنىڭ ئارىلىغىنى

ۋە شۇ ئارىلىقنىڭ قانداق ۋاقىتتا ئوزىگە دەل كېلىدىغىنىنى پەملەپ تۇردى.

"ئاشۇ يەرگە؟ــ دېدى ئانا ئىچىدە ۋاگوننىڭ كولەڭگۈسىگە ۋە ئۇستىنى كومۇر ھەم قۇم باسقان ياغاچلارغا قاراپ تۇرۇپ، ــ شۇ يەرگە، دەل ئوتتۇرىسىغا چۈشىمەن ـ دە، ئۇنى جازالايمەن ۋە ھەممىسىدىن جۇملىدىن ئوزەمدىن قۇتۇلمەن".

ئانا بىرىنچى ۋاگوننىڭ ئۇدۇل كەلگەن ئارىلىغا ئوزىنى تاشلىماقچى بولۇۋېدى، لېكىن قىزىل خالتىسىنى قولىدىن ئېلىپ ئۇلگۈرەلمەي كېچىكىپ قالدى: ۋاگوننىڭ ئوتتۇرىسى ئوتتۇپ كەتتى. ئەمدى نوۋەتتىكى ۋاگوننى كۆتۈش كېرەك ئىدى. چومۇلۇش ۋاقتىدا سۇغا چۈشۈش ئالدىدا ھېس قىلغانغا ئوخشاش بىر تۈيغۇ ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى چۈلغىۋالدى، ئانا چوقۇندى، كىرىست سويۇش ئادىتى ئېسىگە چۈشۈپ، باللىق ۋە ياشلىق چاغلىرىدىكى نۇرغۇن خاتىرىلەر يادىغا كەلدى، كېيىن ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئورىۋالغان بۇرۇختۇم قاراڭغۇلۇق بىردىن پارچە ـ پارچە بولۇپ كەتتى ـ دە، ھاياتـ لىق ئوتۇپ كەتكەن ھەممە خوشال ـ خۇراملىقلىرى بىر پەس ئۇنىڭ كوز ئالدىدا يالت قىلىپ كورۇندى. ئەمما ئۇ يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقان ئىككىنچى ۋاگوننىڭ چاقلىرىدىن كوزىنى ئالمايتتى. چاقلار ئارىسىدىكى ئارىلىق ئۇدۇلىغا كەلگەن پەيتتە، قىزىل خالتىسىنى چەتكە چورۇۋەتـ تى ـ دە، بېشىنى ئىچىگە تىقىپ، ئوزىنى ۋاگونىڭ تېگىگە ئاتتى ۋە دەررۇلا ئورنىدىن تۇرماقچى بولغاندەك قولىغا تايىنىپ تىزلەندى. خۇددى شۇ چاغدا ئوزىنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىغىنى ئويلاپ دەھشەت باستى. "قەيەرىدىمەن؟ نېمە قىلىۋاتىمەن؟ نېمە گەپ بۇ؟" ئانا ئورنىدىن تۇرماقچى، بېشىنى كوتەرمەكچى بولدى؛ لېكىن قانداقتۇ

رەھمسز، ھەيۋەتلىك بىر نەرسە كېلىپ بېشىغا بىر تۇرتتى-دە، يەلكسىدىن ئىلىۋېلىپ سورەپ كەتتى. "يارەببىم، ھەممە گۇنالىرىمنى كەچۈرگەيسەن!" دىدى ئانا جان تالىشىقا ماغدىرى يەتمەي. پاكارغىنا بىر سەھرالىق كىشى نىمىدۇر دەپ گۇدۇكلاپ، رېلىس ئۈستىدە ئىشلەۋاتاتتى. تەشۋىش، ھاياجان، ئالدامچىلىق، غەم-قايغۇ، رەزىللىك تەسۋىرلىرى بىلەن تولغان كىتابنى ئوقۇغان چېغىدا يېنىپ تۇرغان شام ئوز نۇرىنى ھەر قاچانقىدىنمۇ يارقىنراق چېچىپ، ئىلگىرى قارىغۇلۇق زۇلمىتىدە ياتقان جىمىكى نەرسىنى ئۇنىڭغا روشەن قىلىپ كورسەتتى-دە، چىرىلداپ بېرىپ غۇۋالىشىپ قالدى ۋە ئاخىر ئەبىدى ئوچتى.

بارلىق ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرى قەدىمقى ۋە ھازىرقى، جۇڭگودىكى ۋە چەتئەللەردىكى بەدىئى ماھارەتكە دائىر بارلىق ياخشى نەرسىلەرنى ئەستايىدىل تەتقىق قىلىپ، قوبۇل قىلىپ، ئوزلەشتۈرۈپ ۋە راۋاجلاندۇرۇپ، مىللى ئۇسلۇبقا ۋە دەۋر ئالاھىدىلىگە ئىگە بولغان مۇكەممەل بەدىئى شەكىلنى يارىتىشى لازىم.

دېڭ شياۋپىڭ

قوشۇمچە:

دېڭىز ساھىلىدىكى قىز

(ئامېرىكا) جويېس كالور ئوتس

ئاپرېل كۈنلىرىنىڭ بىرى ئىدى، چۈشتىن كېيىن ھاۋا تۇتۇق بولۇشىغا قارىماي بىر قىز ھاممامچىسى بىلەن بىرلىكتە ماشىنا بىلەن دېڭىز تەرەپكە قاراپ كېتىپ باراتتى. يامغۇرلۇققا ئورىلىۋالغان تايسا ئاتلىق بۇ قىز ماشىنىنىڭ ئەينىگىدىن سىرتقا قاراپ ئولتۇراتتى. ئۇ بۇ يىل ئون توققۇزغا كىردى. ئۇنىڭ ئەمدى كېسەلدىن قوپقان كىشىنىڭكىدەك سارغايغان چىرايىدىن زېرىكىش ۋە پاراكەندىلىك بىلىنىپ تۇراتتى، كوزىنىڭ چوڕىسىدىكى موسكۇللار تارتىشىۋاتقانىدەك جىددى روھىي ھالەت بىلىنىپ تۇراتتى، كوزىمۇ غۇۋا، خۇنۇك كورۈنگەنىدەك قىلاتتى. ئۇ پات-پات قولىنىڭ دۈمبىسى بىلەن بۇرنىنى سۈرتۈپ قويۇاتتى.

ــ تايسا، زۇكام بولۇپ قالغان ئوخشىمامسەن؟ ــ تايسانىڭ ھاممامچىسى ئۇنىڭدىن سوراپ قالدى.

ــ نېمە؟ ھە، ياق.

تايسا ھاممامچىسىغا قاراپ ئەسەبىلەرچە كۈلۈپ قويدى. باشقىلارنى، ئۇزىنى شۇنچە ياخشى كورىدىغان چوڭ كىشىلەرنى ئەنسىرىتىپ قويماسلىق كېرەك ئىدى. تايسا بۇ ھاممامچىسىغا ــ كارولىن ھىتمانغا ھەممىدىن بەك ئامراق ئىدى، ئۇنىڭغا ھەممىدىن بەك

ئاپىرىن ئوقۇيتتى، ئوزىنىڭ كەلگۈسىدە ئاشۇنىڭغا ئوخشاش... ئادەم بولۇشىنى تىلەيتتى.

ــ مەن قەستەن شۇنداق قىلىۋاتقىنىم يوق، ــ دېدى تايسا، ئۇ يول بويى ئوزىنىڭ توختىماي بۇرنىنى سۈرتۈپ كەلگەنلىگىنى ئويلاپ سەل ئىزا تارتىپ قالدى. ــ مەن ئوزەمنىڭ بۇرنۇمنى سۈرتۈپ كەلگەنلىگىمنى تۇيماي قاپتىمەن.

ــ ھېچقىسى يوق، تايسا.

ــ دېمەكچىمەنكى، مەن چوشقىدەك پاسكىنا بولۇپ كەتتىم...

ــ ھېچقىسى يوق.

شۇ كۈنى ئەتىگىنى تايسا چامادانىنى رەتلەپ، نەرسە ــ كېرەكلىرىنى ئېھتىيات بىلەن بىر ــ بىرلەپ چامادانغا سېلىۋاتقان ۋاقتىدا، بېشى ئايلانغاندەك، ئوزىنىڭ جېنىنى كېچىكتۈرۈپ بىر تېرە خالتىغا، بىر تېرە تاۋۇتقا قاچىلاۋاتقاندەك تۇيغۇدا بولغان ئىدى. لېكىن شۇنداق بولۇشىغا قارىماي نەرسە ــ كېرەكلىرىنى قاچىلاپ بولۇپ، چامادانىنىڭ ئاغزىنى يېپىپ، تاراق قىلىپ ئۇنى ئېتىپ قويغان ئىدى. ئەمدىلىكتە، بىر ــ قانچە سائەتتىن كېيىن، كارولىن بىلەن بىرلىكتە دېڭىز بويىدىكى ئوز ئويىگە يېقىنلىشىپ قالغان چاغدا، ئۇ ئالدىرىغاندەك، تەشۋىشلەنگەندەك بىر خىل غەلىتە كەيپىياتتا، بۇ يەردە قانداق ئەھۋالغا دۇچكېلەر ــ مەن ــ بۇ ئويدە مەزگىلسىز تۇرسام، چوقۇم كونەلىمەيمەنغۇ، دەپ ئويلاپ قالدى. شۇنچە چول دېڭىز ساھىلىغا قاراپ ئولتۇرۇش، ئوزىنىڭ ئاددى كىيىملىرىنى ئويىنىڭ تام ئىشكاۋىغا ئىلىپ قويۇش ــ بۇلارنىڭ ھەممىسى ناھايىتى تونۇشلۇق، لېكىن ئەينى زامانىدا شۇنچە سالقىن ــ غەلىتە، بۇلار بىر بىرىگە ماس كەلمەيدۇ، بۇلار چوقۇم ئەقىلگە سىغمايدۇ.

هاۋا تۇتۇق بولۇپ، گويا چۈش كورگەندەك، خۇددى هورۇنلارچە قىياس قىلىپ چقىلغاندەك ئىدى. دەل-دەرەخلەرنىڭ تولىسى پاكار ئىدى. تايسا خېلى يول ماڭدۇق، ئەمدى هېچكىم مېنى تاپالمايدۇ، دېگەن تۈيغۇغا كەلدى. ئەگەر بىرەر كىشى مەزگىلدىن خېلى بۇرۇنلا شەھەردىن بۇ يەرگە شەنبىلىك دەم ئېلىشقا كەلگەن بولسا، تايسانىڭ هاماچىسى تايسا بۇ يەرگە دەم ئېلىشقا كەلگەن دەپ ئۇلارنى قوغلۇۋېتەتتى.

ــ يامان بولدى-دە، داداڭ بۇ يەرگە تېلېفون ئورناتماقچى ئىدى، ــ دېدى كارولىن. ــ ئېھتىمال ئۇ هەقلىقتۇر.

ئۇي كورۇندى. بۇ ئۇي سايغا يېقىن، لېكىن پاكار دەرەخ ئوسۇپ كەتكەن، ئاقىرىپ تۇرغان بىر ئىگىزلىككە جايلاشقان بولۇپ، ئىككى تەرەپتىكى ئويلەردىن سەل يىراق ئىدى. بۇ دېڭىز قىرغىغا نەچچە مىل كېلىدىغان يەرگە قاتار سېلىنغان يازلىق داچىلارنىڭ هەممىسى كاتتا ۋە مۇستەهكەم بولۇپ، هەممىسى شەخسىنىڭ ئىدى، يەنە كېلىپ خېلىلا هەيۋەتلىك ئىدى. تۇتۇق ۋە نەم بولۇپ ئوتتىدىغان ئاپرېلدا بۇ ئۇي كىشىلەرنىڭ كوزىگە هەم قارا، هەم ئەسكى كورۇنەتتى. تايسا ئۇستىدىكى يامغۇرلۇقتا تېخمۇ چىڭ ئورىلىۋالغان بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا تىترەپ تۇراتتى.

ــ قانداقراق، تايسا؟

ــ ياخشى.

ــ كىرىپلا سېنىڭ هوجراڭنى سەرەمجانلاپ بېرەي، يېتىۋالغىن.

ــ ئۇنداقتا ناھايىتى ياخشى بولاتتى، ــ دېدى تايسا.

تايسا مىننەتدار بولغان هالدا هاماچىسىغا قاراپ كۆلۈمسىرەپ قويدى ۋە ئارقىدىنلا بۇنچىلىك كوپ كۆلۈمسىرىمەسلىگىم كېرەكقۇ

دەيمەن، دەپ يەنە ئىككى خيال بولۇشقا باشلىدى.

ئۇلار ماشىنىدىن چۈشكەندە شامال كۈچەيگەن ئىدى. سوغ ھاۋا-نىڭ دەستىدىن تايسا چىدىيالماي كەتتى. لېكىن ياغاچ ۋە خىشتا سېلىنغان بۇ كاتتا ئىمارەتكە قاراپ تايسادا بىر خىل ئېتىبارلىق ھىسى پەيدا بولدى. بۇ ئىمارەت ئۇلارغا قارايتتى، يەنە كېلىپ تايسالارغىلا قارايتتى، باشقا ھېچقانداق كىشىنىڭ ئىگەللىۋېلىشقا ھەققى يوق ئىدى. دۇنيانىڭ باشقا قىسمىدا، بىرنەچچە سائەتلىك مۇساپىنىڭ نېرىسىدا كىشىلەر بىر يەرگە ئولىشىپ بىرلىكتە يېتىپ قوپۇشىدۇ، بىرلىكتە غىزالىنىدۇ ۋە ئۇخلىشىدۇ. ئۇلارنىڭ چىرايى، ئاۋازى شۇنچە ئارىلىشىپ كەتكەنكى، ئۇلارنى ئايرىۋالماق تەس، سەتلىك ۋە ئۇمىتسىزلىك ئۇلارنى ئەسەبىلىشىشكە مەجبۇر قىلىدۇ... لېكىن بۇ يەردە، دېگىزدا، مۇشۇ ئۇزۇنچاق ۋە تېچ دېگىز ساھىلىدا، مانا ئەمدى ئۇ ھاماماچىسى بىلەن بىرنەچچە ھەپتىنى ئوتكۈزىدۇ. قاتتىق شامال ئۇنىڭ چېچىنى ئۇچۇرتۇپ تۇراتتى، ئۇ كوزىنى ئويدىن دېگىزغا، ئاندىن كېيىن يەنە ئاسمانغا يوتكىدى. بۇ قىشتىن باش ئەتىيازغا ئوتۇش ۋاقتى ئىدى. مۇشۇ يېراق شىمالدا ھاۋا ئاستا-ئاستا ئىسسىماقتا... بىرنىمەھە، بىر مۇشۇك، توپتىن ئايرىلغان بىر ساغۇچ مۇشۇك ئۇنىڭ ئالدىدا يولىنى توغرا كېسىپ ئوتۇپ كەتتى.

ــ ھوي، ئاۋۇ نىمە؟ــ ۋاقىرىدى تايسا.

ــ مۇشۇك، ــ دىدى كارولىن.

ئوي ناھايىتى سوغ ئىدى.

ــ مەن بۇ يەرنى ئىسسىتىپ بېرەي، ــ دىدى كارولىن. بايا تىن مۇشۇكتىن قورقۇپ كەتكەن تايسانىڭ يۈرىگى تېخىچە ئورنىغا

چۇشمگەچكە، ھاماچىسى چىقىپ كەتتى. تايسا بۇ يەردە ئۇزىنى خۇددى مېھمانلاردەك تۇتتى. كارولىن چىراقنى يېقىشقا تولغاپ بېقىۋىدى، ھەممە نەرسە يورۇپ، يېقىملىق ھەم ناھايىتى جىمجىت بولۇپ كەتتى.

ــ ياخشى بولدى، بىز ئاخىر كېلىۋالدۇق، ــ دېدى كارولىن. ئۇ تايساغا قاراپ كۈلۈمسىرەيتتى. ئۇ تومۇر كوكى رەڭگىدە بىرزىنت يامغۇرلۇق ۋە شوتلاند سوكنىسىدىن شىم-كاستيۇم كىيگەن بولۇپ، تايسادىن پاكارراق بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭدەك ياداڭغۇ ئەمەس ئىدى؛ تايسانىڭ نەزىرىدە بولسا، ھاماچىسى ناھايىتى چاقچاق ۋە ھەممە ئىشنى جايى-جايىغا كەلتۈرۈپ قىلىشقا تىرىشىدىغان ئايال ئىدى، ھەتتا ئارقىغا تاراپ چىرايلىق قىلىپ تۈگۈۋالغان توم، چوڭ چېچىمۇ ناھايىتى كوڭۈل قويۇپ تۈگۈلگەن ئىدى.

ئۇ كونراد گېدماندىن ــ زۇڭتۇڭنىڭ يېنىدىكى تووەن دەرىجىلىك بىر فۇگۇەندىن قالغان تۇل خوتۇن ئىدى. ئۇلار بىرلىكتە ناھايىتى بەختىيار تۇرمۇش كەچۈرۈپتىكەنمىش ــ تايسا ئاشۇنداق دەپ ئىشەنمەتتى. ئۇ ھاماچىسىغا ئىشىنىشى كېرەك ئىدى... لېكىن بۇ ئۇنىڭ ئىشەنمەسلىگىمۇ مۇمكىن دېگەندىن دېرەك بېرەمدۇ؟

ــ بۇ يەرگە كەلگىنىمگە ئاجايىپ خوشالمەن-دە... يەنە كېلىپ سىزنىڭ بىللە كەلگىنىڭىزچۇ... ــ دېدى تايسا دۇدۇقلاپ.

كارولىن سوز قىلمىدى. ئۇ يىمەك-ئىچمەكلەرنى يېغىشتۇرۇۋاتاتتى. ئۇ ئالدىراپ يۈرەتتى، بىكار بولالمايلا كەتتى؛ تايسا بولسا ئۇزىنى بىر بالىدەك ھىس قىلىپ، ئاشخانا دەرىزىسىگە قاراپ ماڭدى. دەرۋەقە، دېڭىز غەزەپ بىلەن دولقۇنلىماقتا. ئۇنىڭ ئېسىدە مۇنداق تەسىرات بولۇپ باقماقان ئەمەس ئىدى. ئۇ دېڭىزنىڭ دولقۇنلاپ

سوقۇشۇۋاتقان ئاۋازىنىڭ يۇرىگى ۋە مىڭىسىنىڭ ھەركىتى بىلەن بىرلىشىپ كېتىشىنىڭ مۇمكىن ياكى مۇمكىن ئەمەسلىگىنى بىلمەيتتى. دولقۇن باشقىلارنىڭ ئۇخلىشىغا ياردەم بېرەلەرمۇ؟ ياكى ئۇ خەقنى ئىزچىل ئويغاق ھالەتتە قالدۇرارمۇ؟

تايسا چىقىپ چادانىنى ئالدى. يامغۇر يېغىشقا باشلىغان ئىدى، ئۇ پەلەمپەيدە تېيلىپ كېتىپ يىقىلىپ يارىلىنىپ قېلىشتىن قورقاتتى. ھەر ھالدا چاتاق چىقمىدى. ئۇ چادانىنى ئاشخانىغا سوراپ كىردى.

ــ تايسا، بەك ئېغىر ئۇ، سورىيە لەيۋاتامسەن؟ ــ سورىدى كارولىن.

ــ ياق، ھېچبىر ئېغىر ئەمەس.

چادان تايسانىڭ بۇرۇن ئېسىدە قالغىنىدىن ئېغىر ئىدى، لېكىن بىر ئازال قىلىپ يۇرۇپ ئۇنى ئىككىنچى قەۋەتتىكى ئۆزىنىڭ ھوجرىسىغا ئەكىردى.

ئۇنىڭ ھوجرىسىدىكى نەرسىلەر: كارۋات، كورپە، مۆزدەك سوغ پۇرۇنىلىق ماتراس. تايسا كورپىنى سالدى ۋە غەيرەتلىنىپ، قانداقتۇ قورقۇنچلۇق بىرەر نەرسە بولمىسۇن يەنە، دەپ قاراپ باقتى... لېكىن ئۇنىڭ كوزىگە ھېچنىمە چېلىقمىدى. ئۇ چادانىنى ئاچتى. ھوجرا ئىچىدە كىيىپ يۇرىدىغان يېشىل كەشى چەمى چەمىگە كەلتۇرۇلگەن ھالدا چادانىنىڭ ئۈستىدە تۇراتتى.

تايسا ھاماچىسىغا ياردەملىشىش ئۈچۈن ئاستىنقى قەۋەتكە چۈشتى. ئۇ بەدىنىنى رۇسلاپ، كونسىرۋالارنى غىزا ئىشكاۋىغا سېلىپ قويدى، بۇ چاغدا ئۇ زادى نەچچە ياشقا كىرگەنلىگىنى ئەسلىيەلمىدى ــ ئون ياشقىمۇ؟ ياكى ئالتە ياشقىمۇ؟ ئون توققۇز ياشقىمۇ يە؟ ئون توققۇز ياش ئۇنىڭ ئېسى يەتكەن ئەڭ چوڭ ياش

چېكى، قىياس قىلىش ئىقتىدارىنىڭ ئاخىرقى چېكى، ئۇچى ئىدى؛ ئۇ چوقۇم ئون توققۇز ياشقا كىردى.

ــ ئەمدى ساڭا ئورۇن سالايلى، ــ دېدى كارولىن.

ــ ياقەي، ئوزەم سالالايمەن، ئوزەم سالاي، ــ دېدى تايسا. ئوي ئاستا ـ ئاستا ئىسسىقلا باشلىدى، ئىسسىق ھاۋا تورۇستىن چىقىپ، تورۇستىكى يوشۇرۇن تامدىن تارقىلاتتى... تايساغا، قانداقتۇ، قۇياش سرلىققىنا، ئوغرىلىقچىلا ئۇنىڭ بەدىنىگە چۈشۈپ تۇرغانىدەك بىلىندى.

ــ بۇ يەر ساڭا ياراپغاندەكمۇ؟ مېنىڭچە بۇ ئوي ناھايىتى چىرايلىق، ــ دېدى كارولىن.

ــ ھىم، ھەـ ئە، ناھايىتى چىرايلىقكەن، ــ جاۋاپ بەردى تايسا.

كارولىن ئىككىنچى بىر چامادانىنى يۇقۇرقى قەۋەتكە ئېلىپ چىقتى، بۇ چاغدا تايسا ئاشخانىدا تۇراتتى، ئۇ ببرىپ، ئاشخانا ئۇستىلىگە قويۇپ قويۇلغان سومكىغا سەپسېلىپ قارىدى. بۇ قوپالراق، قېنىق كونده ياسالغان چوڭ بىر سومكا ئىدى. تايسا بۇ سومكىغا ئاللىقانداق بىرنىمىلەرنى ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلىپ سېلىپ قويغان ئىدى. ئۇ قولىغا چىققان يىرتىق كوينەكنىڭ ئەستىرىنى تېخىمۇ بەك يىرتىلىپ كەتمىسۇن دەپ، بارمىغى بىلەن ئاستا ئېچىپ ئىچىگە قارىدى. ھېچنىمە يوق ئىدى. ئۇ يەنە بارماقلىرى بىلەن ھىلىقى سرلىق كىچىك خالتىنى ئىزدىدى... نەرسە يوق... راست، ھېچنىمە يوق ئىدى.

ئۇ ئىككىنچى قەۋەتكە چىقىپ، ھاممامچىسى بىلەن بىرلىكتە ئورۇن سالدى. ئۇ ھاممامچىسىغا ئوخشاشلا ئوزىنى ئاجايىپ يېڭىنىك ھىس قىلاتتى. كىم بىلىدۇ، ئۇ تېخى ھاممامچىسىنى دوراۋاتامدۇ.

ـــ دۇنيادا مەن ھەممىدىن بەك ياخشى كوردىغان يەرلەرنىڭ بىرى مانا مۇشۇ بولۇپ كېلىۋاتىدۇ، ـــ دىدى كارولىن. ئۇنىڭ يېشىل ياقۇت كوزلۇك ئۇزۇگى خۇددى ئۇندەش بەلگىسىدەك يالت-يۇلت قىلىپ نۇر چېچىپ تۇراتتى. تايساغا ھاماچىسىنىڭ ئېغىر-بېسىقلىغى ۋە ئوزىنى تۇتۇۋېلىش ئىقتىدارى چۇشىنىكسىز ئىش بىلىنەتتى. ئۇنىڭدا ئازاپلىنىشمۇ بولۇپ باققانمۇ؟ ھازىرمۇ شۇنداق ئازاپلىنىدىغان ئىش بارمىدۇ؟ ـــ بۇنى ھېچكىم بىلمەيتتى... تايسا ئوزىنىڭ ئاشۇنداق بىر ئايال بولۇپ يېتىشىشنى تىلەيتتى. شۇنداق بولغاندا ئۇ زىلۋا، ئېغىر-بېسىق، بەدەن تۇزۇلۇشى ئۇسۇلچىنىڭكىدەك بولغان بولاتتى. ئازمايتتى، ئوزىنى يوقاتمايتتى... يۇزىدە ھېچقانداق تارتۇق بولمىغان، چىرايىدىمۇ ھېچقانداق ئىنتىلىش بولمىغان بولاتتى؛ بۇ پەقەت ھېچقانداق ئادەمگە مۇھتاج بولمىغان ئايالنىڭ چىرايى بولۇپ، ئۇ تېچ ۋە مۇستەھكەم، ئۇنىڭ ئۇستىگە سوغ قىلىپ كورستەتتى.

ـــ ئەمدى سەن نېمىشقا يېتىۋالمايسەن؟ مەن چۇشلۇك غىزاغا قوپاي، ـــ دىدى كارولىن. تايسا ياتتى. ھوجرىدا ئوزىلا قالغان ئىدى. ئۇ ئېچ كىيىملىرى بىلەنلا تۇپ-تۇز سوزۇلۇپ ياتتى-دە، دەرھال قوۋۇرغىسىنى، سوگىگىنى سىلىدى، ئاشۇ تومپىيىپ چىققان ئۇستىخانلار خۇددى ئور بەدىنىدىكى بىر بەلگىدەك ئىدى. ئۇنىڭ قاتتىق چىشلەپ تۇرغان چىشىمۇ ئۇنىڭ بەدىنىدىكى بىر بەلگە ئىدى. ئۇ چوچۇپ ئورنىدا ئولتۇردى. بۇمۇ كار قىلمىدى. كاللىسىغا كېلىۋالغان گادىرماش خىياللار ئۇنىڭ كوزىدىن ياش ئاققۇزۇۋەتتى... ئۇ مۇشۇ تۇرقۇم بىرەر نەرسە ئوقۇسىمۇ ھەرپىلەر ئىرماش-چىرماش كورۇنۇپ كېتىپ ئوقۇيالمايدىغانلىغىنى...ئەدناسى ھىساپ دەپتىرىدىكى رەقەملەرنىمۇ تونۇيالمايدىغانلىغىنى بىلەتتى....

ئۇ ئوزىنى يەنە بىر قېتىم يېتىشقا زورلىدى. ئوي ئالامەت سوغ ئىدى، بىراق ھاۋانىڭ بۇنداق بولغىنى ياخشى ئىدى، ئادەمنىڭ مىڭسىنى سەگەك قىلىپ قويماپتى. ئۇ تورۇسقا تىكىلىپ قاراپ ياتتى. بۇنداق ئويى بار قىزلار كوپ ئەمەس ئىدى. ھالبۇكى بوستون شەھرىنىڭ سرتىدىكى ئويىدىمۇ ئۇنىڭ يەنە بىر ھوجرىسى، تېخىمۇ ياخشى بىر ھوجرىسى بار ئىدى. ئۇ بۇ ھوجرىلاردا تۇرغانىدا، ئۇ ئويلەرنىڭ مۇھاپىزىتىدە، "ئوزىنىڭ" كارۇبتىغا خالىغان چاغدا چىقىپ يېتىپ، كوزىنى يۇمۇپ ئۇخلىشى مۇمكىن ئىدى، ئويلەر بولسا ئۇنىڭ توت ئەتراپىدا كېڭىيىپ بارماقتا ئىدى، ئۇنىڭ دادىسى ھەرقانداق بىر كورپۈس ئويىنى ئىگىلىشى مۇمكىن ئىدى، تايىسا بۇ ئويلەرنىڭ ھەرقاندىغىنىڭ خوددى قورغاندەك ئوزىنى پۈتۈنلەي قوغداپ تۇرىدىغانلىغىنى ھىس قىلالايتتى.

ئۇ سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىلدام مېڭىپ دەرىزە ئالدىغا كەلدى.

دېڭىز ئۇستىنى تۇمان قاپلىغان ئىدى، دەھشەت باسقان نۇرغۇن بۇلۇتلار ئۇنىڭ ئۇستىدە ئۆزۈشۈپ يۈرەتتى. **مانا بۇ بىزنىڭ كاتتا دېڭىزىمىزغۇ**، دەپ ئويلىدى تايسا بىردىنلا. دېڭىز ساھىلى ھەم چول، ھەم قالايمىقان ئىدى: قالايمىقان بىرنىمىلەرنى— تۇرلۇك ھايۋانلارنىڭ ئولۇگىنى، دەرەخلەرنىڭ شاخ-شۇمبىلىرىنى، تاختايلارنى دېڭىز سۇيى ئۇرۇپ سايغا چىقىرىۋەتكەن ئىدى. تايسا-نىڭ كوزى ياشاڭغىراپ كەتتى. قانداقتۇ بىر نەرسە ساينىڭ نېرىسىدا مىدىرلاپ تۇراتتى، لېكىن تايسا ئۇنىڭ نىمىلىگىنى ئاڭقىرالمىدى. قەغەزما؟...قاتتىق، پاسكىنا بولۇپ كەتكەن بىر پارچە قەغەز گويا ئۇنىڭ دىققىتىنى ئوزىگە تارتماقچى بولغاندەك بىردىنلا كوتىرىلىپ

لەپەڭشىكە باشلىدى،...تايسا ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراشقا باشلىدى. ئەگەر سايدا بىرەر ئەر كىشى پەيدا بولسا، تايسا قانداق قىلاتتى؟

ياق. مېنى گۈمران قىلمۇيەتتىش مۇمكىن ئەمەس،—دەپ ئويلايتتى تايسا.

چۇشلۇك غىزا ۋاقتىدا، بوران ئوينىك ئوپچورىسىدە گۈكرەشكە باشلىدى. تايسا ئوزىگە ھېزى بولغان ھالدا ئاستا ۋە ئۇزاق غىزالاندى. ئۇ ھامىماچىسىنى خوشال قىلىشى كېرەك-تە. ئۇ ئوزىنىڭ قولىغا ھېزى بولاتتى، غىزانى ۋېلكا بىلەن ئاغزىغا سېلىپ، ئاستا يەيتتى.

—تېلېفوننى ئەتە ئۇلغىلى بولىدۇ،—دىدى كارولىن. ئۇنىڭ ئاھانگىدا خىجالەتچىلىك بار ئىدى، لېكىن بۇنىڭغا تايسا دىققەت قىلمىغاندەك قىلاتتى.

تايسا بالدۇرلا ئۇخلاشقا ياتتى. ئۇ يۇزىگە سالقىنلىتىش مېيى سۇركىدى، ئۇنىڭ پەدەز بۇيۇملىرى مونچىنىڭ بوش تەكچىسىگە تىزىپ قويۇلغان ئىدى. قىزىق، ھازىر ياز بولمىسمۇ، لېكىن ئۇنىڭ نەرسىلىرى مۇشۇ يەردىكى مونچىدا، ئاشۇ سەل قېيىپ قالغان تەكچىدە تۇراتتى. ئۇ بىر تال ئۇيقۇ دورىسى ئىچتى-دە، كارۋاتقا چىقتى، مۇشۇ بىر تال دورا مەسلىنى ھەل قىلىدۇ دەپ ھېس قىلاتتى. ھوجرا ھەم قاراڭغۇ، ھەم يورۇق ئىدى. بوران بىرمۇنچە كولەڭگە چۇشۇرگەندەك قىلاتتى. تايسا دادىسىنى ئويلىمىدى. ئۇ ئاپىسىنىمۇ ئويلىمىدى. ئۇ ئويدىكى ھىلىقى ھوجرىنى ياكى باشقا بىرمۇنچە ھوجرىسىنى ئويلىمىدى، ئۇ ھوجرىلاردا، ھازىرقىدەك مۇشۇنداق تۇپ-تۇز سوزۇلۇپ ياتقان ئىدى. ئۇ ئەتە تېلېفون ئورنىتىلىدىغانلىقىنىمۇ ئويلىمىدى، ئۇ ئەتىنىڭ ئىشى. ئۇ ئۇنى...كىنگ دوللىنى ئويلىمىدى...

لېكىن بۇ سوزلەر ئۇنىڭ كاللىسىدا بىردىنلا پەيدا بولدى...كىنگ دوللى...دوللى كىنگ...ئادەمنى چوچۇتىدىغان قىز بالا، ئۇنىڭ قۇلاققا ياقمايدىغان كۆلكىسى ۋە سورۇن تىلەتلىك يۇزى...

ئۇ تايسانىڭ كاللىسىنى قورۇق قىلىپ قويدى. ھەممە نەرسە غايىپ بولۇپ كەتتى.

ئۇ...خىيالىغا كەلتۈرمىدى.

ئۇ...ئويلىمىدى.

تايسا بىردىنلا ئويغاندى. گويا ۋاقىت بەك كەچ بولۇپ كەتكەندەك ئىدى. ئۇ دەرھال ئۆزىنىڭ دېڭىز بويىدا ئىكەنلىگىنى، هاممىسى بىلەن يالغۇز ئىكەنلىگىنى ئېسىگە ئالدى، قورقمىدى. لېكىن ئۇنىڭ يۈرىگى يەنىلا قاتتىق ئۇرۇپ تۇراتتى. ئۇيقۇ دورىسىنىڭ كۈچى كەتكەن ئىدى. مانا نەس باستى دىگەن، دەپ ئويلايتتى ئۇ ۋە يۈزلىنىشى شەرت بولغان زۇلمەتنى ئويلاپ هارغىنلىق هىس قىلاتتى. **جالاپنىڭ بالىسى. هارامدىن بولغان. سەت.** ئۇ مىدىرلاپمۇ قويماستىن ياتاتتى، بارغانسېرى ئوغىسى قاينايتتى، ئۆزىنى ئاشكارىلىنىپ قالغاندەك هىس قىلاتتى. ئۇ خېلى بۇرۇنلا ستاگى دىگەن ئەبلەخ دوختۇرغا بۇ دورىلارنىڭ ئانچە كېرەككە كەلمەيدىغانلىغىنى ئېيتقان ئىدى.

تاڭ ئېتىشقا تېخى يەنە بىرنەچچە سائەت ۋاقىت بار تۇرۇپ پۈتۈنلەي ئويغىنىپ كەتتى... ئۇ ئەمدى بۇ ۋاقىتنى قانداق ئوتكۈزەر؟ ئۇنىڭ كاللىسى ناهايىتى سەگەك ئىدى. ئۇيقۇ دورىسى يىگەندىن كېيىن ئۇنىڭ كاللىسى كوپ هاللاردا تولىمۇ سەگەك بولۇپ كېتەتتى، تايسا دەل بۇنىڭدىن خاپا ئىدى، مۇشۇنداق ئويغىنىپ كېتىشتىن خاپا بولاتتى، چۈنكى بۇ هەقىقەتەن ئۇنىڭ ئۆزى ئەمەس ئىدى. ئۇ

ئورندىن تۇرۇپ، دەرىزە ئالدىغا يالىڭاياق كەلدى. ئەنە، ئۇنىڭ ساھىلى، ئۇنىڭ دېڭىزى. دېڭىز دولقۇنى كېچىسىمۇ تىنمايتتى، تايسا ئۆخلاپ قالغان ۋاقتلاردىمۇ، مەيلى بۇ يەردە، ياكى دېڭىز قىلچە دەخلى يەتكۈزمەيدىغان يىراق ئويمە ئۇخلىسۇن، ئوخشاشلا تىنمايتتى. ھالبۇكى دېڭىز ساھىلى دائىم قاقاس بولاتتى، تايسا ئۇنى كۆرەلمىدى، ئەلۋەتتە، ئۇ ئۇنىڭ كوزى يېتىدىغان يەردە ئەمەس ئىدى... ئەمدىلىكتە ئۇ باتۇرلۇق بىلەن قاراپ تۇرماقتا، ئۇ يەردە قانداقتۇ بىرەر ئادەمنى كورمەكچى بولغاندەك ئىدى، ئىچىدە ھېچنەمىدىن قورقمايتتى.

دېڭىز ساھىلىدە ھېچنىمە يوق ئىدى.

ئۇ ئاستا كېلىپ كارۋاتتا ياتتى. ئۇنىڭ بەدىنى بىر پاراخوت بولۇپ، ئۇ پاراخوتقا ئۇنىڭ ھاياتى، ئۇنىڭ ئېڭىدىكى ئوز بېسىلغان ئىدى، شۇڭا ئۇ ئېھتىيات بىلەن يېتىشى كېرەك ئىدى. تۇپ-تۇز بولۇپ يېتىۋالغاندىن كېيىن، ئۇ جىددىلىشىپ، ئۇخلاشنى كۆتۈپ ياتتى. لېكىن ئۇ، ئېھتىمال، ئۇخلىيالماس. تۇننىڭ كېيىنكى نىسپىدىمۇ پۈتۈنلەي ئويغاق پېتى يېتىشقا توغرا كېلەر. تايسا ئوزىنىڭ قورقۇنچ باسقان كوڭلىنى تىنىدۇرۇش ئۈچۈن ئېھتىياتلىق بىلەن ياتتى، ئۇ پۈت-قولىدا ئىسسىق قاننىڭ لىپىلداۋاتقانلىغىنى، ئوزىنى بەزلەۋاتقانلىغىنى، پەس ئاۋازدا ئىسمىنى ئاتاۋاتقانلىغىنى ھىس قىلدى، **تايسا! ھېنت**—بۇ ئىسىم، خۇددى بىر تۇمارەك، ئۇ ئوزى يادىمغا كەلمىسكەن دەپ يۇرگەن باشقا ئىسىملارنى ئۇنىڭ كاللىسىدىن نېرىراق بىر يەردە توسۇپ قويغان ئىدى... **كىنگ دوللى... بىت7**... ئۇ كوزىنى ئاچتى. دېڭىز ساھىلىدىن كېلىۋاتقان ئاۋازمۇ بۇ؟ بۇ ئاۋاز شامالنىڭ غوڭۇلدىغان ئاۋازىدىنمۇ چوڭ بولۇپ، ئوچۇق ئاڭلىنىپ

تۇراتتى، ئادەمنىڭ ئاۋازىغا ئوخشايتتى... ئۇ تايسانى چاقىرىۋاتامدۇ؟ لېكىن تايسانىڭ ئاڭلىغۇسى كەلمەيتتى.

دوختۇرخانىدا ئۇلار ئۇنى ئوكۇل يېگىنسى ۋە شىلانكا بىلەن باققان ئىدى. ئۇ كۆنىگە ئاشقازىنىنى بىر قېتىم يۇغۇزاتتى، ئىككىنچى كۈنى ئاندىن ئاشقازىنىغا شىلانكا بىلەن يېمەكلىك—بىر خىل كوك سۈيۇقلۇق يەتكۈزۈلەتتى. ئوھو، ئوسۇملۇك شىرنىسى ئۇنى يەنە بىر قېتىم بۇ يەرگە، ئۇنىڭ دېگىزىغا، ئۇنىڭ خۇسۇسى دېگىزى ۋە خۇسۇسى تۇرمۇشىغا شۇنىڭدەك مۇشۇ ھوجرىدىكى ئۇنىڭ ئۇنتۇلماس باللىق چاغلىرى توغرىسىدىكى ئەسلىمىلىرىگە ئېلىپ كەلدى. توۋەندە دولقۇنلار خۇددى سايىدەك، قېتىپ قالغان سايىدەك مىدىرلايتتى. ئۇ دېگىزنى چۈشەنمەيتتى. ئۇ دېگىزنىڭ شاۋقۇنىغا قۇلاق سالمايتتى، چۈنكى ئۇ دېگىز دولقۇنىنىمۇ بېسىپ چۈشىدىغان باشقا بىر خىل تەرسا ۋە قۇۋۋ تاۋۇشنى ئاڭلاپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى، ئۇ تايسانى چاقىرىۋاتاتتى... تايسا، تايسا!

—سەن كاروڭلىن بىلەن دېگىز بويىغا بارغىن! ئۇ يەردە سەن ئارام ئالالايسەن! ھەممە ئىش ياخشى بولۇپ كېتىدۇ، ھەممىنى ئۇنتۇدۇڭغۇ! سەن ھامماچاڭ بىلەن بىللە دېگىز بويىغا بارغىن—سەن دېگىزنى ياخشى كۆرسەن—ئېسىڭدىمۇ؟—دەيتتى تايسانىڭ دادىسى بۇرۇنقىدەكلا. ئۇ چاغدا ئاچچىق دورا يەتكۈزۈلۈپ بولغاندىن كېيىن تايسا دادىسىغا قاراپ بېشىنى لىڭشىتقان، دادىسىغا ئامراقلىغىنى، بارلىق كىشىلەرنى ياخشى كۆرىدىغانلىغىنى ھىس قىلغان ئىدى، ئاشۇ بېشىل دورا سۈيۇقلۇغى ياكى رەڭسىز، زەھەرلىك ئىسپىرمىغا (ئۇزىنىڭ بەدىنىدە تەسىر كۆرسىتەلمىگەن بىر خىل سىھرىغا) ئوخشاش، بۇنداق ئامراقلىق ئۇنىڭ قەلبىگە تولغان ئىدى. راست، ئۇ دادىسىغا ئامراق

ئىدى. ئىزچىل تۇردە ئامراق بولۇپ كەلدى. ئاپىسى بولسا زالىم ئىدى، باش ئاغرىغى سەۋەپلىك ئۇنىڭ كوزى دەھشەتلىك بولۇپ كورۈنەتتى، يەنە كېلىپ چىرايلىقلىقتا بۇ قىزنىڭ ئاپىسى ئەمەستەك ئىدى. قىسقىسى، ئۇنىڭ ئاپىسى باشقا بىر ئىش ئىدى، تايسادىن ئالدى بىلەن ئۇنىڭ ئاپىسىنى سوراپ ئولتۇرمىغىنىمىز تۇزۇك بولار... ھەئە، تايسا ئۇنىڭ كىشىلىرىنىڭ ھەممىسىنى ياخشى كورەتتى. دېگىزنىمۇ ياخشى كورەتتى، بۇنى ئۇلار ئۇنىڭغا سوغا قىلغان، بۇ ھوجەيمۇ سوغا ئىدى، دۇنيادىكى ھەر بىر نەرسە ئاتا-ئانىلارنىڭ پەرزەنتلىرىگە قىلغان سوغىسى بولۇپ، ئۇلارنى ساق-خاتىرجەم قىلغان.

سىرتتا، دېگىز ساھىلىدا تايسا دەپ ئازاپ-ئوقۇبەتلىك ۋە ھەسرەتلىك ۋاقىرىغان بىر ئاۋاز كېلەتتى...

تايسا ئورنىدىن تۇرۇپ قارىمىدى، چۈنكى ئۇ يەردە ئادەم يوقلۇغىنى ئۇ بىلەتتى. لېكىن ئۇ ئۇخلىيالمايۋاتاتتى؛ ئۇ ئەنە شۇنداق كوزىنى يۇمماستىن تاڭ ئاتقۇزدى، شۇنداق بولۇشىغا قارىماي ئۇ تىتكىلىشىپ قالغان ئىدى، قورقۇنچلۇق ئىشلارمۇ تۇگەپ، روھى كوتىرىلىپ قالغان ئىدى. ئۇ كارولىنىڭ مونچىدا ئىكەنلىگىنى ئاڭلىغاندىن كېيىنلا كارۋاتتىن سەكرەپ چۈشتى. ھايا جانلانغانلىقتىن ئۇنىڭ بېشى ئاغرىپ كەتكەن ئىدى.

ئۇ سوغ سۇدا يۈيۇندى. كىيىملىرىنى كىيدى. ئۇنىڭ ھەركىتى تېز لېكىن قوپال ئىدى، گويا ئالتە ياشلىق بالدەك، كىينىۋېتىپ تالاغا-ئاپتاپ سىنىشقا ئالدىرايتتى. لېكىن بۇگۈن ئەتىگەن كۇن چىقمىغان ئىدى. ياكى دېگىزنى، ئادەم بەدىنىنى ئېچىشتۇرىدىغان دېگىز سۇيىنى كېچىشكە ئالدىرىغاندۇ... لېكىن بۇگۈن سۇ كېچىشكە بولمايتتى، سۇ بەك سوغاق ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ، تايسانىڭ

هەرکىتى ئاستىلمىدى. ئۇ ھە دەپ سېرىتمىنى تارتىپ، تۈگمىسىنى تۈگمىلەپ، چېچىنى ئالدىراپ-تېنەپ بارماقلىرى بىلەن تاراپ قويۇپ، ئەينەككە قاراپ قويدى، لېكىن ئۇزىگە تازا سەپ سالالمىدى. ئارقىدىنلا ئىزالىنىشقا كىرىشتى. ئۇ ئەتىگەنلىك چاي دەپ ئاتلىنىدىغان غىزانى يېمىشى كېرەك-تە. ئاندىن كېيىن سىرتقا چىقىشى، ئۇزاق-راق نېرى-بېرى مېڭىشى كېرەك، ئېھتىمال دېگەندەك بويلاپ يۈگرەشمۇ مۇمكىن...

ئۇ پەلەمپەيدىن يالاڭ-ياياق چۈشۈپ كېتىۋېتىپ، پەلەمپەينىڭ تۈگەيدىغان يېرىدە پۈتلىشىپ يىقىلىشقا تاس قالدى، لېكىن تايسا تۈتقۇنى ئىتتىك تۇتۇۋالدى. بۇ چاغدا كارولىن ئاشخانىدا كوفېي قاينىتىۋاتاتتى.

ــ تايسا، بەك ئالدىراشقۇ سەن! ــ دېدى كارولىن مۇلايىملىق بىلەن.

ــ سىرتقا چىقماقچى ئىدىم.

ــ ساڭا ئەتىگەنلىك چاي راسلاپ بېرەي. تۇخۇم پىشۇرۇپ بېرەيمۇ؟

تايسانىڭ ئاشقازىنى خۇددى بوشىغانىدەك بولۇپ، بىرنېمە تەسىر قىلغاندەك تارتىشىپ كەتتى.

ــ ياق، رەھمەت، ــ دېدى تايسا تۇزۇك قىلىپ. ئۇنىڭ پۇت بارماقلىرى گۈللۈك خىشتا ئىسسىقتا قورۇلغاندەك بولدى، لېكىن ئۇ يەنىلا ئېھتىمال يەر سوغاق بولسا كېرەك، دەپ گۇمانلىناتتى. ــ مەن سىزنى ئاۋارە قىلماي، مەن چىقىپ بىرئاز ئايلىنىپ كېرەي دەيمەن.

ــ سىرتتا سىم-سىم يامغۇر يېغىۋاتىدۇ.

ــ ھە، مەن مۇشۇنداق ھاۋانى بەك ياخشى كۆرىمەن، مەن

دۇنيانىڭ مۇشۇ قىسمىغا ئامراق، ــ دىدى تايسا خوشال بولۇپ. ئۇ ئولتۇرالمايتتى. ــ بۇ يەردە ھەممە نەرسە غۇۋا ئىكەن، ھەچنىمە ئۇشتۇمتۇت كوزۇكنى چاقناتمايدۇ. ھەممىسى تەييار قىلىپ قويۇلغان. قانچىلىك يىراق يەرگە بارمىغىن، دېگىز يەنىلا ئوخشاش. ئادەم يوق، شەھەر يوق. ئويلەرنىڭ ھەممىسى قىشلاش ئۇچۇن ئېتىۋېتىلگەن. بۇ يەردە بىزدىن باشقا ئادەم يوق. بىراۋ تېلېفون ئورنىتىشقا كېلەمدۇ؟ مەن سىرتقا چىقىپ مېڭىشنى خالايمەن، يۇگرۇشنى خالايمەن... نەچچە مىل يۇگرەلەيمەن... بۇگۇن ئەتىگەنلا نەچچە مىل يەرگىچە يۇگرەۋېتىدىغاندەك ھىس قىلىۋاتىمەن ئوزەمنى...

ــ تۇنۇگۇن چوقۇم ناھايىتى ياخشى ئۇخلىغان بولساڭ كېرەك!

ــ ھەئە.

ــ قەدىرلىگىم، ئازراق ھارغىن كورۇنسەن.

ھەئە، ئۇ بىردىنلا ئوزىنى ھارغاندەك ھىس قىلدى. لېكىن ئۇ ئوتتۇرا ياشلىق مۇشۇنداق كىشىلەرنىڭ كۇزىتىش كۇچىدىن بىزار بولاتتى، ئۇ قارىماقتا پەرۋاسىزدەك يۇرگەن بىلەن ئوزىنى تازا چۇشىنىپ يەتكەن ئىدى. ئۇ داۋاملىق تۇردە ئاشخانىدا ئۇ ياقتىن بۇ ياققا مېڭىپ يۇرەتتى، گەرچە مىنۇت، سېكۇنتلاپ ماغدۇرسىزلىنىپ كېتىۋاتقان، پۇتىنىڭمۇ مۇزلاۋاتقانلىغىنى سەزگەن بولسىمۇ.

ــ ياق. مەن چىقاي. چىقىشىم زورۇر، ــ دىدى ئۇ. ئۇنىڭغا ھەتتا ئوزىنىڭ قېنىمۇ ئوزىدىن يىراقلىشىپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلدى.

ــ تايسا، ئولتۇرغىن. مەن ساڭا ئازراق سۇلۇ يامسى قىلىپ بېرەي.

خوددى بىر قول ئۇنىڭ مۇرىسىدىن باسقاندەك ئۇ ئولتۇرۇپ قالدى. كارولىن ئۇنىڭغا سۇلۇ يامسى قىلىپ بېرىشكە تۇتۇندى. ئاشخانىنىڭ ئىچىنى سۇلۇ يامسىنىڭ ھىدى بىر ئالدى. تايساغا كاللىسى

ئارقىغا قاراپ مولاق ئاتىدىغانىدەك تۇيۇلىدى. ئۇنىڭ كوزىمۇ غۇۋالىشىدىغاندەك بولدى. ياق، ئۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. تايسا خاراپ بولمايدۇ. شۇ سەۋەپتىن تايسا كوزىنى ئۇۋۇلىدى، ئاشخانىنىڭ سىرتىدا بىر ئادەمنىڭ كولەڭگۇسىنىڭ ئوتۇپ كەتكەنلىگىنى كوزىدى... ئۇ يەنە بىر قارىۋىدى، ئادەمنىڭ كولەڭگۇسىمۇ كورۇنمەي قالدى.

ئۇ هامماچسىغا **بىت V مېنى ئىزدەپ كەپتۇ، تالادا تۇرىدۇ،** دەپ ۋاقىرىشى كېرەكمۇ، قانداق!

لېكىن ئۇنىڭ قورقۇنچى تېخى بېسىلمىدى. ئەگەر بىت V سويگۇ-مۇھەببىتىنى ئېلىپ مەشەگە ئۇنى ئىزدەپ كەلگەن بولسا، ئۇنى قانداقمۇ رەت قىلالىسۇن؟ ئۇنداقتا ئۇ چىقىپ ئۇنىڭ بىلەن كورۇشكەن بولاتتى. ئۇلار دېڭىز ساھىلىنى بويلاپ يۈگۈرگەن بولاتتى؛ ئۇ قانداقمۇ رەت قىلالايتتى؟ ئۇ گۈمانسىراپ دەرىزىگە قاراپ تۇردى، لېكىن ئادەمنىڭ كولەڭگۇسىنى كورمىدى. ئۇنىڭ بېشى ئاغرىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ يۈزىمۇ، ھەتتا ئۇنىڭ چېچىنىڭ تۇۋىمۇ ئاغرىغاندەك بولدى. ھالبۇكى سىرتتا ئادەم يوق ئىدى. ئەگەر بىت V ئۇنى ئىزدەپ كەلسە، ئۇ خۇددى بىت V ئېيتىپ بەرگىنىدەك ساقچىنى چاقىرغان بولاتتى. ساقچىنى چاقىرىش ناھايىتى ئاسان ئىش ئىدى. ئۇنداق قىلىش ئۇنىڭ مەسئۇلىيىتى بولۇپ، ئۇ ئۇلارنى چاقىرىشى كېرەك ئىدى.

ئۇ سوت بىلەن شېكەرنى سۇلۇ يامىسغا قۇيۇۋۇتىدى، سۇلۇ يامىسىنىڭ تاتلىق تەمى، بوۋاقلارنىڭكىدەك پۇرىغى ئۇنى ئوزىگە جەلپ قىلىۋالدى. كارولىن ئۇنىڭغا كوفېنى قۇيۇپ بەردى. كارولىننىڭ چىرايى كۇننىڭ نۇرىدا ناھايىتى يېقىملىق كورۇنەتتى، بىراق ئۇنىڭ يۈزىنى

قورۇقلار بۇزۇۋەتكەن ئىدى. بۇ پەيدىن-پەي قېرىۋاتقان يۇز ئىدى. بىر ئەر كىشى ئۇنىڭ ئاشۇ يۇزىگە ئامراق ئىدى، ئۇ ئۇزىنىڭ يۇزىنى ئۇنىڭغا يىگىرمە يىل ياققان ئىدى، لېكىن ئۇ ھازىر ئولۇپ كەتكەن، ئولگەن ئىدى. ئەمدى قانداق؟ تاشلۇېتىلگەن بىر ئايال مانا ئەمدى ئۇزىنىڭ قىز جىيەنىگە ئېھتىيات بىلەن كوفېي قۇيۇپ بېرىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ خۇشپىچىم بەدىنى قوي يۇڭىدا توقۇلغان قىممەت باھالىق بىر مونچا كىيىمى بىلەن ئورالغان ئىدى...

بىردىنلا، ئادەم كولەڭگۈسى يەنە پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇ كولەڭگە ئاشخانا ئىشىگىدە قارىيىپ كەتتى. تايسا ئۇستەل يېنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ چىقىراپ كەتتى.

ــ تايسا، نىمە بولدى؟ــ دىدى ئۇنىڭ ھاماچىسى.

بىراۋ ئىشكىنى قاقتى. بۇــ تېلېفون سىمىنى ئۇلىغۇچى ئىكەن.

كارولىن ئىشىك تەرەپكە ئىتتىك ماڭدى. تايسا تىترەپ تۇراتتى، ئۇ سەنتۇرۇلگەن ھالدا مەشكە قاراپ ئېتىلدى، ئۇنىڭ يوتىسى ئاغرىپ لاغلداپ تۇراتتى. ئۇ كوزىنى يۇمغان پېتى كارولىنىڭ قايتىپ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇردى. ئۇ ھېچنىمىنى ئويلىمايتتى. ئۇ **ئاغرىقتىن يېشىل رەڭنى** ئېسگە ئالدى. **يېشىل رەڭدىن ئوتلاقنى** ئەسلىدى. **ئوتلاقتىن ئويىنى** ئويلىدى. **ئوي-دە، ئوي، ئېخ، ئوي،** ئۇ خاپا بولۇپ بېشىنى ئېغىتىپ، بۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنى ئويلىدى. ئوي! يەنە بارمىسام نىمە بولۇپ كېتەر، كېيىن نىمە بولۇپ كېتەر؟ ئالدىنقى ئىشىك. ئالدىدىكى پەلەمپەي. ئېزىت. ئېچىلغان ئېزىت: بىرىنچى بېتى. لېكىن بىرىنچى بەت ئاق تۇراتتى. چۈنكى ئۇ ھېچقانداق ئېزىتتىنى، ھەرقانداق يەرلىك ئېزىتىنى كورمەسلىگى كېرەك ئىدى.

...نەدىن كەلگەنلىگى نامەلۇم بىر شالغۇن. ئالاھەزەل ئون ئالتە ياشتا، كىنگ دوللى دىگەن ئىسىملا مەلۇم... ئويى يوق... مۇقىم تۇرالغۇ يېرى يوق... مەشھۇر زەھەرلىك چېكىملىك چەكـ كۈچى... تۇتۇلغاندىن كېيىن "قارا جەمىيەت" شەكىلدە ئولتۇرۇلـ گەن...يەرگە يۈكۈندۈرۈپ ئولـتۇرغۇزۇپ قويۇپ ئاتقاندا، ئوق مىڭسىنىڭ ئارقا تەرىپىدىن تېشىپ ئوتۇپ كەتـكەن...

كارولىن قايتىپ كەلدى.

ـــ ئەپسۇسكى، ئۇ سېنى چوچۇتىۋەتتى ـ دە، ـــ دىدى ئۇ.

تايسا ئولـتۇرۇپ، ئىتائەتمەنـلىك بىلەن سۈلۈ يامسىنى ئېچىپ بولدى. ئۇ يەنە ئازراق سوت قۇيـدى، سۇتـنىڭ ئۈسـتىگە ئۈششاق سۈلۈلار لەيـلەپ چىقـتى. ئۇ ھەر قېتىم بىر يۇتـقىنىدا، ئۇنىڭ ئوز بەدىنىدە ئۈيۈپ قېتىشۋاتقانلىغىنى، ئاشقازىنىدا ھەم قاتـتىق، ھەم ئېغىر، ھەم ئىسسىق بولۇپ كېتىۋاتقانلىغىنى ھىس قىلدى. ئېھتىمال ئۇ يەردە تاشـقا ئايـلىنىپ كېتىۋاتـقانـدۇ. ئېھتىمال ئۇنىڭ ئوزىمۇ قېتىپ قالار. بىر ھـكايە بولۇپ، ئۇنىڭـدا بىر ئايالـنىڭ ئوزىـنىڭ كوز قارچۇغىغا قارىتىپ بىر پاي ئوق ئاتقانلىغى، نەتىجىدە كوزىنىڭ قارچۇغى قېتىپ، تاشقا ئايلىنىپ كەتكەنلىگى ھكايە قىلىنىدۇ، بىراق بۇ بىر قورقۇنچلۇق ھكايىدۇر، بەلكىم. قانداق بىر ھارىمى بۇنداق بىر يالغاننى توقۇپ چىققاندۇ؟ قورقتىش ئۈچۈن بۇنداق بىر يالغاننى توقۇپ چىققۇچىلارنى ئويلاپ تايسانىڭ كۈلگۈسى كەلدى.

ـــ داداڭدىن تېلېفون كەلسە، مېنىڭ ئۇنىڭ بىلەن سوزلىشىشىم كېرەكمۇ؟

ـــ ياق، مەن ئوزۈم توغرىلىيالايمەن. رەھمەت.

ـــ مەنغۇ خالايتتىم...

ئۇلار بىر دەم جىم ئولتۇرۇشتى. تايسا بۇ ئايالنىڭ ئوزىنىڭ ئاپىسى ئەھمەدجاننى ئويلىدى، راست ئۇنداق بولماسلىغى كېرەك — نېمىشقا ئاپام بولماي باشقا بىرسى بولىدۇ، نېمىشقا كارولىن بولمايدۇ؟ نېمىشقا ئىش شۇنچە ھاپلا-شاپلا، ئۇنىڭ ئۇستىگە تازا يولسىزلىق بىلەن مەڭگۈ ئوزگەرتكىلى بولمايدىغان قىلىپ قارار قىلىۋېتىلدى؟

— ئويلاپ بېقىڭە، — دىدى تايسا ئاۋازىنى سوزۇپ، — ئادەملەرنىڭ مەڭگۈ ئېسىدىن چىقمايدىغان بەزى ئىشلارمۇ بولامدۇ؟

— بۇ نىمە دېگىنىڭ؟

— ئادەمنىڭ ھاياتىدا شۇنداق ئىشلاردىن ھامان بىرنەچچىسى بولىدىغاندۇ؟... بىر قېتىم مەن بىر كىتاپتا مەلۇم بىر رەسىمنى كوروپ قالدىم، ئۇنىڭ قانداق رەسىم ئىكەنلىگىنى دەپ ئولتۇرماقچى ئەمەس-مەن، مەن شۇنىلا دېمەكچىمەنكى، ئۇ، داشۇبىنىڭ ساقلىقىنى ساقلاشقا دائىر بىر كىتاۋىدا، مەن ياقتۇرغان ئويدەكى بىر كىتاپتا... ئۇ بىر... سىزىلغىنى بىر..... بىر ئايالنىڭ...، نىمە ئۈچۈنكى... ئايالنىڭ... مەن ئۇنتالمايمەن، پەقەت ئولگەن ۋاقتىمدىلا ئۇنتۇشۇم مۇمكىن... ئاشۇ رەسىمنى، ئاشۇ سۈرەتنى، بىلمىدىم، قانداق تارتۇالغانكىن... كوزۈمنى ئالماي قاراپ كېتەتتىم... ياتاقدىشىم بولمىسىلا ئۇنىڭغا قارايتتىم... سەپسېلىپ قارايتتىم... كوز ئۈزمەي قاراپ كېتەتتىم...

— تايسا، ئوزەڭنى ئوزەڭ قورقۇتمىغىن.

— شۇنداقلا، شۇنداقلا... شۇنداقلا بۇ ئوغۇل بالىنى مەن تونۇيمەن، بۇ بىت V...

— مېنىڭچە بۇ ئىشلار توغرىلىق گەپ قىلمايلى، — دىدى كارولىن. كارولىن پاك، تەمكىن ئىدى، ئۇنىڭ يوزى مۇلايىم كورۈنەتتىيۇ،

قورۇق چۈشۈشكه باشلىغان ئىدى؛ ئۇ تايىنىڭ ئالدىدىلا ئىشكىنى ئاستاغىنا يېپىپ قويدى.

ــ بىلمەن. توغرا ئېيتىسىز. ئەمدى بۇ ئىش توغرىلىق گەپ قىلماي، ــ دىدى تايىنا ۋە ئېگىشىپ قولىغا قارىدى. ــ لېكىن مەن دادامنىڭ مەن ئۇنىتالمايدىغان ئىشلار توغرىلىق گەپ قىلىشىدىن ئەنسىرەيمەن. ئۇ ھېچنىمە دېمىگەن تەقدىردىمۇ مەن ئۇنىڭ ماڭا گەپ قىلىۋاتقانلىغىنى ئاڭلايمەن، ئاۋازىنى ئاڭلايمەن، ئۇنىڭ نېمە دەۋاتقانلىغىنى بىلىمەن... مەن ئۇزەمنى ئۇزەم ئۇنىتۇپ كېتەلمەيدىغان ئىشلارنى ئېچمگە لىق قاچىلىۋالغانىدەك ھىس قىلىمەن. بىرقانچە يىللارغىچە مەن زادىلا ھېچقانداق ئىشنى يادىمغا ئالالمىدىم، بۇنىڭلىق بىلەن مەن ئازاپلانغىنىم يوق، لېكىن ئەمدىلىكتە خۇددى قارماق يۇتۇۋېلىۋاتقانىدەك بولۇۋاتىمەن، بىلىق قارمىغى... ھەر بىر ئىش مېنىڭ كۆڭلۈمدە پاراكەندە تۇغدۇرىدۇ... ئالاھەزەل بۇنىڭدىن بىر يىل ئاۋال ئاپامنىڭ بىر قېتىم يىغلىغانلىغى يادىمغا چۈشتى. ئۇ بەكمۇ خاپا بولغان ئىدى. ئۇ خاپا بولدى ۋە ئەسەبلىشىپ كەتتى، ئۇنىڭ يۈز-كۆزى ياشقا تولغان بولۇپ، قارىماققا ھەقىقەتەن سەت كۆرۈنەتتى... ئۇ توختىماستىن: **مەن ھېچكىمنى ياخشى كۆرمەيمەن!** ھېچكىمنى! دەيتتى. بىرەيلەن، بىر قىز دوستۇم ماڭا ئاپامنىڭ مەلۇم بىر ئەر كىشىنى تاشلىۋەتكەنلىگىنى دەپ بەرگەن ئىدى. بۇ ئىشنى ھەممەيلەن بىلىدىكەن، ئاپام بىلەن ھىلىقى ئەر كىشى توغرىسىدا پەقەت مەن بىر كىشىلا... لېكىن ئاپام ھىلىقى ئەر كىشىنى تاشلۇۋېتىپتۇ، ئاپام ھىلىقى ئەر كىشىنى ھېچنىمىدىن ھېچنىمە يوقلا: يوقال كۆزۈمدىن! دەپتۇ... چۈنكى ئاپام ئۇ ئادەمنى ياخشى كۆرمەيدىكەن، ئۇنىڭغا يېقىن يولاشنى خالىمايدىكەن، ئۇنى ياكى

هەرقانداق بىر ئادەمنى ياخشى كورمەيدىكەن، بەك چاتاق بوپتۇ... ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ چۈمپۇتۇپ قاپتىمەن...ئاشۇ چىرايلىق خوتۇن، پەرىزات دىگۈدەك ئاشۇ گۈزەل ماڭا قاراپ ۋاقىرايتتى، چۈنكى ئۇ ھېچقانداق كىشىنى ياخشى كورەلمەيدىكەن...مەن ئۇنى چۈشىنەلمىدىم. مەن ئۇ ئىشنى مەڭگۈ ئېسىمدىن چىقىرالمايمەن.

كارولىن بىرئاز خىجالەت بولغانىدەك بولدى.

ــ مېنىڭ ئاپام غەلىتە مىجەزلىك بىر ئايال ئىدى.

ــ بىراق ئۇ دائىم راست گەپ قىلاتتى. مەن ئۇنىڭغا ئىشىنەتتىم، ــ دىدى تايسا ئالدىرىماستىن سوزۇپقىنا، ــ مەن ئۇنتۇمايدىغان باشقا نەرسىلەرمۇ بار... مەلۇم شەكىللەر، دائىم ئۇزگىرىپ تۇرىدىغان گومبىتىرىك شەكىللەر. رەڭلەرمۇ بار. ئۇلار ساڭا ئوتقاشتەك ئېنىق تەسىر بېرىدۇ، ئۇ قەلبىڭگە چوڭقۇر ئورنىشىپ كېتىدۇ....خۇددى ئاشۇ بىر ئايالنىڭ تېنىدە ئوسۇپ كەتكەن ھىلىقى. ...مەن ئۇنىڭ قانداق ھېس قىلىشقا باشلىغانلىغىنى، ئۇنىڭ قانداق شەكىلدە ئىكەنلىگىنى چۈشەنمەيمەن...ئۇ چوقۇم ئۇزىنىڭ ئەزاسىدا ئوسكەن غەلىتە بوۋاقىقا ئوخشاش، ئاشۇ دولقۇنسىمان...ئاپامىنىڭكىدەك چىقىراشلار، ئۇ نەرسە مېنىڭ قەلبىمدە، يەنە بىت V مۇ بار، ئۇ ماڭا قىلغان ئاشۇ...

تېلېفون جىرىڭلىدى.

ــ تېلېفوننى مەن بېرىپ ئالسام مەيلىمۇ؟ ــ دىدى كارولىن.

ــ رەھمەت سىزگە، ئۇزەم باراي، ــ دىدى تايسا. ئۇ تېلېفون تۇرۇپكىسىنى ئېلىپلا، ئۇز ۋاقتىدا ئالاقىلىشىشقا ماقۇل بولغىنىدەك، بۇنىڭ بىت V ئىكەنلىگىنى دەرھال بىلدى. لېكىن گەپ قىلمۇدى، باشقا بىر خىل، تېخىمۇ توۋەنرەك ئاۋاز ــ ئۇزىنىڭ دادىسىنىڭ ئاۋازى

بولۇپ چىقتى.

ــ ئەلو، تايسامۇ؟ مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلاۋاتامسەن؟

ــ ناھايىتى ياخشى. بەك ئوچۇق ئاڭلىنىۋاتىدۇ.

ــ مەن كېنىپدى ئايرۇدۇرۇمىدا. ھەر ئون مىنۇتتا ساڭا بىر تېلېفون بەردىم، قوزام، لېكىن بىردىنلا تېلېفون ئۇلىنىپ قالدى ــ سىلەر تەرەپتە قانداق؟ بۇ يەر بەكمۇ تۇمان.

ــ بۇ يەردە ھاۋا يامان ئەمەس.

ــ ئامانمۇ سەن؟ قوزام، ئاۋازىڭدىن خېلى ئوبدانىدەك تۇرىسەن.

ــ ناھايىتى ياخشى تۇرۇۋاتىمەن، ناھايىتى ياخشى.

ــ كارولىنچۇ؟

ــ ئۇمۇ ياخشى تۇرۇۋاتىدۇ.

ــ ئەتىگەنلىك چېيىڭنى ئىچتىڭمۇ؟

ــ ئىچتىم، ھازىر ئىچتۇق. تالاغا چىقىپ ئايلىنىپ كېلەيلى دەپ تۇرۇۋىدۇق.

ــ ئۇيقۇڭ ياخشىمۇ؟ ھەممە جەھەتتىن ياخشى تۇرۇۋاتامسەن؟

ــ ھەئە، ناھايىتى ياخشى.

ــ چوقۇم ياخشى دەم ئالغىن. مەن ئايرۇپلان بىلەن مونتىرەيلغا، ئاندىن كېيىن چىكاگوغا بارماقچىمەن. بۇ بەكمۇ پەيزى بىر ھەپتە بولدى، ــ ئۇنىڭ ئاۋازى جارانلاپ تۇراتتى، لېكىن ناھايىتى خوشال ئىدى. تايسا تۇرۇپكىغا قاراپ كۈلدى. ــ قوزام، ئىسسىقراق كىيىنىۋال! زۇكامداپ قالمىغىن. كوپىرەك ئۇخلا. ھامماچاڭچۇ، قالتىس ئىشلەۋاتقاندۇ! بۇ قەدىناس يەر قانداقراق تۇرۇپتۇ؟ مەن سىلەر بىلەن بىللە بولۇشنى بەك ئارزۇ قىلاتتىم...

ــ ھەممە ئىش كۆڭۈلدىكىدەك بولسۇن.

ـــسەن هەممە ئىشنى راست كۆڭۈلدىكىدەك ئۇڭۇشلۇق بولدى، دەپ ھىس قىلۋاتامسەن؟

ـــھەئە.

ئارىلىقنى جىملىق باستى. تايسا ئۇنى ئاۋاز چىقارماستىنلا: **قارا سەن جالاپنى ـــ نىمشقا سېنىڭ ئاپاڭ چوقۇم سېنىڭ بىلەن سوزلىشىدۇ، نىمشقا؟ نىمشقا ھەممەيلەن سېنىڭ بىلەن سوزلىشىدۇ؟** دەپ ۋاقىراۋاتقاندەك ھىس قىلدى.

ـــدېگىز قانداق؟ ئاپىمغم، دېگىز ساھىلى قانداقراق ـــ تازىلاش زورۇرغۇ دەيمەن ـ ھە؟

ـــھەئە، ئازراق تازىلاش زورۇركەن. بىر چىقىپ ئايلىنىپ كىرەيلى دەپ تۇراتتۇق.

ـــمەن سېنىڭ بىلەن بىللە بولۇشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلاتتىم...بۇ ھەپتىزە ئەجەپ قالايمىقانچىلىق ئىچىدە ئوتتى...مەن ھازىرلا ئايرۇپلان بىلەن مونتىرەيلغا ماڭماقچىمەن، ئاندىن كېيىن چىكاگوغا بارىمەن، ئېھتىمال ئۇ يەردىن يەنە لوس ئانگېلېسقا بېرىپ قېلىشىم مۇمكىن، ئەگەر ھەممە ئىش كۆڭۈلدىكىدەك بولسا...بۇ يەر خېلىلا تۇمانلىق بولۇۋاتىدۇ، سىلەر تۇرغان يەردىمۇ ھاۋا ناھايىتى ئوسالدۇ بەلكىم، شۇنداقمۇ؟

ـــكۇن ئېچىلۋاتىدۇ. كۇن چىقىۋاتىدۇ.

ـــنىمە؟

ـــكۇن چىقىۋاتىدۇ.

ـــتوغرا، ياخشى، چوقۇم ئىسسىقراق كىيىنىپ يۇرـــئوزەڭنى ئاسرا ـــمەن ھامماچاڭ بىلەن ئازراق گەپلەشسەم بولامدۇ؟

ـــخوش، دادا.

ئۇ تېلېفون تۇرۇپكىسىنى كارولىنغا بەردى.

تېلېفوندا قىلىدىغان گەپلەر تۇگىدى. ھازىردىن باشلاپ بۇگۈن تەھدىت بولمىغان، سىلىق ۋە يېنىك بىر كۈن بولغۇسى. ئۇ كۈلۈمسىرەيتتى. ھەقىقەتەن ھاۋا سۈزۈلۈشكە باشلىدى، كۈن چىقتى. ئۇ يالاڭاياق چىقىپ ئايلىنىپ كىرمەكچى. ئۇ ئىشكىنى ئېچىپ، دەھلىزگە قاراپ ماڭدى، بۇ چاغدا ياغاچ كۆكۈندىلىرىغا دەسسىگىنىنى سەزدى. ياخشى، خۇددى يازدىكىدەك. خۇددى بالىلىق دەۋرىدىكىدەك. كارولىن ئۇنىڭ كەينىدە ئاستا گەپ قىلىپ كەلمەكتە، لېكىن تايسا خۇددى ھىلىلا ئەركىنلىكىگە ئېرىشكەن ئادەمدەك ئىدى، ئۇنىڭ دىققىتى دەرھال دېڭىزنىڭ ئۈستىگە يېراق يەرلىرىگە قاراپ ئۇچتى—ئۇ بوران بىلەن تولغان كوپ-كوك ئاسمان ۋە خۇددى مۇشتتەك تۇگۇر-تۇگۇر بۇلۇت بىلەن تولغان ئاسمان ئىدى. ھەئە، دېڭىز ساھىلى ناھايىتى پاسكىنا بولۇپ كەتكەن ئىدى. ھەممە يەر خۇددى قەھرى-غەزەپكە كەلگەندە نەرسىلەرنى پىقىرتىپ چورۇۋەتكەندەك پارچە-پۇرات بىرنىمىلەر بىلەن تولغان ئىدى.

ئۇ چىغىر يول بىلەن دېڭىز ساھىلىغا قاراپ ماڭماقتا. ئۇنىڭ ئەتراپىدا چوچۇقەن قۇشلار ۋىچىر-ۋىچىر، چىرت-چىرت قىلىشاتتى. بۇ يەردە ئۇ ئالقىشقا ئېرىشمىگەن ئىدى. قۇم-شېغىل ۋە ياۋا ئوت-چۆپلەرنىڭ سېزىمى يوقلۇغىنى، تەبىەت قىياپىتىنىڭ مەڭگۇ ساددا ھالەتتە تۇرىدىغانلىغىنى، قېرىمايدىغانلىغىنى ئەسلەپ، ئۇ ئىختىيارسىز مىيغىدا كۈلدى. ئۇ بۇرۇن ھەر يىلى مۇشۇ چىغىر يولدا يالىڭاياق ماڭاتتى، لېكىن ئۇنىڭ ئۇ چاغدىكى قىياپىتى ئەمدى قالمىغان ئىدى. ئۇ ھازىر ئىككىنچى بىر خىل قىياپەتتە يول ماڭماقتا، بۇ قىياپەت ئۇنىڭ ھازىرقى ئەملىي ئەھۋالىنىڭ بىر ئالامىتى ئىدى.

بۇنداق قىياپەتىنىڭ ھاياتىنى تۈگىتىدىغان، ئاخىرلاشتۇرىدىغان قىلىش ئۇچۇن داۋاملىق ئالغا بېسىش كېرەك، ئۇ ئەمدى ئىككىنچى بۇرۇنقى قىياپەتكە قايتىپ كېلەلمەيتتى، بۇنىڭغا ھېچكىم يار-يولەكتە بولالمايتتى. ئاپرىل ئېيىنىڭ سوغاق بىر ئەتىگىنى ئۇنىڭ يەككە-يىگانە ئۇرە تۇرغان قىياپىتى ئۇنى تېخىمۇ جۇدەڭگۇ ۋە ئەنسىز كورسىتەتتى.

توپىتىن ئايرىلغان مۇشۇك ئۇنىڭغا قاراپ كەلمەكتە. ئۇ بىرنىمە سورىغانىدەك مياڭلايتتىيۇ يەنىلا ھۇشيار بولۇپ تۇراتتى—ئۇ ئاچلىقتىن مياڭلىماقتا ئىدى—ئۇنىڭ ئورۇقلاپ كەتكەن بېشىدا، روشەن ۋە چوڭ كوزىدە ۋە تومپىيىپ چىقىپ قالغان قوۋۇرغىلىرىدا بىر خىل سەت، يامان ۋە قورقۇنچلۇق نەرسە بار ئىدى.

—پىش-پىش-پىش-پىش، بىكە-بىكە، پىش-پىش-پىش-پىش!—تايسا مۇشۇكنى قىچقىرىپ قولىنى سوزدى.—پىش-پىش-پىش-پىش، دوست بولايلى كەل بۇ يەرگە!...

شۇنىسى قىزىقكى، تايسا قاراپ تۇرۇپ ئۇ مۇشۇكتىن قورقۇشقا باشلىدى. لېكىن ئۇ يەنىلا مۇشۇكنىڭ يېقىن كېلىشىنى ئۇمىت قىلاتتى، ئۇنىڭ پاسكىنا بولۇپ كەتكەن ساغۇچ تۇكىنى سىلىماقچى بولاتتى.

—ۋاي مۇشۇكۇاي، قوسىغىڭ ئاچتىمۇ؟ نىمە يىگۇڭ بار؟

مۇشۇك ئۇنىڭ دوستانە سوزۇلغان قولىغا ئىشەنمەي ئارقىغا داجىدى.

—مەن سېنى باقىمەن. ساڭا يەيدىغان نەرسە بېرىمەن، بىز دوست بولۇپ قالىمىز،—دىدى تايسا. لېكىن مۇشۇك بۇرۇلۇپ، ئويناق بۇلۇڭدىن ئوتۇپ قېچىپ كەتتى. تايسا قەدىمىنى توختىتىپ، ئىچىدە بۇ مۇشۇكنىڭ قوسىغىنى بېقىشنى چوقۇم ئېسىمدە تۇتاي، دەپ ئويلىدى. ئۇ ئاللىقاچان ئېسىدىن كوتىرىلىپ كەتكەن ئىشنى يەنە

ئۇنىڭ كېتىشىنى ئەنسىرەيتتى. ئويدىن چىققاندا پۇتىغا كەش كىيمەنلىگىنى بىر يېڭىلىشى ئىدى، ئەمدىلىكتە ئۇ تىترىمەكتە. دېگىز شامىلى قەھرى-غەزەپ بىلەن قامچىلىماقتا. ئۇ بارغانسېرى چىگىراق تۆگۈلۈپ، قۇياش نۇرىدا كوزىنى قىسىپ، دېگىز ساھىلىنى كۆزەتمەكتە. مۇشۇنداق قۇياش نۇرى، ئېھتىمال، ئۇنىڭ ئۇچۇن زىيانلىق بولسا كېرەك. كوزنى چاقنىتىدىغان نۇر خيالىي تۇيغۇ پەيدا قىلدۇ. خيالىي مەنزىرە؟ موجمزە؟ ئۇ ئۇنىڭ-سولغا پىقرايتتى، ھارغانلىقتىن پۇتىنى كوتىرەلمەيتتى، ئىلاجسزلىقتىن بېلىنى تولغاپ، ئاپپاق يورۇق دېگىز ساھىلىنىڭ ھەممە يېرىگە كوز يۇگۈرتەتتى، بىرەر كولەڭگىنى تېپىش كويىدا بولاتتى.

لېكىن ئادەمزات يوق ئىدى.

بىت v ئەگەر تايسا رۇخسەت قىلغىنىدەك، بۇ يەرگە ئۇنى ئىزدەپ كېلىدىغان بولسا، ئەمسە نىمشقا كەلمەيدۇ؟ بالىنتسدا ئۇچ ھەپتە، ئويدە ئىكىكى ھەپتە كارۋاتتا ياتتى، ئۇخلايتتى، ئويغاق ياتاتتى، تايسا ھېنتىنىڭ بەدىنىدە ياشايتتى، بىراق قۇتۇلۇپ چىقالمايتتى. بۇرۇن كۇچەپ قۇتۇلۇپ چىقىپ، ئىككىنچى بىر ئادەمنىڭ بەدىنىگە-ھاماچسىنىڭ ھەتتا ئاپسىنىڭ بەدىنىگە، شەھۋانى تەلۇى كۇچلۇكلۇكتە ئوزىنىڭكىگە ئوخشاش پارتلاش نۇقتىسىغا يەتمىگەن ھەرقانداق بىر ئايالنىڭ بەدىنىگە كىرىۋالماقچىمۇ بولغان.

لېكىن ھازىرقى مەزگىل ئۇنىڭ مۇھەببەتلىشىۋاتقان مەزگىلى ئەمەس-تە، ئۇ بۇ باسقۇچتىن ئاللىقاچان ئوتۇپ كەتكەن.

تايسانىڭ ھاماچسى كەلدى.

—تايسا، ئەجەپ يالاڭاياق چىقىپسەنغۇ؟—ئۇ ھەقىقەتەن ھەيران بولۇپ قالدى.—ئاپپىغىم، سوغاق ئىكەنلىگىنى بىلمەمتىڭ؟ قايتىپ

بىرىپ كەش كىيىپ كەلسەڭ بولمامدۇ؟

ــ ئەپۇ قىلغايسىز، بۇنى ئويلاپ باقمايتتىمەن، ــ دېدى تايسا ئىزا تارتىپ، ــ مەن پەسلىنىڭ ئالدىغا ئوتۇپ كېتىمەن دەپ ئاشۇرۇۋەتكەن ئوخشايمەن.

ئۇ دەرھال ئويگە قايتتى. بىراۋنىڭ نېمە قىلىش كېرەكلىگىنى ئۇگەتكىنى ياخشى بولدى. قايتىپ بېرىپ كەشنى كىيىپ كېلىش كېرەك. تايسا ئىتتىك ئوزىنىڭ هوجرىسىغا كىرىپ كەلدى، بۇ چاغدا ئۇشتۇمتۇتلا، ئۇ ئويلىمىغان يەردىن بىر كولەڭگە ئۇنىڭ ئالدىدىنلا ئوتۇپ كەتكەنىدەك بولدى ــ ئۇ بۇرۇلۇپ، كۆن نۇرى چۈشۈپ تۇرغان بىر ئاق تامغا، قۇپ ـ قۇرۇق بىر تامغا يۆزلىنىپ تۇردى. هەچنىمە يوق ئىدى.

ــ بۇ يەردە ئادەم بارمۇ؟ ــ ئۇ تىترىگەن ئاۋازدا توۋلدى.

ئۇ زالدىن ئوتۇپ كېتىۋېتىپ هاماچىسىنىڭ هوجرىسىغا بىر كوز تاشلىدى. ئەلۋەتتە، كارۋاتتا ئورۇن ـ كورپە سېلىغلىق ئىدى. دەرىزە قىيا ئېچىغلىق بولۇپ، ناهايىتى رەتلىك ـ پاكىزەدەك كورۇنەتتى. پاكىز ۋە چىرايلىق بىر هوجرا، بىر خىل رەتلىك تۇرمۇش. تايسا ئەيىنەكتىن ئوزىنىڭ جۈدەڭگۈ يۈزىنى كورۇپ، ئوزىگە قاراپ ئاغزىنى ئېچىپ قويدى.

ــ ياق، بۇ ئويدە ئادەم يوق، ــ دېدى ئۇ ئۇنلۇك ئاۋازدا.

ئۇ ئاستا مېڭىپ ئوزىنىڭ هوجرىسىغا قايتىپ كەلدى. ئۇ نېمىشقا بۇ يەرگە كېلىپ قالدى؟... بىرنېمە ئالغىلى كەلگەنمۇ؟ هاماچىسى دېگىز ساهىلىدا مېڭىپ يۈرۈپ قۇياش نۇرىدىن هوزۇرلانماقتا. تايسا بولسا ئوغرىلىقچە ئۇنىڭغا قارايتتى. قۇياش موللاق ئېتىپ ئوتۇپ كەتكەن يەرلەرنى هسىپقا ئالمىغاندا، پۈتكۈل ئاسمان بوشلۇغى غايەت

زور بىر مۇشتقا ئوخشايتتى. دەرۋەقە، ئاسمان بوشلۇغى سەت، قورقۇنچلۇق ۋە دىمقتا ئىدى. رەڭگى ئاياللارنىڭ يوتىسغا چۈشكەن كوكتەك كوپ-كوك، يېشلسمان كوك، سېسق جۈيزىنىڭ پوستىدەك ساغۇچ ئىدى.

تايسا دېڭىز ساھىلىدىكى ئادەمنىڭ كولەڭگۈسىگە قاراپ، ئۇ ھاممامچسى ئەمەس، بىر ئەر كىشى—قىران بىر ئەر كىشى—ئىكەنلىگىنى، ئۇنىڭ دېڭىز ساھىلىدا خۇددى ئوزىنىڭ ساھىلىدا بىخارامان يۈرگەنىدەك يۇرۇۋاتقانلىغىنى ئېنىق كوردى.

بىتV ھەققىدە تايسانىڭ تۇنجى خيالى بىتVنىڭ پىيادىلەر يولىدا مېڭىپ يۇرگەنلىگى ئىدى. ئۇ تازا ياز پەسلى بولۇپ، بىتV بېشىدا بېغىررەڭ چاچ ئوستۇرگەن، چوققىسىغا ئۇششاق تۇك چىققان، دوغلاق يۇزىدىن ھەم قەتئىلىك، ھەم ئەقللىقلىق چىقىپ تۇراتتى. ئۇ سۇس يېشىل كوينەك كىيگەن بولۇپ، ياقىسى ئوچۇق تۇرغاچقا مەيدىسىدىكى تۇك كورۇنۇپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئاق شىمى دائىم پاكىز بولاتتى. **مېنىڭ ئىسمىم بىتV** دەپ تونۇشتۇرغان چاغدا، بۇ تايساغا ياقىغان، تەقدىرىنى ھەل قىلغان ئىدى. بىتV كېلىپ كۇن نۇرىنى توسۇۋالدى. تايسا ئۇنىڭغا قاراپ كۇلدى، ئۇنىڭ قوسىغىنىڭ يېنىدىكى يۇمشاق مايغا دىققەت قىلدى، ئۇنىڭ كۇلكىلىك، تولمۇ ھەددىدىن ئاشقان ياسىنىشىغا دىققەت قىلدى، لېكىن تايسا ئۇنىڭ كۇن نۇرىنى توسقان ھالدا ئوزىگە قاراپ كېلىۋاتقانلىغىنى ھىس قىلدى، ئۇنىڭ كۇلكىسى توختىدى، ئۇ ئوزىنى ئۇنتۇدى. بىت پىيادىلەر يولىدا، دالىدا قىيغىتىپ يۇرمەكتە. بىت ئاستاغىنا ئۇنىڭ يانچۇغىغا بىرنىمىلەرنى سېلىپ قويدى، بۇ ئۇنىڭ سوغىسى ئىدى. بىت تايسانىڭ بوينىنى تىلى بىلەن يالايتتى-يالايتتى،

ئوز ئوزىگە دەيتتى: **مەن مەشھۇر بىر ئادەم بولىمەن. مېنىڭ بىلەن ياخشى ئوتكىن جۇمۇ.** تايسا دەرىزىنىڭ يېنىدا تۇرۇپ، ئوزىنى بىت قۇچاقلاۋاتقانىدەك، تىلى بىلەن نوقۇۋاتقانىدەك، بىت نەپەس ئالسا، ئوزىنىڭ تېرىسى قاتتىق گادا-گادا بولۇپ چىقىۋاتقاندەك ھىس قىلاتتى...

ئۇ چوقۇم يېتىشى كېرەك. ئۇ تىترىمەكتە. ئەڭ ياخشىسى يېتىش، جىمغىنا يېتىش.

ئۇ چوقۇم ئۇخلاپ قالدى. خېلى ۋاقىت بولۇپ قالغاچقا، كارولىن ئۇنى يېقىملىق ئاۋاز بىلەن ئويغاتتى. تايسا سۇنايلىنىپ ياتاتتى، ئۇنىڭ ئۇمۇرتقىلىرى بىلىنەر-بىلىنمەس ئاغرىيتتى. ئۇ يىغلاشقا باشلىدى. "ئەمدى ياخشى بولالمايدىغان بولدۇم" دەيتتى ئۇ.

ئەتسى ئەتىگەندە ئۇنىڭ دادىسىدىن يەنە تېلېفون كەلدى. ئۇلار يەنىلا شۇ تەرىقدە گەپلەشتى، بىراق مۇشۇ تۇرقۇم تايسانىڭ دادىسى مونتېئالدا خانىش ئېلزابى مېھمانخانىسىدا ئىدى، ئىككى كۇندىن كېيىن ئۇ ئايرۇپىلان بىلەن چىكاگوغا باراتتى. تېلېفون بىلەن سوزلىشىپ بولغاندىن كېيىن تايسا بىلەن كارولىن يىمەك-ئىچمەك سېتىۋېلىشقا كەتتى. ھاۋا ئىسسىق، بىراق تۇتۇق ئىدى. كارولىن ماشىنا ھەيدەپ كېتىۋاتقاندا، تايسا داۋاملىق تۇرده دادىسىنىڭ ئاۋازىنى، تېلېفون ئاۋازى ئاستىدىكى ئاۋازنى ئاڭلاپ تۇردى، بۇ ئاۋاز **سەن نېمشقا ئولمەيسەن؟ سەن نېمە دەپ يەنە بىز بىلەن بىللە بولۇش ئۈچۈن بۇ ئالەمگە قايتىپ كەلدىڭ!**... دەپ تووۇلاۋاتقان ئېنىق بىر ئاۋاز ئىدى.

ئۇلار بىرئاز ۋاقىت سەرپ قىلىپ نەرسە-كېرەك سېتىۋالدى، قايتىپ كەلگەندىن كېيىن يەنە ئاستا ئۇ نەرسىلەرنى جاي-جايىغا

قويۇپ قويدى. ئۇلار يىمەك-ئىچمەك توغرىسىدا گەپلەشتى. بۇ ئىشلار توغرىلىق گەپلەشكەن ياخشى. تۇرمۇشنىڭ ئاساسى-دە. ئارقىدىنلا، ھەممە ئىش تۇگىگەندىن كېيىن ئۇلار سەيلە قىلىپ كېلىشكە چىقتى. بۇ قېتىم تايسا پۇتىغا شىبلىت كىيىپ، بويىنىغا شارپا ئورىدى. سەيلە قىلىش ئۇنىڭ ئۇچۇن پايدىلىق ئىدى. ئۇ ئويىگە قايتىپ كەلگەن ۋاقىت چۇشلۇك ئۇيقۇ ۋاقتى ئىدى. ئۇ ئۇخلىدى. ئورنىدىن تۇرغاندىن كېيىن يۇيۇندى. بۇ كەچقۇرۇنلۇق يۇيۇنۇش ۋاقتى ئىدى. ئۇ سۇنى قويۇۋەتكەن چاغدا، سۇنىڭ ئىچىدىن، چاچرىغان سۇ ئاۋازىدىن چىققان مۇزىكىنى ئاڭلاشقا باشلىدى. بۇنىڭدىن ئۇ قورقۇپ كەتمىدى. ئۇ ئىسسىق سۇدا يېتىپ دەم ئالماقتا ئىدى، تايسانىڭ تۇرقى بىلەن ئىككىنچى بىرىنىڭ يەنى بىت Vنىڭ تۇتقىلى بولمايدىغان تۇرقىنى، بۇگۇنگىچە يىراقتا ئايرىلىپ ياشاپ كەلگەن بۇ ئىككى تۇرقىنىڭ قانداق قىلىپ بىر بىرى بىلەن ئامراق بولۇشۇپ قوشۇلغانلىغىنى، ئامراق بولغانلىقىمۇ قىل سىغمىغۇدەك ئامراق ئىكەنلىگىنى، يۇزى بىلەن چېچىنىڭ بىر بىرى بىلەن چىرمىشىپ كەتكەنلىگىنى، چىشلىرىنىڭ بىر بىرى بىلەن سۇركىلىشىۋاتقانلىغىنى ئويلىدى.

سۇ سوۋۇپ قالدى. ئۇ دەلدەڭشىپ ۋاننىدىن چىقتى.

ئۇ پەلەمپەيدىن چۇشۇۋاتقان چېغىدا سەل قىزىپ تۇرغانلىغىنى ھىس قىلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ھەقىقەتەن مۇزىكا چېلىنىۋاتقانلىغىنى بايقىدى—ئېھتىمال ئۇنىڭ ھاماچىسى رادىيو قويۇپ ئاڭلاۋاتقان بولسا كېرەك. تايسا «ھەپتىلىك خەۋەرلەر»، «بەخت» ۋە «كىتابخانلار مەكتۇبىدىن» دېگەن كونا ژورنالىلارنى مەشىنىڭ يېنىدىكى بىر دوۋە گېزىت-ژورنال ئىچىدىن ئېلىپ ئولتۇرۇپ ۋاراق-

لىغلى تۇردى. بۇ ھوجرىدا ئوي جاھازلىرى ناھايىتى ياخشى ئىدى، قىزىل ۋە سېرىق سەپكۈنلۈك قىلىپ سىرلانغان بولۇپ، كىشىگە تولمۇ يېقىملىق تۇيۇلاتتى. بۇنداق يېقىملىقلىق بارغانسېرى ئېشىپ باراتتى. بۇنداق يېقىملىقلىق سېرىق پەردە تارتىلغان دەرىزىدىن، تاشتا قوپۇرۇلغان تام مەش ئۇستىدىكى ئابستراكتچىلارنىڭ چوڭ سېرىق-قىزىل رەسىمىدىن ساڭگىلاپ چۈشۈپ تۇراتتى. ناھايىتى نەمخۇش بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن قىلىدىغان باشقا ئىش بولمىغاندىن كېيىن، تايسانىڭ ئاپىسى بۇلارنىڭ ھەممىسىنى تاللاپ چىققان ئىدى. ئۇ خوتۇن ھەر ئىككى-ئۈچ يىلدا بىر قېتىم بۇ ئىككى داچىنى يېڭىۋاشتىن سەرەمجانلاشتۇرۇپ چىقاتتى.

تايسا تىزىدىكى ژورنالالارنى كورۇش ئۈچۈن زېھنىنى يىغماقچى بولدى. لېكىن ئوقۇغىنى مىڭىسىگە چۈشمەيتتى. ئۇ گويا سەككىز دانە نەسىللىك پورزو ئىتى بىلەن بىللە ياتىدىغان، قاپ-قارا بىشەم چېچى ئوز يولى بويىچە توۋەنگە ساڭگىلاپ، بىرنەچچە تال شالاڭ ۋە ھول چېچى پىشانىسىگە چاپلىشىپ تۇرغان ئاتاقلىق بىر كومپوزىتور توغرىسىدىكى بىوگرافىيلىك ھېكايىنى ئوقۇغاندەك قىلاتتى، ئۇنىڭ كوزى قاپ-قارا ۋە نۇرلۇق، شەپقەتسىز، جانلىق ۋە دەھشەتلىك ئىدى؛ ئۇنىڭ ئارقىسىدا، تام مەشنىڭ ئۈستى تەرىپىدە رەڭگى ناھايىتى ئوچۇق—قىزىل ۋە سېرىق بىر ئابستراكت رەسىم بار ئىدى. مۇزىكا ئۇنىڭ ھەر بىر مويىغچىلىك سىڭىپ كەتكەن ئىدىكى... ئۇ مۇنداق مۇزىكىنى ئىجات قىلىش ئۈچۈن، ناھايىتى روشەنكى،... ئادەمنى ماغدۇرسىزلاندۇرىدىغان بىر خىل مۇزىكا ئىدى.

تايسا ئوقۇيالماي كەتتى. ئۇنىڭ كاللىسى پارتلاپ، پاقىراپ-يالتىراپ تۇرغان ئۇششاق پارچىلارغا ئايلىنىپ كەتتى. بىر كۈنى

كەچتە ئۇ بت V بىلەن چېچى سالۇاراپ پىشانىسىنى يېپىۋالغان ئىككىنچى بىر ئەر كىشىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇراتتى. بت قولى بىلەن تايسانى ئاستاغىنا ھىلىقى ئەر كىشى تەرەپكە ئىتتىرەتتى، لېكىن تايسا پۇتىنى يوتكىيەلمەيتتى؛ مۇبادا ھىلىقى ئەر كىشى يولۇۋالمىغان بولسا، تايسا چوقۇم يىقىلىپ چۈشكەن بولاتتى. بت V بۇ يەردىن ئالمان-تالمان كېتىدىغان ۋاقتىدا: **ئۇ ماڭا ۋاكالىتەن سېنى ياخشى كۆرىدۇ؛ ئۇ مېنىڭ ئوغرنۇمنى باسالايدۇ. مېنى ئېسىڭدە تۇتقىن، مېنى ياخشى كۆرگىن، مېنى تولىمۇ ئەسكى دەپ ئويلىما!** دېگەن ئىدى. لېكىن شۇ قېتىم ئۇ قايتىپ كەلگەن ئىدى. ئىككىنچى قېتىم ئۇ كەتكەندىن كېيىن قايتىپ كەلمەيلا قويدى. تايسا مەلۇم جايدىكى بىر كارۋاتتا، بىر ئويدە ياتاتتى، بىرنەچچە كۈن ئوتتى... يۈز-كۆزىنى ۋە پۈتۈن بەدىنىنى ھەتتا كىرپىكلىرىنى تەر بېسىپ كەتتى...ئۇ ئۇزىنى پاسكىنا قىلىۋەتتى، يوتىلىرى بۆلغىنىپ كەتتى، خۇددى ئوت كەتكەندەك قىپقىزىل بولۇپ كەتتى.

ئۇ بىر ۋاراقنى ئورۇپ، ستۇبىن ئەينەك قاچىسى توغرىسىدىكى بىر ئېلانغا قارىدى.

ــ ئەتە بىر سۈرەت ئاپاراتىنى ئېلىپ چىقىساق بولغىدەك، ــ دىدى كارولىن.

ــ ھەئە، مەن ئۇنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كېتىپتىمەن، ــ دىدى تايسا.

ئۇلار ئاشخانىدا بىرلىكتە تۇتۇش قىلىپ بىر تەخسە توخۇ گوشى سېيىز قورىماقچى بولدى. بىر تەخسە گالى توخۇ قىلىپ، ئۇستىگە يېزىنى قەلەمچە قىلىپ چاچتى. تايسا گالى سالاتنىڭ ھىدىنى ياخشى

كورەتتى، ئۇنىڭ ئوزى شۇنداق دىگەن. ئۇلار سەي تەييارلاپ يەپ بولغاندىن كېيىن تەخسىنى چايقاپ، ئاندىن كېيىن ئۇنى تەخسە يۈيۇش ماشىنىسىغا سېلىپ قويدى.

تايسا دەرىزىدىن سىرتقا قاراپ، بىر توپ دەرەخنىڭ نېرىسىدىن ئايلىنىپ ئوتكەن دېڭىز قىرغىغدا پەيدا بولغان بىر ئادەمنىڭ كولەڭگۈسىنى كوردى. بۇنى هاماچىسىغا ئېيتمىدى. ئادەمنىڭ كولەڭگۈسى دېڭىز بويىغا كەلدى، ئۇ ئاستا ماڭاتتى. ئۇ دېڭىز ساهىلىدىن نىمدۇر بىرنىمنى ئالماقچى بولغاندەك توختاپ قالدى. لېكىن تايسا ئۇنىڭ ئەر ياكى بۇرۇلكا كىيگەن ئايال ۋە ياكى بىر بالا ئىكەنلىگىنى ئىلغا قىلالمىدى... ئۇ ئالقىنى بىلەن كوزىنى توسۇپ كۆتۈپ تۇراتتى، بىر قىز دېڭىز بويىدا جىمغىنا كۆتۈپ تۇراتتى. كۇن ئولتۇراي دەپ قالغان ئىدى، قۇياش نۇرى غۇۋا-خۇنۇك، ئادەم بىزار بولىدىغان پارچىلارغا ئايلىنىپ، ئۇنىڭ كوزىنى قاماشتۇراتتى. يىراقتا كورۇنگەن ئادەم كولەڭگۈسى خۇددى پۈتۈن بەدىنى يالتىراپ تۇرغاندەك، گويا قۇياش نۇرى ئۇنىڭ دۇمبىسى تەرەپتىن ئۇنى يورۇتۇپ تۇرغاندەك قىلاتتى. **كېلىپ مېنى سىلاپ قويغىنا، مېنى يەنە بىر سىلاپ قويغىنا.** لېكىن هىلىقى كولەڭگە تايساغا دىققەت قىلمىدى؛ ئۇ غايىپ بولۇپ كەتتى.

كەچقۇرۇن. يەنە بىر كۇندۇز ئوتۇپ كەتتى.

ئەتىگەنىدە، دەل ئەتىگەنىلىك چايىدىن ئاۋال تېلېفون جىرىڭلىدى. هەممە نەرسە دەل ۋاقتىدا بولاتتى. تايسا چىرايلىق، نۇرى جۇلالىنىپ تۇرغان بىر ژورنالنى ۋاراقلاپ، ئېلانلارنى ماختاپ تۇرۇپ قالغان ئىدى: **پادىشا فرانسىس ساقلاپ كەلگەن مۇز چىلىگى، چوڭ كۆمۈش پەتنۇس... كوك نورۇگىيە تۇلكە جۇۋىسى...**

دات باسمايدىغان ئىمپۇلسىلىق ھەركەت سائىتى (كۇنۇپكا بېسىپ قويۇلسىلا ۋاقىت مەلۇم قىلىنىدۇ)... بېشىغا ئالتۇن تاج كىيگۈزۈلگەن خرۇستال پاقا، يەنىلا ستۇبننىڭ ئەسرى. نىمىدىگەن سويۇملۇك! تايسا تېلېفون تۇرۇپكىسىنى قولىغا ئېلىپلا سىز كىم، دەپ سوراپ ئولتۇرماستىن سوزلەپ كەتتى. ئۇ قىلچە ھودۇقمايتتى. بەلكى يەڭگىل ۋە خوشال ئىدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى نىمىدىگەن ياخشى-ھە! ھەئە، تايسا گەپ قىلماقتا: ئىسسىق كىيىنىپ يۇرۇڭا-تىمەن، ھاۋامۇ ياخشى، ئانچە تۇمان ئەمەس، ھەر كۇنى ئاخشىمى تاتلىققىنا ئۇخلايمەن... ھەئە، شۇنداق، ئۇ كارولىن ھاماچام بىلەن گەپلەشمەمدىكىنا؟

ھازىر ئۇنىڭ ئوزى قېلىن تەنھەركەت كىيىمىنى كىيىپ ئالمان-تالمان چېقىپ كەتتى. ھاۋا ئوچۇق ۋە سۇزۇك ئىدى. شۇغىنسى بەك يورۇق ئىدى. ئۇ كوزىنى قىسىپ يۇرەتتى؛ يولىنى مەھەللە توسۇۋالغان بولغاچقا كورۇنمەيتتى. پاكار دوك سوگەتلەر... بوۋايلارغا ئوخشاپ كېتىدىغان چاتقاللىق ئۇنىڭ ماڭغان ئايال تاۋۇشىنى ئاڭلىماقتا، ئۇنىڭغا قولاق سالماقتا. يول بۇ يەرگە ناھايىتى يېراق ئىدى. مۇبادا بىت V ماشىنىنى ھەيدەپ پوچتا ساندۇغى بار يەرگە كېلىدىغان بولسا، تايسا ھەتتا ئۇنى زادىلا كورەلمەيتتى. ئەگەر ئۇ ماشىنىنى چىغىر يول بىلەن ھەيدەپ كەلسىچۇ؟... ئۇنداق قىلىدىغان بولسا تايسا ساقچىغا تېلېفون بەرگەن بولاتتى. تايسا ئۇزىنىڭ يۇزىنى بىتV بارماقلىرى بىلەن قانداق توسۇۋالغانلىغىنى، ئۇنىڭ نەقەدەر سويۇملۇك، نەقەدەر مۇلايىم ئىكەنلىگىنى، ئەينى زامانىدا ئۇنىڭ يۇزىنى بۇ بار-ماقلارنىڭ مىجىپ تاشلاشقا قۇدرىتى يېتىدىغانلىغىنى ئىشارە قىلغانلىغىنى ئەسلەشنى خالىمىدى... بىتVنىڭ جۇپلىشىپ تۇرغان كىرپىكلىرىنى،

بۇدره چاچلىرىنى، قىزىق ۋە ساغلام ھالدا قۇلغىدىن ئوسۇپ چىققان ئالتۇن رەڭ چېچىنى ئەسلەش ئويىدا بولمىدى. بىتV ناخشا ئېيتاتتى، ئۇز ئوزىگە گەپ قىلاتتى. ئۇ خۇددى مۇزىكىدەك جانلىنىپ كەتتى، لېكىن ھەم قۇۋۇ، ھەم ھاياجانلانغان ئىدى. كىنگ دوللى بىر قېتىم بىتVنىڭ تىزىغا چىقىپ، تايسانىڭ كوزىنى بىتVنىڭ كوزىگە باستۇرماقچى بولغان، كوزىنى كوزىگە ئۇدۇل قىلىپ تۇرۇپ خىقىراپ كۇلگەن ئىدى. لېكىن ئۇنىسى ئوتۇپ كەتكەن ئىش. خىقىراپ كۇلگەن ئىدى. ئەگەر ئۇ ھازىر كېلىپ قالسا، تايسا يەرلىك ساقچىغا تېلېفون بەرگەن بولاتتى، ئۇ بارمىغىنى خاتاسىز تېلېفون ئاپاراتىنىڭ نومۇر كوزىگە قويۇپ تۇرۇپ ئايلاندۇراتتى، ئايلاندۇراتتى...

ئۇ بىردىنلا بارمىغىغا قارىدى. مۇبادا ۋاقتى-قەرەلى راستلا كېلىپ قالسا، بارمىغىنى قانداق ئىشقا سېلىشى كېرەك؟ ئەگەر بىرلا بارمىغى بىلەن تېلېفون نومۇرىنى بۇرىسا، بىردىنلا قولدىن چىقىپ كېتىش ئېھتىمالى بار، ئۇنداقتا قانداق قىلغۇلۇق؟ ھە، چوقۇم ئىككى بارماق بىلەن تېلېفون نومۇرىنى بۇراشنى ئەستىن چىقارماسلىق لازىم.

ئۇ دېگىز ساھىلىنى بويلاپ ماڭماقتا. بېشىنى بۇراپ ئاۋۇ ئويگە قارىۋىدى، تايسا ئۇ ئويىنىڭ نەقەدەر كاتتا ۋە قۇرۇق ئىكەنلىگىنى ھەيرانلىق بىلەن بايقاپ قالدى. ئەسلىسىتە، بۇ دۇنياداً ئادەم ئەسلىدە ناھايىتى شالاڭ ئىدى، ھېچقانداق نەرسە مەۋجۇت ئەمەس ئىدى. جەمجىتلىق. پەقەت شامال بىلەن چايكىلا مەۋجۇت. چايكا تايساغا خۇددى ئادەمدەك قىزىقىپ قارىشۋاتقانىدەك قىلغىنى بىلەن، ئادەم ئەمەس. **تايسا بەك ياخشى دەم ئالدى، بۇ دورەمكى ئاتپوسكا ئۇنىڭ سالامەتلىگى ئۇچۇن پايدىلىق بولدى،** دەيتتى كارولىن ئاشخانىدا. ئارىلىق شۇنچە يىراق بولسىمۇ، تايسا

كارولىنىڭ قىلۋاتقان گېپىنى ئاڭلىدى، ياكى ئاڭلىغاندەك بولدى. ياخشى گەپ. راست، ئۇ بەك ياخشى دەم ئالدى.

ئۇنىڭ بەدىنى پارلاق قۇياش نۇرىدا ئۇزمەكتە. ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايىدىكى ھۈجەيرىلەر نۇر چاچقاندەك، ناھايىتى ياخشى دەم ئالغاندەك، ناھايىتى ساغلامدەك قىلاتتى. تايسا توپتىن ئايرىلىپ قالغان ھىلىقى مۇشۇكىنىڭ ئوزىگە قارىپ كېلىۋاتقانلىغىنى ــ دېڭىز ساھىلىنى بويلاپ ئاستا كېلىۋاتقانلىغىنى كوردى. مۇشۇك يۈگۈردى، يەنە بىردىنلا توختىۋالدى.

ــ كېلە، كەل، پىش، پىش، ــ دىدى تايسا ۋە قولىنى سوزۇپ بېلىنى ئەگدى. ــ مېنىڭ بىلەن دوست بولامسەن؟ سېنى ئويگە ئەكىرەي، قوسىغىڭغا غىزا بېرەي. ــ مۇشۇك ئۇنىڭغا قارىغىنىچە تۇراتتى. تايسا ئۇنىڭغا قاراپ بىر قەدەم مېڭىۋىدى، ئۇ ئارقىغا شوخشىدى ۋە مىياۋلاشقا باشلىدى. ــ ئۇنداق قىلما، بىز دوست بولايلى. مېنىڭ بىلەن دوست بولغىن! تايسا يالۋۇراتتى. مۇشۇكنىڭ قۇيرۇغى تىترەشكە باشلىدى. تايسا ئۇشتۇمتۇت ئېتىلىپ بېرىپ مۇشۇكنى تۇتۇپ قوينىغا سېلىۋالدى. مۇشۇك دەرھال قارشىلىق كورسىتىشكە باشلىدى. ئۇ مياۋلايتتى، تىرنىغى بىلەن تاتىلايتتى، ئالقىنىنى، قولىنىڭ دۇمبىسىنى تاتىلاپ، ھە دەپ كىيىمنىڭ ئىچىگە قاراپ ماڭاتتى. تايسا چىقىراشقا باشلىدى.

ــ ئۇنداق قىلمىغىن، ئۇنداق قىلمىغىن، ــ دەيتتى ئۇ. مۇشۇك بولسا ئۇنىڭ قوينىدا قورقۇپ تىپىرلايتتى، بىردىنلا تايسانىڭ بىر يېرى ئاغرىغاندەك بولدى ــ دە، ئۇنىڭ مەڭزىنى تاتىلاپ يارا قىلۋەتتى، لېكىن تايسا ئۇنى قويۇۋېتىلمەيتتى ــ تايسا مۇشۇككە قاراپ ۋاقىراپ ــ چىقىراپ پومىداقلىشىپ كەتتى، ھېچقايسىسى تەن بېرىدىغاندەك

ئەمەس، تايسا چىقىراپ كەتتى ــ مۇشۇك ئاخىر قۇتۇلۇپ چىقىپ قېچىپ كەتتى. تايسا قۇياش نۇرىدا، بېشىنى سىلىپ ئوزىگە قارىماقتا. ئۇنىڭ قول ـ بىلەكلىرىدە ئونچە يەردىن قان ئېقىپ تۇراتتى، سول يوتىسىدىكى تىرناق ئىزى ناھايىتى چوڭقۇر بولۇپ، قان ئىشتاندىن تەپچىپ چىقىپ تۇراتتى؛ يۈز ـ كوزى قان بولۇپ كەتكەن ئىدى. قانداق قىلىپ قانىنى توختىتىشى كېرەك؟ ئۇنىڭغا نىمىدۇر بىرنىمە كوزىنى توسۇۋالغانىدەك، كورۇش ئىقتىدارىنى بۇزۇۋەتكەندەك تۇيۇلاتتى. ئۇ كورەلمەي قالدى. ئۇ ئاشۇ يەردە تۇرۇپ كۇتتى، كوزىگە پەرەز قىلماق تەس بولغان بىر خىل ئىسسىق ئاچچىق سۇيۇقلۇق قۇيۇلدى. ئەتراپ جىمجىت ئىدى.

چۈشىنىش ئۈچۈن ئىنچىكلىك بىلەن كۇزىتىش لازىم؛ ھەركەت قىلىش ئۈچۈن تىرىشىپ چۈشىنىش لازىم.

رومان روللان

بىلگىنىڭ كوپ بولسىمۇ، ئۇنى ئېھتىياجىڭغا ئىشلىتىشكە ماھىر بولمىساڭ، ئۇنداق بىلىمنىڭ ھىچقانداق پايدىسى بولمايدۇ.

پېترارك

ئالولى

گ. گۇلىيا

ئۇلار بەكمۇ ئۇشتۇمتۇت كېلىپ قالدى. رايون مەركىزىدىكى مېھ-

مانخانا بىردەمنىڭ ئىچىدىلا ۋاراڭ-چۇرۇڭ قىلىشىپ يۇرگەن كىشىلەر بىلەن تولۇپ كەتتى ۋە بۇ يەردە قاينىق بىر مەنزىرە بارلىققا كەلدى. مۇلازىمەتچىلەرمۇ دەرھال ھەركەتكە كېلىپ، ئالدىراشلىق بىلەن موكىدەك ئۇ ياقتا-بۇ ياقتا چېپىشقا باشلىدى. ئۇلار زاپاس يوتقان-كۆرپىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ چىقتى، ئالدىراشلىق بىلەن ساماۋارلارغا ئوت يېقىشتى، ئۇستەل چىراقلىرىنى دەرھال تۈزەشتۈ-رۈش ئۈچۈن مائنيورنىمۇ تېپىپ كەلدى؛ ئىسسىقراق تۇرسۇن دەپ، بەزى ئويلەرنىڭ دەرىزىلىرىنىڭ شامال كىرمەيدىغان يوچۇقلىرىنى زاماسكىلاپ قويۇشتى. بۇ چاغ يانۇارنىڭ قەھرىتان سوغاق كۈنلىرى بولغاچقا، ھويلىدىكى قار دەرىزە بىلەن تەڭلىشىپ قالغان ئىدى.

كۆتۈش ئىشلىرى بىلەن پايپىتەك بولۇپ باشا ھەدىسىنىڭ ھېرىپ ھالى قالمىدى. ئىشلار سائەت ئون بىرلە بولغاندا تۈگىگەندەك بولدى. يولۇچىلار (بۇ—مېھمانخانىغا قونۇشقا كەلگەن مېھمانلارنىڭ رەسمى نامى) كارۋاتلىرىغا چىقىپ ئۇخلىغىلى تۇردى. ئەتراپىنى جىمجىتلىق باستى؛ چىراقلار كەينى-كەينىدىن ئۇچۇشكە باشلىدى.

باشا ھەدە تېخىچىلا يولۇچىلارنى دەپتەرگە ئولتۇرغۇزۇپ، ھەساپ-كىتاپ قىلىش بىلەن ئاۋارە ئىدى، چۈنكى ئۇلار ئەتە ئەتىگەندىلا يولغا چىقىپ كېتەتتى. ئۇلار لېنىنگرادتىن كەلگەن بولۇپ، ھەممىسىدە سەپەردە دۇمبىسگە ئارتىپ ماڭىدىغان سومكا ۋە چاڭقا بار ئىدى. ئۇلار ئۇستى ئوچۇق ماشىنىغا چۈشۈپ كەلگەچكە، سوغاقتىن مۇزلاپ قېتىپ قالاي دەپتۇ. بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئاربىسىدىكى بىر ئەلەننىڭ ھوپپىدە ئىسسىپ كەتكەن نوۋەتچىلەر بولمىسىدىن زادى چىقىپ كەتكۈسى كەلمەيتتى...

ئەنە، ئۇ ئېھتىيات بىلەن ئىشكنى قېقىپ، يەنە كىرىپ كەلدى.

ــ مەن بۇ يەردە ئازراق ئوت سىنىۋالسام بولامدۇ؟ ــ دېدى ئۇ خوشال كەيپىيات بىلەن.

ــ سىزنىڭ ياتىغىڭىز تېخىچىلا سوغاقمۇ؟ ــ دەپ سورىدى باشا ھەدە.

ئۇ جاۋاپ بەرمىدى، ئۇنىڭ كوزلىرىدىن نۇر چاقناپ تۇراتتى، ئۇ گويا بىر نەرسىدىن خوشالدەك ئىدى. ئۇ باشا ھەدىنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ، جەينىكىنى ئۇستەلدىكى دۇۋۇتنىڭ يېنىغا قويۇپ، ئىككى قولى بىلەن ئىڭىكىنى تىرەپ ئولتۇردى.

ئۇ بىرەر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي، ئۇنىڭغا قارىغان پېتى سەل-پەل كۈلۈمسىرەپ ئولتۇراتتى.

باشا ھەدىمۇ دەسلەپتە دەققەت قىلمايلا سوغاققىنا كۈلۈمسىرەپ قويدى، بىردەمدىن كېيىن يەنە پىسكىدە بىرنى كۈلۈپ قويدى. لېكىن ھىلىقى ئادەم كوزىنى ئۇنىڭدىن ئۇزمەي قاراپ ئولتۇراتتى، بۇنى كورگەن باشا ھەدە ئىختىيارسىز قىزىرىپ كەتتى ــ بويىنى، ئىڭىكى، قۇلاقلىرى، پىشانىسى... كېيىن ئىككى مەڭزى ۋىللىدە قىزىرىپ كەتتى... ئوقۇۋاتقان خەتلەر، رەقەملەر بىر بىرىگە قوشۇلۇپ، سۇۋارىلا بىر نەرسە بولۇپ كورۈنۈشكە باشلىدى. بۇنداق ئەھۋالدا قانداقمۇ ئىشلىگىلى بولسۇن؟

ــ ھەجەپمۇ ئېچىم سىقىلدى، ــ دېدى ئۇ پەس ئاۋاز بىلەن قولىدىكى جەدۋەللەرنى بىر ياقىقا ئىتتىرىپ قويۇپ، ــ سىز نېمىشقا ماڭا مۇنچىۋالا تىكىلىپ قارايسىز؟

ئۇ يەنىلا زۇۋان سۇرمىدى. ئۇ قولىدىكى تاماكىسىنى ئۈۋىلاپ

ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ كوڭلى جايىدا ئەمەستەك قىلاتتى. كورۇنۇشىدىن ئۇ قىرىق ياشلاردا بار ئىدى، ئوزى قاۋۇل، كوزى كوكۇش، يۇزى ئاپتاپتا كويۇپ قارايغان ئىدى، بەلكىم، تۇغۇلۇشىدىن شۇنداق قارا بولۇشمۇ مۇمكىن ئىدى. ئۇنىڭ قەيسىردۇ بىر يەرلىرى باشا ھەدىنىڭ چوقۇم ئۇرۇش ئايالقاشقىچە كۆتىمەن دەپ قەسەم بەرگەن يىگىتىگە بەكمۇ ئوخشاپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلاتتى. ئۇ راستلا كۆتمەكتە ئىدى. لېكىن ئۇرۇش ئوتلىرى پەلەككە تۇتاشقان يىللار ئاللىقاچان ئوتۇپ كەتتى، كېيىن يەنە ئون بەش يىل ۋاقىتمۇ ئوتۇپ كەتتى. بىراق ئۇنىڭ چۈشىدىمۇ قايتىپ كېلىشىنى ئارزۇ قىلىپ كەلگەن دىلدارى قايتىپ كەلمىدى...ئۇزاقتىن بۇيان، باشا دىگەن بۇ ئىسىمنىڭ ئاخىرىغا ئوزىچىلا "ھەدە" دىگەن سوز قوشۇلۇپ قالدى، ئۇ ئوتتۇرا ياشلىق بولۇپ قالغان بولسىمۇ، دەسلەپتە ئوزىنىڭ "ھەدە"گە ئايلىنىپ قالغانلىغىنى سەزمىدى، كېيىنچە بولسا تۇيۇقسىزلا ئۇ بۇنداق ئاتاشقا پۈتۈنلەي ئادەتلىنىپ قالدى. ئەمدىلىكتە بىرەر كىشى توغرىدىن-توغرا باشا دەپلا چاقىرىدىغان بولسا، ئۇ قاتتىق ئەجەپلەنمەي قالمايتتى...

ئۇ ئىشىنى داۋاملاشتۇرماقچى بولغان بولسىمۇ، لېكىن قولى پەقەت ئىشقا بارمىدى. ھىلىقى كىشىنىڭ ئوتكۇر كوزلىرى تىكىلىپ تۇرسا، ئۇ قانداقمۇ ئىشلىيەلسۇن! باشا ئىشلىرىنى يەغىشتۇرۇۋېتىپ، ئوقۇغۇچىلار دوۋىتىنى جايىغا ئاپىرىپ قويدى.

ــ ماڭا مۇنداق تىكىلىپ قارىمىسىڭىز قانداق؟

ئۇ گويا باشانىڭ سوزىنى ئاڭلىمىغاندەك، كوڭلىدىكى ئاللىقانداق بىر ئىشنى ئويلاش بىلەن ئاۋارە ئىدى. بىردەمدىن كېيىن ئۇ ئۇشتۇمتۇتلا سورىدى:

ـــبۇ يىل قانچىگە كىرگەنسىز؟
ـــھىم، بىر يەرگە بېرىپ قالدىم-دە.
ـــمەخپىمۇ؟
ـــمەخپى بولدىغان نىمىسى بار؟ ئوتتۇز سەككىزگە كىردىم.
ـــئىشەنمەيسەن.
ـــقىرىق ياشقا كىردىم دىگەن بولسام ئىشىنەتتىڭىز، شۇنداقمۇ؟ـــ دىدى باشا قىزىقچىلىق قىلىپ.
ـــكوپ ياشسىز، ـــدىدى ئۇ ئەستايىدىللىق بىلەن.
باشا لام-جىم دىمەستىن، پورتمالدىن پۇقرالىق كىنىشكىسىنى چىقىرىپ ئۇنىڭغا بەردى. ئۇ كىنىشكىنى ئېچىپ ئوقۇشقا باشلىدى:
ـــزېمىسۇۋا پراسكوۋىيا ئىرالىانىوۋنا....تۇغۇلغان، ھە، جايىدا، ئوتتۇز سەككىز ياش، ـــدىدى-دە، كىنىشكىنى باشاغا قايتۇرۇپ بەردى.
ـــئەمدى ئىشەنگەنسىز؟
ـــياق، ـــئۇ يەنىلا كوزىنى ئۇزمەي ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ دىدى، ـــكوپ ياشسىز، پراسكوۋىيا ئىرالىانىوۋنا. بۇ كىنىشكىنى ھەرگىز باشقىلارغا كورسەتمەڭ. ئۇنىڭغا چاپلىغان سۇرىتىڭىز ئوبدان تارتىلماپتۇ...لېكىن سىز ئوزىڭىز نىمە دىگەن چىرايلىق-ھە!
ـــقويسىڭىزا، ـــدىدى باشا ئالدىراپ، ـــمەن بىلەن تولا ئېيتىشماي، ئوزىڭىزنى بىر دەپ بېقىڭا...
ـــمېنىڭ كىنىشكام ئەنە ئالدىڭىزدا تۇرۇپتۇ، ـــدىدى ئۇ، ـــمەن بىر رەسسام، لېكىن كىنىشكامدا بۇ يوق. مېنىڭ يۇرىگىم سىزگە بولغان مۇھەببەت بىلەن تولۇپ تاشتى، بۇ مۇھەببەتنى ئىپادىلەپ بېرىشكە ئاجىزلىق قىلىمەن... بۇ نەرسە مېنىڭ كىنىشكامغا زادىلا

يېزىلمىغان...هە، سىزنىڭ ماۋۇ قوللىرىڭىز...قەدىمقىلارنىڭ گېپى بىلەن ئېيتقاندا، خېنىملارنىڭ قولىغا ئوخشاش ئالتۇن قول...

ئۇ ئىتتىك قولىنى تارتىۋېلىپ، ئۇستەلنىڭ ئاستىغا—تىزىنىڭ ئۈستىگە قويۇۋالدى.

—ئادەتتىكى قول بۇ. كۆن بويى تەرلەپ-پىشىپ ئىشلەش، يۇيۇش-پاتلاش بىلەن ئاۋارە...

—مەن سىزنىڭ رەسىمىڭىزنى سىزىپ بەرسەم قانداق؟—دېدى رەسسام ئارقىدىنلا،—بۇنداق كوزىنى كورمىگىلى ئۇزاق بوپتىكەن. كوزىڭىزدىن غەمكىنلىك، ھارغىنلىق چىقىپ تۇرىدۇ، يەنە بەخت نۇرلىرى چاقناپ تۇرىدۇ. ئىشەنمەمسىز؟ راستلا بەخت نۇرلىرى چاقناپ تۇرىدۇ.

ئۇ بېشىنى چايقىدى.

—قارا‌ڭ، باشلا، مەن ماشىنىغا ئولتۇرۇپ بۇ يەرگە كەلگىچە يول ئۈستىدە بىرمۇنچە يېزىنى كوردۇم، بۇ يېزىلارنىڭ قانداق يېزا ئىكەنلىگىنى بىلەمسىز؟ مەسىلەن، ماروموروچكا. ئالولىمۇ بار تېخى. بۇ ئىسىم—ئالولى—نىمە دېگەن يېقىملىق-ھە؟

—ھەئە،—دېدى ئۇ پەرۋاسىزلىق بىلەن جاۋاپ بېرىپ. رەسسامنىڭ كوزىڭىزدىن غەمكىنلىك ۋە بەختىيارلىق چىقىپ تۇرىدۇ دېگەن بايا‌تىنقى گېپىي بىلەن ئۇ بەكمۇ قورۇنۇپ قالغان ئىدى. "ھاراقنى كوپرەك ئىچىپ قويغان بولسا كېرەك،—دەپ ئويلىدى ئۇ ئىچىدە،—بولمىسا ئەتەي مېنىڭ بۇ تومپاي تۇرقۇمنى مازاق قىلغان بولىدۇ. قىرىق ياشقا كىرىپ قالاي دېدىم، مەندە گۈزەللىك نىمە قىلسۇن؟ شەلا كوز دېگەن نىمە قىلسۇن؟"

رەسسام يەنە يۇمشاق ۋە سەمىمى بىر ئاۋازدا سوزىنى داۋاملاشـ

تۇردى:

ــمەن ئاشۇ يېزىلاردىن ئوتۇۋاتقاندا، كېلىشكەن ئايالغا مۇشۇنداق ئىسىم قويۇلسا نېمە دېگەن ياخشى بولاتتى، دەپ ئويلىغان ئىدىم. ــئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، ھازىرلا بۇ يەردىن كېتىدىغاندەك، ئىشىك ئالدىغا كەلدى. ــئەگەر مەن سىزگە ئات قويىدىغان بولسام، ئالولى دېگەن ئاتنى قويامتىم...

ــنېمە؟

ــئالولى... قاراڭ، سىز نېمە دېگەن چىرايلىق. چىرايىڭىز شۇنداق يېقىملىق، شۇنداق ئاق. كۆزىڭىز خۇددى كوك ياقۇتقا ئوخشايدۇ. چېچىڭىز شۇنداق قويۇقكەنكى، ئۇچ قىزنىڭكىنى بىر قىلسىمۇ بۇنچىلىك بولمايدۇ. قاراڭ، سىزنىڭ چېچىڭىز نېمە دېگەن پۈرۈر. سىز مېنى ھەپنەرسىگە دېققەت قىلمىدى دەپ ئويلامسىز؟ ئۇنداق ئەمەس، مەن ھەممىنى ئېنىق كورۈپ بولدۇم. ئەگەر كېلىشكەن ياش بىر خېنىمنىڭ سۈرىتىنى سىزىدىغان بولسا، سىز كۆڭۈلدىكىدەك بىر ئۇلگە بولسىز. راست، بۇنىڭغا شامال كىرمەيدۇ.

ــئاغزىڭىزغا كەلگەننى دەۋەرمىسىكىزا. دۇنيادا مەندەك ئادەمنى گۈزەل سانىلامدۇ؟

ــقەسەم قىلىپ بېرەي، ئالولى، سىز ھەقىقەتەنمۇ ئىنتايىن گۈزەل، خۇددى چوچەكلەردە ئېيتىلىدىغان ئورمانلىقتىكى پەرىگىلا ئوخشايسىز، بىرنى سويۇپ قويۇشۇمغا رۇخسەت قىلسىڭىز، بولامدۇ؟

ــنېمە؟ نېمە دەۋاتىسىز؟ــدىدى باشا ھەدە ۋەھىمە ئىچىدە پىچىرلاپ.

دەل مۇشۇ چاغدا، 5ــنومۇرلۇق ئويدىكى يولۇچى ئايال قاپاقسۇ

ئالغلى كىرىپ قالدى. رەسسام ئىلاجسىز مەيۈس ھالدا چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى.

يولۇچى ئايال قاياقسۇنى ئېيلىپ، ئوزىنىڭ ئويىگە كىرىپ كەتتى.

باشا ھەدە نوۋەتچىلەر بولمىسىدە ئوزى يالغۇز قالدى، لېكىن ئىشلىگۈسى كەلمىدى. ئىختىيارسىز ھالدا رەسسام ئۇنىڭ خىيالىغا كىرىۋالدى، ئۇ ھەرقانچە قىلىپمۇ بۇ خىيالدىن قۇتۇلالمىدى... ئۇ زادى نىمە دېمەكچى؟ ئاغزىغا كەلگىنىچە جويلۇۋاتامدۇيا؟ ئەمما ماڭا يالغان-ياۋىداق گەپلەرنى قىلىشتىن مەقسىدى نىمە؟ ئەتە ئۇ مېڭىپ كەتسە، ئارىلىق ئۇزىرىدۇ-دە، بۇنىڭدىن كېيىن يەنە كورۇشۇش ناتايىن..."مەن نىمە دېگەن ھاماقەت،—دېدى ئۇ ئوز ئوزىگە،— مەن نىمشقا بۇنچە ئىستايىدىل بولۇپ يۇرىمەن... ئۇ ماڭا چاقچاق قىلىۋاتقانىدۇ، مەن بولسام... لېكىن، بەلكىم، ئۇنىڭ گەپلىرى راست بولسىچۇ؟ تۇرقىدىن قارىغانىدا، ئۇ ئاق كوڭۇل، سەمىمى ۋە ئىشەنچلىك ئادەمدەك قىلىدۇ. ئۇنىڭ دېگەنلىرى زادى راستمۇ، يالغانمۇ، بىر تەكشۇرۇپ باقايچۇ."

ئويلاپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، ئۇ ئىتتىك يۇگۇرۇپ ئۇستۇنكى قەۋەتكە چىقىپ، ئوزىنىڭ ياتىغىغا كىردى، بېشىغا گۇللۇك بىر ياغلىقنى چىگدى، يەنە ئوزى بىلەن بىللە تۇرىدىغان ئايالىنىڭ پەدەز بويۇملىرىنى ئېلىپ كېلىپ، يوز-كوزىگە ئۇپا-ئەگىلىك، كالپوك-لىرىغا قىزىل سۇرتتى، ئاندىن ئەينەككە شۇنداق بىر قارىدىكى، باشا ھەدە ياشلىق ئۇرغۇپ تۇرغان بىر يۇزنى، نۇر چاقناپ تۇرغان بىر جۇپ شەلا كوزنى كوردى... مانا ئۇ قېرى ئەمەسكەنغۇ!

يېرىم كېچە بولاي دەپ قالدى. يەنە يېرىم سائەت ئوتۇپ،

سائەت دەل ئون ئىككى بولغاندا، ئىلھىكتىر ئىستانسىسى توكنى توختىتىدۇ. شۇ چاغدا ئۇ نوۋەتچىلەر بولمىسىنىڭ ئىشىگىنى ئېتىپ، ھىلىقى قاتتىق سافادا يېتىپ ئارام ئالىدۇ...

ھەي ي ي، ئۇ رەسسام نىمشقا ئۇنىڭغا شۇنچە ئەجەپلىنىپ قارايدۇ؟ يەنە نىمشقا ئۇنىڭغا ھىلىقىدەك گەپلەرنى قىلىدۇ؟

ئۇ نوۋەتچىلەر بولمىسىگە يەنە كىرىپ كەلدى، بۇ قېتىم ئىشىكنىمۇ تاقىمىدى. ئۇ گويا باشاداىكى ئۆزگىرىشنى سەزمىگەندەك ئىدى. ئۇ مۇنۇ گەپنىلا قىلدى:

ــ ئالولى، مەن سىزنى يەنە بىر قېتىم كورۇۋالاي دەپ كەلدىم. سىز مەندىن رەنجىمەك.

ئۇ جاۋاپ قايتۇرماقچى ئىدى، لېكىن گېپى گېلىغا كەپلىشىپ قالغاندەك بولۇپ قېلىپ، گەپ قىلالماي قالدى. ئالدى بىلەن، بۇ ئادەم ھازىر يېرىم كېچە بولۇپ قالغانلىغىنى، بۇ يەردە يەنە تۇرىۋېرىشى مۇڭاپىق ئەمەسلىگىنى بىلىشى كېرەك ئىدى، چۈنكى ھازىر كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇخلىغان ئىدى... ئەمما باشا بۇ گەپلەرنى دېمىدى...

ــ سىز مېنى چۈشىنەلمەيۋاتسىڭىز كېرەك، ئالولى، ــ دېدى رەسسام غەمكىن ھالدا، ــ مەن كوپ ئايالىلارنى كورگەن، لېكىن سىز... ياق، مەن كوگۈلۈمدىكىنى سىزگە ئۇقتۇرۇپ بېرەلىگۈدەك سوز تاپالمىدىم. سىز، ئالولى، سىز بۇرۇنىلا تۇرمۇشقا چىقىپ بولغانغۇ دەيمەن؟

نىمشقىدۇ باشانىڭ ئاغرىدىن پوسۇققىدا لېكىن ئىككىلەنگەندەك تەلەپپۇزدا: "ھە، ھە ــ ئە" دىگەن گەپ چىقىپ كەتتى.

ـــهم ... ئىش هامان شۇنداق بولىدۇ، ـــ دىدى ئۇ ئاچچىقلىنا كۆلۈپ قويۇپ، ـــ مەن بەكمۇ كېچىكىپ كەپتىمەن، ئالولى... بىراق... ماڭا ئۇنداق ئەمەستەك...

باشا ئۇنىڭ كۆلۈپ تۇرغىنى بىلەن، ئاۋازىدىن قاتتىق قايغۇ، ھەسرەت ئىچىدە قالغانلىغىنى سەزدى. ھەي ي ي، باشا نىمىشقا ئۇنىڭغا يالغان گەپ قىلدۇ؟ ئۇ قىلچە يوشۇرماستىن ئۇنىڭغا ھەممە ئەھۋالنى ئېيتىشى، ئۇنىڭ تېخى مۇھەببەتنىڭ لەززىتىنى كورمەي، ئومۇر بويى كۆتۈش بىلەن ئوتوپ، كۆتۈش داۋامىدا ياشلىق باھارىنى ئوتكۈزۈۋەتكەنلىگىنى، ئۇنىڭ ئىلگىرىكى قىزلىق ھوسنىدىن ئەسەرمۇ قالمايى، ھازىر مۇشۇنداق بىر... باشا... ھەدە... بولۇپ قالغانلىغىنى ئېيتىشى كېرەك ئىدى... ئۇ مۇشۇلارنى دېمەكچى بولدىيۇ، لېكىن ئاغزىدىن چىقىرالمىدى...

ئۇ ھودۇقۇپ قالدى، تىلى گويا ئۇنىڭ ئۇزىنىڭ ئەمەستەك ئىدى. بۇ چاغدا رەسسامىمۇ ئۇنىڭغا ئوخشاش ئوڭايسزلىنىپ قالغان ئىدى. لېكىن ئۇ بۇ سادداً ئايالنىڭ كېلىشكەن تۇرقىغا بىردىنلا ئىچى كويۇپ كېتىپ، ئۇزىنى تۇتۇۋالالماي قالدى.

ئۇ باشانىڭ يېنىغا كېلىپ سەل ئىگىشىپ، دۇدۇقلاپ تۇرۇپ دىدى:

ـــ مەن سىزدىن ئوتۈنۈپ سورايمەن... بىلىشىڭىز كېرەك، مەن سىزنى ئۇزاققىچە كورەلمەيمەن...

ـــ سىز نىمە قىلماقچى؟ ـــ دىدى باشا ئەجەپلەنگەن ھەم ئەندىشە قىلغان ھالدا.

ـــ قولىڭىزغا بىرنى سويۇۋالسام، ئالولى...

باشا يا ماقۇل، يا ياق دەپ جاۋاپ بەرگىچىلىك ئۇ ئۇنىڭ قولىغا

سويۇۋالدى. گەرچە بۇنداق قىلىشنى باشا خالىمسىمۇ...

ــ سىز ئۇزىڭىز ئالولى!... ئاڭلاۋاتامسىز؟ ئالولى!

ئۇ ئىتتىك مېڭىپ ئىشىك تۈۋىگە بېرىپ، كاپ قىلىپلا ئىشكىنىڭ تۇتقىسىنى تۇتۇپ سەل تۇرۇۋالدى-دە، ئاندىن ئىشكىنى ئېچىپلا چىقىپ كەتتى.

باشا هودۇققىنىدىن خۇددى هەيكەلدەك قېتىپلا تۇرۇپ قالدى ۋە تاكى رەسسامنىڭ ئاياغ تاۋۇشى كاردىۇردىن ئاڭلانغانىدا ئاندىن ئۈيقۇدىن ئويغانغان ئادەمدەك هۇشسىنى يىغىپ، بېرىپ ئىشكىنى ئوبدان ئەتتى، ئاندىن گۈپپىدە ئوزىنى سافاغا تاشلىدى.

ئۇ ياتاتىتى، ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى ئوتتەك قىزىپ كەتكەن ئىدى.

بىردەمدىن كېيىن چىراقلار ئوچتى.

ئەتىگەندە پۇقرالىق كىنىشكىسىنى ئېلىۋېلىش ۋە ياتاق پۇلى تاپشۇرۇش ئۈچۈن نوۋەتچىلەر بولمىسىگە كەلگەن يولۇچىلار كۇلۇ-شەتتى، توختىماي ۋاراڭ-چۇرۇڭ قىلىشاتتى. ئەمما بۇلارنىڭ ئاڭىسىدا هىلىقى ئادەم كورۇنمەيتتى، خېلى ۋاقىت ئوتۇپ كەتكىچمۇ كورۇنمىدى. ئۇ هەممىدىن كېيىن كەلدى.

ــ ئالولى، ــ دىدى ئۇ، ــ سالام سىزگە!

باشانىڭ چىرايى تاتارغان ئىدى، بۇ هال ئۇنى تېخىمۇ جەزىبىلىك ۋە يېقىملىق قىلىپ كورسىتەتتى.

ئۇ گەپمۇ قىلماستىن ئۇنىڭغا كىنىشكىنى ئۇزاتتى، ياتاق پۇلىنى تاپشۇرۇۋالدى، ئارتۇق پۇلنى قايتۇردى.

ــ سىز ماڭا قانداق قارايسىز؟ ــ دىدى باشا ئاستاغىنا، ــ ئېچە-

گىزده مېنى تىللاۋاتسىز، شۇنداقمۇ؟

ــ سىزنى نېمىشقا تىللايمەن، ئالولى؟ــ دەپ ئەجەپلىنىپ سورىدى ئۇ.

ــ مېنىڭ قولۇمغا سويۇپ قويغانلىغىڭىزنى ئۇنتۇپ قالمىغانسىز؟

باشا ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرغان بولسىمۇ، لېكىن ئىككى قولىنى كەينىگە قىلىۋالغان ئىدى.

رەسسام دىدى:

ــ سىز نېمە دېگەن چىرايلىق، نېمە دېگەن جەزىبىلىك. سىزنى ئالولى دەپ چاقىرىش كېرەك. بىز ئۇزاقتىقا قالماي كورۇشىمىز، ئالولى. سىز مېنى سەۋرىچانلىق بىلەن كۇتەلەمسىز؟

باشا ئۇنىڭ ماشىنىغا چىقىپ بولغان بۇرادەرلىرىنىڭ ئۇنى تۇۋلاۋاتقانلىغىنى ئاڭلىدى. ئۇ ئىتتىك قەدەم تاشلاپ ئۇلار تەرەپكە قاراپ مېڭىپ كەتتى.

باشا ئىشىك ئالدىغا چىقىپ پەلەمپەيدە تۇرۇپ، ئۇلارنى ئۇزىتىپ قويدى. بۇ چاغدا ماشىنىغا ئوت ئالدۇرۇلغان ئىدى، رەسسام يۇگۇرۇپ بېرىپ ماشىنىغا چىقىۋالدى. ئۇ ماشىنىغا چىقىپ بولۇپ، كەينىگە ئورۇلۇپ خوشاللىق بىلەن توۋلىدى:

ــ ئالولى! ئالولى! ئالولى!

سائەت توققۇزدا مېھمانخانا مۇدىرى ئىشقا كەلدى. مۇدىر ئۇنىڭ دەرىزە ئالدىدا سرتتىكى ئاپپاق قارغا تىكلىگىنىچە مىدىرلىمای تۇرغانلىغىنى كوردى. بۇنداق ئاپپاق قارغا ئىسسىق ئويدىن قارىغاندا، ھەقىقەتەنمۇ كىشىنىڭ كوڭلى يايراپ كېتەتتى.

ــ باشا ھەدە! ــ مۇدىر ئۇنى چاقىردى.

ئۇ گويا بۇنى ئاڭلىمىغاندەك تۇراتتى.

لېكىن ئۇ ئاستا ئارقىسىغا ئورۇلدى. ئۇ كوزلىرىگە لىق ياش ئالغان ئىدى ۋە ئۇنىڭ يېشى ھازىرلا ئېقىپ چۈشىدىغاندەك تۇراتتى. ئۇنىڭ ئاپپاق يۈزلىرىگە ئۇپا سۈرتۈلگەن، يۇمۇقلۇق تۇرغان كالپۇكلىرى قىپ-قىزىل بويالغان ئىدى... قويۇق چاچلىرى باشقىچە بىر ئىسكەتتە ياسالغان. پۈتىدا يېپ-يېڭى ئاياغ، نېپىز پاپپاق بار ئىدى، بۇ پاپپاق نېپىز بولغاندىمۇ بەك نېپىز ئىدى. ئۇنىڭ كىيىملىرىمۇ ئادەتتىكىدىن باشقىچە ئىدى... بويىنىغا ھاۋارەڭ شارپا ئارتىۋالغان ئىدى. ئۇنىڭ بوينى باشقا چاغلاردا چىڭ يوگەكلىك تۇرىدىغان بولغاچقا، كىشىلەرنىڭ كورۈشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى، ھازىر بولسا قۇيغان ئوپكىدەك سۇزۇك ۋە ئاپپاق بويىنى كورۈنۈپ تۇراتتى ۋە ئۇنىڭدا ھىلىقى شارپىنىڭ كوكۈش نۇرى ئەكس ئېتەتتى.

مۇدىر ئىختىيارسىز ھالدا داڭقېتىپ قالدى. ئۇ بۇ كېلىشكەن گۈزەل چوكاننىڭ ۋۇجۇدىدىن باشا ھەدىنى تېپىشقا تىرىشاتتى. گەرچە باشا ھەدىنىڭ چىرايى، پۈتۈن تۇرقى غۇۋا كورۈنۈپ تۇرسىمۇ، لېكىن ئۇ ناھايىتى ئوچۇقلا باشقا بىر كىشى بولۇپ قالغان ئىدى، بۇ يەردە ھېچ كورمىگەن بىر ساھىپجامال تۇراتتى. مۇدىر يۇقۇرى دەرىجىلىك ئورگاندىن يوتكىلىپ كەلگەن بولۇپ، دۇنيادا ئادەمنى ئازدۇرىدىغان موجىزىلەرمۇ بولىدۇ دېگەنگە زادى ئىشەنمەيتتى. لېكىن شۇ تاپىنىڭ ئوزىدە ئۇ نىمە قىلىشنى بىلمەي پۈتۈنلەي مەڭدەپ قالدى، چۈنكى ھازىر ئۇنىڭ ئالدىدا ھەقىقەتەن موجىزە پەيدا بولغان ئىدى...

ــ يولداش زېمسوۋا، بۇ سىزمۇ؟ ــ دىدى ئۇ.

ئۇ بېشىنى لىڭشىتتى.

ـــكىم سىزنى بوزەك ئەتتى، يولداش زېمسۇڭ؟

مۇدىر ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى.

لېكىن ئۇ ـــ ياش ۋە گۇزەل ئالولى بىردىنلا ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى ـ دە، ئويدىن يۇگۇرۇپ چىقىپ كەتتى...

مۇدىر پىشانىسىنى ئېرتىۋېتىپ، تېلېفون ئۇرماقچى بولۇپ تۇرۇپ، كىنى قولىغا ئالدىيۇ، دەرھال بۇ نىيىتىدىن يانىدى. ئۇشتۇمتۇتلا ئۇنىڭ كوزى باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنىڭ تاپشۇرۇق دەپتىرىدىن يىرتىۋېلىنغان بىر ۋاراق قەغەزگە چۈشتى، بۇ قەغەزگە "ئالولى" دىگەن بىر سوز توپە ـ توپىلەپ جىق يېزىۋېتىلگەن ئىدى.

"بۇ ئايال قالتىس ئىكەن، ـــ دەپ ئويلىدى مۇدىر زادى نىمە سەر بارلىغىنى بار كۇچى بىلەن بىلمەكچى بولغاندەك ھىلىقى قەغەزگە سىنچىلاپ قاراپ تۇرۇپ، ـــ مېنىڭ ئاغىنىلىرىم ئىچىدە بويتاقلاردىن يەنە كىم باردۇ؟ بۇ شەيتان مومايچە ياسىنىۋاپتىكەن ـ دە!" ئۇ مۇشۇلارنى ئويلاۋېتىپ، سىرلىق ئەمما يېقىملىق بۇ ئىسمىنى "ئالولى!" دەپ ئۇنۇك توۋلاپ تاشلىغانلىغىنى بىلمەي قالدى.

ئاپتور ھەققىدە گېئورگى دىمىترىيېۋىچ گۇلىيا (1913 ـ يىلى تۇغۇلغان) سوۋېت ئىتتىپاقى گېرۇزىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاتاقلىق يازغۇچىسى. 50 ـ يىللاردا ئۇنىڭ بەزى ئەسەرلىرى، مەسىلەن، «ساكىنىدا باھار» (1949 ـ يىلى ستالىن مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن)، «سويۇملۇك شەھەر»، «كاما» قاتارلىق پوۋېستلىرى، «گۇلخان»، «قىساسكار»، «لېنوچكا»، «تورۇق ئات» قاتارلىق ھىكايىلىرىنىڭ خەنزۇچە تەرجىمىسى مەملىكىتىمىزدە نەشر قىلىنغان. گ. گۇلىيا ھازىر سوۋېت ئىتتىپاقى يازغۇچىلار جەمىيىتى ئىجرائىيە ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى، «ئەدەبىيات» ژورنىلىنىڭ تەھرىر ھەيئىتى.

گ. گۇلىيا ھىكايىمۇ يازغان، يۇمۇرلۇق فېلىيتونلار، ئوچبرك ۋە نەسرىي ئەسەرلەرنىمۇ يازغان؛ لېكىن ئۇنىڭ ئىجادىيىتىدە ھىكايىلەر ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ. «ئالولى» ئۇنىڭ لىرىك ھىكايىلىرى ئىچىدە ۋەكىللىك خاراكتېرغا ئىگە ئەسەرلىرىدىن بىرى دەپ قارالماقتا.

(«سوۋېت ئەدەبىيات ـ سەنئىتى» ژورنىلىنىڭ
1981 ـ يىللىق 2 ـ سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.)

تەرجىمە قىلغۇچى: خوجائابدۇللا ئوسمان.
تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: نۇرمۇھەممەت دولەتى.

ئائىلە ئۇچۇنلا ياشاش ھاياۋانلار ئارزۇسىدۇر، بىر كىشى ئۇچۇنلا ياشاش پەسكەشلىكتۇر، ئوزى ئۇچۇنلا ياشاش نومۇسسىزلىقتۇر.

ن. ئوستروۋسكى

ربچكوپتا يوز بەرگەن ۋەقە

گ. گۇلىيا

ربچكوپتىن كەلگەن بىرنەچچە ئايال دادامنى ئېلىشتۇرۇۋەتتى.

ــ مەن ئۇلارنى چۈشەنمەيمەن، ــ دېدى دادام ئاغرىنغان ھالدا ئۇلار كەتكەندىن كېيىن ئانامغا، ــ ئۇلارنى چۈشەنمەيمەن... چۈشىنىشنىمۇ خالىمايمەن!

ئانام ئاددىتىكىدەك، ئۇنى تېچلاندۇرۇشقا تىرىشاتتى:

ــ دىمىترى، مېنىڭ ئۇلارغا ھېسداشلىق قىلغۇم كېلىدۇ... ئۇلار ناھايىتى ئازاپلىنىۋاتىدۇ...

ــ ئازاپلىنىۋاتىدۇ؟ ــ دېدى دادام بىر تال تاماكىنى قولىغا ئېلىپ، لېكىن نىمىشقىدۇ سەرەڭگىسى يېقىلمىدى، ــ مەن ئۇلاردىنمۇ بەكرەك ئازاپلىنىۋاتىمەن... نەدە چىققان سەرەڭگە بۇ؟

ــ نەم تارتىپ قالغانمۇ نېمە؟

ــ ۋاي تاڭەي، زادىلا يېقىلمايدۇغۇ...

ئانام كېلىپ يېقىۋىدى، دەرھال يېقىلدى.

دادام ئەمدى ئاچچىقلىنىپ كايىشقا باشلىدى:

ــ ياق، سەن ئويلاپ قارا، ئۇلار نېمە دەپ كېلىشتى؟ يۇرد-گىنىڭ چوڭلۇغىنى دېمەمدىغان! مەن جىنايەتچىنىڭ شىرىگى بولۇشنى خالىمايمەن! ئۇلار، تۇققىنىمىز (ھېمات بولالايدىغان تۇققان!) بولغاندىن كېيىن نېمىنى خالىساق شۇنى قىلىمىز، دەپ ئويلامدە-

كەن؟! شۇ خىيال بىلەن ماڭا ئاشۇ تەلەپنى قويۇپ كەپتۇما؟! ئۇلارنىڭ غەرىزى نىمە؟!

ئانام بىر ئىستاكان سوغاق سۇ ئىچىپ كەلدى، دادام سۇنى بىراقلا ئىچۈەتتى، لېكىن بۇنىڭ بىلەنمۇ ئۇنىڭ ئاچچىغى بېسىلمىدى. ئۇ خۇددى قەپەزگە سولاپ قويغان شىردەك، ئوينىڭ ئىچىدە يوغان قەدەم بىلەن ئۇ ياقتىن بۇ ياققا ماڭاتتى، تاماكىنى قاتتىق شورايتتى، ئاچچىغى بىلەن بۇرۇتىنى تولغايتتى. ئۇ تېمەن ۋە قاۋۇل ئىدى، گەپنىڭ قىسقىسى، ئۇ بۇرۇن چۈشكەن رەسىمگە ئوخشاشلا ئىدى...

ــ بۇ نىمە گەپ! ــ دېدى ئۇ دەرغەزەپ بولۇپ، ــ ماڭا مۇشۇنداق تەلەپنى قويۇپ كەلگىنىڭ قارىمامدىغان! ئۇلار مېنى قانداق ئادەم دەپ ئويلىشىدۇ؟!

رېچكوپتىن ئىلتىماس قىلىپ كەلگەنلەرگە قارىتا ئانامنىڭ ئوزۇنىڭ چۈشەنچىسى بار ئىدى.

ــ دادا، ــ دېدى ئۇ، ــ ئۇلارغا چوڭ كىشىلىك كەپتۇ، ئۇلارنىڭ بۇ يەرگە كىشىنىڭ چۈشىنىشكە بولىدۇ.

ــ چۈشىنىشكە؟ ــ دېدى دادام چېكىپ بولمىغان تاماكىنى دەرىزىنىڭ سىرتىغا تاشلاپ. سىرت ئىسسىق بولۇپ، يارقىن كۈن نۇرىغا چومۇلگەن ئىدى، ئابخازنىڭ قويۇق دەرەخلىرى ئويگە سايە چۈشۈرۈپ تۇراتتى، كوپ ـ كوك ئاسمان شامالسىز، جىمجىت ئىدى.

ــ مېنىڭ بۇ قاتلىنى چۈشىنىشىم كېرەكمۇ؟

ــ قاتلىنى ئەمەس، ــ دېدى ئانام ئۇلارنىڭ تەرىپىنى ئىلىپ، ــ ئۇنىڭ ئويىدىكىلەرنى چۈشىنىش كېرەك. ئۇلار گۇناسىز.

دادام ناماكىدىن يەنە بىر تال تۇتاشتۇردى ۋە يوغان قەدەم

بىلەن ئويدە ئۇ ياقتىن بۇ ياققا مېڭىۋېتىپ، ئاغزى ئاغزىغا تەگمەي سوزلەپ كەتتى:

ــ ياردەم قىلىڭ... ئۇنىڭدا گۇنا يوق... ئۇ ئوزى خالاپ قىلغان ئەمەس... ئۇ قەستەن قىلغان ئەمەس... تاسادىپى بولۇپ قالدى... دېيىشدىۋ. زادى قانداق بولغانلىغىنى كىم بىلسۇن! ــ ئۇ بىردىنلا ئانامنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى ــ دە، ۋاقىراپ سورىدى: ــ مەن كىمنى قۇتقۇزۇشۇم كېرەك ئىكەن؟ ماڭا قىستىچىلا ئىزاھات بېرىشكە مۇمكىنمۇ؟

ــ سالۇماننى.

ــ مەن نىمە ئادەم ــ پاقچى باشلىغىمۇ؟

ــ ياق.

ــ ئېچكى ئىشلار خەلق كومىسسارىمۇ[1] ئەمىسە؟

ــ ئۇمۇ ئەمەس.

ــ قىزىق گەپ، ئۇنداق بولسا، ئۇنى مەن قانداق قۇتقۇزىدىكەنمە؟ نىمە ھوقۇقىنى ئىشلىتىپ قۇتقۇزىدىكەنمەن؟ ئۇنداق ھوقۇقنى ماڭا كىم بېرىپتىكەن؟

ئانام دادامنىڭ تەڭقىسلىقتا قېلىۋاتقانلىغىنى ئويلاپ، ئەپۇ سورىغاندەك بوش ئاۋازدا دېدى:

ــ ئۇلار سىزنىڭ بىر ئېغىز گەپ قىلىپ قويۇشىڭىزنىلا ئىلتىماس قىلىدىكەن.

ــ كىمگە؟

ــ بىلمەيمەن... ئېچكى ئىشلار خەلق كومىسسارىدۇ بەلكىم؟

---

① 1946 ــ يىلى ئېچكى ئىشلار مىنىستىرىگە ئوزگەرتىلگەن.

ـــبۇ قانـداق ئـش؟ـــ دېـدى دادام ئاچچـىغى بىلەن، ـــمەن بېرىپ مىشاغا بۇيرۇق چۈشۈرۈشۈم كېرەكمۇ؟

ـــبۇيرۇق چۈشۈرمەيسىز، ئۇنىڭدىن ئوتۇنۇسىز.

ـــدېمەك، ياماندىن نەپرەتلىنىدىغان مەن دمترى گۇلىيا ئەمدىلىكتە كومىسسارلىك قېشىغا بېرىپ: "مىشا، ئۇ قاتىلنى قويۇۋەتسىڭىز" دەپ يېلىنىپ يالۋۇرۇشۇم كېرەككەن-دە. شۇنداقمۇ؟

ـــشۇنداق ئوخشايدۇ، ـــدېدى ئانام.

ـــخوپ، ئۇنىڭدىن كېيىنچۇ؟ دېمەك، ئۇنىڭدىن كېيىن مىشانىڭ بىر بۇيرۇغى بىلەنلا قاتىل سالۇمان ھېچ ئىش بولمىغانىدەكلا تۇرمىدىن چىقامدىكەن؟

ـــھەئە، ئۇلار شۇنداق ئويلايدىكەن.

دادام چېكىپ تۇگەتمىگەن تاماكىسىنى يەنە دەرىزىدىن ئاپىتاپ چاقناپ تۇرغان تالاغا تاشلىۋەتتى، ئۇ ئىكىكى قولى بىلەن پىشانىسىنى ئۇۋۇلىغىلى تۇردى: يەنە ئۇنىڭ باش ئاغرىغى تۇتۇپ قالغان ئىدى.

مەلۇم بولغان ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئىش مۇنداق بولغان ئىكەن: ئوتكەن يەكشەنبە كۈنى سالۇمان ئويىگە مېھمان چاقىرىپتۇ؛ كەلگەن مېھمانلار ئىچىدە ئىلگىرى قاراقچىلىق قىلىپ ئادەم ئولتۇرگەن بولسىمۇ، لېكىن توۋا قىلغاندىن كېيىن ھوكۇمەتنىڭ كەڭچىلىك قىلىشىغا ئېرىشكەن سېبا ئىسىملىك بىر ئادەم بار ئىكەن. ئىچكەن ھاراقلار ئوزىنى كورسەتكىنى تۇرغاندا، ئەرلەر گەپ تالىشىپ قاپتۇ. سالۇمان تامغا ئېسىقلىق تۇرغان بېرەنگىنى ئېلىپ ئاتقان ئىكەن، ئوق ھىلىقى ئىلگىرى ئىككى قولى قانغا بويالغان قاراقچى دېيىلگەن ئادەمگە تېگىپتۇ. بۇ سۆيىقەست بىلەن ئەمەس. پۇتۇنلەي سەۋ

ۋەنلىك بىلەن بولغان ئىش ئىكەن. باشقا يەرگە ئاتىمەن دىگەن ئوق ئۇنىڭغا تېگمەپ كېتىپ قاپتۇ...

ــ جىنايەتنى ئوتكۇزۇپ بولدى، ــ دىدى دادام غەزەپ بىلەن، ــ ئەمدى كىملەپ مېنى ئىزدىگىنى نىمىسى؟ مەن جىنايەتچىگە شېرىك بولۇشنى خالىمايمەن، چۈنكى قاتىل ئۆچۈن گەپ قىلىش ئۇنىڭغا شېرىك بولغانلىق بولىدۇ.

ئانام بار كۈچى بىلەن دادامنى ئوزىنى بېسۋېلىشقا ئۇندەيتتى. ئانامنىڭ قارىشچە، ئىش ناھايىتى ئاسان ئىدى: ئايالىلار كىملەپ سىزگە ئىلتىماس قىلدى، سىز ئۇلارغا پىسەنت قىلمىسىڭىز، بۇ...

دادام دەرىزىنىڭ سىرتىغا بىر قاراپ قويۇپ، ساپ ھاۋادىن بىر نەپەس ئالدى ۋە دۇنيادىكى بارلىق ھەققانىيەتنىڭ سىمۋولى بولغان سۇپ ــ سۇزۇك ئاسمانغا قارىدى...

ــ ئۇنىڭ ئۇستىگە، ــ دىدى دادام سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ــ مېنىڭ گېپىم قانچىلىك رول ئوينار؟ بەلكىم ئۇلارنىڭ ئويىچە مەن ھەممە ئىشقا...

ــ ھە، توغرا، ــ دىدى ئانام خوشال بولۇپ، ــ بىراق دەپ بېقىڭ، ئۇنىڭدىن كېيىن نىمە بولسا بولار. سىز بىرنەچچە ئايالنىڭ سىزگە ھال ئېيتىپ يىغلاپ كەلگەنلىگىنى، ئۇلارنىڭ باللىرىنىڭمۇ ئويدە يىغلىشىپ قالغانلىغىنى ئېيتىڭ...

ــ ئوتكۇزگەن جىنايىتىنى نىمە دىگۈلۈك؟ ــ دەپ سورىدى دادام ۋاقىراپ.

ــ بۇ بەكمۇ قورقۇنچلۇققۇ!

ــ ئوزى "قورقۇنچلۇق" دەپ تۇرىدۇ، يەنە تېخى مېنى بىلىپ تۇرۇپ خىلاپلىق قىلىشقا ئۇندەيدۇ.

ئانام: رېچكوپلۇقلارنىڭ ئىلتماسىنى نەزەرگە ئېلىپ، خەلق كومىسسارىغا دەپ بېقىش كېرەك: مۇشۇنداق قىلسا بولىدى... ئۇلارنىڭ كۆڭلى ئۇچۇن... كورۇنۇشته بولسمۇ دەپ باققان تۇزۇك... بۇنىڭغا ھېچقانداق مەسئۇلىيەتمۇ كەلمەيدۇ... دېگەن قاراشتا چىڭ تۇراتتى.

ــ ئۇغۇ شۇنداق، ــ دېدى دادام، ــ مېنىڭ گېپىم نىمگە ئوتىدۇ؟ كىمىمۇ بىر ئېغىز گەپ ئۇچۇن قانۇنغا خىلاپلىق قىلىدۇ؟ قانۇن دېگەن قانۇن ــ دە! كىممۇ مېنىڭ بىر ئېغىز گېپىمنى قانۇندىن ئېشىپ چۇشىدۇ دەپ ئويلايدۇ؟

ــ ھەببەللى، ــ دېدى ئانام، ــ ئۇلار ئەنە شۇنداق ئويلىغان...

ــ قۇرۇپ كەتسۇن ئاشۇلار! كىشىلەرنىڭ مەن ئۇچۇن، مېنىڭ بىر ئېغىز گېپىم ئۇچۇن قانۇنغا خىلاپلىق قىلدىغانلىغىغا ئىشىنىش ئەقلىدىن ئازغانلىق بولىدۇ! بۇ ئۇچىغا چىقىقان ئەخمەقلىق، دەل شۇنداق! مەيلى مەن نەگە بارسام باراي، نىمە دېسەم دەي، بۇنىڭ نەتىجىسى بەربىر نولگە تەڭ بولىدۇ...

ئانام ئوز پىكرىدە چىڭ تۇرمىدى (بولمىسا، پۇتۇنلەي ئەكسىچە نەتىجە كېلىپ چىقاتتى)، ئۇ ھە دەپ مۇنۇ گەپلەرنى تەكرارلايتتى: كوڭۇل ئۇچۇن بولسمۇ خەلق كومىسسارىغا دەپ باقساق ئىش تۇگەيتتى! رېچكوپلۇقلار، دىمترى ئاۋارە بولۇپ، كىشىلەرگە ئىلتماس قىلغان بولسمۇ نەتىجە چىقمىدى، دېيىشەتتى...

دادام يۇمشىغاندەك قىلدى: كوڭۇل ئۇچۇن بولسمۇ، بېرىپ بىر ــ ئىككى ئېغىز گەپ قىلىش كېرەكتۇ، بەلكىم؟ ئەلۋەتته شۇنداق، بەربىر، ھېچكىمنىڭ قانۇنغا خىلاپلىق قىلىشىنى خالىمايدۇ، سالۇمان سوتقا تارتىلىشتىن چوقۇم قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ، خۇددى قەرزدار

قېچىپ قۇتۇلمغانده‌ك. بۇ بەئەينى ئككى يەردە ئككى توت دىگەن‌ده‌كلا ئىش...

ئانام دادامنىڭ يۇمشاپ قالغانلىغىنى كورۈپ، ئۇزىنىڭ گېپىنى زېرىكمەي تەكرارلىدى:

ــ سىز مىشاغا دەپ بېقىڭ، ئۇنىڭدىن كېيىن تەقدىرده پۇتۇلگىنى بولار. رېچكوپلۇقلار سىزنىڭ هورۇنلۇق قىلمىغانلىغىڭىزنى، خەلق كومىسسارىغا بىرەر ئېغىز بولسىمۇ گەپ قىلغانلىغىڭىزنى بىلسە قالسلا بولدى...

دادام ئەمدى ئۇزىنى بېسىپ ئولتۇرۇپ تاماكا چېكىشكە باشلىدى، ئۇ پۇتۇن دىققىتى بىلەن تاماكىدىن چىقىۋاتقان ئىسقا قاراپ ئولتۇرۇپ، ئانامنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماقتا ئىدى. ئۇنىڭ ئويده ئۇ ياقتىن بۇ ياققا مېڭىشىمۇ ئەمدى شىرغا ئوخشاش ئەمەس، بەلكى ئۇزاق يول ماڭغانلىقتىن هېرىپ هالى قالمىغان ئادەمدەك بولۇپ قالغان ئىدى...

ئىش دادامنىڭ تىز پۇكۈشى بىلەن ئاياقلاشتى.

ــ ماقۇل، ــ دىدى ئۇ، ــ ئىچكى ئىشلار خەلق كومىسسارىياتىغا① بېرىپ، مىشاغا دەپ باقاي. لېكىن، لېلىيا، بىلىشىڭ كېرەك، بۇنىڭ هەممىسى بىكار ئاۋارىچىلىق. قانۇن، نىملا بولمىسۇن، قانۇن-ده.

ئانام سوھبەتنىڭ نەتىجىسىدىن بەكمۇ خوش بولدى-ده، ئالدىراپ بازارغا كەتتى.

ئەتىسى دادام ئىشتىن يېنىپ كەلگەنده، نىمە ئۈچۈندۇ چىرايى

---

① 1946 ـ يىلدىن كېيىن ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىگىگە ئۇزگەرتىلگەن.

تۇتۇق ۋە غەمكىن كورۇنەتتى، بەلكىم، ئاللىقانداق بىر ئىش ئۈچۈن قايغۇرۇۋاتسا كېرەك.

ئانام دەرھال شىرەگە داستىخان سالدى، دادامدىن بىرەر گەپمۇ سورىمىدى. دادام گېلىنى قىرىپ قويۇپ، قاپىغىنى تۇرگىنىچە گەپ قىلماي ئولتۇراتتى. چوقۇم ئاللىقانداق بىر كۆڭۈلسىز ئىش يۈز بەرگەندەك ئىدى. لېكىن ئۇ قانداق ئىش بولغىيتى؟

بىز شىرەنىڭ چورىسىدە ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئانام ھەر بىرىمىزگە بىر تەخسىدىن شورپا ئۈسۈپ بەردى، ئاندىن:

ــ ئوبدان ئۈن ئۈچراپ قالدى، قېنى بۇ ئۇماچنى تېتىپ بېقىڭلار، ــ دېدى قورۇنغان ھالدا.

بۇنداق چاغدا گەپكە ئارىلىشۇېلىشقا بولمايدىغانلىغىنى بىلگەچكە، ئۇكام بىلەن ئىككىمىز ئاۋازىمىزنى چىقارماي ئولتۇرۇپ تامغىمىزنى يەۋاتاتتۇق. بىز دادامنىڭ چرايىغا تەشۋىشلەنگەن ھالدا قاراپ-قاراپ قويياتتۇق. كىچىك سىڭلىم تانىيە قاتلىنىدىغان جوزىسى بار بالا ئورۇندۇغىدا ئولتۇرۇپ بىر نىمىلەرنى دەۋاتاتتى، ئۇمۇ كەيپىياتىنىڭ ئادەتتىكىگە ئوخشىمايۋاتقانلىغىنى سەزگەن بولسا كېرەك، ئادەمنىڭ ئىچىنى پۇشۇرغىدەك كەپسىزلىك قىلمايتتى...

گوش نان يەۋاتقاندىمۇ، شورپا ۋە ئۇماچ ئىچكەن چاغدىكىگە ئوخشاش، دادام يەنىلا گەپ قىلماي ئولتۇراتتى. ئۇماچ ئوخشاپتۇ يا ئوخشىماپتۇمۇ دېمەيتتى، شورپا تۇزلۇق بولۇپ قاپتۇ يا ئۇنداق بولماپتۇ دېگەن گەپنىمۇ قىلمايتتى. قىسقىسى، بۇگۈنكى چۇشلۇق تاماق جىمجىتلىق ئىچىدە يېيىلدى دېيىشكە بولاتتى، بۇنداق جىمجىتلىق ۋولوده بىلەن ئىككىمىز جىدەل تېرىپ، خوشنىلار بىزنىڭ ئۇستىمىزدىن داتلاپ كەلگەندىمۇ بولمايتتى.

بىز دادامنىڭ ئاچچىغىنى كەلتۈرۈپ قويماسلىقتا تىرىشاتتۇق: مىشلىدىتىپ بۇرنىمىزنى تارتمايتتۇق، ھەم بىر بىرىمىز بىلەن چىمدىشمايتتۇق، شورپىنى داستىخانغا توكۈۋەتمەيتتۇق، تانىيەنى ئەركىلىتىپ ئويناتمايتتۇق، قاچا-قۇچىلارنىمۇ بىر بىرىگە ئۇرۇۋەتمەيتتۇق. بىر ئېغىز گەپ بىلەن ئېيتقاندا، بىز ھەممىمىز يۈۋاشلىشىپ قالغان ئىدۇق.

تاماقتىن كېيىن، دادام گىلاس قىيامى قۇيۇلغان چايىنى ئىچىپ بولۇپ، يوتىلىپ قويدى. بۇ ھال چۈشلۈك تاماق ئاخىرلاشتى، باشقا ئىشلار توغرىسىدا ئانچە-مۇنچە سوزلىشىشكە بولىدۇ دېگەننى بىلدۈرەتتى. ئانام دېققەت قىلىشقا باشلىدى، بىزمۇ دېققەت قىلىشقا باشلىدۇق.

ــ تازا چاتاق بولدى، ــ دەپ گېپىنى باشلىدى دادام، ــ يەنى چاتاق شۇ دەرىجىگە يەتكەنكى، نېمە دېيىشىمنىمۇ بىلمەيمەن. ئىش مانا شۇنداق.

ئۇ توختاپ قالدى. ئانام ۋىلكىنى بىر چەتكە قويۇپ قويدى، بۇ بىرنەچچە ئېغىز گەپ بىلەن ئانام قورقۇپ كەتكەن ئىدى.

دادام گېپىنى يەنە داۋاملاشتۇردى، ئادەتتىكى ۋاقىتلاردا مۇھىم ئىشلارنى سوزلىگەندەك، ئۇ بىر خىل ئاھاڭدا ئۇچۇق ھەم تەپسىلى سوزلەيتتى:

ــ ئۇچىكى ئىشلار خەلق كومىسسارىياتىغا بېرىپ، كومىسسار مىشانىڭ ئىشخانىسىدا بار-يوقلۇغىنى سورىغان ئىدىم، كېلىشكەن بىر ئايال كاتىپ ماڭا: "دىمترى ئىوسىفۇۋىچ، مەن ھازىر بېرىپ خەۋەر قىلاي، سەل تەخىر قىلىپ تۇرسىڭىز" دېدى. ئۇنىڭ كىملىگىنى مەن بىلمىدىم، لېكىن ئۇ مېنى تونۇيدىكەن. مەن ھاسامنى كېيىم

ئاسقۇچ قويۇلغان بۇلۇڭغا قويۇپ، شىلەپەمنى ئىلغۇچقا ئىلىپ قويۇپ، ئولتۇراي دەپ تۇرۇشۇمغا مىشا چىقىپ قالدى. ئۇ مېنى كورۇپ ھەيران قالدى ۋە مەن بىلەن قول ئېلىشۇۋېتىپ: "دىمترى ئوسمۇغۇچ، نىمشقا بۇ يەردە تۇرىسىز؟ نىمشقا مېنىڭ ئىشخانامغا كىرمەيدىگىز؟" دىدى. مەن: "خەۋەر قىلماي تۇرۇپ كىرگۈم كەلمىدى" دىدىم. ئۇ ئايال كاتىپقا مېنى ساقلىتىپ قويغانلىغى ئۈچۈن بىرنەچچە ئېغىز كايىپ قويۇپ، ئاندىن مېنى قولتۇقلىغان پېتى ئىشخانىسىغا ئېلىپ كىردى. ئۇنىڭ تۇرقى سەل ئوزگىرىپتۇ: چىرايى بىرئاز سارغىيىپ، يوزىدىكى قورۇقلارمۇ كوپىيىپ قاپتۇ، ئەمما ئۇنىڭ ياشى ئانچە چوڭ ئەمەس. ئۇ يەردە ئەھۋال ئېيتىپ كەلگەن بىرنەچچە كىشى بار ئىكەن، ئۇلار شۇ زامات كېتىشتى. ئۇ مېنى كىرىسلوغا ئولتۇرغۇزۇپ، شامالدۇرغۇچنى ئېچىپ قويىدى ۋە مەندىن شامال تەگسە مەيلىمۇ دەپ سورىدى. بۇ چاغدا ئوزۇم تەرلەپ تۇرغان بولغاچقا، شامالدۇرغۇچ ئەڭ ياخشىسى يەرگە قارىتىپ قويۇلسا دىدىم. مىشا ساڭا سالام ئېيتتى، بالىلارنىڭ ئەھۋالىنىمۇ سورىدى، ئەڭ ياخشىسى، سىلەرنى بىرەر داچىغا ئاپىرىپ قويساق بولاتتى دىدى. ئۇ ماڭا ئابخاز ھوكۇمىتىنىڭ مائارىپ خەلق كومىسسارىياتىغا مېنىڭ «ئابخاز تارىخى» دېگەن كىتابۇمنى نەشر قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرگەنلىگىنى ئېيتىپ بەردى. مەن بۇ خەۋەرنىڭ نەدىن كەلگەنلىگىنى سورىسام، ئۇ كۇلۇپ قويۇپ، خەلق كومىسسارى بولغاچقا ھوكۇمەت تەرىپىدىن خەۋەر تاپقانلىغىنى ئېيتتى. شۇنداق قىلىپ، بىز بىر پەس كۇلۇشتۇق، بىردەم تاغدىن-باغدىن پاراڭ سېلىشتۇق. مەن ئۇنىڭ قانچىگە كىرگەنلىگىنى سوراپ، ئېسىمدە قالغىنى خاتا بولمىسا، ئۇنىڭ ئوتتۇزلارغا كىرگەنلىگىنى دىسەم، "ئوتتۇز بىرگە

كردىم" دىدى مشا. ئۇ چەسنىچە كىينىگەن بولسىمۇ، يېنىغا ناگان ئېسىۋاپتۇ. ئۇ يەنە كودورى دەريا سىغا يامغۇردىن كېيىن سەل كېلىپ كېتىپ، ئادەمنىڭ سۇدا ئولگەنلىگىنى دەپ بەردى. ئۇ ھىلىقى ئولگەن كىشىنىڭ ئىسمىنى دېيدى، لېكىن مەن ئۇ كىشىنىڭ ئىسمىنى ئاڭلىمىغان ئىكەنمەن، تېخى ياشلا كىشى بولسا كېرەك...

دادامنىڭ ئېيتىشىچە، شۇ چاغدا مشاغا بىر يەردىن تېلېفون كەلگەن ئىكەن، مشا تېلېفوندا ئۇ ئادەم بىلەن بىرنەچچە قاراقچىنىڭ ئورمانلىقتىن چىقىپ ھوكۇمەتكە ئۇزىنى مەلۇم قىلغانلىغى توغرىلىق سوزلىشىپتۇ. ئۇ ئۇلارنى سۇخۇمغا ئاپىرىپ بېرىش، ئۇلارنىڭ بىر تال مويىغمۇ تەگمەسلىك توغرىسىدا بۇيرۇق بېرىپتۇ. خەلق كومىسارى مشا دادامغا بەزى كىشىلەرنىڭ چار پادىشا زامانىدىن باشلاپلا ئورمانلىقتا يوشۇرۇنۇۋېلىپ بۇلاڭچىلىق قىلىپ كەلگەنلىگىنى؛ ئۇلارنىڭ قۇتقازغۇسز دەرىجىگە بېرىپ قالغانلىرىنى قاتتىق جازالاش لازىملىغىنى، ھوكۇمەتكە ئۇزىنى مەلۇم قىلغانلىرىنىڭ بولسا ئوتمۇشىنى سۇرۇشتۇرمەيدىغانلىغىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.

دادام بىر ئىستاكان سوغاق سۇ ئىچەي دېدى، مەن ۋولودە ئاشخانىدىن سۇ ئېيچىقىپ بېرىدۇ دەپ ئولتۇرسام، ئۇ مەن بىلەن قېرىشىپ بارغىلى ئۇنمىدى. نەتىجىدە سۇنى ئانام ئېيچىقىپ بەردى (ئاشۇنداق ئەھۋال بولۇپ قالغاندا دائىم شۇنداق بولاتتى).

دادام تېزلا گەپنىڭ ئەڭ ئاساسلىق قىسمىغا ئوتتى:

ــ"دمترى ئوسىفۇۋىچ، سىز بۇ يەرگە نىمە ئىش بىلەن كېلىپ قالدىڭىز؟" ــ دەپ سوردى مشا. مەن بۇ ھەم سەت، ھەم ئۇمىت يوق ئىش بولغاچقا ئاغزىمنى ئېچىشتىن ئۇيۇلۇۋاتقانلىغىمنى ئېيتتىم.

ئاندىن رېچكوپتا يۇز بەرگەن ئىشنى دەپ بەردىم، يەنە سالۇمانىڭ خوتۇنى ۋە ئىگىچە-سىگىللىرىنىڭ بىزنىڭكىگە كېلىپ، مېنىڭدىن خەلق كومىسسارىغا دەپ بېقىشنى يېغا-زارە بىلەن ئىلتىماس قىلغانلىغىنى دېدىم. ئۇ: "ئولگۇچى كىم بولىدۇ؟" دەپ سورىۋىدى، مەن ئۇنىڭ قىلمىشىغا توۋا قىلغان سېپا ئىسمىلىك بىر باندىت ئىكەنلىگىنى ئېيتتىم... ئۇ: "بۇ ئادەمنى مەن بىلىمەن..." دىدى. قىسقىسى، مەن ئۇزۇم بىلىدىغان ئەھۋالنىڭ ھەممىسىنى دېدىم. مىشا: "سالۇمان قېچىپ كەتتىمۇ، ياكى قولغا ئېلىندىمۇ؟" دەپ سورىغان ئىدى. مەن ئۇنىڭ قولغا ئېلىنغانلىغىنى، ئۇزى ساقچى ئىدارىسىگە بېرىپ ئۇزىنى مەلۇم قىلغانلىغىنى ئېيتتىم. مەن ئۇزرە ئېيتىشقا باشلاپ، رېچكوپتىن كەلگەن بىرنەچچە ئايالنىڭ گېپىنى يېرىملىغانلىغىم ئۈچۈنلا كەلگەنلىگىمنى بىر تاغار گەپ بىلەن چۈشەندۈرۈپ، قانۇنسىز خلاپ كېلىدىغان ھەرقانداق تەدبىرنى قوللانمىسىڭىز دېدىم. "ئۇنداق بولسا، ئۇلارنىڭ كونكرىت تەلۈى نىمىكەن؟" دەپ سورىدى مىشا. مەن، بۇ ئىش مەقسەتلىك بولمىغانلىغى ئۈچۈن، ئۇلار سالۇمانىنى قويۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلىدىكەن، دېدىم. يەنە، بۇنداق قىلىشنىڭ مۇمكىن بولمايدىغانلىغىنى، بۇنى ئۇزەمنىڭمۇ بىلىپ تۇرغانلىغىمنى ئېيتتىم. لېكىن مىشا كۈلۈپ قويىدى ۋە: "دمىترى ئوسىپۇۋىچ، بۇ يەرگە كېلىپ ئاۋارە بوپسىز، بۇ ئىشنى ماڭا تېلېفوندا ئېيتىپ قويىسىڭىزلا بولاتتى. مەن سىزنىڭ تەلۈىڭىزنى يەردە قويماتتىمۇ؟" دىدى-دە، تېلېفونىنى ئېلىپ، كۇربا دەيدىغان بىر يولداش بىلەن سوزلەشتى، ئارقىدىن يەنە رېيبا دىگەن بىرەيلەنگە تېلېفون بەردى، ئاندىن يەنە كىمگىدۇ بىرسىگە تېلېفون بەردى ۋە: "ئۇ ئادەمنى دەرھال قويۇپ بېرىڭلار" دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى. ئۇ ماڭا: "دمىترى ئوسىپۇۋىچ،

سز ئويىڭزگه يېتىپ بارغىچه، سالۇمان قاشانىڭ يېنىدا سىزنى كۆتۈپ تۇرىدۇ" دېدى، "نىمە؟ــدەۋەتتىم مەن، ــبۇ سالۇماننىڭ ماڭا كېرىگى يوق، ئۇ ئوزىنىڭ ئويىگە كەتسۇن، مېنىڭ ئۇنى كورگۈم يوق!..." شۇنداق قىلىپ، ئوزەمنىڭ كوچىغا قانداق چىقىپ قالغانلىغىنىمۇ بىلمەي قاپتىمەن. مەن شۇنداق خجىل بولۇپ كەتتىم، خۇددى مەن ئۇنىڭ شىرىگىدەك...

دادام ھىكايىسىنى ئېيتىپ بولۇپ، يەنە سۇ ئىچىمەن دېدى، بۇ دورەم سۇنى ژولوده ئېيچقىپ بەردى.

ــ لېلىيا، ــدىدى دادام ئانامغا قاراپ، ــئىش سېنىڭ كوڭلۇڭدىكىدەك بوپتۇما؟

دادام ئانامنىڭ جاۋاۋنى كۆتمەيلا شىرەنىڭ يېنىدىن تۇرۇپ، ساپ ھاۋادىن نەپەس ئېلىش ئۈچۈن بالكونغا چىقىپ كەتتى. ماڭا ئۇنىڭ نەپەس ئېلىشى قىينلىشۋاتقاندەك سېزىلدى...

دادام بىردىنلا كەينىگە بۇرۇلۇپ، ئانامغا سىنچلاپ قاراپ تۇرۇپ سورىدى:

ــبۇ ئىشلارغا سەن ھەيران بولمامسەن؟

(«سوۋېت ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ 1981 ــ يىلىنىڭ 4 ــ سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.)

تەرجىمە قىلغۇچى: خوجائابدۇللا ئوسمان.
تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: نۇرمۇھەممەت دولەتى.

بىر دانە ئاتكرىتكا

(فىلىپتون)

ي. ساداۋنىكاس

مەن دېڭىز بويىدا خاتىرجەم دەم ئېلىۋاتاتتىم. ھاۋا ناھايىتى ئوچۇق بولغان بىر جۈمە كۈنى بىردىنلا ئەتە باشلىغىنىڭ تۇغۇلغان كۈنى ئىكەنلىگى ئېسىمگە كېلىپ قالدى.

تەبىكى، ئالدى بىلەن ئويلىغىنىم تېزرەك سوغا-سالاملىقلار دۇكىنىغا بېرىپ ھەم ئەرزان، ھەم غەيرىرەك بىر نەرسە ئېلىپ، ئۇنىڭغا تازا قاتۇرۇپ يېزىلغان بىر تەبرىكنامىنى قوشۇپ مېنىڭ ھىلىقى قەدىردان خوجايىنىمغا ئەۋەتىپ بېرىش بولدى.

دۇكاندا ئادەم تىقما-تىقماق ئىدى، مەن ئادەتتە چىنىقتۇرۇپ يۇرگەن بىلىگمىنى ئىشقا سېلىپ، كىشىلەرنى نېرى-بېرى ئىتتىرىپ يۇرۇپ پۇكەي ئالدىغا كەلدىم. لېكىن ئەرۋايىم ئۇچۇپ كەتتى، بۇ دۇكاندا غەيرىرەك نەرسە تۇگۈل، ئەرزانراق نەرسىمۇ يوق ئىدى.

بايا بۇنداق غەيرىرەك نەرسىلەر كىچىك بولغانسېرى قىممەت بولىدىكەن دېسە. دەل مۇشۇ چاغدا، ئۇزەممۇ ئۇقماي قالدىم، قانداقتۇ رەنجىگەن بىر ئىش يادىمغا كەلدى. ئېسىمدە، بىر قېتىم باشلىغىم قىتىغرلىق قىلغانلىقتىن دېرىكتور مېنىڭ ئىسمىمنى مۇكاپاتلىنىدىغانلار تىزىملىگىدىن ئۇچۇرۇۋەتكەن ئىدى.

"سەندەك بىر قاتۇاشقا تەبرىكنامە ئەۋەتسەممۇ چوڭ ئىش."— مەن ئاشۇنداق نىيەتكە كەلدىم.

مەن پوچتخانىغا كېلىپ، چوڭ بىر پارچە قەغەزنى ئېلىپ، ھېچنىمنى ئويلاپ ئولتۇرمايلا "قەدىرلىك دېرىكتۇر" دېگەن خەتلەرنى يازدىم.

باشلىنىشىغۇ يامان ئەمەس باشلاندى، شۇغىنىسى ئاخىرىغا گەپ تاپالماي قالدىم.

بۇ يەردە، مەن ھەر كۈنى راھەتلىنىپ ئاپتاپ سىنىمەن ۋە يېڭى-ساپ دېڭىز ھاۋاسىدىن بەھرلىنىمەن، قانداقتۇ، مۇشۇ تاپتا ۋە مۇشۇ چاغدا مېنىڭ ھېلىقى باشلىغىم قەدىرلىكىمۇ، سويۇملۇكىمۇ ئەمەس بولۇپ تۇيۇلدى. بۇلا ئەمەس، مېنىڭ ئېسىمدە ئۇ تازا بىر كوكەمە، تىرناق ئاستىدىن كىر ئىزدەيدىغان بىر نىمە ئىدى.

قاراڭلا ئۇنىڭ رەئىس مۇنبىرىدە ئولتۇرغان ئاۋۇ تەلەتىنى! ئىككى كوزىنى ئىززەت-ھورمەت بىلەن دوكلاتِ قىلغۇچىغا تىكىپ، خۇددى چوڭقۇر ئويغا پاتقاندەك بىر بارمىغى بىلەن كاللىسىنى تىرەپ ئولتۇرىدۇ. ئەزبىرايى خۇدا، ئاشۇ كاللىنىڭ ئىچى قۇرۇق، خۇددى ئۇزاق يىل كومۇپ تەييارلانغان ئوتكىنىڭ كورۇپكىسىغا ئوخشاش.

ھېچنىمە يوق، قۇرۇق دەپ قارىمغىن، بۇ كاللا سېنى كۇرمىڭ قېتىم دەشنامغا ئۇچراتقان ۋە ئوسال ھالغا چۈشۈرۈپ قويغان!

شۇنىڭ ئۈچۈن، سەن ئۇنى تۇغۇلغان كۈنى مۇناسىۋەتتى بىلەن تەبرىكلىمەسكە جۈرئەت قىلالامسەن؟ ۋاييەي، ئۇ دىگەن بۇنچىلىك ئىشلارغا كەلگەندە قىلنى قىرىق يارىدۇ.

مېنىڭ كوزۇم يەنە جىددىلىك بىلەن پۈكەينىڭ ئۈستىدە ئۇ ياقتىن بۇ ياققا قاراشقا باشلىدى. ھەببەللى، مانا چارە دىگەن! ئەۋرىشكە جازىسىدىكى ئالا-يېشىل، چىرايلىق ئاتكرىتكىلارغا كوزۇم چۈشتى. ھە، مانا، مانا ئەمدى قۇتۇلدىغان بولدۇم.

"تۇغۇلغان كۈنىڭىز مۇناسىۋەتتى بىلەن سىزنى تەبرىكلەيمەن، سىزگە..." دەپلا بىر دانە ئاتكرىتكا ئەۋەتىش ھەممىدىن ئاسان، بۇ ھەم ئەرزان، ھەم يارىشىملىق بولغاچقا تەسىرمۇ كورسىتەلەيدۇ تېخى. دىمەك ھەرتەرەپتىن بولدۇ.

مەن مۇشۇ ياخشى نىيىتىمنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا بەل باغلاپ، ئانچە دىققەت قىلىپ ئولتۇرمايلا بىر ئاتكرىتكا ئاپتىمەن. مەن دەرىزىنىڭ يېنىغا كېلىپ (ئۇستەللەرنى دەم ئېلىۋاتقانلار ئىگەللەپ كېتىپتىكەن) بىرنەچچە ئېغىز قىزغىن گەپلەرنى يېزىپ، ئاخىرىغا كېلىشتۇرۇپ ئىمزايىمنى قويدۇم. ئەمدى ئۇنى پوچتا سانىدۇغىغا تاشلايدىغان چاغدا، خۇددى خوشلىشۋاتقاندەك، ئاتكرىتكىدىكى سۇرەتكە بىر كوز تاشلىدىم. ۋاييەي، ۋاي خۇدايىمەي! يېڭى يىل ئارچىسىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان شامنىڭ سۇرىتىكەن ئەمەسمۇ! بۇ قانداقمۇ بولسۇن، بۇرادەر! بۇ ئاتكرىتكىنى يېڭى يىل مۇناسىۋىتى بىلەن بىراۋنى تەبرىكلەشكە ئىشلەتسىمۇ بولار، لېكىن... مېنىڭ دىرېكتورۇم گۈمانخور، خۇراپى ۋە يەنە كېلىپ خوشاللىنىش بىلەن ئاچچىغلىنىشقا كەلگەندە تاينى يوق ئادەم-دە.

ياق، بۇنىسى مۇۋاپىق كەلمەيدۇ... ئۇنىڭ گۈمانىنى تۇغدۇر-

ماسلىق كېرەك... تۇرلۇك يېغىلاردا ئۇ ھامان سېنىك ئاغزىڭغا قاراپ ئولتۇرىدۇ، گويا سېنىك ئۇنىڭغا دارىتىملايدىغان ياكى تەئەددى قىلدىغان گەپنى قىلىشىڭنى كۈتۈپ تۇرغاندەك. سەن ئۇنىڭغا "شەرق" دىسەڭ، ئۇنىڭغا ھامان "غەرپ" دەپ ئاڭلىنىدۇ. سەن ئۇنىڭغا مەن توگە ئەمەس دەپ ھەرقانچە چۈشەندۈرسەڭمۇ، لېكىن ئۇ سېنى توگە دەپ قاراپ، يېڭىنىڭ كوزىدىن ئوتكۈزمەي زادى قويمايدۇ.

ياق، خۇدايىمەي،... ئۇنىڭغا ھەرگىز شامنىڭ سۇرىتى چۈشۈرۈلـگەن ئاتكرىتكىنى ئەۋەتكىلى بولمايدۇ، ئۇ ئوزىچە ماڭا تاۋۇتنى ئىشارە قىلىپتۇ دەپ قالىدۇ...

ئەمدى مەن ناھايىتى ئېھتىيات بىلەن ئاتكرىتكا تاللاشقا كىرىشـتىم. مەن بەكمۇ ئەستايىدىللىق بىلەن ئۇزاق تاللىدىم. ئاخىر بىرنى ياراتتىم، ئۇنىڭغا ئايدىڭدا دەرەخلىقتىكى بىر بوش يەردە تۇرغان جۇرنىڭ سۇرىتى چۈشۈرۈلگەن ئىكەن... ئويلاپ بېقىپ، بۇنى تازا مۇۋاپىق بولدى دەپ قارىدىم...

جۇر ــ ئادەمگە زىيان يەتكۈزمەيدىغان يۇۋاش ھايۋان. ئىتائەت قىلىش ۋە ھورمەتلەشنىڭ ئىپادىسى، ئۇنىڭدا قانداقمۇ ئىككى بىسلىق ئۇقۇم بولسۇن؟

مەن پورتمالىمنى چىقىرىپ، بىرنەچچە كوپلىك ئالماقچى بولدۇم. بۇ چاغدا بىر ئوي مېنى خۇددى توك تەپكەندەك چوچۈتۈۋەتتى: بۇ جۇر ئۇنىڭ ھىلىقى ئايال كاتۇنغا بەكمۇ ئوخشايتتى! قاراڭلا، ئەنە ئۇنىڭ مۇلايىم مەڭزى، قوچاقلارنىڭكىدەك كوزى، كىرپىگى... شۇدە... بۇنى ئۇ سېزىپ قالمىسۇن! ئېھ، بۇسىمۇ بولماي قالدى...

مەن يېڭىۋاشتىن ئاتكرىتكا تاللاشقا كىرىشتىم، تاللىغاندىمۇ تازا

باش قاتۇرۇپ تاللىدىم ـ ده...

ئاخىر بىرىنى ياراتتىم: ئۇنىڭدا سىزىلغىنى ۋاكۇئۇم بوشلۇغىدا لەيلەپ تۇرغان بىرنەچچە رەڭلىك جىسىم بولۇپ، ھەم خرۇستال ئەينەككە، ھەم قەھرىۋاغا ئوخشايتتى. بۇنىسى ھەقىقەتەن باشقىچە ئىشلەنگەن ئىدى ۋە يوسۇندىنمۇ چىقمايتتى...

"ماڭا كېرىگى مانا مۇشۇ، ــ دەپ ئويلىدىم مەن ئىچىمدە، ــ

مەلۇمكى، مەيلى تىزگىنلەش نەزىرىيسى بولسۇن ۋە مەيلى ئىلھىك-تىرو-ماگنىت ئىلمى بولسۇن، ئۇ بۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىلمەيدۇ."

لېكىن، قوغدىنىش تۈيغۇسى مېنىڭدە يەنە رول ئوينىدى، مۇبادا ئۇ بىردىنلا مېنى: سەن مېنى تولۇق ئالمى مەلۇماتلىق ئەمەس دىمەكچى بولسەن، دەپ تۇرۇۋالسا ئۇ ھالدا قانداق قىلىمەن؟

ئەنە شۇ تەرىقىدە توپ-توغرا بىر سائەت ئاۋارە بولدۇم، كالا-لامۇ قوچىلىپ كەتتى. گۇناسىز بىر ئاتكرىتىكىغا كوزۇم چۈشسىلا، كاللامغا دەرھال خىلمۇ-خىل قىياس ۋە ئەندىشىلەر كېلىۋالاتتى.

مەن ئاخىر بىر ئاتكرىتكىنى تاپتىم: ئۇنىڭدا تىپ-تىنچ دېگىز، ئۇپۇق تەرەپتىن كوتىرىلىۋاتقان دولقۇن غۇۋا كورۇنۇپ تۇراتتى، ئەگمە كوۋرۇكنىڭ ئارقا تەرىپىدە پېتىپ كېتىۋاتقان قۇياش، —بۇ بالتىق دېگىزىنىڭ كەچقۇرۇندىكى كورۇنۇشى ئىدى... بۇ ھەممىچاندىق گۈمان تۇغدۇرمايدىغان بىر كورۇنۇش ئىدى. بۇ قېتىم مەن ئانچە ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا ئىمزا قويۇپ، خەت ساندۇغىغا تاشلۇەتتىم.

مەن يېنىكلىگەندەك بولۇپ بىر نەپەس ئالدىم-دە، يەنە دېگىز بويىغا قايتىپ كېلىپ، تىنچ-خوشال، غەم-غۇسسىسىز دەم ئېلىش تۇرمۇشۇمنى داۋاملاشتۇرۇۋەردىم.

لېكىن، بىر ھەپتىدىن كېيىن ئىدارەمگە قايتقىنىمدا، مېنى كۈتۈۋالغىنى ھىلىقى باشلىغىمنىڭ قەھرى-غەزەپكە كەلگەن كوزى بولدى. ئۇ مېنىڭ بىلەن قول ئېلىشىپ كورۈشمىدى، بەلكى غەزەپ بىلەن چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ تۇرۇپ: "بايا سەن مېنىڭ ئەمىلىمدىن خۇددى ئاشۇ قۇياش پاتقانىدەك تېزرەك چۈشۈشىمنى تىلەيدىكەنسەن-دە؟ ياخشى گەپ، قېنى كورىمىزغۇ!..." دىدى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ببشىمدىن بىر قاپاق سوغ سۇ قۇيۇلغاندەك

بولدى.

نەدىن بىلەي، مەن دەم ئېلىۋاتقان كۆنلەردە مېنىڭ باشلىغىم قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش يەپتىكەن ئەمەسمۇ؟!

ئېھ، خۇدايا پەرۋەردىگارا، ئادەمنىڭ كاللىسىدا يىراقنى كۆرەرلىك نەقەدەر كەم بولىدۇ-ھە!

ئاشۇ كۈندىن باشلاپ ئۇزەمگە مۇندىق مۇقەددەس بىر ماددا بەلگىلىدىم: كىم، قاچان ۋە قانداق ئىش بولسۇن، ئىككىنچى ھېچكىمگە ھەرگىز ئاتكرىتكا ئەۋەتمەيمەن.

(«سوۋېت ئەدەبىيات - سەنئىتى» ژورنىلىنىڭ 1981 - يىللىق 2 - سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.)

تەرجىمە قىلغۇچى: نۇرمۇھەممەت دولەتى.
تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: خوجائابدۇللا ئوسمان.

توي ۋاقتىدىكى كۆتۈلمىگەن سوغا

(فىلىپپىتون)

ئو. خانىيۇ

تېخى يېقىنغىچە، بىراۋ ئىشونانسنى تىلغا ئېلىپ قالسىلا، زويا خۇرسىنغان هالدا:

"ئىشوناس؟ هىلىقى توخۇ-ئۇردەك مۇتەخەسسىسمۇ؟... ۋاييەي، ئۇنىڭ پوبىداسى بولغان بىلەن ئۇزى ئىنتايىن تېتىقسىز بىر ئادەم..." دەيتتى.

لېكىن مۇشۇ بىرنەچچە كۈندىن بۇيان ئۇنىڭ ئىشوناسقا بولغان

پوزىتسىيىسى بىردىنلا ئۇزگىرىپ قاپتۇ. بىر قېتىم زويا كوچىدا كېتىۋېتىپ ئىئوناسنى ئۇچرىتىپ قېلىپ، نىمە ئۈچۈندۇر ئالاھىدە ئەدەپ بىلەن ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ قويۇپتۇ.

ئەتىياز كىردى، ئالى مەكتەپلەرنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنى خىزمەتكە تەقسىم قىلىش باشلاندى. گەرچە زويا ئەترايىدىكى ئىشلارغا ئانچە كۆڭۈل بولمىمۇ قالمايدىغان قىز بولسىمۇ، لېكىن مۇشۇ بىرنەچچە كۈن ئىچىدە يۈز بەرگەن ئىشلاردىن ئۇ ئادەتتىن تاشقىرى ھاياجانلانماقتا ئىدى، چۈنكى ئۇ دوختۇر بولۇش ئالدىدا تۇراتتى. ئۇنىڭ پىكرىچە، ھازىر ئۇنىڭ قىلماقچى بولغىنى مۇنداقلا بىر رەسمىيەت ــ دولەتلىك ئىمتىھان ئارقىلىق "دىپلوم" دەپ ئاتىلىدىغان كوك تاشلىق بىر دەپتەرگە ئىگە بولۇش ئىدى.

بىراق، ئىككىنچى قەدەمدىچۇ؟ ئىككىنچى قەدەمنى قانداق بېسىش كېرەك؟ زويانىڭ كاللىسغا ئونلىغان لايىھە كەلدى، بىراق مەنزىرە ئۇنىڭ كوز ئالدىدىن بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى خۇنۈك بولۇپ ئوتۇپ كەتتى. ئوھۇ، ئۇ پىبلىشدىسقا تەقسىم قىلىنىپتۇ! ئۇ يەردە رەڭگا ــ رەڭ ئېلىكتىر چىراقلىرىدا ئىشلەنگەن ئېلانلارمۇ، تىياتىرخانىلارمۇ يوق ئىدى. شۇ سەۋەپتىن زويا پىبلىشدىسقا بېرىپ خىزمەت قىلغىچە ۋىلنيۇستا① قېلىپ، تېتىقسىز بىر ئەرگە تەككەن ياخشى، دېگەن قارارغا كەلدى.

ئۇ ئىئوناسقا بولغان پوزىتسىيىسىنى ئۇزگەرتتى. ئۇزىنىڭ پوبىداسى بار بۇ كىشىگە كەلسەك (ئېيتقاچ كېتەي، شەھەر مەركىزىدە ئۇنىڭ بىر يۇرۇش يېڭى ئويمۇ بار ئىدى)، ئۇنىڭ تۇرمۇشىدىكى

---

① لىتۋان سوۋېت سوتسىيالىستىك جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى.

بىردىن-بىر كۆڭۈلسىزلىك زويانىڭ ئۇنىڭغا ئۇزاقتىن سوغ مۇئامىلىده بولغانلىغى ئىدى.

زويانى ئەتراپتىكى بىر رايونغا بېرىپ خىزمەت قىلىشقا ۋە خىزمەتكە تەيىنلەش خېتىگە ئىمزا قويۇشقا تەكلىپ قىلغاندا، ئۇ رەت قىلدى.

—مەن ۋىلنيۇستىلا خىزمەت قىلىشىم مۇمكىن، بۇنى بىلىپ قويۇشۇڭلار كېرەك،—دىدى ئۇ سۇمبۇل چاچلىرىنى چايقاپ.—مەن تۇرمۇشقا چىقماقچىمەن!

لېكىن ئۇ بۇ قېتىمقى سوھبەت توغرىلىق ئىئوناسقا زادىلا ئېغىز ئېچىپ باقمىدى. ھەتتا زويا خىزمەتكە نەگە تەقسىم قىلىنغانلىغى توغرىسىدا سوز ئاچقان چېغىدا ئىئوناسقا مەيۇسلەنگەن ھالدا:

—ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئاشۇ نەس باسقان پىبلىشىدىس دىگەن يەرگە بارماي بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ!—دىدى.

—نىمە؟ ئۇ ياماڭ ئەمەس يەرغۇ!—دىدى ئىئوناس كۆلۈمسىرەگەن ھالدا. زويا ئۇنىڭ تەلەپپۇزىدىن يا چاقچاق قىلۋاتقانلىغىنى، يا ئەستايىدىل گەپ قىلۋاتقانلىغىنى بىلمەي قالدى.

ئۇزاقتا بارماي توي مەرىكىسى ئوتكۈزۈلدى. توي زىياپىتى قىزغىن ۋە خوشال ئوتتى. ئىئوناس بولغۇسى خوتۇنىنىڭ ھوكمىنىڭ تامامەن ئەكسىچە ئىدى: بايا ئۇ تېتىقسىز ئادەم ئەمەسكەن. ئۇ ھەزىل-چاقچاقلار بىلەن ۋە ھەر بىر "گوركى"①غا خوشاللىق

---

① سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى بىر خىل ئادەت، توي ۋاقتىدا مېھمانلار تويى بولۇۋاتقان قىز-يىگىتكە قاراپ "گوركى" دەپ توۋلىسا، ئۇلار بۇنىڭغا بىر بىرىنى سويۈپ جاۋاپ بېرىشى كېرەك.

بىلەن جاۋاپ قايتۇرۇپ ئولتۇردى.

دەل مۇشۇنداق قىزغىن ۋە خوشال كەيپىيات ھوكۇم سۈرۈۋاتقان پەيتتە، يان تەرەپتىكى ئويدىن تېلېفون جىرىڭلىغان ئاۋاز كەلدى. ئىشناس ئالمان-تالمان ئورنىدىن تۇرۇپ شۇ ئويگە كىرىپ كەتتى. كىشلەر قىيا ئېچىغلىق ئىشكىتىن ئۇنىڭ باش-ئۇچى يوق بىرنەچچە ئېغىز گېپىنى ئوچۇق ئاڭلىدى:

—رەھمەت، رەھمەت سىزنىڭ تەبرىكىڭىزگە! ياق، نىمىشقا كېچىككەن بولىدىكەن؟...ھە، قارار بولدى...بۇ بەك ياخشى بوپتۇ!... نىمە؟ ئۇما؟ ئۇ ئەلۋەتتە ئىنتايىن خوشال بولىدۇ-دە.

ئۇ مەمنۇن ھالدا ئوز ئورنىغا قايتىپ كەلدى.

—دوستلار!—دىدى ئىشناس ئىگىز پۇتلۇق رۇمكىغا ھاراقنى تولدۇرۇپ قويۇپ، ئاندىن كېيىن چىرايىدىن كۇلكە يېغىپ تۇرغان ھالدا مۇنداق دىدى:

—ھازىر مەن كوپچىلىككە چوڭ دىسە چوڭ ئەمەس، كىچىك دىسە كىچىك ئەمەس بىر خوش خەۋەرنى ئېيىتماقچىمەن: يېقىن ئاردا زويا ئىككىمىز...

—شىرىن ئاي ساياھىتىگە چىقامسىلە؟—خىزمەتداشلاردىن بىرى توۋلىدى.

كىمدۇ بىرى باشلاپ چاۋاك چالغىلى تۇرۇۋۇشىدى، ھىلىقى خىزمەتدىشى يەنە ئۇنلۇك توۋلىدى:

—ئەمىسە ھەممىمىز ئالاھىدە بىر رۇمكا كوتىرىدىكەنمىز-دە!

شۇنداق قىلىپ، مەيلىكە ئۇستىدە يەنە بىر قېتىم قايناق يېڭى دولقۇن كوتىرىلدى.

ئەتىسى ئىشناس ئەتىگەن تۇرۇپ ئويىدىن چىقىپ كەتتى.

زويا ئوزى يالغوز يېڭى ئويىنى تۇنجى قېتىم كوزدىن كەچۈرۈپ چىقتى.

بۇ ناھايىتى چوڭ ئويدىن بويتاق ياتقاندەكدەك بىر خىل ۋەيرانىلىق چىقىپ تۇراتتى. ئەمدى بۇ يەردە چوقۇم ھەقسىقى راھەت باشلىنىدۇ. ماۋۇ ئوينى مېھمانخانا قىلىش كېرەك، تېلېفونىنى مەشەگە يوتكەپ چىقىش لازىم. مونچىغا يەنە بىر ئەينەك ئېسىش كېرەك...بۇ تاملارغا بولسا گىلەم تارتىش كېرەك.

ئىئوناس ئۇزاققا قالمايلا چوڭ بىر سومكىنى كوتىرىپ قايتىپ كەلدى.

ئۇ ئايالىدىن تېچلىق-ئاماناتلىق سورىغاندىن كېيىن دېدى:

ــ ئەمدى تەييارلىق كورسەك بولار!

ــ تەييارلىق؟ــ زويا چوچۇقەن ھالدا ئۇنىڭ سوزىنى بولۇۋەتتى،ــ راست، ئالدى بىلەن سورايچۇ، ئاخشام سىز دىگەن شىرىن ئاي ساياھىتى زادى قانداق گەپ؟

ــ شىرىن ئاي ساياھىتى؟ ھە، ئۇ چاقچاق ئەلۋەتتە، مەن بىر ئېغىر چاقچاق قىلىپ قويدۇم...قىسقىسى، بىز راستلا تېزرەك يىغىشتۇرساق بولىدۇ...ئوي قۇشلىرى مۇتەخەسسىسمىكىن، مىنىستىرلىكتىن يېگىدىن كەلگەن بىر باشقارما باشلىغى بىز ئولتۇرغان مۇشۇ ئويدە ئولتۇرماقچى.

ــ بىزنىڭ ئويدە ئولتۇرىدۇ؟ بىزچۇ؟

ــ باشقىدىن بىر يۇرۇش ئوي بەردى ــ پىبلىشدىستا.

ئەمدى ئىش ئايدىڭ بولدى، ئۇنىڭ بۇ سوزلىرى چاقچاق ئەمەس ئىدى!

ــ پىبلىشدىس!ــ دەپ توۋلاپ كەتتى زويا،ــ پىبلىشدىس!

ـــ ئەلۋەتتە!... سىز ماڭا ئاشۇ يەرگە تەقسىم قىلىندىم دېيىشىڭىز بىلەنلا مەن قارار قىلدىم: ئىككىمىز بىر كۇنمۇ ئايرىلىپ تۇرالمايمىز، شۇ سەۋەپتىن مەن رايىكومىغا ئىلتىماس يېزىپ،...توي ۋاقتىدا سىزگە كۇتمىگەن بىر سوغا تەقدىم قىلىشنى ئۇمىت قىلىپ يۇرەتتىم... تۇنۇگۇن كەچتە بىزنىڭ پارتكومىزنى سىزمۇ ئاڭلىغاندۇرسىز بەلكىم؟ رايونلۇق پارتكوم شۇجىسى ماڭا تېلېفون ئارقىلىق ئىلتىماسىنىڭ تەستىقلانغانلىغىنى ۋە مېنى پىبىلىشدىستا بېرىپ بىر كولخوزنىڭ

رەئسلىگىنى ئوتەشكە كورسەتكەنلىگىنى ئېيتتى.

كۆتـمـگەن بۇ ئوزگىرىشـتىن زويانىڭ ئاغزىـغا گەپ كەلـمەي قالدى. ئۇنىڭ چىشىنىڭ ئارىسىدىن بىرلا سوز چىقتى:

ــ پىبلىشدىس!...

ــ ھەئە! ئۇ يەر دوختۇرغا بەكمۇ مۇھتاجمىش!

زويا دەلدەڭشىپ، ئوزىگە ئوزى ئىگە بولالمـغان ھالـدا! بېرىپ لوڭقا جازىسىنى تۆتۈۋالدى ــ دە، لوڭقىمۇ پۇلاڭلاشقا باشلىدى.

(«سوۋېـت ئەدەبىيات ــ سەنئىتى» ژورنـىلىنىڭ
1981 ــ يىللىق 4 ــ سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.)

تەرجىمە قىلغۇچـى: نۇرمۇھەممەت دولەتى.
تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: خوجائابدۇللا ئوسمان.

كىتاپـنى مۇلاھىزە قىلماستىنـلا ئوقۇش يىگەن تاماقـنى ھەزـم قىلمىغان بىلەن باراۋەر.

بورك

مانـكا

يۇ. كازاكوۋ

1

ۋازنچى يېزىسى بىلەن زوروڑچا يېزىسىنىڭ ئارىلىغى ئوتتۇز ساژېن* كېلەتتى، ئوتتۇرىدا يول يوق بولغاچقا، مۇخ، ئوت-چوپ ھەتتا موگۇ ئۇنۇپ كەتكەن بىر چاتقاللىق ئارىسىدىكى چىغىر يول بىلەن مېڭىشقا توغرا كېلەتتى. مانكا بەزىدە: ئەگەر مەن ھەر كۈنى پوچتا خەت-خالتىلىرىنى يۇدۇپ مۇشۇ يولدىن ماڭمىغان بولسام، بۇ يەرنى ئاللىقاچان ئوت بېسىپ كەتكەن بولاتتى، كېيىن بىرەر كىشى بۇ چاتقاللىققا كىرىپ قالمىغان بولسا، ئۇنىڭ ئېزىپ قالمىغىنىنى كورەي قېنى، دەپ ئويلايتتى.

مانكا يىتىم قىز ئىدى.

ــ دادام دېگىزدا بورانـدا قېلىپ تۇگەپ كەتكەن،ــ ئۇ مۇشۇ گەپنى قىلىۋېتىپ يەرگە قارىدى، تىلىنىڭ ئۇچى بىلەن كالپۇكلىرىنى يالاپ قويدى،ــ ئىككىنچى يىلى ئانام ئوزىنى ئولتۇرۇۋالدى. ئۇ بەكمۇ ئازاپ تارتتى! ئۇ بىر كۈنى كەچقۇرۇنلۇغى ئويدىن چىقىپ كېتىپ، مۇز تۇتقان دېگىز يۈزىدە ئۇ ياقتىن بۇ ياقتا يۈگۈرۈپ يۈ-

---

* بىر ساژېن 2.13 كىلومېتىر كېلىدۇ. ــ تەرجىماندىن.

رۇپ، بىر كاچكۇلنىڭ ئالدىغا كەلگەندە كىيىملىرىنى سېلىپ يوگەپ مۇزلىنىڭ ئۈستىگە قويدى-دە، ئۇزىنى كاچكۇلغا تاشلىدى...

مانكا قىزىرىپ كېتىپ، ئاران ئاڭلانغۇدەك ئاۋازدا سوزىنى داۋاملاشتۇردى:

ــ ئانامنىڭ مەجەزى غەلىتە ئىدى...

مانكا دېگەن بۇ قىزنىڭمۇ مەجەزى غەلىتىرەك بولۇپ، باشقىلارغا ئوخشمايتتى. ئۇنىڭ جىمغۇرلۇغى، كۆلگەن-كۆلمىگەنلىكى ئارىلىغىدا تۇرۇشى، يەرگە قاراپ تۇرىدىغان كوكۇش كوزلىرى كىشىلەرگە سىرلىق، چۈشەنگىلى بولمايدىغاندەك تۇيۇلاتتى. توت يىلنىڭ ئالدىدا يۇرتداشلار ئۇنىڭ ئانىسىنىڭ ھازىسىنى ئاچقان چاغدا، مانكا ئاۋال سوغاق چىراي بىلەن ھە دەپ ئۇزىنىڭ پۇتىغا قاراپ تۇرغان، كېيىن بىردىنلا بېشىنى كوتىرىپ، ھازىغا كەلگەنلەرگە مەيۇسلۇق بىلەن ئەدەپسىزلەرچە سىنچىلاپ قاراشقا باشلىغان. ئۇنىڭ كىشىنى ئەجەپلەندۇرىدىغان غەلىتە قارىشىدىن ئەرلەر ئۇڭايسىزلىنىپ قۇرۇق يوتىلىپ قويغان، ئاياللار چوچۇپ يىغىسىنى توختىتىپ، تامدەك تاتىرىپ كەتكەن ئىدى.

مانكا پوچتالىيونلۇق قىلغىلى ئىككى يىل بولدى. ئون يەتتە ياشلىق بۇ قىز ئالاھەزەل ۋۇلادىۋوستوكقا بارغۇدەك مۇساپىنى بېسىپ بولدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ئۇزىنىڭ خىزمىتىنى قىزغىن سويەتتى. ئويىي بەكمۇ ئاددى بولۇپ، قۇپ-قۇرۇق، زېرىكەرلىك ۋە چولدەرەپ قالغان ئىدى: ئۇلاغ-قارا يوق ئىدى، ئۇزۇن يىل تاشلىنىپ قالغانلىقتىن، لاپاسنىڭ ئۈستى ئېچىلىپ قالغان، مەشكە ئوت يېقىلىغىنىمۇ يېرىم يىل بولۇپ قالغان ئىدى.

مانكا جۇدەكگۇ ۋە بويلۇق كەلگەن بولۇپ، پۇتلىرى ئۇزۇن،

مېڭىشلىرى چاققان ئىدى، ھېرىش دېگەننى بىلمەيتتى. بىر ياز ئوتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ چاچلىرى ئاپتاپتا سارغايىدى، بىلەك ۋە پاقالچاقلىرى ئاۋال قىزىرىپ، كېيىن قارايىدى، ئىگىدىكلىرى چىقىپ، يۈزلىرى قوشۇقتەك بولۇپ قالدى، ئەمما كوزلىرى تېخىمۇ كوكىرىپ، قاراشلىرى تېخىمۇ ئوتكۈرلەشتى.

سۇ ئوسۇملۇكلىرىنىڭ ئۇدۇل تەرەپتىن ئاستا چىقىۋاتقان دېڭىز شامىلى ئېلىپ كەلگەن ئىنتايىن كۈچلۈك پۇرىغى دىماققا كىرىپ، كىشىدە تاتلىقىنا ۋە چۈچۈمەل بىر نەرسە يىگەنىدەك بىر سېزىم پەيدا قىلاتتى. غۇۋا كورۇنۇپ تۇرغان كىچىك-كىچىك ئېرىقلارنىڭ سۈيى بوراندا ئورۇلۇپ چۈشكەن دەرەخلەرنىڭ ئارىسىدىن سېرىق كوپۈكلىرىنى چاچرىتىپ شىرىلداپ ئاقاتتى. ئېرىقنىڭ بويىدا يەتتە-سەككىز نىچى ئايلاردا چىرايلىق قىزىل گۈللەر ئېچىلىپ كېتەتتى، مانكا ئۇ گۈللەرنى ئۈزۈپ، يوغان-يوغان گۈلدەستە قىلىپ باغلايتتى. بەزىدە ئۇ قىشتا بوراندا قىڭغىيىپ غەلىتە ئىسكەتكە كىرىپ قالغان شەمشادنىڭ سايىسىدا دەم ئېلىپ ئولتۇرۇپ، ئۇزىنى ياۋا جۈخار گۈل ۋە كوكۇش مۆە باغلىغان قارا ئارچا شېخى بىلەن بىزەپ، ئۇزىنى يېڭى كېلىن دەپ تەسەۋۇر قىلاتتى.

پوچتا خەت-خالتىلىرى ئاز چاغلاردا، ئۇ يېنىك قەدەم تاشلاپ، خوشال-خۇرام ۋە ئەركىن-ئازادە ماڭاتتى. لېكىن بەزىدە پوسۇلكا، باسما ماتېرىيال، ژورنال قاتارلىقلار كوپ بولسا، مانكا بۇ نەرسىلەر لىق بېسىلغان ئېغىر بىر سېۋەتنى يۈدۈپ ماڭاتتى.

ــ قانداق، قىزچاق؟ ــ دەيتتى پوچتىخانا باشلىغى ئاۋازىنى كېرىپ، ــ يۈدۈپ ئاپىرالامسەن؟ بىرەر ئات تېپىپ بېرىمزمۇ يا؟

ــ چاتاق يوق... ــ مانكا غاراڭ-غۇرۇڭ ئاۋازى بىلەن جاۋاپ

بېرىۋېتىپ قىزىرىپ كېتەتتى ۋە مۇرىسىنى ھەركەتلەندۈرۈپ، سېۋەتنى توغرىلاپ يۈدۈۋالاتتى.

بىرەر ساڭبن يول يۈرە-يۈرمەيلا ئۇنىڭ بەللىرى تېلىپ ئاغرىپ، پۈتلىرى بارا-بارا ئېغرلىشىپ كېتەتتى. لېكىن مۇشۇ كۈنلەردە بېلىقچىلىق مەيدانىدىكى كىشىلەر مانكانى كورسە قانداق خوشال بولاتتى-ھە! ئۇلار تەنتەنە قىلىپ سەكرىشەتتى، شاتلىققا چومەتتى، زاكاز ھوججىتىگە قول قويغاندا خەتنى شۇنداق ئەستايىدىل يازاتتى، شۇنداق ئېچىلىپ-يايراپ كۆلۈشەتتى، بۇنداق كۈنلەردە بېلىقچىلار مانكانى قانداق ياخشى كورەتتى-ھە!

ــ كېلە، قىزچاق، ــ دەپ توۋلىشاتتى كىشىلەر، ــ سېۋىتىگىنى قويۇپ تۇر، ھەچۋەقەسى يوق، ئۇلىگۇرسەن... ئولتۇرۇپ بىز بىلەن بىر بېلىق شورپىسى ئىچكىنە!... مىتكا، قوشۇقىنى بىرنى ئەكەل!

چاچلىرى ساغۇچ كەلگەن مىتكا ئۇچقانىدەك بېرىپ ئامبارىدىن بىر قوشۇق ئېلىپ چىقىپ، لوڭگە بىلەن ئىتتىك ئېرىتىۋېتىپ، شەيتانلىق قىلىپ تازا بىر ئېگىلىپ سالام قىلىپ قويۇپ مانكاغا سۇناتتى.

ــ لوسوس بىلىغى، ئۇنىڭغا بېلىقتىن جىقراق بېرىڭلار! ــ دەپ توۋلىشاتتى ئەتراپتىكىلەر.

مانكا قىزىرىپ يەرگە قاراپ ئولتۇرۇپ، بېلىق شورپىسى ئىچەتتى، شورپىنى ئوتلىغاندا ئاۋاز چىقارماسلىققا تىرىشاتتى. بېلىقچىلارنىڭ غەمخورلۇق ۋە مېھرىۋانلىقلىرىنى ئۇ مىننەتدارلىق بىلەن قوبۇل قىلاتتى.

بىراق، ئۇنىڭ ئۇچۇن يەنىلا گېزىت ۋە خەت-چەكلەرنى سېۋەتكە سېلىپ يۈدۈپ مېڭىش راھەت ئىدى: سېۋەتنىڭ تاسمىسى مۇرىسىنى ئاغرىتمايتتى، يول بويى ھەممە مەنزىرىنى قانغىچە كورۈ-

ۋالالايتتى، ھەممە ئىشنى پۈختادىن چىقىقچە ئويلۇۋالالايتتى. زوروۋچا يېزىسغا بارغىچە مانكا ئۈچ بېلىقچىلىق مەيدانىغا خەت-خالتا ئېلىپ باراتتى. ھەر قېتىم بېلىقچىلار ئۇنى توت كوزى بىلەن كۈتەتتى، ئۇمۇ بېلىقچىلارنى ئۇمتسىز قويمايتتى: ۋاقتىدا يېتىپ بېرىپ، ئازراق چاي-پاي ئىچۈۋېلىپ، يېڭىلىقلارنى سوزلەپ بېرىپ، خەت-چەك ۋە پوسۇلكىلارنى تاپشۇرۇپ بېرەتتى، كەچقۇرۇنلۇغى زوروۋچا يېزىسغا يېتىپ بېرىپ، ئۇ يەردە قوناتتى. ئەتىسى ئەتىگەندە ئۇ يەردىن يەنە ۋازنىچى يېزىسغا قايتاتتى.

2

ۋازنىچى يېزىسغا ھەممىدىن يېقىن بېلىقچىلىق مەيدانى ۋورونىيە دەپ ئاتىلاتتى. ئۇ يەردە ئەسلىدە توت بېلىقچى بىلەن بىر ئاشپەز ئايال بار ئىدى، ياز پەسلىدە ئاق كېچە باشلانغاندا، پېرفىلى ۋولودكىن ئىسمىلىك بەشىنچى بېلىقچى كەلدى.

ئۇنىڭ چېچى قارا بولۇپ، قىسقا قىلىپ قويۇۋالغان ئىدى، ئۇنىڭ كىچىك يۈزىدىن ساغلاملىق چىقىپ تۇراتتى. ئۇ ئەتىيازدا ھەربىي سەپتىن بوشانغاندىن كېيىن، ئويىدە ئىككى ئايچە تۇردى، ئەسلىدە شەھەردىن بىرەر خىزمەت تاپماقچى بولغان بولسىمۇ، كۆتۈلمىگەندە بىردىنلا لېنكا (يېزىدىكى بۇ ھەممىدىن چىرايلىق، شوخ قىز ئۇچۇن يىگىتلەر كۆلۈپتا نەچچە قېتىم بىر بىرى بىلەن ئۇرۇشقان ئىدى) بىلەن تېپىشىپ قالغاچقا، قېيقىلىش قارارىغا كەلگەن ۋە ئوزى تەلەپ قىلىپ ۋورونىيە بېلىقچىلىق مەيدانىغا كېلىپ بېلىقچى بولغان ئىدى. ئۇ بېلىقچىلىق مەيدانىغا ئېلىپ كەلگەن گارمۇنىنى ھەمىشە غەم-

غۇسسىز ھالدا دېڭىزغا قاراپ چېلىپ ئويناينىتتى. ئۇ ھەممە ۋاقىت ناھايىتى خوشال يۈرەتتى، ئەسكەر ۋاقتىدىكىگە ئوخشاشلا ھۇشيار ۋە چەبدەس ئىدى. ئىشنىڭ ئېغىرىنى قىلىشنى خالايتتى. لېكىن كۈن كەچ بولۇشى بىلەنلا ساقلىنى قىرىپ، ھەربىچە چاپىنىنىڭ ياقىسىغا ئاپىپاق ئىچ ياقا تۇتۇپ، ئوتۇگىنى مايلاپ پار-پۈر پاقىرىتىپ، شەپكىسىنى سىڭايان كىيىپ يېزىدىكى كۈلۈپقا بېرىۋېلىپ، تاڭ يورۇغاندا ئاندىن قايتىپ كېلەتتى، ھەر كۈنى شۇنداق قىلاتتى.

ئۇ ياش بولغاچقا قاۋۇل ئىدى، تانسىغا چۈشسە ئەپچىل، خۇش خۇي، يېنىك ۋە چاققان ئويناينىتى، ھېرىش-چارچاش دېگەننى بىلمەيتتى؛ ئاغزى ئېچىلىدىغان بولسا، گەپنى ئايلاپ قالماي، ئاچچىق ۋە تىكەندەك سوزلەرنى قىلاتتى. مانكا كۈلۈپتا ئۇنىڭ بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالىدىغان بولسا، ياكى ئۇنىڭغا گېزىت ۋە خەت ئاپارغانىدا بىرىدىلا قىزىرىپ كېتىپ، يەرگە قارىۋالاتتى. كېچىلىرى، ئۇز ئويىدە ياكى زوروۋچا يېزىسىدا بولسۇن، ئۇ پېرفىلىنى ئويلاپ ئۇزاقلارغىچە ئۇخلىيالمايتتى، ئۇنىڭ تۇرقى ۋە سوز-ھەركەتلىرىنى كوز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، يۈزلىرى ئوتتەك قىزىپ كېتەتتى، ئۇزىنى پېرفىلى بىلەن بىللە دەرىزىسى دېڭىزغا قاراپ تۇرىدىغان، ھەممە نەرسە تەل قىلىپ قويۇلغان ئىگىز يېڭى كەپىدە تۇرغان قىلىپ خىيالىغا كەلتۈرەتتى. ئۇخلاپ قالغاندىن كېيىنمۇ ئۇ تېچ ياتماي، ھە دەپ تىزىنى تامغا ئۇرۇۋالاتتى، جويلۇپ بىر نىملەرنى دەيتتى.

بىر قېتىم، ئۇ زوروۋچا يېزىسىدا قونۇپ قالغانىدا، ئىسسىق ھەم دىمىق بىر كەپىدە ئۇخلىدى. ئۇ ئويدە يەنە ياغاچچىلار ئەترىدىدىكىلەردىن يەتتە-سەككىزىلەن بار ئىدى. تاڭ ئاتاي دېگەندە، مانكا پېرفىلىنى چۈشەپ قالدى. سەھەر ۋاقتىغا ئاز قالغاندا كورگەن

بۇ چۇش ئۆكىدا بولغاندەك ئاجايىپلا بىر چۇش بولۇپ، كىشىنىڭ ئۈياتقۇسى كەلگۈدەك ئىدى، مانكا چوچۇپ ئويغىنىپ كېتىپ، كوكۈش كوزلىرىنى يوغان ئېچىپ، ياتقان يېرىدىن ئىتتىك بېشىنى كوتىرىپ ئولتۇرۇپ قالدى. ئويغانغاندىن كېيىن ئۇ يۈرىگىنىڭ دۈپۈلدەپ ئۇرۇۋاتقانلىغىدىن باشقا ھەچنىمە سەزمىدى.

يەردە ۋە ئۆزۈن بەندىكىدە ئۇخلاۋاتقان ياغاچچىلار خورەك تارتىۋاتاتتى، ھوردالغان دەرىزىنىڭ سىرتى قىزغۇچ ئاق كېچىنىڭ قوينىدا ئىدى. مانكا بىردىنلا ئوزىنىڭ پېرفىلىنى ياخشى كورۇپ قالغانلىغىنى بىلىپ، ئوكسۇپ-ئوكسۇپ يىغلىۋالدى: ئۇ ئوزىگە ئېچىندى، ئوزىنىڭ تېخىچە كىچىك بالىغا ئوخشاش ياداڭغۇ، ئاجىزلىغىغا ئېچىندى، چىرايلىق لېنكاغا ئوچلۇگى كەلدى، ئەمدى مەن تۇگەشتىم، ئومۇر بويى دەرتتە ئوتىدىغان بولدۇم دەپ ئويلاپ، تىترەپ كەتتى، پەقەت تاڭ يورۇغاندىلا ئاندىن قاتتىق ھاردۇق يېتىپ، يۇز-كوزلىرى ياش يۇقى پېتى ئۇخلاپ قالدى.

مۇشۇ ئەتىگەندىن كېيىن، ئۇ بىلىقچىلىق مەيدانىغا يېقىن بارسىلا، ئىچكى سىرىم ئاشكارا بولۇپ قالمىغىدى، دەپ قورقىدىغان، بىلىقچىلارنىڭ قوپال كۆلكىسىنى ئاڭلىغۇسى كەلمەيدىغان، پېرفىلىنى كورسە پۇتۇن ئەزايى جۇغۇلداپ تىترەپ كېتىدىغان، ئۇنىڭ ئۇنىنى ئاڭلىسا ئەس-ھوشىنى يوقىتىپ قويىدىغان ۋە لەۋلىرى قۇرۇپ، يۈرىگى سەل-پەل ئاغرىيدىغان بولۇپ قالدى.

ئۇ دائىم ژوروننىيە بىلىقچىلىق مەيدانىدىن ماغدۇرسىزلانغان، پۇت-قولى بوشاشقان ھالدا چىقاتتى-دە، بارا-بارا قەدىمىنى تېزلىتەتتى، كېيىنچە يۇگۇرۇپ دىگۈدەك ئورمان ئىچىگە كىرىپ، قۇرۇپ قالغان ئاپپاق مۇخ ئۇستىگە ئوزىنى ئېتىپ، پۇخادىن

چقىقچە يىغلىۋالاتتى، بۇنىڭغا خوشاللىق، مۇھەببەت، يالغۇزچىلىق سەۋەپ بولاتتى، تېگىگە يەتكىلى بولمايدىغان باشقا سەۋەپلەرمۇ بار ئىدى. ئۇ ئورمانلىقتا بىرنەچچە قېتىم كۆلۈمسىرەپ ۋە ئۈزى بىلەن ئۈزى گەپ قىلىپ يالغۇز ئايلىنىپ يۈردى.

بەزىدە ئۇ دېڭىز بويىغا بېرىپ، تاش ئۈستىدە ئاپتاپ سىنىپ تۇگۈلۈپ ئولتۇراتتى، چايكىغا، كوپ-كوك دېڭىزغا قاراپ تۇرۇپ گەۋدىسىنى ئىغاڭلىتىپ قويۇپ: "چايكىلار، ھەي چايكىلار... مېنىڭ مۇھەببىتىمنى ئۇنىڭغا يەتكۈزۈپ قويساڭلارچۇ!" دەپ ئاستا پىچىرلايتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يەنە ئاللىقاچان دۇنيادىن كەتكەن مومىسىنى چۈشىدە كورگەندەك بولۇپ، ئۇ ئېيتىپ بەرگەن چوچەكلەرنى يادىغا كەلتۈرۈپ، ئۇنىڭ زار-زار يىغلاۋاتقانلىغىنى ئاڭلىغاندەك بولاتتى، بۇ چاغدا، ئادەمنى قاغايدىغان غەلىتە سوزلەر ئاڭلىنىشقا باشلايتتى، ئۇ ئاستا دەيتتى: "مەن-خۇدانىڭ قۇلى مانكا، دۇئا قىلىپ ئورنۇمدىن تۇردۇم، دۇئا قىلىپ ئالدىمغا قاراپ ماڭدىم... نۇرغۇن ئىشكىتىن چىقىپ، نۇرغۇن ھويلىدىن ئوتۇپ، ئادەمسىز دالىغا كەلدىم...ئۇمۇ كېسەل بىلەن چىرمىلىپ، جېنى تۇمشۇغىغا كېلىپ، ئىچى قىزىپ گېلىدىن ھىچنەرسە ئوتمەيدىغان، جىم تۇرالمايدىغان، ھاياتىمۇ تۇرالمايدىغان بولۇپ قالسىكەن ئىلاھىم!" قورقۇنجىدىن مانكانىڭ قۇيقا چاچلىرى تىك تۇرۇپ، يۈرىگى دۇپۇلدەپ سوقۇپ، قولىنىڭ ئالقانلىرىدىن تەر چىقىپ كېتەتتى، بۇ چاغدا پىرفىلى ئۇنىڭغا بەكمۇ يېقىن، بەكمۇ چىرايلىق ئەمما قول يەتمەيدىغاندەك بىلىنەتتى.

تىپ-تىنچ دېڭىز خۇددى كوك تاۋاردەك پاقىرايتتى، گويا نەپەس ئېلىۋاتقاندەك ئاستا كوتىرىلىپ، پەسىيىپ تۇراتتى. نېپىز بىر پارچە

ئاق بۇلۇت كۆننىڭ يۈزىنى توسۇۋالغان ئىدى، بۇلۇتنىڭ كەينىگە ئوتۇپ قالغان كۈن بەئەينى غۇۋا پاقراپ تۇرغان چېكتكە ئوخشايتتى. كوپ-كوك دېڭىز قولتۇغىنىڭ ئۇستىدىن چۈشۈپ تۇرغان يەلپۈگۈچ شەكلىدىكى كوكۇش نۇردا پاقراپ تۇرغان سۇ كوزىنى قاماشتۇراتتى، دېڭىز سۈيى كوتىرىلگەندە، دېڭىزنىڭ يۈزىدىن تۇمان كوتىرىلگەندەك بولاتتى. نىمدىگەن گۈزەل، كوڭۈللۈك، چەكسىز ئىللىق ياز كۈنلىرى...

3

ياز ئوتۇپ كەتتى، مانكا تېخىمۇ توخۇ يۈرەك بولۇپ قالدى. سېنتەبىرنىڭ بىر كۈنى ئۇ بېلىقچىلىق مەيدانىغا يېقىن بارغاندا، ئۇشتۇمتۇتلا ھۇشيارلىق بىلەن قەدىمىنى توختىتۋالدى. شۇ كۈنى ھاۋا تۇتۇق بولۇپ، ئەتىگەندىن باشلاپلا يامغۇر يېغىپ، بوران چىققىلى تۇرغان ئىدى، دېڭىزدا توختىماي دولقۇن كوتىرىلەتتى. تاڭ سەھەر ۋاقتىدا بوشراق ئوتكۈنچى يامغۇر يېغىۋىدى، كەپلەر شۇ زامات قاراڭغۇلىشىپ، كۆز كۆنلىرىگە ئوخشاپ قالدى، دەرىزىنىڭ ئەينەكلىرىدە سۇس ئېقىش نۇر ئەكس ئېتەتتى. شۇ كۈنى دېڭىزنىڭ بويىغا سوۋ ئۇرۇپ چىقىرىپ قويغان دېڭىز ئوتلىرى بەكمۇ كوپ ئىدى، سايازلىقتا چىقىپ قالغان قىپ-قىزىل خەيىجى، قوڭۇر رەڭلىك ئۇششاق بېلىقلارمۇ كوپ ئىدى.

تۇنۇگۈن كەچقۇرۇن چارباقتا① نۇرغۇن لوسوس بېلىغى چۈشكەن

① چارباق ــ سېۋەتسىمان بىر خىل بېلىق توتۇش ئەسۋابى، دېڭىز ئاستىدىكى قاتتىق يەرگە قوزۇق قېقىپ، بۇ قوزۇققا بىرقانچە چارباق باغلاپ قويۇلىدۇ، بۇنداق چارباقتا چۈشۈپ قالغان بېلىق چىقىپ كېتەلمەيدۇ.

ئىدى؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇگۈن ۋازىنچى چېركاۋىنىڭ بايرىمى بولۇپ قالدى، شۇڭا، ئويلىرىنى سېغىنىپ كەتكەن بېلىقچىلار بېلىقلارنى پونكىتقا ئوتكۈزۈپ بەرگەچ پار مۇنچىدا تازا بىر يۇيۇنۇۋېلىپ، ئويلىرىگە بېرىپ بىر كېچە تۇرۇپ بايرامدا ئويىنىۋېلىش ئۈچۈن، بېلىقلارنى يوغان ياغاچ كېمىگە قاچىلاپ ھەممىسى يولغا چىقتى.

پېرىملىمۇ ئۇلار بىلەن بىللە ماڭدى؛ ئاخشىمى ئۇ كۆلۈپقا بېرىپ، گارمۇن ئاڭلىدى، ئۇزىمۇ ئانچە-مۇنچە چالدى. ئاندىن گارمۇننى تاشلاپ قويۇپ، گازىر چاقىقاچ كانىيىنى كېرىپ قىزىق گەپلەرنى قىلىشقا باشلىدى؛ كېيىن ئۇ يەنە باشقا يىگىتلەر بىلەن بىللە كوچىغا چىقىپ ئازراق ھاراق ئىچتى، بۇ چاغدا ئۇنىڭ چىرايلىق قارا كوز-لىرى خۇمالاشتى، ئاۋازىمۇ سەل بوغۇلدى. ئۇ بارغانسېرى قىزىپ كېتىپ، يىگىتلەر ۋە قىزلارنى ئىتتىرىۋېتىپ دەلدەڭشىگەن پېتى دائىرىنىڭ ئىچىگە كىردى، ئورۇق كەلگەن يۈزىنى ئاسمانغا قارىتىپ، كوزلىرىنى ئېرىنچەكلىك بىلەن يېرىم يۇمۇۋېلىپ، غاچىلداپ تۇرغان خۇرۇم ئوتۇك كىيىگەن پۇتىنى يەرگە بوش ئۇرۇپ قويۇپ سەت ناخشىلارنى ئېيتقىلى تۇردى، بۇنىڭ بىلەن، يىگىتلەر قاقاقلاپ كۈلەتتى، قىزلار ناز بىلەن تىللايتتى.

ئۇ پۇتكۈل ئاخشامدا لېنكاغا ئاچ بوردەك ئەمما دەككە-دۈككە ئىچىدە قادىلىپ يۇردى. ئۇ ھەر بىر ھەركىتىنى لېنكانى كورسۇن دەپ قىلاتتى. زالدىكىلەرنى چىقىرىۋېتىپ، ئۇزۇن بەندىلارنى تىزىش ۋە كىنو بىلىتى سېتىشقا باشلىغاندا، ئۇ كىشىلەرنىڭ ئارىسىدىن لېنكانى ئىزدەپ تېپىپ، ئۇنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇۋالدى، ئۇنى گازىر شوپۇگى بىلەن تولۇپ كەتكەن سېيىق كارىدورغا تارتىپ ئاپىرىپ، كۆچەپ تامغا تاقىۋېلىپ، ئالغايلىشىپ كەتكەن كوزلىرى بىلەن

ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ، بارغانسېرى تاتارغان هالدا ئاستا دېدى:

ــ جۇر، سېنىڭكىگە بارىمىز...سەن نېمىشقا ماڭا بۇنداق قىلىسەن؟

جۇرە، ئويدە بىردەم ئولتۇرايلى...

ــ ئويدە قاچانلا بولمىسۇن تويغىچە ئولتۇرۇۋالىمەن، ــ لېكىن سوغاقتىنا ئەمما چاققانلىق بىلەن جاۋاپ قايتۇردى پېرفىلىغا قاراپمۇ قويماي، ئۇ قۇلىغىنى دېدىك تۇتۇپ، كۆلۈپتا نېمە ئىش بولۇۋاتقانلىغىنى تىڭشاۋاتاتتى.

ــ بارغىڭ كەلمەيۋاتىدۇ، شۇنداقمۇ؟ ــ دېدى لېكىن كېلىۋاتقان ئۇپا بىلەن چاچ مېيىنىڭ خۇشبۇيىنى پۇراپ تۇرغان پېرفىلى هەيۋە قىلغان ئەمما ئىلاجسىز قالغان تەلەپپۇزدا يالۋۇرۇپ، ــ سەن باشقا بىرىنى تېپىۋالدىڭ؟ ئۇ بىر ماتروس، توغرىمۇ؟ ئۇزەكتىكە هېزى بول، پۇشايمان قىلىپ قالمىغىن يەنە! قاراپ تۇر، كوزەكىنىڭ سۇيىنى ئېقىتىدىغان ۋاقتىڭ كېلىپ قالدۇ...

ــ قويۇۋەت مېنى! ــ لېكىن پەس ئاۋازدا ۋاقىرىدى ۋە قىلچە تەكەللۇپ قىلماي بىرلا كۆچەپ ئۇنى ئىتتىرىۋېتىپ بوشنىپ چىقتى-دە، كەينىگە قاراپمۇ قويماي، ئىشىكنى جاققىدا يېپىپ يەنە كۆلۈپقا كىرىپ كەتتى. پېرفىلى ئۇنىڭ كوتىرىلىپ تۇرغان كوكسىنىڭ كىشىنى شۇنچە مەپتۇن قىلىدىغانلىغىنى، قولىنىڭ شۇنداق يوغان ئەمما تويماس ئىكەنلىگىنى، يۇزىنىڭ شۇنداق چىرايلىق ئەمما رەھىمسىز ئىكەنلىگىنى، يول ماڭغاندا ساغرىسىنىڭ پۇلاڭلىشى كىشىنىڭ نومۇسىنى كەلتۈرگۈدەك، جەلپ قىلارلىق ئىكەنلىگىنى مۇشۇ چاغدىلا سەزدى.

ئۇ هېچقانچە چىراق يوق، قاراڭغۇ كوچىغا چىقىپ، كىشىنى روهلاندۇرىدىغان سوغاقنىڭ قوينىغا كىرىپ قالدى، ئۇ ئىچىدە هەم

ئۇيۇلاتتى، ھەم ئوچلۇقى كېلەتتى، ئاچچىغىدىن تىترەيتتى. ئۇ چاپىنىنك تۆگمىلىرىنى بېشۇبتىپ، شەپكىسىنى قولىغا ئېلىپ. تاختايلىق پىيادىلەر يولىنى ئېغىر قەدەملىرى بىلەن دۆكۈلدىتىپ دەسسەپ ئويىغە قايتتى. ئويىگە بارغاندىن كېيىن، ئۇ ئانىسىنك توسقىنىغا قارىماي، بىر بوتۇلكا ۋوتكا، بولكا ۋە چوشقا مايلىرىنى ئېلىپ دېگىز بويىغا بېرىپ، بېلىقچىلىق كېمىسىگە ئولتۇرۇپ ئىككى سائەت مېڭىپ، بېلىقچىلىق مەيدانىغا قايتىپ باردى.

ئۇ كەپىگە كىردى، كەلگۈچىلىك كېمىنى بەك كۆچەپ ھەيدىگەنلىكتىن، پۇتۇن بەدىنى قىزىپ قۇرۇپ كەتكەن ئىدى، ئۇ چىراقنى ياندۇرغاندىن كېيىن، ئولتۇرا-ئولتۇرمايلا ۋوتكىدىن بىر رۇمكا قۇيىدى، ئۇنى ئىچىپ بولۇپ، چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، كوزلىرىنى چىمچىقلىتىپ، يېزىچە ياساتمىغانلىقتىن ئوسۇپ كەتكەن يىرتىك چاچلىرىنى مجىقلاپ پاخپايتۇەتتى، ئاندىن سىرتقا چىقىپ بىر ياغاچنىك ئۈستىدە ئولتۇرۇپ تاماكا چېكىشكە باشلىدى. ئۇ خۇددىنى يوقاتقان ھالدا قاراڭغۇ، سوغاق دېگىز يۈزىگە ئۇزاقىچە تىكىلدى، ئۇ يىراق-يىراقلارغا قارايتتى، ياز كېچىسىدىكى غايەت يوغان، قىزغۇچ قۇياش ئۇپۇق سىزىغىدا مىدىرلايتتى، كوكۈش شىمالىي قۇتۇپ نۇرى توختىماي تەۋرىنىپ، سەل-پەل پاقىراپ قويۇپ، ئاخىردا زېرىككەندەك يوقاپ كېتەتتى.

ئەتىگەندە، بېلىقچىلىق مەيدانى ئىنتايىن جىمجىت بولغاچقا، مانكانىنك تېنى ئەيمىنىدى. ئۇ ئېھتىيات بىلەن مېڭىپ كەپىگە كىرىگەندە، پېرفىلى ئۇزىنىنك بۈلۈڭدىكى كارۋىتىدا پۈتلىرىنى ئۈزىتىپ، بولجۇڭ گوشلىرى چىڭ مەيدىسىنى ئېچىۋېتىپ، پاختىلىق جىلىتكىسىنى بېشىغا يوگەپ ئۇخلاۋاتاتتى. ئۇ ئىشكىنىك ئېچىلغىنىنى ئاڭلاپ،

ئۇيقۇلۇق كوزلىرى بىلەن مانكاغا بىر قاراپ قويۇپ، قولى بىلەن يۇزىنى سىلىدى.

ــ ھە، كېلىك... ــ دېدى ئۇ غەمكىنلىك بىلەن، شىرەنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ، ئىكىكى قولى بىلەن بېشىنى قامالىدى، ــ خەت بارمۇ؟

ــ يوق... ــ مانكا ئۇزۇن بەندىكدا ئولتۇرغاندىن كېيىن ئىزا تارتىپ پۈتىنى يىغۋالدى ۋە قاتتىق بىر نەپەس ئالدى.

ــ يوق؟ ئۇنداق بولسا نىمە ئەكەلدىڭىز؟

ــ گېزىت، ــ مانكا بىرنى يوتىلۇپتىپ، كالپۇگىنى يالاپ قويدى.

ــ گېزىت! ــ پېرفىلى دىمىقىتا بولۇپ دەرىزىنىڭ تېشىغا قارىدى. ــ بوران چىقىدىغان بولىدى! چارباقنى ئەگىتىپ قالمىسا بولاتتىغۇ... يېزىدىكى خەقلەرنىڭ بىزنىڭ ئۆلەتىرىلىشىمىز بىلەن نىمە كارى؟ ھەممىسى كېتىپتۇ بۇ ئىتلارنىڭ، تېخى كوڭۈل ئېچىشقا كەتكىنىنى دىمەمدىغان!

ئۇ تەستە ئورنىدىن تۇرۇپ، سۇ ئىچىشكە تۇڭۇنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە سۇ ئىچۈۋېتىپ قورۇنۇپ ئولتۇرغان مانكاغا بېشىدىن ئايىغىچە قاراپ چىقتى.

ــ سىز نىمشقا بۇگۈن سەل... ــ ئۇ دۇدۇقلاپ سورىدى، ئاندىن بېشىنى كوتىرىپ سۈنى غۇرتۇلدىتىپ ئىچىشكە باشلىدى.

ــ سەل نىمە بوپتىمەن؟ ھېچقانداق ئەمەسقۇ... ــ مانكا گويا پىچىرلىغاندەك پەس ئاۋاز بىلەن بۇ گەپلەرنى دەپ بولۇپ ۋىللىدە قىزىرىپ كېتىپ يەرگە قارىۋالدى ۋە توختىماي تىزىنىڭ ئۇستىدىن كوڭلىگىنى سىلاشقا باشلىدى.

ــ سىز تېخىچە يالغۇز ئوتۇۋاتامسىز؟

ـــ يالغۇز...

ـــ يالغۇزلۇق نىمە دېگەن زېرىكىشلىك، ـــ دېدى پېرفىلى دەرد-زىنىڭ سىرتىغا كوز تىكىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ چىرايىدا ھېچقانداق ئىپادە يوق ئىدى.

ـــ ئوتۇپ كېتىۋاتىمەن... ـــ مانكا يېنىككىنە قولىنى سىلكىپ يوتەلىپ قويدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ تۇڭنىڭ يېنىغا بېرىپ سۇ ئىچتى. ئۇ ئوزىنىڭ ھىلى پېرفىلى سۇ ئىچكەن كوروشكىدا سۇ ئىچىۋاتقانلىغىنى ئويلاپ، ئىنتايىن خوشال بولۇپ كەتتى.

ـــ مەن ماڭاي ئەمدى، ـــ ئۇ بوغۇق ئاۋاز بىلەن شۇنداق دېدىيۇ، لېكىن يەنە ئولتۇرۇپ، ھودۇققان ھالدا پېرفىلىغا قارىدى؛ ئەمما پېرفىلى ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلىمىدى، چۈنكى ئۇ خىيال بىلەن دەرىزىنىڭ سىرتىغا قارىغان پېتى جىم تۇراتتى.

ـــ بوران چىقىدىغان بولدى! ـــ دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا، ـــ ھاۋا رايىدىن مەلۇمات بېرىدىغان بۇ نىمىلەرنى قارا! بۇگۈن ئۇچ بال شامال چىقىدۇ دەيدۇ تېخى...

مانكامۇ سىرتقا قاراپ، قارىيىپ كەتكەن دېڭىز سۈيىنىڭ قىرغاقتا ئۇرۇلۇۋاتقانلىغىنى كوردى، قۇرۇتۇش مەيدانىدا بوراننىڭ گۈكرەۋاتقانلىغىنى ئاڭلىدى. دېڭىز دولقۇنلىنىپ ئاق بۇژغۇنلارنى چاچراتاتتى، ئاسماندىكى قارا بۇلۇتلار بارغانسېرى قېلىنلاشماقتا ئىدى.

ـــ بوران چىققىلى تۇردى، ئۇلار بولسا كوڭۈل ئاچقىلى كەتتى! ـــ دەپ يەنە بىر قېتىم تەكرارلىدى لېنكانى ئەسلەپ بەكمۇ كوڭلى يېرىم بولغان پېرفىلى يوغان ئاۋاز بىلەن، ئاندىن پەردىنىڭ كەينىگە ئوتۇپ، سۇ ئوتمەيدىغان ئىشتان-چاپانىنى كىيگىلى تۇردى.

ـــ نەگە بارىسىز؟ ـــ دەپ سوردى مانكا قورقۇپ كېتىپ، ـــ سىز

نەگە بارسىز؟ ۋاي جېنىمەي، جاندىن تويدىڭىزمۇ؟

ــ نەگە باراتتىم! چارباق تېخى دېگىزدا، ئۇنى ئېلىپ كېلىش كېرەك! ــ پېرفىلى غودۇكشىغان پېتى چقىپ كەتتى.

مانكا سەل ئاغزىنى ئېچىپ، سرتىتىكى بورانغا قۇلاق سالدى، ئاندىن سرتقا قاراپ، ھىلىقى بۇلۇتنىڭ بايا تىنقىدىن تېخىمۇ كوپەيىپ كەتكەنلىگىنى كوردى ــ دە، ئىتتىك سرتقا چقىپ، پېرفىلىنى قوغلاپ كەتتى. بوران ئۇنىڭ باش ــ كوزىگە ئۇراتتى. ئۇ پېرفىلىنىڭ يېنىغا يېتىپ بارغاندا، ئۇ يوغان ياغاچ كېمىنىڭ ئالدىدا بىرنىمە بىلەن ھەپىلىشۋاتاتتى.

ــ ھە، نىمە بولدى؟ ــ پېرفىلى نارازىلىق بىلەن كەينىگە ئۇرۇلۇپ ئۇنىڭدىن سورىدى ۋە ئۇ جاۋاپ بېرىپ بولغىچە ئىتتىرىش ياغىچى بىلەن كېمىنى سۇغا ئىتتىرگىلى تۇردى.

ــ مەنمۇ ئىتتىرىشىپ بېرەي، ــ دىدى مانكا مۇرىسى بىلەن كېمىنى ئىتتىرىۋېتىپ.

ــ ھە، بۇ يەردە ئويۇن بولۇۋېتىپتىمۇ؟ سىز دېگەن تېخى يەسلەدىكى بالا! ــ دەپ قاتتىق ۋاقىرىدى پېرفىلى كېمىنى سايازلىقتا ئىتتىرىپ كېتىۋاتقاندا، ــ ئويگە كىرىپ كېتىڭ!

ــ ياق! ــ دىدى مانكا ئاق پۇسمىلاق قوللىرى بىلەن كېمىنىڭ قىرغىغىنى چىڭ تۇتۇۋېلىپ، ــ مەن نىمشقا يارىمايدىكەنمەن؟ دېگىزنىڭ قانداقلىغىنى بىلمەمدىكەنمەن يا؟

ــ خوپ، چقىڭ ئەمسە! ــ دەپ تۇيۇقسىزلا خوشاللىق بىلەن ۋاقىرىدى پېرفىلى قەتئى نىيەتكە كېلىپ، ئاندىن چىشىنى چقىرىپ تۇرۇپ يەنە بىر توۋلىدى: ــ چقىڭ!

مانكا بىر ئىرغىپلا چاققانلىق بىلەن كېمىگە چقتى ــ دە، ئوزىنى

تۆتۈالالماي ئالدى ـ كەينىگە دەلدەڭشپ بېرىپ كېمىنىڭ قۇيرۇغىدا توختىدى. قىزىرىپ كەتكەن پېرفىلى بېلىگىچە كەلگەن سۇدا كېمىنى كۆچەپ بىر ئىتتەردى ۋە بىرلا سەكرەپ كېمىنىڭ گىرۋىگىگە ئارتىلىپ چقىپ مەيدىسىنى چاپلاپ تۇرۇپ، يەنە بىر سەكرىدى ـ دە، كېمىنىڭ ئىچىگە چۈشتى، پالاقنى قولىغا ئېلىپ كېمىنىڭ بېشىنى توغرىلاپ، دولقۇنغا قارشى ھەيدەپ كەتتى. بىردەمدىن كېيىن، ئۇلار بىر كوتىرىلىپ چقىپ، بىر چۈشۈپ، قىرغاقتىن ئىككى يۈز مېتىر ئىچكىرىگە چارباق باغلاپ قويۇش ئۈچۈن قېقىپ قويغان قارا قوزۇق ياغاچقا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. مانكا كۇچەپ تۇرۇپ كېمىنى ھەيدەشكە يارەملىشەتتى، لەۋلىرىگە چاچرىغان تۇزلۇق دېڭىز سۇيىنى ھە دەپ يالاپ قويياتتى. ئۇنىڭ چاچلىرىنى بوران ئۈچۈرۈپ پاخپىتەۋەتكەن ئىدى. "بېشىمغا ياغلىق چىگۈۋىلىش ئېسىمدىن چقىپ قاپتۇ! ــ دىدى ئۇ ئىچىدە، ــ ئاپلا، سۇدا ئولىدىغان بولدۇق ـ دە! ۋايجانەي، نىمىدىگەن قاتتىق بوران بۇ!" ئۇ پېرفىلىنىڭ تازا قاڭقاغايغان، قەتئىلىك، سالماقلىق چقىپ تۇرغان، چارچاشتىن قىزىرىپ كەتكەن يۈزىگە ئىچكى ھىسسىياتى ئىپادىلىنىپ تۇرغان كوزلىرى بىلەن قارايتتى.

ئىككىيلەن بىرىنچى چارباققا بېرىپ، دەرھال قوزۇقلارنى يۇلۇش، چارباقنى تارتىۋېلىش، كېمىگە بېسىش ئىشلىرىغا تۆتۇش قىلدى، ئۇلار بارغانسېرى يېقىنلاپ تۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان بۇلۇتقا قاراشقىمۇ پېتىنالمايتتى. مانكا بىردەم چارباقنى تارتىشىپ بېرەتتى، بىردەم ساپلىق بىلەن كېمىدىكى سۇنى سىرتقا چقىراتتى، ئۇزاق ئوتىمەي، ھارغانلىقتىن ئۇنىڭ پۇت ـ قوللىرى سىقىراپ ئاغرىشقا باشلىدى، چىلىق ـ چىلىق سۇ بولۇپ كەتكەن كويىنىگى بوراندا ئۇچۇپ، سوغاق ـ

تىن قىزىرىپ، كوكىرىپ كەتكەن، ئىنچىكە، ساغلام يوتىسى ۋە ھالـ رەڭ تورسىگىنىڭ پوچقىغى كورۈنۈپ قالاتتى. مانكا بۇنىڭدىن بەك ئىزا تارتاتتى، لېكىن كويىنگىنى توۋەنگە تارتىپ قويغۇدەكمۇ ۋاقىت چىقىرالمايتتى. ئەمما پېرفىلى ئۇنىڭغا قارىمىغان ئىدى؛ قوزۇقلار بەكمۇ چىڭ قېقىۋېتىلگەن بولغاچقا، ئۇ ئۇنى قايتا-قايتا لىڭشىتاتتى، بارغانسېرى ئىگىزلەپ كېتىۋاتقان دولقۇندا كېمە قاتتىق لەپپەڭشىپ تۇرغانلىقتىن، ئىتتىك-ئىتتىك ئىشلەشكە توغرا كېلەتتى.

ئالاھەزەل ئۇن بەش مىنۇت ئوتكەندىن كېيىن، ئۇلار چارباقـ لارنىڭ ھەممىسىنى چىقىرىپ بولۇپ، كېمىنىڭ بېشىنى كەينىگە ياندۇرۇپ قىرغاققا قاراپ ماڭدى. كېمە قۇمغا پېتىپ قالدى. پېرفىلى بار كۈچى بىلەن پالاقنى ئىشقا سېلىۋېتىپ، دېڭىز يۈزىدە بارغانسېرى يېقىنلاپ كېلىۋاتقان بورانغا قارايتتى. مانكا ئارقىسىغا قاراشقا جۈرـ ئەت قىلالماي، قىرغاققا قاراپ ئولتۇرۇپ، كېمىنى ھەيدەشكە ياردەمـ لىشەتتى، كېمىدىكى سۇلارنى سىرتقا چىقىراتتى.

ــ توختاڭ! ــ دەپ قاتتىق ۋاقىرىدى پېرفىلى، ــ قىرغاقـقا بارالـ مايدىغان بولدۇق؛ تورنى مۇشۇ يەرگە تاشلاپ كېتەيلى، بۇ يەردىـن سۇ ئېقىتىپ كېتەلمەيدۇ.

ئۇلار تورلارنى تاشلىشىغلا، شاقىراپ كوتىرىلىپ كەلگەن سۇ ئۇنى يوگەپلا قىرغاققا ئاپىرىپ قويدى، ئۇلار كېمىنىڭ بېشىنى كەيـ نىگە ياندۇرۇپ، يەنە دېڭىزنىڭ ئىچى تەرەپكە كەتتى. مانا ئەمـدى مانكانىڭ ئالدى دېڭىز تەرەپـكە بولۇپ قالـدى-دە، قورقۇنچىـدىن جېنى چىقىپ قالاي دىدى. يېراقتا، نە ئاسمان، نە بۇلۇت، نە دېڭىزنى پەرق ئەتـكىلى بولمايـتتى، بۇلارنىڭ ھەممىسى قوشۇلۇپ قاپـ قارا كورۇنەتتى. تۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان قارا تۇمان كوپۇپ، كېڭىيىپ،

تارىلىشقا باشلىدى. قاپ-قاراڭغۇلۇق ئىچىدە، تاغ چوققىلىرىدەك يوغان دولقۇنلار قاتتىق سوغاق چىقىرىپ، ئادەمنى قورقۇتىپ پار-پۇر قىلاتتى. بۇ ئىككىيلەن تەلۈە بورانغا قارىماي، كېمنى بار كۈچى بىلەن ھەيدەپ، ئىككىنچى چارباق بار يەرگە كەلدى. پىرفىلى پالاقنى ھەر بىر ئۇرغاندا، بىر ئالدىغا، بىر كەينىگە ئىغاڭلايتتى، مانكا ئىككى بىلىگى ئۇزۇلۇپ كەتكەندەك ھىس قىلاتتى...

پىرفىلى ئاخىر قوزۇقنى تۇتۇۋېلىپ لىڭشىتىشقا باشلىدى، كېمە قاتتىق چايقىلاتتى، ئۇ داۋالغۇپ تازا كوتىرىلىپ، بېشى ئىگىز، ئايمغى پەس بولغاندا، پىرفىلىنىڭ بېشى بىلەن قولى سۇنىڭ ئىچىدە قالدى. مانكانىڭ قورقمىدىن كوزلىرى چەكچىيىپ كەتتى، ئۇ پىرفىلىنىڭ ساغرىسى، كېرىلىپ تۇرغان پۇتلىرى ۋە ھول بولۇپ كەتكەنلىكىتىن پاقىراپ تۇرغان ئوتۇگىنىلا كورەلىدى. پىرفىلى قوزۇقنى كۈچەپ بىر تارتىۋىدى، قوزۇقنىڭ يۇلۇنۇپ چىقىشى بىلەن تەڭ ئۇزىمۇ ئوڭدىسىغا چۈشتى ۋە مۈشۈ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ چارباقنى تارتىپ چىقىرىۋالدى. بۇ چارباقتا بىرنەچچە لوسوس بېلىغى، يەنە بىر-نەچچە ئۇزۇن-چاسا يابانا بېلىغى بار ئىدى، لېكىن بۇلارغا قاراشقا ھىچكىمنىڭ چولىسى يوق ئىدى.

ئاخىرى ھەقىقى بوران يېتىپ كەلدى، دېڭىزدا دەھشەتلىك دولقۇن كوتىرىلىپ، بۇزغۇنلار ئەتراپقا چاچراشقا، سۇ مۇنچاقلىرى ھاۋادا ئۇچۇشقا باشلىدى، قىرغاق تەرەپتىن ھۇ-ھۇ-ھۇ قىلغان ئاۋاز ئاڭلىناتتى: سۇ گويا بىلىقچىلىق مەيدانىنى بېسىپ كېتىدىغاندەك، قىرغاق تەرەپكە شاقىراپ ئۇرۇلاتتى. دېڭىز بارا-بارا جىگەررەڭ بولۇپ قالدى. ئىككىنچى يۇرۇش چارباقلارنىڭ ھەممىسى دىگۈدەك تارتۇۋىلىنىپ، كېمىگە سېلىنغان، پەقەت ئوڭ تەرەپتىكى چارباقلا

قالغان ئىدى، مۇشۇ چاغدا كىمە دولقۇن بىلەن تەڭ كوتىرىلىپ ئۇرە دىگۈدەكلا بولۇپ قالدى ـ دە، ئارقىدىنلا يانتۇ بولۇپ، كومتۇرۇلۇپ كەتتى، بۇنىڭ تېگىدە قالغان مانكانىڭ قۇلىغى پۈتۈپ، ئوزى قاقلىپ تىنالمايۇ قالدى.

مانكانىڭ كوز ئالدى قاپ ـ قاراڭغۇ، ئوزىنىڭ ھىچنىمىدىن خەۋىرى يوق ئىدى، ئۇنىڭغا يورۇقلۇق، ھاۋا كېرەك ئىدى، پېرفىلى كېرەك ئىدى، لېكىن ھېشى بولسا كىمنىڭ گىرۋەكلىرىگە ئۇرۇلاتتى، پۈتى چوكۈپ كېتىۋاتقان چاغاقتا ئىلنىشىپ قېلىپ توۋەنگە سوزەيتتى. "ۋاي خۇدايىمەي، ـــ دەيتتى ئۇ، ئۇنىڭ ھېشى لوقۇلدايتتى، ـــ ۋاي ـ جان، ۋاي ئانا، مەن تۇگىشىدىغان بولدۇم، ۋايجان، تۇگەشتىم!..."

نىمىدۇر بىر نەرسە ئۇنىڭ پۈتىغا ئۇرۇلۇۋىدى، ئۇ ئۇنى تېپىۋېتىپ، كىمنىڭ گىرۋىگىگە چىڭ ئېسىلدى ۋە يوزىنى كىمنىڭ تېگىگە چاپلاپ تۇرۇپ (بۇ يەردە بېلىقنىڭ پوزىغى ئارىلاشقان ئازراق ھاۋا بار ئىدى)، ھوڭگىرەك ئېيتىپ يىغلاشقا باشلىدى. بۇ چاغدا، كۆلۈك بىر قول ئۇنىڭ پۈتىنى سىپلاپ كېلىپ، يوتىسىدىن كوينىگى بىلەن قوشۇپ تۇتۇپ، كۆچەپ پەسكە تارتتى. مانكا ئاغزىغا سۇ كىرىپ قاقلىپ كېتىپ، تىپىرلاپ، تولغىنىپ كەتتى، لېكىن ھىلقى قول ئۇنى يەنە چىڭ تۇتۇۋېلىپ، كۆچ بىلەن يۇقۇرىغا ئىتتىرىپ كىمنىڭ كوپ زەخىلەنگەن ۋە دومبىيىپ تۇرغان يان تەرىپىگە چىڭ باستى، ئاندىن شارت قىلىپ تۇكۇرگەن پېرفىلنىڭ بولجۇڭ گوشلىرى چىڭغان، ئۇمۇرتقا سوڭگى چىقىپ تۇرغان دۇمبىسى كورۇندى، ئۇ كىمنىڭ قوسىغىغا يامىشىپ چىقتى، ئارقىدىنلا مانكانىمۇ تارتىپ چىقاردى.

ـــ سىز نىمشقا كىمنىڭ تېگىدە تۇرىسىز، قاپاقۇاش! ـــ پېرفىلى كىمنىڭ يېپىشقاق ھەم تېيىلغاق قوسىغىنى مەككەم تۇتۇۋېلىپ تۇرۇپ،

مانكانى چىڭ قۇچاقلىۋېلىپ، ئۇنىڭ قۇلىغىغا بەختىيار ھالدا ۋاقىرىدى: ــ چىڭ تۇرۇڭ! بىز ھازىر قىرغاق تەرەپكە لەيلەپ كېتىۋاتىمىز، چوقۇم قىرغاققا يېتىۋالىمىز!

مانكا قاتتىق چاپقالغانلىقتىن يوتىلەتتى، كوزىگە ياش كېلىۋېلىپ ھېچنېمىنى كۆرەلمەيتتى، نەم ۋە تۇزلۇق دېڭىز بويىنى ۋە كۆپۈك دەستىدىن نەپەس ئالالمايتتى. ئۇ بىر قولى بىلەن كېمىنىڭ قوسىغىنى چىڭ تۇتقان، يەنە بىر قولى بىلەن پىرقىلىنىڭ بويىنىغا ئېسىلغان بولۇپ، مىدىرلاشقىمۇ جۈرئەت قىلالمايتتى، توكۇپ كەتكەنلىكتىن ئۇنىڭ پۇتۇن بەدىنى ئۆيۈشۈپ قالغان ئىدى.

ــ ھېچگەپ يوق! ــ دەپ كۆچەپ تۇۋلدى پىرقىلى خوشال ھالدا، ئۇنىڭ ئوتۇگى كېمىگە تېگىپ تېپىلىپ تۇراتتى. ــ ياشىغان بىلەن، دېڭىز بويىدا تۇرمىغان ئادەم جاپانى بىلمەيدۇ!

دېڭىز خۇددى غايەت يوغان، يىرتقۇچ ياۋا ھايۋانغا ئوخشاش ھەر دەپ ھوكىرىمەكتە. ئۇ يەنە ئۇچىسىغا كېمىنى كومتۇرۇپ ئارتىۋالغان ياۋا ھايۋانغا ئوخشاش، بىر كوتىرىلىپ، بىر پەسلەپ، كېمىنى قىرغاققا ھەيدەيتتى. يېرىم سائەتتىن كېيىن، كېمە شاقىراپ قىرغاققا ئۇرۇلۇۋاتقان دولقۇنلار ئارىسىدا لەپپەكشىپ ئۇچۇشقا باشلىدى، كېمىنىڭ دۇپ-دۇگىلەك قوسىغى قاراڭغۇدا پار-پۇر قىلاتتى. دولقۇن كېمىنى ئىگىز كوتىرىپ قىرغاققا ئاتتى-دە، بۇ ژۇغۇنلارنى چاچىرتىپ پارچىلىنىپ كەتتى، بۇ چاغدا كېمە بۇ ژۇلداپ تۇرغان كوپۈكلەر بىلەن يوگىلىپ ئاستا-ئاستا كەينىگە يېنىپ، ئارقىدىنلا، كېيىنكى دولقۇندا يەنە كوتىرىلىپ قىرغاققا ئېتىلماقچى بولغاندەك، ئۇچقاندەك يېنىپ دېڭىزغا كىرىپ كەتتى.

بىردىنلا ئەتراپ جىمجىت بولۇپ قالدى، ئارقىدىنلا دولقۇن

كەينىگە يانغان شاقىرغان ئاۋاز ئاڭلىنىپ، ئارقا تەرەپتىن پويىز گۈدۈگىنىڭ ئاۋازىغا ئوخشاش ھۇ-ھۇ-ھۇ قىلغان ۋە بارا-بارا كۆچىيىپ كېلىۋاتقان بىر ئاۋاز كەلدى. پېرفىلى شۇنداق كەينىگە قارىۋىدى، قولى بوشاپ كېتىپ، كېمىدىن سېرىلىپ چۈشۈپ كېتىشكە تاسلا قالدى: دەھشەتلىك بىر دولقۇن پار-پۇر قىلىپ تۇرۇلۇپ، مۇشۇ تەرەپكە كېلىۋاتاتتى. كېمە تېخى كوتىرىلىپ چىقمىغان ئىدى، ھىلىقى دولقۇننىڭ سوقۇشى بىلەن ئوڭتۇرۇلۇپ قىرغاقتا ئۇرۇلدى-دە، گۈلدۈرلەپ بېرىپ سايازلىقتا چۈشتى. شۇنىڭدىن كېيىن، مانكا ئوزىنىڭ سۇدا ئېقىپ كېتىۋاتقانلىغى، يۇز-كوزلىرى، دۇمبىسى ۋە جەينەكلىرىنىڭ سايازلىقتا ئۇرۇلۇۋاتقانلىغى، پۇت-قولىنى بىرسىنىڭ تارتىپ سورەۋاتقانلىغىدىن باشقا ھېچنىمىنى سەزمىدى.

مانكا قىرغاقتا ھۇشىغا كەلدى. پېرفىلى ئۇنىڭ بېشىنى ئاستا يولەپ يېنىدا يۇكۈنۈپ ئولتۇراتتى. مانكا خىجىل بولۇپ، ئۇنىڭ قولىنى ئىتتىرىۋەتتى-دە، قوپۇپ ئولتۇرۇپ، كويىنىگىنى تارتىپ پاچاقلىرىنى يېپىپ قويدى. ئۇ كوكىلى ئېلىشپ، بېشى قايغانىدەك، كوزلىرى قاراڭغۇلاشقاندەك ھىس قىلدى.

ــ ھەرنىمە بولسا ھايات قالدىڭىز! ــ دېدى پېرفىلى خوشال بولۇپ، ــ سىز مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن ھازىرلا...

ئۇ قۇمدا تەستە مېڭىپ كېمىنىڭ يېنىغا كەلدى، كېمە خودىدى جانلىق نەرسىدەك، كوپۈكلەر ئارىسىدا چايقىلىپ، پاقىرايتتى. پېرفىلى كىندىكتىن ئاشقىدەك سۇغا كىرىپ كېمىنىڭ ئاغامچىسىنى تۇتۇۋېلىپ، قىرغاقتا سورەپ باردى. بۇ چاغدا سۇ لاي ئارىلاش ئاق كوپۈكلىرىنى چاچرىتىپ شار-شۇر قىلىپ كەينىگە يانغان ئىدى. ئۇ يەنە سۇ كېچىپ بېرىپ، ھىلىقى چارباقلارنى تۇتۇۋالدى، ئىگىشكەندە

سايازلىققا دۇم چۈشكىلى تاس قالدى، ئۇنىڭ پۈتلىرى تىترەيتىتى، ئۇ چاراقلارنىمۇ قىرغاقتا تاپىرىپ قويغاندىن كېيىن، ھاسىراپ-ھومىدەپ كەينىگە ياندى، پۈتىدىكى ئوتۇگى كولۇپ-كولۇپ قىلىپ بىر بىرىگە ئۇرۇلاتتى، سۇ بولۇپ كەتكەن ئىتەكلىرى بوراندا ئۇچۇپ پالاق-پالاق قىلاتتى. ئۇ قايتىپ مانكانىڭ يېنىغا كەلگەندە، مانكا تېخى ئورنىدىن تۇرالماي ئولتۇراتتى.

ــ ھەم، سىزنىڭ! ــ دېدى پىرقىلى قەستەن ئەيىپلىگەن تەلەپپۇزدا ھايا جانلىنىپ، ــ كېرەك يوق، كېرەك يوق... كېلىك، قولىڭىزنى بوينۇمغا ئوتكۈزۈڭ، مەن سىزنى كوتىرىپ ماڭاي! ــ دەپ توۋلىدى ئۇ ھودۇققان ھالدا ئۇنىڭ چىرايىغا قاراپ ئىڭشىپ تۇرۇپ.

لېكىن مانكا يۇزىنى ئۇ ياقىقا ئورۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ، مەس بولۇپ قالغاندەك دەلدەڭشىپ كەتتى، ئۇنىڭ تاتارغان يۈزىدە ئەپۇ سورىغاندەك بىر تەبەسسۇم بار ئىدى. ئۇلار تەڭمۇ-تەڭ مېڭىشتى. پىرقىلى قولىنى ئۇنىڭ بېلىدىن ئوتكۈزۈپ مېڭىۋاتاتتى، ئۇنىڭغا مانكانىڭ مۇرىسى ناھايىتى ئورۇقتەك بىلىندى. ئۇ قەدىمىنى بىردىن-بىردىن ئالاتتى، ئوتۇگىدىن شالاپ-شۇلۇپ قىلغان ئاۋاز چىقاتتى؛ ئۇ بارغانسېرى جانلىنىپ، دېڭىزغا ھە دەپ قاراپ قويۇاتتى، خوشال بولاتتى، بىردەم گەپ قىلىپ، بىردەم كۈلەتتى، ئۈزىدىن كۈلەتتى، مانكادىن كۈلەتتى، بوراندىن كۈلەتتى، گويا ھىلى تېخى كېمىنىڭ قوسىغىغا ئېسىلۋالغان، بوغۇق ئاۋاز بىلەن ۋاقىرىغان، پۈتۈن كۈچىنى ئىشقا سالغان، دولقۇنغا قاراپ ھەيران قالغان ھەم قورقىقان ئۇ ئەمەستەك ئىدى.

4

ئويگه كېلىپ، پېرفىلى مەشكه ئوت ياقىتى، ئۇچسسدىكى هول كىيىملەرنى يوتكىدى، مانكاغا ئۇزۇن شىم، ئوره ياقلىق پوپايكا ۋە كالته چاپان ئېپچقىپ بەردى، ئاندىن دالانغا چىقىپ، تاماكىنى تازا شوراپ چەككەچ، تىترەۋاتقان، هەممە يېرى زەخمىلەنگەن قوللىرىغا قاراشقا باشلىدى.

ــ ئاز قالدىمۇ، يا يەنه ساقلاپ تۇرامدىمەن؟ ــ دىدى ئۇ بىردەم تۇرغاندىن كېيىن.

ــ ۋاي مانا، هازىرلا بولدۇ! ــ مانكا هودۇقىقان هالدا جاۋاپ بېرىپ، ئالدىراشقا باشلىدى، ئۇچسىغا چاپلىشىپ قالغان كويىنىگى بىلەن رۇباشكىسىنى كۇچەپ تارتىپ، سېلىپ تاشلىدى. قۇرۇق كىيىملەرنى كىيىدىغان چاغدا، ئۇزۇن شىم كىيىپ ئادەتلەنمىگەن بولغاچقا، پۇت ــ قوللىرى قولاشماي قالدى، ئۇ ئالىيىپ قاراپ قويدى، ئاندىن ئەمدىلەتىن كوتىرىلىپ چىقىۋاتقان كوكسىنى سىلاپ قويۇپ، تازا بىر تىنىۋالدى.

ــ بولدىمۇ؟ ــ پېرفىلى دالاندا تۇرۇپ يەنه توۋلىدى.

ــ ئەمدى كىرىڭ! ــ دەپ قورۇنغان هالدا جاۋاپ بەردى مانكا. ئۇ ئەرەنچه كىيىم كىيىۋالغاچقا، بەكمۇ خىجىل بولۇپ، يەرگه قارىغان پېتى هول كىيىملەرنىڭ هەممىسىنى ئىنتىك سىرتقا ئېلىپ چىقىپ، سىقىپ، يېيىشقا باشلىدى.

ــ هەي! ــ دىدى پېرفىلى ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ، ــ مەيەرگه كېلىڭ! هازىر ئەڭ يېڭى پەن ــ تېخنىكا مۇۋەپپەقىيەتلىرى يەتكۈ-

زۇپ بەرگەن ئۇسۇل بىلەن داۋالاش ئېلىپ بارىمىز...

ئۇ مانكانى شەرەنىڭ يېنىدىكى ئۇزۇن بەندىگە ئولتۇرغۇزۇپ، كارۋاتنىڭ تېگىدىن تۇنۇگۈن يېگىلا ئاغزىنى ئاچقان ھىلىقى ژوتكا ھارىغىنى ئېلىپ، مانكاغا ۋە ئوزىگە بىر رۇمكىدىن قۇيىدى.

ــ قېنى خوشە! ــ دېدى ئۇ مانكاغا قاراپ تۇرۇپ ھايا جان بىلەن، ــ ئېچىڭ، ئېچىڭ! رۇمكىنى ئېلىڭ، سوقاشتۇرايلى... بۇ نەرسە زۇكامنى ساقايتىدۇ. سىزنىڭ ساق ــ سالامەت قۇرۇقلۇقتا چىققانلىغىڭىزنى تەبرىكلەيمەن...

ئۇ ئاۋال ئېچىۋېتىپ، ئاغزىنى يوغان ئېچىپ ھاۋانى بىرنەچچە قېتىم سۇمۇرۇپ، ئىتتىك بېرىپ كورۇشكىغا چاي قۇيىدى. مانكامۇ ئېچىۋەتتى ۋە قاقلىپ كەتكەنلىكتىن باشلىرى ئىغاڭلاپ كەتتى. ئۇ تېزلا مەس بولۇپ قالدى، مەڭزىلىرى توغاچتەك قىزاردى، يېشىل كوزلىرى ئويناپ كەتتى، پۇتۇن ئەزايىسى بوشاشتى، ئوزى سەل ئەندىشگە چۇشۇپ قالدى، ئۇنىڭدا پېرقىلى قۇچاقلىسكەن، سويسكەن دېگەن بىرلا ئارزۇ بارغانسېرى كۇچەيمەكتە ئىدى.

پېرقىلى بېشىنى كوتىرىپ ئۇنىڭغا قاراپ قويۇپ، بىردىنلا جىم بولۇپ قالدى، ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتكەن ئىدى. ئۇ كورۇشكىنى سەل نېرىغا سۇرۇپ قويۇپ ئورنىدىن دەس تۇردى ۋە يېنىك قەدەم تاشلاپ سىرتقا چىقىپ، ئەتراپقا ئىتتىك بىر قاراپ چىقتى، ھەچيەردە ئادەم كورۇنمەيتتى. ئۇ ئويگە قايتىپ كىرىپ ھودۇقتىن ھالدا ئولتۇرۇپ، كوزلىرىنى يوغان ئېچىپ، مانكانىڭ يۇزىگە قىزغىن تىكىلىپ قاراشقا باشلىدى، ئۇنىڭ قىزىرىپ كەتكەن مەڭزىگە، تېخى قۇرۇمىغان بولسىمۇ بۇدرىلىشىپ تۇرغان چېچىغا، توكۇلۇپ تۇرغان سېرىق كىرپىكلىرىگە قارىدى، ئۇنىڭ نىمىشقا جىمغۇر،

غەلىتە مىجەز، يەرگە قاراپ تۇرىدىغان، ئاۋازى غاراڭ-غۇرۇڭ چىقىدىغان بولۇپ قالغانلىغىنى ئاستا-ئاستا چۈشەندى. سىرتتا دېگىز دەھشەتلىك شاۋقۇن كوتىرەتتى، ئوينىڭ ئىچى بولسا ئىسسىق ۋە قۇرغاق ئىدى، مەشتە ئوت چاراس-چۇرۇس ئاۋاز چىقىرىپ كويەتتى، ئازراق بېلىق پۇرىغىمۇ بار ئىدى.

ــ قانچىگە كىردىگىز؟ ــ دەپ ئىتتىك سورىدى پېرفىلى بوغۇق ئاۋاز بىلەن.

ــ مەن ئەمدى ماڭاي... ــ دىدى مانكا بوشقىنا، لېكىن ئورنىدىن تۇرۇپلا يەنە ئولتۇرۇپ قالدى.

ــ قانچىگە كىردىگىز؟ ــ پېرفىلى يەنە سورىدى ۋە ئۇنىڭ ئويىنى كوزىدىن بىلمەكچى بولغاندەك، ئۇنىڭ كوزىگە تىكىلىپ قارىدى.

ــ ئون توققۇزغا... ــ مانكا يالغان سوزلەپ پەس ئاۋازدا شۇنداق دىدى-دە، تەتۇر قارىۋالدى، ئۇنىڭغا قوللىرى بارا-بارا مۇزلاۋاتقان ھەم بېشى قېيىۋاتقاندەك بىلىنەتتى. ئۇ بىردىنلا پۈتۈن ئەزايىغا سوغاق سۇ قۇيۇۋۈتكەندەك بولۇپ كېتىپ، ياز كۈنلىرىدە ئۇزىنىڭ ئازاپ تارتقانلىغىنى، ياش توككەنلىگىنى، ئۇياتقۇسىنى كەلتۇرىدىغان تۇنجى مۇھەببىتىنى يوشۇرغانلىغىنى، ئاق كېچىدە چۈش كورگەندەك ئۇمىتسىز ھەسسىياتتا بولغانلىغىنى ئېسىگە ئالدى ــ بۇ چاغدا ئۇنىڭ كوگىلىگە شىرىن بىر ۋەھىمە چۈشتى: پېرفىلى بىر ياندا ئۇنىڭغا يېۋېتىدىغاندەك قارايتتى، ئۇنىڭ ئارمىنى ئەمەلگە ئاشىماقتا ئىدى! "ئۇ نىمە بولدى! ــ دەپ ئويلىدى مانكا، ــ ۋىيەي، ئۇ ھازىرلا ماڭا ئوزىنى ئاتىدىغان بولدىغۇ! ۋاي ئانام، ئۇنىڭغا نىمە بولدى!" ئۇ پېرفىلىغا تارتىنچاقلىق بىلەن بىر قاراپ قويدى.

ــ ھەي ي ي! ــ پېرفىلى قەستەن ئۇمىتسىزلىك بىلەن شۇنداق

دىدى ۋە شاللاقلىق قىلىپ ئوزىنى تارتىنىۋاتقانىدەك قىلىپ كورەسەتتى. بەندىكىنىڭ بۇ بېشىدىن سۇرۇلۇپ، مانكانىڭ يېنىغا كېلىپ، تۇيۇقسىزلا ئۇنى قۇچاقلىدى. ئۇنىڭ بوينىنى قايرىپ، كوزىنىڭ قۇيرۇغىدا قاراپ قويۇپ، تازا ئېزىپ ئۇزاق سويدى، ئۇنىڭ بىر قولى نومۇسسىزلىق بىلەن مانكانىڭ ئورۇق ئۇچىسىنى سلايتتى. بۇنىڭدىن قورقۇپ كەتكەن مانكانىڭ چىرايىدا قان قالمىدى...

ــ نېمە قىلماقچى سەن! ــ دىدى مانكا كۆچەپ ئۇنىڭ قولىدىن قۇتۇلۇپ چىقىپ، ــ ھۇ جۇۋايىنمەك! نېمە قىلغىنىڭ بۇ!

ــ مەن ئوزەمنى تۇتۇۋالالماي قالدىم... ــ دەپ غودۇڭشۇپ ئورنىدىن تۇردى پېرفىلى خىجىل بولۇپ، يەنە ئۇنىڭغا قاراپ ماڭدى.

ــ يوقال! ــ دەپ بوغۇق ئاۋاز بىلەن ۋاقىردى مانكا يىغلىۋەتكەندەك بولۇپ، ــ ئوزەڭنىڭ ھىلىقى نېمەڭنى سوي بېرىپ... ماڭا يېقىن كەلگۈچى بولما! مېنىڭ... مېنىڭ سەن بىلەن قىلچە ئالاقەم يوق!

ــ مانىيا! مانۇشا① ... ــ پېرفىلى ھودۇقىقان ۋە پۇشايمان قىلغان ھالدا يالۇرۇدى، ــ ئالدىرىماي تۇرۇڭا، مەن سىزگە چىن كوڭلۇمدىن مۇشۇنداق قىلىۋاتىمەن جۇمۇ!...

ــ مېنىڭ سەن بىلەن چاتىغىم يوق! بېرىپ ھىلىقى لېنكا دېگەن نېمەڭنى سوي. مەن تېخى... تېخى بىرەر كىشى سويۇپ باقىقان قىز ئەمەس! ــ دىدى مانكا تىترەپ تۇرۇپ تەسلىكتە، ئاندىن بىردىنلا كەينىگە ئورۇلۇپ، ھاسىراپ تۇرۇپ ئۇچىسىدىكى كالتە چاپانىنى سېلىپ يەرگە ئاتتى. ــ ماڭ نېرى! ھۇ بېشىڭنى يەيدىغان! ــ دىدى ئۇ پەس ئاۋازدا، ــ مەن... مەن گېزىت ــ خەتلەرنى ئاپىرىپ بېرىشىم

① مانىيا، مانۇشا ــ مانكانىڭ ئەكىلەتمە ئىسمى.

كېرەك...

پېرفىلى دالاندا تاماكىسىنى چېكىپ مېڭىپ يۈرەتتى. مانكا ئۇنى كىرىپ قالارمىكىن دەپ ئەنسىرەپمۇ كەتمەي، كىيىملىرىنى يوتكۇالىدى. كۆچلۈك غەزەپ ۋە دەردىنى ئېلىۋالغاندىن كېيىنكى بىر خىل شاتلىقتىن ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايى تىترەيتتى. ئۇ پوچتا پوپكىسىنى ئېلىپ، بېشىنى يەردىن كوتەرمەي ۋە پېرفىلىغا خوشمۇ دەپ قويمايلا يۇرۇپ كەتتى.

بېشىغا بىر نەرسە كىيمىگەن پېرفىلى پاپياقسىز پۇتىغا بىر ئەسكى ئايغىنى سېپىۋېلىپ ئۇنى قوغلاپ بارغاندا، ئۇ خېلى ئۇزاپ كەتكەن ئىدى.

ــ مەندە ماۋۇ...ــ ئۇ پەس ئاۋازدا گەپ قىلۋېتىپ، بىرنەچچە تال شاكالاتنى ئۇنىڭ پوپكىسىغا سېلىپ قويدى.ــ ئېلىۋېلىڭ، يولدا يەرسىز. مېنىڭدىن رەنجىمەڭ، مانىيا...مېنى ئەپۇ قىلىڭ، ماقۇلمۇ؟ مەن لېنكا بىلەن ئالاقەمنى ئۇزۇپ بولغىلى نىكەم!ــ دېدى ئۇ ئۇمتىسزلەنگەن ۋە كۆڭلى يېرىم بولغان هالدا،ــ ئۇ بەكمۇ ئەسكى، شاللاق بىر قىز ئىكەن...

ــ ماڭ نېرى!ــ دېدى مانكا بېشىنى تولغاپ كوزىنى باشقا بىر ياققا تىكىپ تۇرۇپ،ــ ماڭا تولا يېپىشۋالما!

ــ شەنبە كۈنى كۆلۈپقا بارامسىز؟ــ دەپ سورىدى پېرفىلى ئۇنىڭ يېنىدا ئىتتىك-ئىتتىك مېڭىپ كېتىۋېتىپ.

ــ مېنىڭ خەت-چەك توشۇيدىغان ئىشىم بار،ــ دېدى مانكا يەنىلا باشقا بىر يەرلەرگە قاراپ تۇرۇپ.

ــ ئەمىسە يەكشەنبە كۈنى بېرىڭ!ــ دېدى پېرفىلى نىيتىدىن يانماي،ــ مېنىڭ سىزگە دەيدىغان گەپلىرىم بار...بېرىڭ، مانىيا، ماقۇلمۇ؟

ـــبېرىشىم ناتاينن، ـــمانكا بىردەم ئۇنچۇقماي تۇرغاندىن كېيىن مۇجمەللا قىلىپ شۇنداق دىدى ـ دە، ئىتتىك قەدەم تاشلاپ مېڭىپ كەتتى؛ پىرفىلى ئارقىدا قالدى.

"ئەجەپمۇ قالتىس ئويلايسەنا! قاراپ تۇر، مەن بارامدىمەن، بارمامدىمەن قېنى! ـــدەپ ئويلىدى ئۇ ئىچىدە بېشىنى يەردىن يۇقۇرى كوتەرمەي، بارغانسېرى يىراقلاپ ئاجىزلاپ كېتىۋاتقان دېڭىز دولقۇنىغا قۇلاق سېلىپ تۇرۇپ، ـــسەن ئۇزەڭچە ئەخمەقىتىن بىرنى تېپىۋالدىم دەپ قاپسەن...مەن بېرىپ نىمە قىلاتتىم! بىرنەچچە تال كەمپىت بىلەن خوشامەت قىلىپ كەتكىنىگىنى!" ئۇ بىر قولىنى پوپكىغا سېلىپ، بىرنەچچە تال كەمپىتنى ئېلىپ چىڭ سقىمىلاپ تۇتتى، لېكىن نىمشقىدۇ ئۇ نىيىتىدىن يېنىپ، ئۇنى تاشلىۋەتمىدى؛ ئۇ كەمپىتنى سقىمىلاپ تۇتقان پېتى توختىماي ئالغا قاراپ كەتتى.

بىر دوقمۇشتىن قايرىلىدىغان چاغدا، بىرسى ئۇنىڭ كەينىدىن ئىتتىرگەندەك قىلىۋىدى، ئۇ ئىختىيارسىز كەينىگە قارىدى: پىرفىلى تېخىچە بايا قالغان يېردە ئۇنىڭ كولەڭگىسىنى ئۇزىتىپ تۇراتتى. ئۇ مانكانىڭ كەينىگە قارىغانلىغىنى كورۇپ، بىر قولىنى كوتەردى، لېكىن مانكا شۇ زامات ئالاقزادە بولۇپ ئىتتىك ـ ئىتتىك يۇرۇپ كەتتى، ئۇنىڭ يۇگۇرگۈسى كېلەتتى. يېرىم ساۋىنچە ماڭغاندىن كېيىن، ئۇ زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ ھۇشيارلىق بىلەن ئەتراپقا كوز يۇگۇرتۇپ چىقىپ، غىپپىدە چاتقاللار ئارىسىغا كىرىۋالدى، ئاندىن ساپ ـ سېرىق رەڭگە كىرگەن قېيىنلىقتا بېرىپ، مۇخ بېسىپ كەتكەن بىر يەرنى كوردى ـ دە، شۇ يەردە پوپكىسىنى بېشىغا قويۇپ ياتتى. "ۋاي جېنىمەي، قانداق قىلىپ بۇنداق ئىش بولۇپ قالدى...بۇنىڭ ـ دىن كېيىن ئۇلارغا قانداقمۇ خەت ئېلىپ بارارمەن!" دەپ ئويلىدى ئۇ.

ئۇنىڭ يۈزى قىزىۋاتاتتى، پېرفىلىدىكى بېلىقچىلاردىلا بولىدىغان ساپ پۇراقتىن دىمىغى ئېچىشىپ بېشى قېيىۋاتاتتى. ئۇ يەنە پېرفىلىنىڭ يېتىدىغانىدەك قىلىپ قۇيرۇغىدا قاراپ تۇرغان قارا كوزلىرىنى ئوچۇق كورگەنىدەك بولۇپ، مىدىرلىماي تۇرۇپ قالىدى، بۇگۈن بېشىدىن ئوتكەن قورقۇنچ، خوشاللىق ۋە شەرمەندىلىكنى ئويلىدى. بۇ چاغدا، ئۇنىڭ كوڭلىگە يەنە ھىلىقى ئادەمنى قاغايدىغان غەلىتە سوزلەر كېلىشكە باشلىدى، بىراق بۇ قېتىم ئۇ سوزلەرگە خوشاللىق ۋە ئوچمەنلىك ئارىلاشقان ئىدى، جەمجىتلىقتىن ئۇنىڭ ئىچى تىتىت بولاتتى: "ئۇمۇ كېسەل بىلەن چىرمىلىپ، جېنى تۇمشۇغىغا كېلىپ، ئىچى قىزىپ گېلىدىن ھەچنەرسە ئوتمەيدىغان، جەم تۇرالمايدىغان، ھاياتمۇ تۇرالمايدىغان بولۇپ قالسىكەن ئىلاھىم!"

ئاپتور ھەققىدە يۈرىي پاۋلوۋىچ كازاكوۋ (1927 ـ يىلى تۇغۇلغان) سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ھازىرقى زامانىدىكى داڭلىق ھىكايىچىسى، ئىلگىرى مۇزىكىچىلىقنى ئۆگەنگەن ۋە مۇزىكا خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان. 1952 ـ يىلىدىن ئېتىبارەن ئەمەر ئېلان قىلىشقا باشلىغان. ئۇنىڭ ھىكايىلىرى ۋەقەلىگىنىڭ ئەگرى ـ توقاي، دولقۇنسىمان راۋاجلىنىشى بىلەن ئەمەس، بەلكى شەخسلەرنىڭ روھىي ھالىتىنى ئۇستىلىق بىلەن سۈرەتلەپ بېرىش، رەسىمدەك گۈزەل تەبىەت مەنزىرىلىرىنى تەسۋىرلەش ۋە شېرىي لىرىك مەزمۇن بىلەن ئالاھىدە كوزگە چېلىقىدۇ. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە بىر خىل نەپىس گۈزەللىك بار، ئوقۇغۇچىنى كىشىنى تاغ ئورمانلىرىدىكى بۇلاق سۈيىدىن سۇ ئىچكەندەك ھوزۇرلاندۇرىدۇ.

(«سوۋېت ئەدەبىيات ـ سەنئىتى» ژورنىلىنىڭ
1982 ـ يىللىق 5 ـ سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.)

تەرجىمە قىلغۇچى: خوجائابدۇللا ئوسمان.
تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: نۇرمۇھەممەت دولەتى.

نىكا توختىمى

نورا ئادامیان

نىكولاي ئىۋانوۋىچ سامسادوۋ ئوزى ئۇستىدە توختالغىنىدا، ھەمىشە: "مەن كوللىكتىپ ياتاقتا تۇرىدىغان ئادەممەن" دەيتتى. بۇ ئۇنىڭ بۇ دۇنيادىكى تەقدىرىنى يېغىنچاقلاپ ئېيتىپ بەرگىنى ئىدى. ئۇ ئۇزۇشتىن ئىلگىرى، يىگىرمە ياشقا كىرگىچە ئاتا-ئانىسى بىلەن بىللە تۇرغان، ئائىلىنىڭ راھىتىنى كورگەن ئىدى، يەنە كېلىپ ئوزىنىڭ كىچىككىنە ئايرىم ھوجرىسىمۇ بار ئىدى.

ئۇزۇش يىللىرىدا ئۇ يالغۇز يۇرمىدى. لەخمىلەردە، سەپەر ئۇستىدە، دوختۇرخانىدا، ئەيتاۋۇر ھەممە يەردە ئادەملەر بىلەن بىللە بولغان ئىدى.

ئاتا-ئانىسى ئولۇپ كەتكەنلىگى، ئاكىسى، ئىگىچە-سىڭىللىرى ئۇ-بۇ شەھەرلەرگە كېتىپ قالغانلىغى ۋە ئوي-ئوچاقلىق بولغانلىغى ئۇچۇن، ئۇ ئۇزۇشتىن كېيىن ئوي-ماكانسىز قالغان ئىدى؛ ئەمدى نىكولاي ئىۋانوۋىچ ئوزىگە ماكان تاپماقچى بولدى. ئۇنىڭ قوللىرى بەرىكە تاپقۇر قوللاردىن ئىدى: ئوي سالالايتتى، ئوچاق ياسىيالايتتى، ئاپتوموبىلمۇ ھەيدىيەلەيتتى. ئۇ ئۇزۇش مەزگىللىردە تۇرلۇك ئىشنى قىلىشنى ئۇگىنىۋالغان ئىدى. ئەمما نىكولاي ئىۋانوۋىچ ئىش ئۇۋقىمايدىغان ياشلاردىن بولغاچقا، ئۇگىنىۋالغانلىرىنى پۇختىلىۋالمغان، سەۋىيىسىنى ئوستۇرۇش ئۇچۇن بىرەر جايغا ئوقۇشقىمۇ كىرمىگەن

ئىدى. ئاخىر نىمە بولدى، ئۇنى ئۇستا ياغاچچى دىيىش كېرەكمۇ، ياكى ئۇستا كورمىگەن ياغاچچى دىيىش كېرەكمۇ، يا بولمىسا شوپۇر دىيىش كېرەكمۇ، بۇنىڭغا ھازىر بىرنىمە دەپ بولمايتتى. قىسقىسى، ئۇ ھەممە ئىشنى قىلالايتتى. ئوزىنىڭ قالتىس ھۇنەرۋەن ئەمەسلىگى ئۇنىڭ ئوزىگمۇ ئايان ئىدى، ئەمما ھېچكىم ئۇنىڭ غەيۋىتىنى قىلمايتتى، رەھبەرلىكمۇ ئۇنى ئىشنى پۇختا قىلىدۇ دەپ دائىم ماختايتتى. ئۇ كۇندىن-كۇنگە مەلىكلىنىڭ بولۇپ بارماقتا ئىدى، ئەسلىدە ئۇ ئوي-ئوچاقلىق، بالا-چاقلىق بولۇپ، باشقىلارغا ئوخشاشلا تۇرمۇش كەچۈرۈشى مۇمكىن ئىدى. بىراق تەلىيى كاج كەلدى.

ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى غالىبىيەتىدىن كېيىن ئۇزۇن ئوتمەي، ئۇ ئوز مەھەللىسىدىكى بىر قىز بىلەن تۇرمۇش قۇردى. ئۇ چاغلاردا كىشىلەر ئولتۇرىدىغان ئوي، ئىشلىتىدىغان ئاز-تولا ئوي سەرەمجانى بولسىلا شۇكرى دەيتتى، ھازىرقىدەك مىشچان ئەمەس ئىدى. نىكولاي كولخوزدا ئىشلەيتتى، فالىيە بىكەتتىكى ئاشخانىدا ئىشلەيتتى، قوسىغى توق ئىدى، خەجلەيدىغان پۇللىرىمۇ بار ئىدى. نىكولاي ئۇنىۋېرسال فالىيە بىلەن ئوي تۇتۇپ بىر يىلغىچە ئاشۇنداق ئوتتى.

بىراق، تۇيۇقسىز بولغان بىر ۋەقە بۇ تۇرمۇشنى خۇددى بۇزۇلغان چۈشكە ئوخشاشلا بۇزغان ئىدى.

بىر كۈنى، ئويىگە قايتىپ كەلگەن نىكولاي ئۇنىۋېرسال خوتۇننىڭ بىر ياش ئاشپەز بىلەن ياتقانلىغىنى كورۈپ قالدى. بۇنى كورگەن نىكولاي ئۇنىۋېرسال ھە دىگەندە نىمە قىلىشنى—يىگىتنى ئۇرۇشنى، ياكى خوتۇننى ئۇرۇشنى، ھەتتا نىمە دىيىشنى بىلمەي تەمتىرەپ قالغان ئىدى، پەقەتلا خىرىلدايتتى. ھىلىقى ئاشپەزمۇ ئالاقزادە بولۇپ، نومۇستا ئىشتىنىنىمۇ كىيەلمەيۋاتاتتى.

ـــبۇ قانچىلىك ئىشتى؟ مانا تۇگىدىغۇ. تۇرمۇش دىگەندە ھەممە ئىش بولىدۇ-دە... ـــدىدى فالىيە ھىچ ئۇخلىمەي تۇرۇپ. فالىيە ھىلىقى ئاشپەزنى يولغا سېلىۋەتكەندىن كېيىن، گويا ھىچ ئىش بولمىغاندەك، ئېرىگە سىلىق سوزلىدى:

ـــكەچلىك تاماق يەيلى، قانداق دەيسىز؟

نىكولاي ئۇئانوۋىچ ئۇنىڭ بۇ يۇزسىزلىگىنى كورۇپ، تېخىمۇ گاڭگىراپ قالدى؛ فالىيە زىل ئاۋازلىرى بىلەن بىلجىراپ كەتتى:

ـــگويا ناھايىتى چوڭ بىر ئىش بولغاندەك! ھازىر ئادەمىلەردە تارتىنىش-قورۇنۇش يوق. سىز بىرەرسى بىلەن كوڭۈل ئاچىسىڭىز، مەن سىزگە بىر ئېغىز گەپمۇ قىلمايمەن... ئۇرۇشتىن كېيىن، شۇنچە كوپ ئوبىدان ئايالىلار تۇل بولۇپ قالىدى، ھە، ئۇلار ئاشۇنداق ئوتۇۋېرەمدۇ؟ بۇ دورەم مەن سىزنىڭ ئالدىڭىزدا خجىلمەن، بوپتۇ، ئوچىڭىزنى ئېلىۋېلىڭ، ھەرگىز قارشى بولمايمەن.

ـــياق، ئۇنداق قىلمىشقا كوڭلۇم بارمايدۇ، ـــدىدى نىكولاي ئۇئانوۋىچ، ـــمېنىڭ ئائىلە تۇرمۇشى مەسلىسىدىكى قارىشىم سىزنىڭكىگە تامامەن ئوخشمايدۇ.

ـــبېرلىننى ئېلىش سوقۇشىغا قاتناشقان، قالتىس مەرىپەتلىك ئادەم-دە ئوزىڭىز، ـــدىدى فائىنا① ئىستېھزا بىلەن، ـــكونا زامانىنىڭ قالدۇغى دىگەن دەل شۇ.

نىكولاي ئۇئانوۋىچ گەپىنىڭ ئاخىرىغا قۇلاق سالمىدى، ئۇ كولىلىكتىپ ياتاقتا كوچۇپ چىقىپ، بويىتاقلىق ھاياتىنى باشلىدى. نەگىلا بارسا، بىر كىشىلىك يوتقان-كورپە، بىر كارۋات ئىشكاۋى ئۇنىڭكى

---

① فالىيە.

ئىدى، ھەممە لاقا-لۇقمىنى ئىككى ساندۇغىغا سالاتتى. دەسلەپتە، ئۇنىڭ ياتاقداشلىرىنىڭ ياش-قۇرامى ئۇنىڭكىگە ئوخشاش ئىدى، كېيىنچە، ئۇنىڭ يېشى بارا-بارا ئارتىپ باردى، ياتاقداشلىرى بولسا ئۇنىڭدىن ياش باللاردىن بولۇپ قېلىۋەردى. ئەمما ئۇ بۇ ياتاقتىن ئۇ ياتاقىقا كوچۇپلا يۈردى. دەسلەپتە ئۇ تولاراق ياغاچچىلىق قىلدى، ــ ئۇرۇشتىن كېيىنكى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئىشلىرىغا قاتنىشىپ، ئويلەرنى تۈزەش-ئۆگلاش ئىشىنى قىلدى، كېيىنكى چاغلاردا شوپۇرلۇقنى ئۆگىنىپ، شوپۇر بولۇۋالدى ۋە ئالپكساندروۋ شەھىرىدىكى بىر ماشىنىسازلىق زاۋۇدىنىڭ كوللېكتىپ ياتىغىدا تۇردى.

كوللېكتىپ ياتاق قالايمىقان بولغاچقا، ئۇنىڭ ئۇستىگە يىگىتلەر ئويۇن-كۆلكە بىلەن ئوتكەچىكە، بۇ يەردە تۇرۇش مەن قۇرامىلىق ئادەمگە ئەپسىز ئىكەن دەپ ئويلىغان نىكولاي ئىۋانوۋىچ يېڭى تۇرار جايغا كوچكەن ئىدى، ئەمما نەتىجە كۆڭۈلدىكىدەك بولۇپ چىقمىدى.

شەھەرنىڭ چېتىدىكى بىر جايدىن ئۇنىڭغا بىر ئېغىز ئوي تونۇشتۇرۇشتى، بۇ ئوينىڭ ئىگىسى يالغۇز ئايال ئىدى. رەڭمۇ-رەڭ گۈل ئېچىلغان بېغى بار، ئويلىرى پاكىز بۇ ھويلىنى نىكولاي ئىۋانوۋىچ يېراق بولسىمۇ ياقتۇرۇپ قالدى، ئايال خوجايىن لەتاپەتلىك، يېشىمۇ خېلى چوڭ ئايال ئىدى. بۇ يەردە تۇرماي بولاتتىمۇ؟

ئەمما خوشنىلارنىڭ ئېپادىلىرى باشقىچىرەك بولدى. خوشنا ھويلىدىكى موماي قاشادىن بوينىنى سوزۇپ تۇرۇپ:

ــ سىز كلاۋانىڭ ئويىنى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇرۇۋاتامسىز ياكى باشقا ئىشمۇ؟ ــ دەپ سورايتتى.

نىكولاي باشقىلارنىڭ بۇنداق ئىنچىكىلەپ سوئال سورىشىنى ياقتۇرمايتتى، ئەمما باشقىلارغا قوپال گەپ قىلمايتتى.

ـــ ۋاقتلىق تۇرماقچىمەن، ـــ دېدى ئۇ دۇدۇقلاپ.

ـــ تۇرۇڭ، تۇرۇڭ، ـــ دەيتتى موماي ئوزىچە غودۇڭشۇپ، ـــ كلاۋاغۇ ئوبدان ئايال، ئەمما ۋاختانى-ۋاخ كەلسە، بۇ بىچارە...

ھەر ئەتىگىنى كلاۋا چاي-پاي ھازىرلايتتى، ئىككىسى بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك بىللە چاي ئىچىشىپ، ئاندىن ئوز ئىشلىرىغا مېڭىشاتتى. نىكولاي ئۇانوۋىچ چۈشلۈك تاماقنى زاۋۇتنىڭ ئاشخانىسىدا يەيتتى، ھەر كۈنى كەچتە قېتىق ئىچەتتى.

نىكولاي ئۇانوۋىچنى بۇ يەردە تۇرۇشقا تونۇشتۇرغان ھىلىقى ئۇستام ئۇنىڭغا ئۇچرىسىلا كوگۈل بولۇپ:

ـــ قانداق؟ ـــ دەپ سورايتتى ۋە ئۇنىڭدىن گەپ ئالماقچى بولاتتى.

نىكولاي ئۇانوۋىچ ھەمىشە: ئوبدان! نورمال! دەپ جاۋاپ بېرەتتى.

ئارىدىن بىر ھەپتە ئوتكەندىن كېيىن، ئۇلار بىر ئورۇندا يېتىشتى، ئەر-خوتۇنەدەك ئوتۇشتى، بۇمۇ نورمال ئىش ئىدى.

نىكولاي ئۇانوۋىچ گەمە كولىغان، قاشا ئوگلىغان بولسىمۇ، رەسمىيەت بېجرىشكە ئالدىرىمايتتى، شۇنداقلا كلاۋاغا ئېچىدىكىنى تولۇق توكۇپ دېمىگەن ئىدى. ئۇنىڭ پۇل ئامانەت كىنىشكىسى ساندۇغىدا ئىدى، كلاۋاغا تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرىنى سېتىۋېلىشقا يەتكۈدەكلا پۇل بېرەتتى؛ ئەمما كلاۋا شۇ پۇلنىمۇ ئېلىشقا ئۇنىمايتتى. ئۇ ھەمىشە ئاشخانىدىن ئوبدان نەرسىلەرنى ئېلىپ كېلەتتى، كەچلىگى چايغا ئولتۇرۇشقانلىرىدا، بۇ نەرسىلەرگە قان بېسىمىنى توۋەنلىتىدىغان قارا ئۇرۇڭ مۇرابباسىنى سۇرتۇپ يېيىشەتتى. كۇنلەر ئەنە شۇنداق ئوبدان ئوتكەندەك ئىدى.

ئەمما ئاردىن بىر ئاي ئوتكەندىن كېيىن، نىكولاي ئىۋانوۋىچ خوشنىسىنىڭ ئىسما-ئىشارىتى ۋە ئۇستامىنىڭ سوئالىنىڭ تەكىتىگە يەتتى.

.....كلاۋانىڭ ئىشقا بارمىغىنىغا ئون كۈن بولغان ئىدى. نىكولاي ھەر كۈنى قايتىپ كەلگىنىدە، ئۇنى يا بېشى ساڭگىلاپ، كوزلىرى يۇمۇلغان ھالەتتە، يا بولمىسا ھمجايىغىنىچە، ھاياسىزلىق قىلىۋاتقان ھالەتتە كورەتتى. ئويىنى چاڭ-توزاڭ، ئەخلەت-چاۋا بېسىپ كېتىۋاتاتتى. نىكولاي ئىۋانوۋىچ كوللىكتىپ ياتاقتا بېرىۋال-ماقچى بولدى. ئەمما كلاۋانىڭ بۇ ھالىتىنى كورۈپ خاتىرجەم بولالمىدى. كلاۋا ئىشكىنىمۇ ئەتمەيتتى، كومۇر گازىنىمۇ ئەتمەيتتى؛ نىكولاي كەچتە ئويگە كەلگىچە غەم-غۇسسىدە ئوتەتتى.

ئەمما، بىر كۈنى ئەھۋال بىردىنلا باشقىچە بولۇپ قالدى. ئويىنىڭ ئىچى پاك-پاكىز تازىلانغان، كلاۋامۇ يۇيۇنۇپ تارانغان ئىدى. كلاۋا نىكولايىنى كورۈپ، ئەپۇ سورىغان كىشىدەك كۆلۈپ قويدى.

ــ كولىنكا①، ئەزىزىم، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق قىلماسلىققا ساغلاملىغىم ۋە ھاياتىم بىلەن ۋەدە بېرىمەن... ھاراق دىگەن نىمىنى ئىككىنچى ئاغزىمغا ئالمايمەن، ئويلىسام نىمە دىگەن يىرگىنىشلىك... كەچۈرگىن مېنى...

ــ مېنىڭ كەچۈرۈشۈمنىڭ نىمىگە پايدىسى بولاتتى؟ ئۆزەڭنىڭ غېمىنى يىگىن. بۇنىڭدىن كېيىن نىمە ئىش قىلسەن؟

ــ كولىنكا، بىراۋ ماڭا تۆرلۈك مالالار ماگىزىنىدىن ئىش تېپىپ بەردى... ئىش ھەقىمۇ خېلى جىق ئىكەن... كەچلىك تاماقنى

---

① نىكولايىنىڭ ئەكىلەتمە ئىسمى.

ئوزەم ئېتىپ بېرىمەن... ماڭا ئىشەن، ئەمدى ئۇنداق ئىشلار بولمايدۇ!

نىكولاي ئۇيانوۋىچ ئىشەندى.

بىر كۈنى ئايال خوشنىسى ئۇچراپ، ئىچ ئاغرىتقاندەك تەلەپپۈز بىلەن مۇنداق دېدى:

ــ ھەي بىچارە، ئوزىگە ھاي بېرەلمەيدۇ-دە. بۇ تۇنجى قېتىم بولۇۋاتقان ئىش ئەمەس. ئۇنى ھىلىقى دوستلىرىنىڭ قېشىغا بارغۇز-ماڭ، ئۇ ئايالار ھەمىشەم ئۇنى مەس قىلىپ قويىدىكەن.

كلاۋا ھەممە ئىشنى نىكولايغا ياققۇدەك قىلىشقا تىرىشاتىتى. ھەر ئەتىگىنى نىكولايغا پاكىز يۇيۇپ كىراخمالانغان، ئوبدان دەزمالانغان كىيىملەرنى كىيگۈزۈپ ئىشقا ماڭغۇزاتتى. مۇزلاتقۇدا نىكولاي ئامراق مۇنىلەر ئوكسىمەيتتى. ئوي رەتلىك يېغىشتۇرۇلغان، باغمۇ پاكىز تازىلانغان بولاتتى، قىشلىغى يىيىش ئۈچۈن مۇرابباموُ تەييار-لاپ قويۇلغان ئىدى. كلاۋا تۇرلۇك ماللار ماگىزىنىدىن ئالغان تۇنجى قېتىملىق ئىش ھەققىنى شۇ پېتى ئېپكېلىپ نىكولاينىڭ ئالدىغا قويدى.

ــ ماڭا بېرىپ نېمە قىلسەن؟ــ دېدى نىكولاي ئىۋانوۋىچ،ــ ئوزەمنىڭ يېتىدۇ.

ــ سەندە تۇرغىنى ئوبدان بولىدىغاندەك.

ــ ياق، ئەڭ ياخشىسى چىش سالدۇرۇۋالغىن، داۋاملىق كومىك يۇرۇۋېرىش يارىمايدۇغۇ...

ئۇلار ئىككى ئايچە ۋاقىت ئوبدان ئوتۇشتى، لېكىن كېيىن ھەممە ئىش يەنە بۇرۇنقى ھالىتىگە قايتتى. بىر كۈنى كلاۋا دەرۋازىدىن دەلدەڭشىپ كىردى، ئۇنىڭ چىرايىدا سەت كۈلكە ئوينايتىتى، ئۇ ياسىما ئاۋاز بىلەن ۋاقىرىدى:

ـــ جېنىم، ئەزىزىم، مېنى تازا ساقلاپ كەتتىڭ ـ ھە... مانا ئالدىڭغا كەلدىمغۇ! مانا كەلدىم، كەلدىم.

ئۇنى مۇشۇ ھالەتتە كورگەن نىكولاي ھەممە ئۇمىدىنى ئۈزدى، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ساندۇققا سېلىپ، كوللېكتىپ ياتاقىغا كوچۇپ كەتتى. بوش كارۋات بولمىغاچقا، بىر ھەپتىگچە كارىدوردا يېتىپ يۇردى. كلاۋا ئەتىگىنى ئىشقا چۈشۈشتىن بۇرۇن نىكولايىنى بىر ـ نەچچە قېتىم ئىزدەپ كەلدى، كلاۋا ئاغرىق چىراي، پەرىشان ئىدى، ھە دەپ: "نىكولاي ئۇۋانوۋىچ قېنى؟" دەيتتى. ھىلىمۇ ياخشى، يىگىتلەر ۋاقتىدا خەۋەر قىلىپ قويۇپ، نىكولايىغا ياردەم قىلاتتى. نىكولاي ئۇۋانوۋىچ بەزىدە ھاجەتخانىغا موكۈۋالاتتى، بەزىدە باشقۇرغۇچى مۇدىرنىڭ ئىشخانىسىدىن ئوتۇپ ماشىنا ئىسكـ ـلاتىغا كىرىۋالاتتى.

ئاردىن ئىككى ھەپتە ئوتكەندىن كېيىن، بىر كۈنى كلاۋا ئىش ۋاقتىدا كەلدى، ئۇ بىر تازىلىق ئىشچىسىدىن نىكولايغا پاكىز ئەدـ ـيال، نىكولاي ئۇنتۇپ قالغان ئۇششاق ـ چۈششەك نەرسىلەرنى ۋە ئالما مۇراببىاسى سۇرتۇلگەن بولكا كىرگۈزگەن ئىدى. نىكولاي ئۇۋا ـ نوۋىچنىڭ تۇرمۇشىدىكى بۇ قىستۇرما ئەنە شۇنداق ئاخىرلاشتى. ئۇنىڭغا كوللېكتىپ ياتاق ئەڭ ئىشەنچلىك ماكان ئىدى. ئەمما، بۇرۇن ئۇرۇشقا قاتناشقان، ھازىر ئويىغا يوق پىشقەدەم جەڭچىلەرگە پات ئاردا ئولتۇراقلىشىش گۈۋانامىسى بېرىشكە مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىغى ماقۇل بولغان ئىدى.

نىكولاي ئۇۋانوۋىچ ئەمدى خاتىرجەم بولۇپ قالغان ئىدى، ئۇنىڭ تۇرمۇشتىن ئۈمىت قىلىدىغان باشقا نەمىسى يوق ئىدى. ئۇ 50 ياشلارغا كىرگەن، بېشىدىن كوپ ئىشلارنى ئوتكۈزگەن ئىدى،

ئوزىنىڭ تەقدىرىدىن ھېچقاچان زارلانمايتتى. ئەما بەزىدە تۇيۇقسىزلا، خۇددى ئاسماندىن چۈشكەندەكلا پۈرسەت كېلىپ قالدۇ.

بىر كۈنى ئۇ سىگلىسىنىڭ تويغا چىللاپ ئەۋەتكەن خېتىنى تاپشۇرۇۋالدى، خەت موسكۋانىڭ يېنىدىكى ستوپىنو شەھىرىدىن كەلگەن بولۇپ، سىگلىسىنىڭ قىزىنىڭ تويى بولماقچى ئىكەن. ئارىلىقمۇ يىراق ئەمەس ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە نىكولاي ئۇۋانوۋىچنىڭ ئۇرۇق-تۇققانلار بىلەن كورۇشمىگىنىگە ئۇزاق ۋاقىت بولغان ئىدى، كاشىرانىڭ يېنىدىكى بالىلىق دەۋرى ئوتكەن جايلارغىمۇ بىرىپ باقمىغان ئىدى. نىكولاي بىرىپ كەلمەكچى بولۇپ، ئامانەت قويغان پۇلدىن يۈز رۇبلى پۇلنى بانكىدىن ئالدى، بۇ پۇلغا توي سوغاتلىرىنى ئېلىشنى كوڭلىگە پۈكتى-دە، يولغا چىقتى.

سىگلىسى قېرىپ كەتكەن ئىدى، سىگلىسىنىڭ قىزى بولسا چىرايلىق بىر قىز بولۇپ يېتىشكەن ئىدى. توي ناھايىتى چوڭ ئوتكۈزۈلدى، 50 نەچچە مېھمان كەلگەن ئىدى. يىگىت گوش زاۋۇدىنىڭ باشلىغىنىڭ ئوغلى ئىدى. ئاۋال ئاشپۇزۇلدا زىياپەت بولدى، كېيىن يىگىت تەرەپنىڭ ئويىدە، ئاخىردا قىز تەرەپنىڭ ئويىدە ئولتۇرۇش بولدى. بىردىنلا يۈزلىرى يۇمىلاق، ساغلام بىر ئايال كىرىپ كەلدى؛ نىكولاي ئۇۋانوۋىچ بىر قاراپلا بۇنىڭ ئوزى تاشلاپ چىققان فالىيەــفائىنا، ئوزىنىڭ ئاۋالقى خوتۇنى ئىكەنلىگىنى تونۇدى.

نىكولاي ئۇۋانوۋىچ شىركەيپ ئىدى، ياش چاغلىرىدىكى ئىش ئېسىگە چۈشتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە گارمون يۇرەكنى ئەزگۈدەك مۇڭلۇق چېلىنماقتا ئىدى. نىكولاي ئۇۋانوۋىچ ھاياجانلىنىپ كەتتى، بىر ئاخشامنى ئوزىنىڭ دەسلەپكى ئىشق رىشتىسىنى باغلىۋالغان ئاشىغى

بىلەن بىللە ئوتكۈزدى.

ــ كۈنۈڭ قانداق ئوتۇۋاتىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى ئۇ فائىنادىن.

فائىنا تۇرمۇشىنىڭ ئوبدان ئوتۇۋاتقانلىغىنى، موسكۋادا ئايرىم ئويى بارلىغىنى، موسكۋا شەھەر ئەتراپىدا يەنە بىر ئېغىز ئويى بارلىغىنى، بىر پارچە يېرىنىڭمۇ بارلىغىنى، موسكۋادىكى ئويىنى ئىجارىگە قويغانلىغىنى، شەھەر سىرتىدىكى ئويىنى تۈزەشتۇرۇۋاتقانلىغىنى، تۈرلۈك ئۇسكۈنىلەرنى ئورنىتىدىغانلىغىنى، ھازىر پىنسىيە پۇلى ئېلىۋاتقانلىغىنى، ئەمما ئىشنى داۋاملىق قىلىۋاتقانلىغىنى سۆزلەپ بەردى.

بۇ سۆزلەر نىكولاي ئىۋانوۋىچنىڭ قۇلىغىغا ئانچە كىرمەيتتى. ئۇ فائىنانىڭ قۇۋۇۋەتلىك قوللىرىنى چىڭ تۇتقىنىچە، ئۇنىڭ ئويناق قوي كوزلىرىگە قاراپ تۇرۇپ يەنە سورىدى:

ــ ھەي، كۈنۈڭ زادى قانداق كېتىۋاتىدۇ؟

فائىنا ئۇنى تانسىغا تارتتى، ئۇلار گارمون ۋە ئۇنالغۇ مۇزىكىلىرىغا قانغىچە ئويناشتى، نىكولاي بۈگۈن ئۆزىنىڭ ئەڭ ياخشى كاستۇم ـ بۇرۇلكىلىرىنى ۋە يېڭى چاقماق كوينىگنى كىيگەنلىگىدىن خوشال ئىدى.

نىكولاي فائىنانى يەنە بىر ھەر كۈن تۇرار دەپ ئويلىغان ئىدى، ئەمما فائىنا ئەتىسى تاڭ سەھەردىلا تۇنجى قېتىملىق ئېلېكتروۋۇزغا چۈشۈپ كېتىپ قالدى.

ــ ئىشىمدىن قالسام بولمايدۇ، ۋاقتىنى بىكار ئوتكۈزۈۋېتىش يارىمايدۇ! ــ دېگەن ئىدى ئۇ. ئەمما نېمە ئىش ئىكەنلىگىنى دېمىگەن ئىدى.

نىكولاي ئىۋانوۋىچ ئۇنىڭ ئۆزىتىپ پويىز ئىستانسىسىغا چىقتى، ئۇ

سەگەكلىشپ كەتكەن ئىدى، ئەمما كوڭلى قاتتىق ھاياجاندا ئىدى.

ــ يېزىدىن ئوي ۋە يەر ئېلىپ نىمە قىلىسەن؟ موسكۇۋادا تۇرساڭ ئۇ ئاۋارىچىلىقمۇ يوق.

ــ مەن يەرگە ئامراق، كولىنكا. تۇرمۇشۇم يەرسىز ئوتمەيدۇ. ئالما كوچىتى تىكىپ قويساڭ، ئىككىنچى يىلى ياپ-يېشىل ياپراق چىقىرىدۇ، ئاندىن قىزغۇچ چېچەكلەيدۇ، قاراپ مەسلىگىڭ كېلىدۇ، قانمايسەن...

ــ قىشلىغى شەھەرگە ئىشقا بېرىش...

ــ بۇ قانچىلىك ئىشتى؟ ھاۋا سوغاق كۈنلىرى تاڭ سەھەردىلا يولغا چىقىدىغان گەپ، ئاق قارىغايلار خۇددى ياتلىق بولغان قىزلاردەك ئاق لىباسقا پۈركىنىدۇ. قۇياش نۇرىنى توكۇش بىلەن، ئەتراپ ۋاللداپ تۇرىدىغان رەڭدار ئالماستەك ۋال-ۋۇل قىلىپ كېتىدۇ... پاھ، نىمىدىگەن گۈزەل مەنزىرە!

ئايرىلىش ۋاقتىدا فائىنا ئادرىسىنى نىكولايغا يېزىپ بەردى ۋە مۇنداق دېدى:

ــ بەلكىم يەنە كورۇشۇپ قالارمىز. مېنى ئەسلىسەڭ، خەت يازغىن.

نىكولاي ئويغە قايتقاندا، سىڭلىسى مۇنداق دېدى:

ــ فائىنا بىلەن يارىشىپ بىللە ئوتكىنىڭ تۈزۈك. ئۇ قولى چاققان ئايال. ئۇزەڭنىڭ ئويى بولمىسا بولمايدۇ-دە. يالغۇز قاڭقىپ يۈرۈۋېرەمسەن؟ ياش چېغىدا ئادەمنىڭ بېشىدىن نىمە ئىشلار ئوتمەيدۇ دەيسەن، ئويلىمايلا قويغىن ئۇ ئىشلارنى... مەن شۇنىڭدىن ئېتىۋارەن ئۇنىڭ بىلەن بېرىش-كېلىش قىلىپ كېلىۋاتىمەن...

ئىش دىگەندەكلا شۇنداق بولۇپ چىقتى، نىكولاي ئىۋانوۋىچمۇ يېڭى تۇرمۇشنى باشلاش كويىدا ئىدى.

ئۇ فائىناغا خەت يازدى. كوچىلىدىكىنى ئاددى سوزلەر بىلەن ئىپادىلەپ بولمايتتى. شۇڭا خەتنىڭ ئاخىرىغا بىر كۇپلىت شېئىر يازدى، بۇ شېئىرنىڭ يېرىمىنى خەقنىن ئاڭلىۋالغان، يېرىمىنى ئۆزى ئويلاپ چىققان ئىدى:

ئىككىلىمىز يالغۇزكەنمىز،
يالغۇز ياشاش بەكمۇ ئازاپ.
تۇرمۇش قۇرۇپ بىرگە ئوتسەك،
تا ئولگىچە بىللە ياشاپ.

فائىنا بۇنىڭغا تېزلا جاۋاپ خەت يازدى. ئۇ خېتىدە نىكولايغا شەنبە ۋە يەكشەنبە كۈنلىرى ئوبدان سوزلىشىۋالايلى دەپ يازغان ئىدى. ئۇ ناھايىتى مەرىپەتلىك ئايالدەك، خەتنىڭ ئاخىرىغا نىكولايىنىڭكىدىن خېلى ياخشى يېزىلغان بىر كۇپلىت شېئىرنى قوشتى:

كورسەم سېنىڭ قامەتلىك چىنار بەستىڭنى،
ئوتمۇش كۈنلەر ئالدىمدا بولىدۇ ئايان.
ئەسكە چۈشەر ئاشۇ چاغ، ئوتكەن مىنۇتلار،
تۇنجى ئىشق ھىسلىرىم ئويغانغان شۇ ئان...

شەنبە كۈنى، نىكولاي ئىۋانوۋىچ رۇخسەت سورىدى-دە، يولغا چىقتى.

جۈمە كۈنى، فائىنا تاڭ ئاتار-ئاتمايلا ئورنىدىن تۇردى، بۇ چاغدا سائەت 4 تىن ئاشقان بولسا كېرەك. ئەمما تاڭ نۇرى چېچىلىشقا باشلىغان، قۇشلارمۇ سايرىغىلى تۇرغان ئىدى. فائىنا بۇرۇنقى

ئادەتى بويىچە، ئەتىگىنى ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ ئەتىگەنلىك ساپ ھاۋادىن نەپەس ئالغاچ، نەرسە-كېرەكلىرىگە كوز يۈگۈرتۈپ چىقتى. قىلىشقا تېگىشلىك ئىش جىق ئىدى: ئۆينىڭ تېمىنى قېلىنلاشتىش، تاشقىرىسىغا سۇپا ياساش، مۆلىلىك كوچەت قويىدىغان يەرنى تۈزلەش كېرەك ئىدى. بىرمۇنچە ئىش تۇگىگەن ئىدى: ئويدىكى ئىككى تاممەش پۈتكەن، ئارا تاممۇ سىلىنغان ئىدى. فائىنا بىر ئاماللارنى قىلىپ، ياغاچ زاۋۇدىدىن بىر ماشىنا ئوبدان ياغاچىنى ناچار ياغاچ ھىساۋىدا ئېپكەلتۈردى، — دوۋرۇس، بۇنىڭ ئۈچۈن ئىككى بوتۇلكا ھاراقنا پۇل خەجلەش لازىم ئىدى، پىخسىقلىق قىلىشقا بولمايتتى. ئۇ پۇلنى تولەپ، يەنە بىر كىلولىتىر ھاراق سوغا قىلۇشىدى، خەق قوتاندىن ئىككى ماشىنا قېغ ئېپكېلىپ بەردى، ھازىر قېغ ئۇنىڭ ئېتىزىدا دوكىدەك تۇرۇپتۇ. بۇ ھال ئۇنى خوشال قىلۇەتكەن ئىدى، ئوزىچە لەززەتلىنەتتى. يېڭىدىن تىكلىگەن ئالما كوچەتلىرى تۇنجى قېتىم چېچەكلىگەن ئىدى، شۇنداق بولسىمۇ بۇ چېچەكلەرنى ھىچ ئىچ ئاغرىتماي چۇشۇرۇۋېتىش كېرەك ئىدى؛ فائىنا ئەتە ئىكولاي ئۇڭانوۋىچ كەلگەندە چۇشۇرۇۋېتىشنى، بۇ قىزغۇچ چىرايلىق چېچەكىتىن ئىكولاينىمۇ بەھرىمەن قىلىشنى قارار قىلدى.

ئەگەر ئىكولاي فائىنانىڭ بۇ مۇلۇكلىرىنى ئوز كوزى بىلەن كورسە — ئۇ بۇلارنى ئويلاپمۇ باقمىغان ئىدى — ئوزىنى چوقۇم جەننەتكە كىرىپ قالغانىدەك سېزەتتى — ئوي ئىچى پاكىز ۋە كوركەم ئىدى، مۆلىلىك دەرەخلەر ۋە ئوتياشلار ئاجايىپ ئوخشىغان ئىدى، بۇلار يېزا ئىگىلىك تېخنىكا بەلگىلىمىسى بويىچە ئوبدان پەرۋىش قىلىنغان ئىدى؛ ئىكولاي بۇلارنى كورسە، بىر غايىنى ئىشقا ئاشۇرۇش، يەنى مۇشۇ ئوي ئۇچۇن ئوز كۇچىنى تەقدىم قىلىش غايىسىنى ئىشقا

ئاشۇرۇشقا ئىنتىلەتتى. ئايال كىشىنىڭ قوللىرى ھەرقانچە قىلغان بىلەنمۇ ئەر كىشىنىڭكىگە يەتمەيدۇ. فائىنا ھېچقاچان ئوزىنى ئوزى گوللىمايتتى، ئەمما خەقنىڭ ئالدىدا كوڭلىدىكىنىمۇ چاندۇرمايتتى. ئۇنىڭ نەزىرىدە، نىكولاي ئىۋانوۋىچنىڭ كېلىشى ھېيت بولغاندەك ئىش ئىدى، بۇنداق ھېيت يېقىنقى يىللاردا كوپ بولمىغان ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا، فائىنا نىكولاينىڭ كېلىشىنى ئوزىنىڭ تۇرمۇشىنى ئوزگەرتىش ئۈمىدى بىلەن چەمبەرچەس باغلىۋەتكەن ئىدى.

ئادەتتە ئۇ ئەتىگەن سائەت 7 دىن چارەك ئوتكەندە ماگىدىغان پويىزغا چۈشۈپ، ھەپتىسىگە موسكۋاغا ئۇچ قېتىم باراتتى. ئومۇمەن، ئۇنىڭ پېنسىيە پۇلى ۋە موسكۋادىكى ئوي ئىجارىسى كىرىمى يېتەرلىك ئىدى، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ بانكىدا پۇلىمۇ بار ئىدى. ئوي ئوگلىغانلىغى ۋە تۇرلۇك ئۇسكۇنىلەرنى ئورناتقانلىغى ئۈچۈن، پۇل چقمۇەردى، شۇڭا، فائىنا بىر پىروفېسسورنىڭكىدە ئىككى يىل ئوي ئىشىنى قىلدى. بۇ ئىشنى ھېچكىم ئۇقمايتتى، ئۇقۇپ قېلىشنىمۇ ياقتۇرمايتتى. بۇ ئىشنى ھەتتا يېقىندىكى مەھەللىدە تۇرۇشلۇق ئىگىچىسىگىمۇ تىنمىغان ئىدى. ئىش قىلسىلا بولدىغۇ، نەدە، نىمە ئىش قىلىش بىلەن خەقنىڭ نىمە كارى.

ئەمما، چاڭ-توزاڭ سۈمەرگۈچ، پول سۈرتكۈچ، دەسمال بىلەن ھەپىلىشىش كوكۈللۈك ئىش ئەمەس ئىدى. ئەمما، ئۇ پولنى پاك-پاكىز قىلىۋەتكەندە، سومكىسىدا بەش رۇبلى قوشۇلدىغانلىغىنى ئويلىسا، ــ ئىشقا كەلگەن كۈنلىرى قوسغىنى تويغۇزۇۋېلىپ ئويىگە كېتىدىغان بولغاچقا، بۇ پۇلغا يىمەكلىك ئېلىشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى ــ روھى جەھەتتىن مەمنۇن بولاتتى. بۇنىڭدىن باشقا، پېتر گرىگورىيېۋىچ ۋە نىنا ياكوۋلېۋنا بىلەن باردى-كەلدى قىلىشىش

ئارقىسىدا، فائىنانىڭ مەدەنىيەت بىلىمى كوپ ئاشاتتى. فائىنانىڭ كىتاپلىرىنىڭ ئارىسىدا رۇس ناخشىلىرى توپلاملىرى ۋە بىر نۇسخا «ئىسكاندىنۇۋىيە ھىكايىلىرى»دىن باشقا، پېتر گرىگورىيېۋىچ يازغان «كوپۈكخانا نىمىز پەردە ئىزى تەتقىقاتىدا ئىچىدىن ئۇلاش ئۇسۇلىنىڭ تەتبىق قىلىنىشى» دىگەن كىتاپمۇ بار ئىدى.

پېتر گرىگورىيېۋىچنىڭ كىتاۋى نەشرىدىن چىققانىدىن كېيىن، ئۇنىڭغا ئۇ كىتاپتىن بىرەر يۈزنى ھەدىيە قىلىشقان ئىدى، ئۇ نىمانا ياكوۋلېۋنا بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، كىتاپ سوغا قىلىنىدىغانلارنىڭ ئىسىملىگىنى تەييارلاپ چىقتى. فائىنانىڭ بىر نۇسخا ئېلىۋېلىشدا گەپ يوق ئىدى. پېتر گرىگورىيېۋىچ ئىنتايىن ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا تىكىلدى ۋە سورىدى:

ــ بۇ كىتاپنى سىز نىمە قىلىسىز؟

ــ نىمە قىلىسىز دەپمۇ گەپ بولامدىكەن؟ــ دىدى فائىنا دومسىيىپ، ــ سىز مېنى پۈتۈنلەي ساۋاتسىز دەۋاتىسىز... بوش ۋاقتىم بولسا ئوقۇيمەن ــ دە...

شۇنىڭدىن كېيىن پېتر گرىگورىيېۋىچ كىتاپقا: "فائىنا ۋاسلىيېۋىناغا ئەڭ گۈزەل كۇنىلەر نېسىپ بولغاي. ئاپىتوردىن" دەپ خەت يېزىپ بەردى.

ئەلۋەتتە، فائىنانىڭ كىتاپ ئوقۇشقا چولىسى تەگمەيتتى، ئەمما ھايانتا ئۇ كەينىدە قالمايتتى، چۈنكى ئۇنىڭ «سپىدورا» ماركىلىق رادىيوسى بار ئىدى. بۇ ئوبدان نەرسە ئىدى، كىرىقات يۈيۈۋېتىپمۇ نۇتۇقلارنى، ھاۋا رايىي مەلۇماتلىرىنى، دىراما ۋە مۇزىكىلارنى ئاڭلاۋەرگىلى بولاتتى. ئادەمنىڭ بىلىمى راست ئاشاتتى، شۇنداقتىمۇ چۈشىنىكسىز جايلار چىقىپ قالسا، پېتر گرىگورىيېۋىچ ياكى نىمانا

ياكوژلېژنادىن سوراشقا توغرا كېلەتتى، مەسلەن: "دوستويېۋسكى راستلا دۇنيادا ئەڭ مەشھۇر يازغۇچىمۇ؟"

پېتر گرىگورىيېۋىچ ئەدەبىياتتىن كورە تېخنىكىغا پىششىقراق كورۈنەتتى. دوستويېۋسكى توغرىسىدىكى سوئال ئۇنى گاڭگىرىتىپ قويغان ئىدى، ئېنىق بىر نىمە دەپ بېرەلمەيتتى. ئۇ: مۇنداق ئېنىق ئولچەم يوق، ھەر بىر دەۋردە شۇ دەۋرنىڭ تالانتلىق كىشىلىرى بولىدۇ، ئەمما، مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، بەلكىم شۇنداقتۇر... دەيتتى. بۇ مەسىلە ئۆزىگىمۇ ئايدىڭ بولمىسا كېرەك. نىنا ياكوژلېژنا بولسا كەسكىن تەرزدە: ھەئە، شۇنداق، ئۇ ئۇلۇغ ۋە ئەڭ مەشھۇر يازغۇچى، دەيتتى.

قىزىقارلىق نومۇرلارنى تولۇق ئاڭلاشقا فائىنانىڭ كوپىنچە چولىسى تەگمەيتتى، شۇڭا پۇرسەت بولسلا باشقىلاردىن سورايتتى:

—«فائۇستى» دىگەن ئەسەرنىڭ يېشىمى قانداق ئىدى. قىسقىلا ئېيتىپ بەرسىڭىز قانداق؟ ئەر باش قەھرىمان راستلا يەنە قېرىپ كەتتىمۇ؟ ئايال باش قەھرىمان نەگە كەتتى؟

نىنا ياكوژلېژنا ئۇنىڭغا سوزلەپ بېرەتتى. گايىدا فائىناغا تاپا قىلىپ:

—بۇ ئىشلارنى بىلىشىڭىز كېرەك ئىدى، —دەيتتى.

—يەر شارى بىلەن ئاينىڭ ئارىلىغى قانچىلىك كېلىدۇ، بىلەمسىز؟—دەيتتى فائىناموۋ بوش كەلمەي، —بىلمەمسىز؟ بۇمۇ بىلىملىك ئادەملەر بىلىشى كېرەك بولغان ساۋاتقۇ.

ئومۇمەن، بۇ ئەر-خوتۇن ئىككىيلەن ئوبدان ئادەملەردىن ئىدى. فائىنا ئۇلار بىلەن ياخشى ئوتەتتى. ئۇ بۇ يەرگە كەلگەندىن بېرى ئوي ئىشلىرىنى قىلىپ كەلدى. نىنا ياكوژلېژنا پولىنىڭ پاك-پاكىز

بولۇشنى، دەرىزە ئەينەكلىرىنىڭ ۋاللىداپ تۇرۇشىنى تەلەپ قىلاتتى، باشقا ئۇششاق-چۈششەك ئىشلار بىلەن كارى بولمايتتى.

ئىنا باشقىلارغا ئىچ ئاغرىتىدىغان ئايال ئىدى، شۇڭا فائىنا ئوزۇنىڭ بەزى ئىشلىرىنى ئۇنىڭغا دەيتتى. جۈمە كۈنى فائىنا ئىناغا بۇرۇنقى ئېرىنىڭ كورۇشۇپ، پاراڭلاشقىلى كېلىدىغانلىقىنى ئېيتقانىدا، ئىنا ياكوۋلېۋنا ئۇنىڭغا ناھايىتى كوڭۈل بولۇپ، فائىناغا سالات ئېتىشكە لازىملىق تەرخەمەك بەرگەن ۋە ئوزى ساقلاپ كەلگەن يىمەكلىكلەر ئارىسىدىن بىر قۇتا كانسېرۋا ھەدىيە قىلغان، شۇنداقلا ئۇنى ئويىگە بالدۇر قايتۇرغان ئىدى. ئىنا فائىنا ماڭىدىغان چاغدا:

ــ خوتۇن كىشىنىڭ يېنىدا ئەر كىشى يولەنچۈك بولۇشى كېرەك. بۇ ناھايىتى مۇھىم. بۇنىڭ ئۈچۈن زور قۇربانلار بەرسىڭىز بولىدۇ، ــ دىدى.

ئىنا ياكوۋلېۋنانىڭ كوزقارىشى ناھايىتى چوڭقۇر ئىدى، ئەمما رىيال ئەمەس ئىدى. بىزنىڭ دەۋرىمىزدە ھەممىلا ئىش ئۇنداق ئاددى ئەمەستە.

ئىكولاي ئىۋانوۋىچنى گۈگۈم ۋاقتىدا يېتىپ كېلىدۇ دەپ ئويلىغان فائىنا ساتراچخانىغا بېرىپ چېچىنى بۇدرە قىلدۇردى. ئويىگە قايتىۋېتىپ، بۇگۈن باشقىچە ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان موسكىۋا يېزىلىرىنىڭ گۈزەل مەنزىرىلىرىنى تاماشا قىلىپ، ماشىنا دەرىزىسىدىن كوزىنى ئۈزمەي ئولتۇردى.

فائىنا ئويىگە كېلىپلا، ھەركەتكە كەلگەن موتورەڭ ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. ئوچاق سېلىش ۋاقتىدا مەينەت بولۇپ كەتكەن پولنى پاك-پاكىز سۈرتتى، سالاتقا ئىشلىتىلىدىغان ياگىيۇنى پىشۇردى، ياستۇق قاپلىرىنى يېڭىلىدى. زەڭگەر پوفايكىسىنى كىيىۋاتقىنىدا،

ئىگىز بويلۇق، قەددى-قامەتلىك، ئۇستىگە بىر قۇر يارىشملىق كاستۇم-بۇرۇلكا كىيگەن، قولىدا كىچىك چامادان كوتىرىۋالغان نىكولاي ئىۋانوۋىچ قاشانىڭ ئىشىگىدىن كىردى ۋە چېچەكلەپ كەتكەن ئالمىلىقتىن ئوتۇپ ئوي تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

ئۇلار يا سۆيۈشمەستىن، يا ئارتۇقچە ئەھۋال سورىشىپمۇ تۇرماستىن، ئەدەپ بىلەن كورۇشتى. قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەچكە، فائىنا كەلگەن بۇ مېھمانغا ئوي بىساتلىرىنى كورسىتىپ ئولتۇرمىدى. ئۇلار ئولتۇرۇپ رۇمكا ئۇرۇشتۇرغان ۋاقىتلىرىدا، ئوتكەن ئىشلار يۈرەك هاياجانىنى قوزغاشقا باشلىدى. قېرىشقانىدەك، بۇگۈن «سپەدوراپ»نىڭ ئاڭلىتىشى كوڭۈلدىكىدەك ئەمەس ئىدى، تۇرۇپ ئۇزۇن سمفونىيىلەر، تۇرۇپ: "بۇنى بىز ئۇگەنمىگەنمىز، بۇ تاپشۇرۇقنى بىز ئىشلىمىگەنمىز" دىگەنگە ئوخشاش بىللار ناخشىلىرى ئاڭلىتىلماقتا ئىدى، لىرىك مۇزىكىلار، يېقىملىق ناخشىلار چىقاي دىمەيتتى.

نىكولاي هاراقنى كوپ ئىچىشكە ئۇنىمىدى، ئاران ئىككى رۇمكىلا ئىچتى. ئۇنىڭ ياش ۋاقتىدىكى ئادىتى ئوزگەرمىگەن ئىدى. ئۇنىڭ تاماقنى ئىشتىهاسى ياخشى ئىدى، تاماقنى هوزۇر قىلىپ يىدى، كوللىكتىپ ئاشخانىنىڭ تامىغىدىن چىقىپ قالغان بولسا كېرەك.

ئۇ ئىككىسى مۇشۇ كۇنىڭ يېتىپ كېلىشىنى توت كوزى بىلەن كۇتۇشكەن ئىدى. ئەمدىلىكتە ئىككىسى چارچىدى. فائىنا ياستۇقلارنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپ:

ــ ئورۇنىنى قانداق سالاي؟ بىللىمۇ؟ــ دەپ سورىدى كۇلۇپ تۇرۇپ.

ــ ئىختىيار ئوزەڭدە، ــ دىدى نىكولاي ئىۋانوۋىچ جاۋابەن.

ــ ئەسلى ئەر-خوتۇنغۇ بىز، ــ دىدى فائىنا، ــ توي خاتىرىسىنى

تەبرىكلەپ قويساقمۇ بولىدۇ.

ــ بۇمۇ ياخشى گەپ...

نىكولاي ھەممىنى جايىدا قىلدى، ئاساسلىغى ھېچنىمىنى سورىمىدى. ئىككىيلەن ھېچقاچان بىللە ياشىمىغاندەك ئوتكەن تۇرسا، ئەمدى بىر-ئىككى ئېغىز گەپ كۇپايە قىلمايتتى-دە! يەنە كېلىپ گەپ سوراشنىڭ ھاجىتىمۇ يوق ئىدى. بولۇپمۇ فائىنا ساختىلىقنى ياقتۇرمايتتى، چىنلىق بولسا ئۇنچىۋالا ياخشىمۇ ئەمەس ئىدى.

ئاخىر، ئۇلار ھېچقاچان بىر بىرىدىن ئايرىلىپ باقمىغان ئەر-خوتۇنلاردەك بولۇپ كەتتى.

ئەتىسى ئەتىگىنى نىكولاي ئىۋانوۋىچ ھويلىدا بىر نىمىنى پالتا بىلەن چېپىۋاتقاندا ــ توپا تۇرتكۈچ بۇزۇۋەتكەن قاشانى ئوڭلاۋاتقاندا فائىنا ئويغانىدى. مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ قاشانىڭ ئورنىنى ئىككى مېتر نېرىغا يوتكەپ، ئازراق تەرخەمەك يېرى چىقىرىش كويىدا بولغان فائىنا ئورنىدىن شاپۇر-شۇپۇر تۇردى-دە، ئىچ كىيىم بىلەن تالاغا ماڭدى.

نىكولاي ئىۋانوۋىچ يۇۋاشلىق بىلەن قوزۇقنىڭ ئورنىنى يوتكەپ قاقتى، قاشانى نېرىغا يوتكىدى. ئەتىگەنلىك چايغا ئولتۇرغان چاغدىلا ئاندىن سورىدى:

ــ فالېچكا، بۇ نەرسىلەرنىڭ ساڭا نىمە كېرىگى؟ موسكۋادا ئويۇم بار دىگىنىڭ يالغانمۇ دەيمەن؟

ــ ئىشەنمەسەن؟ ــ دىدى فائىنا كۇلۇپ، ــ ھەممە جاھازلىرى تەل، تاشكەنت كوچىسىدا. يەر ئاستى تومۇر يولىغا ئىككى بىكەتلا كېلىدۇ. ئوي ئىجارىسىنىڭ ھوججەتلىرىنى كورستېپ قويايمۇ ساڭا؟

ــ شۇ يەردە تۇرغىنىڭ ياخشى ئەمەسمۇ. خەق موسكۋاغا كىرەلـ

مەي ئاۋارە، سەن بولساڭ چىقالماي.

ـــ كولىنكا، مەن تەبەتنى ياقتۇرىمەن. يەرسىز ھايات كەچۈرەلـ مەيمەن. بۇ ئويىنى نۇرغۇن يول مېڭىپ يۇرۇپ، جىيەنىم ۋاسيوتكا- نىڭ نامىغا تىزىملىتىپ ھەل قىلغانىمەن. ئۇنداق قىلمىسام، بېشىمنى تاشقا ئۇرسامۇ بىكار ئىدى.

ـــ ئوھو، قانۇنسىز ئېلىۋالغان ئوي دېگەن. ئەمما موسكۋادا، ھوكۇمەت سائا ئولتۇرغىن دەپ بەرگەن ئويدە باشقىلارنى ئولتۇر- غۇزۇپ قويۇپ، ئوي ئىجارىسى ئېلىشىڭ ياخشى ئىش ئەمەس.

ـــ بۇنىڭ نىمە يامىنى بولسۇن؟ مەن باشقىلارغا ياخشى ئىش قىلىپ بەرگەن، دولەتكىمۇ ياردەملەشكەن تۇرسام. ئويۇمنى تۇرار جايى يوق بىر جۇپ ياش مۇتەخەسسىسكە ببرىپ تۇردۇم. ئۇزەم مانا بۇ بېچىگى ئويىنى سالدۇردۇم، بەلكىم بۇ ئويۇم ئىككى يۇز يىلغىچە چىدار. بۇنىڭ دولەتكە نىمە زىيىنى؟ ھېچ زىيىنى يوق، پايدىسى بار تېخى! مەن ئويمان- چوڭقۇر يەرنى تۇزلىدىم، ئوغۇت- لىدىم، قېغ توشۇدۇم، كۇنجۇت چاچتىم. يەرنى شۇنداق يۇمشاق قىلىپ ھەيدىدىم. بۇ يەردىن يالغۇز مەنلا مەنپەئەتلىكمۇ؟ ياق، ئالايلۇق، بۇلتۇر تەرخەمەك، پەمىدورلىرىم شۇنداق ئوخشاپ كەتتىكى، قويىدىغان يەر تاپالماي كەتتىم.

ـــ ساتقانسەن؟

ـــ ئوزەمغۇ خالمايتتىم؛ بەزى نەرسىلەرنى ساتتىم ھەر ھالدا. بىلەمسەن، ئادەمنىڭ كوڭلىنى ئاچىدىغان نەرسىلەرنى تېرىپ قويۇش خوشاللىق بەخش ئېتىدىغان ئىش. بۇلتۇر تېرىغان ئىگىرلىرىم ئىككى مېتر ئىگىزلىكتە ئوستى. يەر ئاستى پويىزىغا چۇشكەنىدە بىر تۇتام ئېلىۋېلىۋىدىم، ھەممىنىڭ كوزى چۇشتى.

ـــبازارغا ئاپاردىڭمۇ؟

ـــياق، بۇنىڭدا سەن يېڭىلىشتىڭ. تونۇش-بىلىش پىروفېسسور-لارغا ئاپىرىپ بەردىم، ئۇلار گۇلگە ئامراق ئىدى. بەرگلىرى قىپ-قىزىل، ئۇزى بىنەپشەرەڭ ئوسكارگۇلنى كورمەمدىغان. نەمىدىگەن پەيزى! ھازىر قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئادەملەرنىڭ ئويىدە ئەينەك پارنىك بار، ئاپىرىلدا تەرخەمەك يېغىۋالالايدۇ... يۇر، ئەينەك پارنىك سېلىشنى پىلانلاپ قويغان جايىنى ساڭا كورسىتەي...

ئوچۇقچىلىقتا تۇرغان بىناكارلىق ماتېرىياللىرىنى قويىدىغان بىر چېدىر سېلىپ بېرىش ئۇچۇن نىكولاي ئىككى كۇن ئىشلىدى. ئىككىسى روھلىنىپ، خوشاللىقتا ئىشلەشتى. نىكولاي ئۇنىڭغا يوغان-راق ياغاچنىمۇ كوتەرتكۇزمەيتتى. باشقا بىركىمنىڭ فائىنانى مۇنداق ئايىمغىنىغا ئۇزاق ۋاقىتلار بولغان ئىدى، شۇڭا ھاياجانلانغىنىدىن كوزلىرىگە ياش ئالدى. بۇرۇن، فائىنا ئىشلىتىشكە ياللاپ ئەكەلگەن ئادەملەر ھە دىگەندىلا: "قېنى چاققان بولسىلا خوجايىن، تاختايىنى ئەكەلسىلە! خىش تاشلاپ بەرسىلە! مەيەگە ئازراق لاي!" دەپ توۋلاپ تۇراتتى. ئەمما ئەمدىلىكتە نىكولاي ئۇنى ئىتتىرىپ:

ـــئارام ئېلىڭ، بۇ خوتۇن كىشى قىلىدىغان ئىش ئەمەس، ـــ دەيتتى.

يەكشەنبە كۇنى قاش قارايغان چاغدا، يېڭى تىكلىگەن ئالما كوچىتىدىكى ئاچ قىزىل چېچەكلەرنىڭ ھەممىسىنى چۇشۇرۇۋېتىشتى. نىكولاي چېچەك قويۇق بىر شاختا تەككىلى قويمىدى ۋە:

ـــتۇرسۇن، ئۇنىڭدا ئىككى ئالما چۇشسۇن، ـــ دىدى.

نىكولاي ئىشنىمۇ پوختا قىلاتتى، تاماقنىمۇ كوپ يەيتتى. يەكشەنبە كۇنى كەچلىك تاماق ۋاقتىدا، فائىنانىڭ ياڭىيۇ ۋە بىر قۇتا بېلىق

كانسېرۋاسىلا قالغان ئىدى. گەمدىكى تەرخەمەك بۇلتۇر چىلانغان بولۇپ، يۇمشاپ قالغان ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ نىكولاي ھەچنىمە دىمەي يەيتتى، "غىزا ئىلغايدىغان يېرى بەك ياخشى" دەپ ئويلايتتى فائىنا، ئۇ تاماق ئېتىشكە ئېرىنەتتى، تاماق ئېتىشنىمۇ ئانچە ئۇقمايتتى.

ــ فالېچكا، ئەھۋال شۇنداق، ئوتكەنگە سالىۋات. ئوتكەن ئىشنى خىيالىمىزغا كەلتۈرۈپ ئولتۇرمايلى، ــ دىدى چايغا ئولتۇرغان چاغدا نىكولاي ئۇۋانوۋىچ تەمكىن ئاۋازدا، ــ ئەمدى كېيىنكى ئومۇمىزنى قانداق ئوتكۈزۈشنىڭ غېمىنى قىلىشى بولىدۇ.

ــ ئوھوي، نىمىلەرنى ئويلاپ يۈرىسەن ــ ھە! ــ دىدى فائىنا قىزىقچىلىق بىلەن كۈلۈپ كېتىپ، ــ ئوبدانلا ياشايمىزغۇ تېخى خېلى ۋاقىتلارغىچە.

ــ ھەچكىم ئولۇشنى خالىمايدۇ، ئەمما بىز 20 ــ 30 ياشلىق ئادەملەر ئەمەس. بىز قۇراملىق ئادەملەر ھەممە ئىشتا كاللىسىنى ئوبدان ئىشلىتىشى كېرەك. مەسلىھەتمىز بىر يەردىن چىقار دەپ ئويلايمەن. گەپنىڭ توغرىسىنى ئېيتسام، بانكىدا ئەمگەك قىلىپ تاپقان ئۆچ مىڭ رۇبلى پۇلۇم ئامانەت قويۇقلۇق.

نىكولاي مەيدە يانچۇغىدىن پۇرلاشقان ئامانەت پۇل كىنىشكىسىنى چىقاردى.

ــ بۇنى ساڭا بېرەي، سەن ساقلىغىن. يەنە بىر مەزگىل ئوتكەندىن كېيىن ئازراق قوشساق بىر ئاپتوموبىل ئالارمىز، كونىسى بولسىمۇ مەيلى... قانۇن بويىچە ئىش قىلايلى، تىزىملىتىپ قويايلى، ئەلۋەتتە، داۋراڭ كوتىرىشىنگىمۇ ھاجىتى يوق...

ئۇ ئەسلىدە فائىنا بۇ گەپلەردىن چوچۇشى ھەم خوشال بولۇشى

مۇمكىن دەپ ئويلىغان ئىدى. ئەمما، فائىنا بىر نەرسىنى ئويلاۋاتقاندەك تەخسىدىكى مۇرابباني ئارىلاشتۇرۇپ ئولتۇردى.

ــ نېمىشقا گەپ قىلمايسەن؟

ــ كولىا، كىنىشكەڭنى ئالغىن، ئۇزەك ساقلىغىن. باشقا جەھەتتىن ئېيتسام، ساڭا ئېيتاي، سەن ماڭا تازا باپ ئەرسەن، لېكىن سەن، بىز قۇراملىق ئادەملەر ھەممە ئىشتا كاللىنى ئوبدان ئىشلىتىشى كېرەك، دىگەن ئىدىك. مەن ئەتە ئىشقا بارماقچىمەن، قايتىپ كەلگىنىمدىن كېيىن بىر قارارغا كېلەيلى...

بۇ كۆنى ئاخشىمى «سپىدورا» قالتىس ئىش قىلدى، "چاقنا يۇلتۇزۇم"، "ۋولگا ئوينىقلىماقتا"...دىگەنگە ئوخشاش فائىنىغا بەك ياقىدىغان ناخشىلارنى ئاڭلاتتى.

فائىنا بىلەن نىكولاي ئىشك ئالدىدىكى ئورۇندۇقتا ياش ئەرخوتونلاردەك ئولتۇرۇشتى، ئىيۇن كۈنلىرى بولغاچقا، قارانغۇ چۈشمەي، خۇددى پىرژىكتىر بىلەن يورۇتقاندەك يورۇپ كەتكەن ئىدى. بۇنداق پەسلىدە يېقىن ئەتراپتىكى ئورمانىدىن بۇلبۇلنىڭ چاڭلداپ سايراشلىرى ئاڭلىناتتى، ئەمما فائىنانىڭ «سپىدورا»نى ئوچۇرۇۋەتكۈسى كەلمىدى، ئۇ ئوزى تونۇشلۇق ناخشىنى ئەرتىس بىلەن بىللە خوشال ئېيتاتتى. نىكولاي ئۇنىڭغا جور بولغان ئىدى.

دۇشەنبە كۈنى ئەتىگەندە فائىنا ئالدىراشلىق بىلەن سۈلۈ يامسى پىشۇردى، چاي قاينىتتى، ئاندىن نىكولايغا دىدى:

ــ چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا يەيدىغان نەرسە ئالغاچ كېلىمەن. ئىش قىلغىڭ كەلسە، سەيناديكى سۈپىنى ئوڭلاپ قويارسەن. ئوچاقنى كوپ ئىشلەتمە، گاز ئاز قاپتۇ، قاچان گاز ئېپكېلىپ بېرىدىغانلىغى

تېخى نامەلۇم...

فائىنا ياسىنىپ ـ تارىنىپ بولغانـدىن كېيىن، كۆل رەڭ چاپىنىنى كىيىدى، بۇغداي ئوڭ يۇزى، كالتا پاچاقلىرى كـشىگە ئاق موگۈنى ئەسلىتەتتى، ئۇنىڭ بۇ قىياپىتى ئادەمنىڭ ھەۋىسـنى كەلتۈرەتـتى، نىكولاي ئۇنىۋۇچ ئىختىيارسىز كۆلۈمـسىرىدى.

فائىنا قاشانىڭ ئىشىگى ئالدىغا كەلـگەنـدە كەيـنـىگە ئورۇلۇپ ئۇنىڭغا مۇنداق دىدى:

ـ ئوچاقسىز ئويدىكى شىرەدە ساڭا يېزىپ قالدۇرغان خېتىم بار. كولىيا، ئوقۇپ باققىن.

ـ خوپ، ـ دىدى نىكولاي خوشال بولۇپ، ـ يەنە شېئىر يازدىڭغۇ دەيـمەن...

نىكولاي فائىنانى قاشاغچە ئۆزىتىپ چىقتى، ئۇنىڭ ياپ ـ يېشىل دالىغا چىقىشىغا، قارىغايزارلىققا قاراپ مېڭىشىغا قاراپ تۇردى، قارىغاي ـ زارلىقنىڭ كەينىدە بىكەت بار ئىدى. نىكولاي ئويـلـىناتـتى: قىش پەسلىدە، تاڭ يورۇشتىن ئىلگىرى، بۇ يول ئاق قارغا پۇركـىنـدۇ، ھاۋا قاراڭغۇلىشىپ، سوۋۇپ كېتىدۇ... "ياق، ـ دەپ ئويلىدى ئۇ، ـ ئۇنداق قىلىش يارىمايدۇ. يا ئىشتىن چېكىنىش كېرەك، يا شەھەرگە كوچۇپ بېرىـپ تۇرۇش كېرەك. ئۇزىـمزنى ئازاپلىـغانـىنىڭ نـىمە پايدىسى؟"

نىكولاي كېرىلىپ، سىگىرلىرىنى ھەركەتلەندۇرۇپ بوشاتتى، ساپ ۋە خۇش پۇراق ھاۋا ئوپكـىسىگە تولغانـدەك بىلىنـدى. كېـيىن ئۇ دالان ئەتراپىدا بىر ئايلىنىپ چىقـتى، ئۇ ئىشـقا قەيەردىن تۇتۇش قىلىش كېرەكلىگىنى ئويلاۋاتاتتى. ئىشقا كىرىشىشتىن ئىلگىرى ناشتا قىلىش، چاي ـ پاي ئىچىش كېرەك ئىدى. ئۇ قويۇق سۇلۇ يامىسىنى

ئىچتى. چاي سوۋۇپ قالغان ئىدى، فائىنانىڭ ئوچاقنى كوپ ئىشلەتمە، دىگەن سوزىنى ئېسىگە ئېلىپ، چاينى ئىستىشقىمۇ پېتىنمىدى.

ئىش قىلىدىغان چاغ بولىدى، قىلىدىغان ئىشى ئوزى قىلىشقا ئامراق ئىش ئىدى. ئۇ ئىشنى تېز ھەم ئوبدان قىلىپ تۈگىتىپ، فائىنانى ھەيران قالدۇرماقچى بولىدى. نىكولاي ئىۋانوۋىچنىڭ ئىشتا ئېپى بار ئىدى. ئۇ ئاۋال تەييارلىق ئىشلىرىنى پۈتكۈزۈۋالدى، كېرەكلىك نەرسىلەرنى يېنىغا رېتى بويىچە قويىدى. بەزىدە بۇنداق پۇختا تەييارلىققا بەك كوپ ۋاقىت كېتەتتى، ئەمما ئاخىر پايدىلىق بولۇپ چىقاتتى. ئەمدى ئۇ نېپىز تاختاي، سىمونت، خىش قاتارلىق لازىملىق نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى دالاغا ئېلىپ چىقتى، ئاندىن ھىلىقى ئوچاقسىز كىچىك ئويگە كىردى ــ فائىنا بەزى سايمانلارنى مۇشۇ ئويگە قويۇپ قويغان ئىدى.

ئۇ پاك ـ پاكىز شەرەدىكى ئېچىغلىق تۇرغان دەپتەرنى كورۇپ، فائىنانىڭ ئەتىگەندە دىگەن سوزىنى ئېسىگە ئالىدى. ئۇ دەپتەرنى قولى بىلەن تۇتمىدى ــ قولى پاكىز ئەمەس ئىدى، ــ كوزەينەكنى تاقىمىغان بولغاچقا، سەل نېرىراق تۇرۇپ، يوغان ـ يوغان يېزىلغان "فائىنا پېتروۋنا ماتۋېيېۋا بىلەن نىكولاي ئىۋانوۋىچ سامسادوۋنىڭ بىللە ياشاش توختىمى" دىگەن بىر قۇر خەتنى ئوقۇدى. كېيىنكى خەتلەر كىچىك يېزىلغان بولغاچقا، ئۇ كورەلمىدى، ئۇ قولىنى يۇيۇپ، كوزەينەك قېپىدىن كوزەينەكنى ئېلىپ تاقىدى ـ دە، شەرە يېنىدا ئولتۇردى.

"1 ـ ماددا پۇلىمىزنى ھەرقايسىمىز ئوزىمىز ساقلايمىز، بىر بىرىمىزنىڭ قانچىلىك پۇلى بارلىغىنى سۇرۇشتە قىلمايمىز.

2ـمادا تاماق پۈلىنى تەڭ كوتىرىمىز. نىكولاي ئۇانوۋىچ نەرسە سېتىۋېلىشقا مەسئۇل، فائىنا پېتروۋنا ماتۋېيېۋا تاماق ئېتىشكە مەسئۇل.

3ـمادا فائىنا پېتروۋنا ئېچ كىيىم، پىراستىنا، يوتقان ـ كۆرپە قاتارلىقلارنى يۇيىدۇ، نىكولاي ئىۋانوۋىچ سامسادوۋ ئوزۇنلۇك ئىشتان ـ كوينەكلىرىنى ئوزى يۇيىدۇ.

4ـمادا كەلگۈسىدىكى پارنىكتا بىللە ئەمگەك قىلىپ ئوستۇ ـ رۇلگەن نەرسىلەرنى سېتىشتىن كىرگەن پۇلنى، ياكى ئويىنى ئوگلۇالـ غاندىن كېيىن ئىجارىگە قويۇشتىن كىرگەن ئوي ئىجارىسىنى ئىككىيلەن تەڭ ئۈلۈشىمىز.

5ـمادا تىزىملاتماي بىللە ياشاۋېرىمىز.

6ـمادا بىر بىرىمىزنى هورمەتلەيمىز.

توختام تۈزگۈچىلەر (ئىمزا).“

فائىنا ئوزۇنلۇك ئىمزاسىنى يوغان ۋە ئېنىق قىلىپ قويغان ئىدى.

نىكولاي ئىۋانوۋىچ ئوقۇپ بولغاندا ئەتراپ تېچ يېزا تۈرمۇشىغا چومگەن ئىدى، يېراقتىن تىراكتۇرنىڭ تاـتاتلىشى ۋە ئورمانىدىكى كاككۇكلارنىڭ ”كاككۇك ـ كاككۇك“ دەپ سايراشلىرى ئاڭلىناتتى.

مەيلى بىلىملىك بولۇپ كەتسۇن، مەيلى بىلىمسىز ئاز بولسۇن، خوتۇن كىشى دېگەن بەرىبىر خوتۇن كىشى! فائىنا كىيىملىرىنى ئالماشتۇرۇپ بولماستىلا، نىنا ياكوۋلېۋنا ئۇنىڭدىن ئىلگىرىكى ئېرى بىلەن ئۇچرىشىش ئەھۋالىنى، نىملەرنى دېيىشكەنلىگىنى، قانچىلىك دەرىجىدە سوزلەشكەنلىگىنى سوراشقا باشلىدى.

فائىنا ھەممە ئىشنىڭ ئوڭۇشلۇق بولغانلىغىنى، بەزى تەپسىلاتلار توغرىسىدا بىر پىكىرگە كېلىشسىلا ئىش پۈتىدىغانلىغىنى، نىكولاي ئۇئانوۋىچنىڭ ئالېكساندروۋ شەھىرىدە يەنە بىر مەزگىل تۇرۇپ قېلىشى، بۇرۇنقى ئىشنى يەنە بىر مەزگىل قىلىشى مۇمكىن ئىكەنلىگىنى، چۈنكى ئۇنىڭغا ئۇ يەردە بىر يۇرۇش ئۇيى تەقسىم قىلىنماقچى ئىكەنلىگىنى ئېيتىپ بەردى.

ــ ۋاي ئاللا، ئۇنىڭغا ئۇيى ئېلىپ نىمە قىلىسىلەر؟ ــ دېدى نىنا ياكوۋلېۋنا دەرھال، ــ يېزىدىمۇ، موسكۋادىمۇ ئويۇڭلار تۇرسا. ئىتتىك بېرىپ تىزىملىتىڭلار.

تىزىملىتىڭلار؟ نەدە ئۇنداق ئىش بولسۇن! ماڭا تونۇش بىر ئايال بىر ئەر بىلەن بىر ئورۇندا يېتىپتىكەن، ئەركىشى ئۇنى تىزىملىتىدىغان جايغا ئاپىرىپ تىزىملىتىپتۇ؛ ئەمما بىر يىلدىن كېيىن ئۇ ئەر كىشى ھىلىقى ئايالدىن ياشراق بىرنى تېپىۋاپتۇ. قارىمامدىغان، ھەممە مال ـ بىساتىنى ــ ئۇيى ـ جاي، يەر، يىقىلغۇ پۇل ـ پىچەك ھەممىسىنى تەڭ بولۇشۇشكە توغرا كەپتۇ. بۇنداق بولسا بولمايدۇ، فائىنا ئۇنداق ئەخمەقلىق قىلىدىغان پەمسىزلەردىن ئەمەس.

نىنا ياكوۋلېۋنانىڭ ئىچى سىرىلىپ سورىدى:

ــ ئۇنىڭ توي قىلغۇسى كەلمەدىكەن؟

فائىنا باشقا بىر نىمە دېمىدى. كوڭلۇمدىكى خىيالىمنى ۋە ئىچىمدە سوققان چوتنى ئىچىمدىن چىقارمىغىنىم تۈزۈك دەپ ئويلىدى.

ئۇ ئىشنى تۈگەتكەندىن كېيىن گوش، بېلىق، سېتىۋالدى، ئاندىن ئوچىرەتتە تۇرۇپ قۇرۇت، قايماق سېتىۋالدى، موسكۋانىڭ بولكىلىرىدىنمۇ ئېلىۋالدى. ئەسلىدە بىر شىشە ھاراق سېتىۋالماقچى

بولغان ئىدى، كېيىن بۇ ئويىدىن كەچتى. شەنبە كۈنى بولمىسا، هاراق ئىچىشنىڭ هاجىتى يوقتۇ.

ئەملىيەتتە ئۇلار تۈرمۈش مەسىلىسىدە توغرىسىدا بۈگۈن رەسمىي سوزلىشەتتى. فائىنا نىكولايغا شەرت قىلىپ قويغان ماددىلار خېلى ئېتىۋار بىلەن قويۇلغان ماددىلار ئىدى. هەممە كىرىم تەڭ بولۇنىدۇ، نىكولاي هىچ كۈچ سەرپ قىلمايلا پۇلنى قولغا كىرگۈزەلەيدۇ. ئائىلە ئىشلىرىنى ئىككىيلەن تەڭ قىلىدۇ، گېزىتلەردىمۇ شۇنداق دەپ يېزىلغانغۇ. ئېهتىمال، مەملىكىتىمىزدە ئائىلە مۇناسىۋىتىدە توختام تۈزگەنلەر بەك ئازدۇ — بۇ بىزنىڭ قالاقلىغىمىزدىن بولغان، بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق قالاقلىق تۈگەيدۇ، چۈنكى مەدەنىي مەملىكەتلەرنىڭ هەممىسىدە نىكا توختىمى بار. بۇنىڭ سەت تۈرىدىغان هېچنىمىسى يوق. فائىناغا نىكولايىنىڭ پۇلى كېرەك ئەمەس، فائىنانىڭ ئۆزىنىڭ پۇلى بار. ئويدە ئەركىشى بولۇشى كېرەك بولغاچقا، ئۇلارنىڭ تۈرمۈشى ياخشى ئۆتىدۇ.

بۇ نۆۋەت فائىنا ئېلېكتىرۇۋۇزدا ئىككى ياندىكى ياپ-يېشىللىققا پۈركەنگەن دالىنى ۋە ئورمانلىقنى كورۇپ مېڭىشقىمۇ ئۇلگۈرەلمىدى.

ئۇ نىكولاي ئۇئانوۋېچ بىكەتكە چىقىپ ئالدىمغا كەلسە دەپ ئارزۇ قىلاتتى. ئەمما نىكولاينىڭ سايىسىنىمۇ ئۇچراتمىدى. نىكولاي ئالدى تەرەپتىنمۇ كەلمىگەن، رىشاتكا ئىشىگىنىڭ ئالدىدا ئۇنى كۈتۈۋېمۇ تۇرمىغان ئىدى. ئۇ: نىكولاي ئىشقا بېرىلىپ كېتىپ ئۇنتۇپ قالغان بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدى-دە، نىكولاينى هەيران قالدۇرۇۋەتمەكچى بولۇپ ئاستا كىرىپ كەلدى. دالانىدا قوزۇق، خىشلار چېچىلىپ ياتاتتى، چىلەكتىكى لاي قۇرۇپ قالغان ئىدى. ئىشىك تاقالغان، ئەمما ئاچقۇچ خالىراق يەرگە قويۇلمىغان ئىدى، ئاچقۇچ-

نىڭ يېرىمى ئىشك ئالدىدىكى پۈت سۈرتكۈچنىڭ ئاستىدىن چىقىپ تۇراتتى.

فائىنا قولىدىكى خالتىنى باسقۇچنىڭ يېنىغا قويۇپ قويدى-دە، ئويلەرنى ئارىلاپ چىقتى. شەرەدە توختام ماددىلىرى يېزىلغان ھىلىقى دەپتەر تۇراتتى.

نىكولاي ئىۋانوۋىچنىڭ نەرسىلىرى — چامادان، چىش چوتكىسى — يوق تۇراتتى.

فائىنا بوش تۇرغان تاقىر يېرىنىڭ قېشىغا كەلدى. كىچىك يول بويىدا، يېڭى تىكىلگەن ئالما كوچىتى كوكىلەپ چىقىقان ئىدى، پەقەتلا بىر تۈپ دەرەخنىڭ بىر شېخىدىلا كەلگۈسىدىكى مۇنىگە ھامىلدار بولغان ئاق چېچەكلەر ئېچىلىپ كەتكەن ئىدى...

ئاپتور ھەققىدە نورا ئادامىيان (Нора Адамян) 1910 - يىلى تۇغۇلغان بولۇپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بىرقەدەر نام چىقارغان ئايال يازغۇچىسى. ئۇ ھىكايە يېزىشنى ئاساس قىلىدۇ، تۇرمۇشتىكى ئەخلاق تېمىسىنى كۆپرەك يازىدۇ، ھىكايىلەر توپلاملىرىدىن «تۇرمۇشنىڭ باشلانمىسى»، «ياپ-يېشىل تاغلار»، «مىنىستىرلىكتىن كەلگەن قىز»، پوۋېستلىرىدىن «تاشلاندۇق ئوي»، «ئۇچ كىشىلىك ئائىلە» قاتارلىقلار ئۇنىڭ ئاساسلىق ئەسەرلىرىدۇر.

«نىكا توختىمى»نى ئاپتور يېقىنقى چاغلاردا يازغان، بۇ ھىكايىدە "كوللىكتىپ ياتاقتا تۇرىدىغان" نىكولاي ئىۋانوۋىچنىڭ نىكا مەسلىسىدىكى كەچۈرمىشلىرىنى تەسۋىرلەش ئارقىلىق، سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ھازىرقى ئىجتىمائىي رىياللىق ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىلگەن. بۇ ھىكايىنىڭ بەدىئىي قۇرۇلمىسى ئوزۇگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە. ھىكايىدىكى ئەر-ئايال باش پېرسوناژلار ئەپ بولۇپ قېلىش ئارزۇسىدا بولىدۇ، ئەمما بىر توختام ئارزۇنى كوپۈكىكە ئايلاندۇرۇۋېتىدۇ، ئاپتور مۇشۇ ۋەقە ئارقىلىق ئاساسىي ئىدىيىنى ئىلگىرى سۈرۈپ،

سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ھازىرقى نۇرغۇن نىكا مۇناسىۋەتلىرىنىڭ ماھىيىتىنى ئېچىپ بېرىدۇ.

(«سوۋېت ئەدەبىياتى ـ سەنئىتى» ژورنىلىنىڭ
1981 ـ يىللىق 1 ـ سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.)

تەرجىمە قىلغۇچى: ئابدۇللا ئابلىز.
تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: نۇرمۇھەممەت دولەتى.

چىراي گۈزەللىگى مۇھەببەتنىڭ بىر ئامىلى، قەلب گۈزەللىگى بىلەن ئىدىيە گۈزەللىگى بولسا ئالىجاناپ مۇھەببەتنىڭ مۇستەھكەم ئاساسى.

چىخوۋ

ھەقىقى مۇھەببەت كىشىنى روھلاندۇرىدۇ، كىشىنىڭ ۋۇجۇدىدا غەپلەتتە ياتقان كۈچنى ۋە يوشۇرۇنغان قابىلىيەتنى ئويغىتىدۇ.

بوكاسو

قىستۇرما رەسىملىرىنى سىزغۇچى: **چېن يادەن**

گۈلستان (1)
(ئەدەبىي تەرجىمىلەر مەجمۇئەسى)
مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن تۈزۈلدى
ۋە نەشر قىلىندى
شىنخۇا كىتابخانىسى تەرىپىدىن تارقىتىلدۇ
مىللەتلەر باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى
1984 ـ يىل 7 ـ ئايدا 1 ـ قېتىم نەشر قىلىندى
1984 ـ يىل 7 ـ ئايدا بېيجىڭدا 1 ـ قېتىم بېسىلدى
باھاسى: 0.57 يۈەن

花　坛

（1）

《文学译丛》

（维吾尔文）

民族出版社编辑出版　新华书店发行
民族印刷厂印刷

开本：850×1168/毫米 1/32　印张：10
1984年7月第1版
1984年7月北京第1次印刷

印数：0001—10,000册　定价：0.57元
书号：M10049(4)170

书号 M 10049 (4) 170
定价 0.57元